

**СОЦИАЛНОТО
ОСИГУРЯВАНЕ
В
БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ
2009 г.**

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Г О Д И Ш Н И К

**Социалното осигуряване
в България през 2009 г.**

София, 2010 г.

Годишникът е изработен от отдел „Анализ и стратегическо планиране“ към ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ с изключителното съдействие и участие на всички функционални дирекции и структурни единици в Централно управление на Националния осигурителен институт.

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият годишник представя задължителното обществено осигуряване през десетата година от влизане в сила от началото на 2000 г. на Кодексът за задължително обществено осигуряване, преименуван през 2003 г. на Кодекс за социално осигуряване. Кодексът кодифицира в единство материята на държавното обществено осигуряване, допълнителното задължително и допълнителното доброволно осигуряване.

С този годишник се публикува открито и прозрачно функционирането на осигурителната система, управлявана от Националния осигурителен институт, както подобава на значителна обществена организация и модернизираща се публична институция. Чрез годишника протеклите процеси, резултатите, изводите, стратегиите стават достояние на всички заинтересовани страни. Този подход засвидетелства промяна в стереотипа на консервативното мислене от миналия век и разчупване на неотдавнашното табу да се говори открито за работата и намеренията на институцията, за онази част от системата на социалното осигуряване, която тя обслужва, за причинно-следствените връзки и факторите, определящи състоянието на общественото осигуряване.

Предмет на обширния преглед и детайлния анализ са следните теми:

1. Макроикономическа среда, в която функционира осигурителната система през календарната година;
2. Действащо законодателство и нормативна уредба;
3. Администриране на държавното обществено осигуряване и отделните програми;
4. Дейности на функционалните направления в Централно управление на НОИ;
5. Анализ на финансовите резултати от прилагането на програмите и изпълнението на Закона за бюджета на ДОО за 2009 г.;
6. Резюме и изводи;
7. Стратегия за развитие на НОИ.

Концепцията за разработване на този годишник предвижда включената в него разнообразна информация и анализите да се представят във вид на сборник за ползване и подпомагане в работата на органите на държавната и изпълнителната власт с отношение към общественото осигуряване, органите на управление на НОИ, ръководния състав на НОИ, специалисти от научните среди, анализиращи социалното осигуряване, преподавателския състав, провеждащ обучения по социално осигуряване, работодателските, синдикалните и други неправителствени организации, заинтересувани от темата.

Участниците в процеса по формиране на политиките в областта на общественото осигуряване и в другите свързани с него сфери на обществения живот, се нуждаят от пълна, подробна и достоверна информация и анализ за състоянието, за естеството на протичащите процеси във функционирането на системата, финансовите резултати от изпълнението на бюджета за реализиране на осигурителните програми, стратегическите намерения за подобряване работата на администрацията и пр. Анализът се прави и оповестява още и с цел по-голяма прозрачност и доверие – много важни качества за общественото значимата организация Национален осигурителен институт. Изданието е предназначено да отговори на тези потребности.

ИЗВОДИ, ПРЕПОРЪКИ

Мисията на Националния осигурителен институт гласи:

„НОИ е публична институция, която на базата на законодателното задължение за осигуряване, гарантира правата на пенсии и обезщетения на гражданите, осигурява качествено обслужване и управлява ефективно и прозрачно средствата на държавното обществено осигуряване.“

Изхождайки от подробния анализ на осигурителната система за 2009 г. и европейските насоки от Лисабонската стратегия за развитие на социалния модел на ЕС, имащи отношение към българската осигурителна система, в изводите и препоръките се открояват няколко актуални теми:

- Синтезирани показатели/индикатори;
- Финансова зависимост вследствие намаляване на вноската;
- Обхват на осигуряването;
- Скрита икономика / Сив сектор;
- Адекватност на пенсиите;
- Пенсионна възраст;
- Режим на работещите пенсионери;
- Експертиза на работоспособността;
- Разграничаване на социално осигуряване от социално подпомагане;
- Вредата от използване на понятието „осигурителна тежест“;
- Доверието – фактор за стабилност;
- Обединяването на данъчни и осигурителни приходи;
- Дългосрочна грижа за недееспособни стари хора;
- Неравнопоставеност на жените;
- Мъже в „майчинство“.

Всяка от темите се нуждае от адекватни политики от страна на държавата и отговорните институции и органи на властта.

Анализът на широкото обществено мнение допълва мониторинга на осигурителната система въз основа на разполагаемите данни и установяването на сфери от компетентността на НОИ, нуждаещи се от нормативна промяна с оглед придържане към основните принципи на осигуряването, повече социална справедливост или по-добро обслужване на бенефициентите. Интегритетът на социално-осигурителните отношения с другите сфери на обществения живот налага да обръщаме внимание и на някои често незабелязвани аспекти, предвид разработването на по-добри управленски и законодателни решения, съобразени с трудно постижимото балансиране на обществения и личния интерес.

Социалното осигуряване е обществен договор между държава, работодатели и работници, от една страна, и от друга – между поколенията. Поколенията, които сега се осигуряват, имат дълг към тези, които са се осигурявали в близкото минало или десетилетия назад. От институциите и държавата се очаква да създадат всички необходими предпоставки този обществен договор да се изпълнява без заплахата за финансовата стабилност на системата и за социалната сигурност на осигурените лица и пенсионерите, при съобразяване с настъпилите и очакваните промени в общественно-икономическата среда и демографска структура.

Независимо от смяната на правителствата, конюнктурата, влиянията или лобизма, измененията в законодателството не трябва да нарушават баланса между трите стълба, който е заложен в концепцията на пенсионния модел. От една страна застаряването на населението поставя под силен натиск публичните финанси и системите за социално

осигуряване. От друга – стремежът за избягване на плащането на осигурителни вноски застрашава адекватността на пенсии и обезщетения. Нужда е компетентност и отговорност, но каквито и мерки да бъдат предприемани, те би следвало да третират проблемите на системата не само в рамките на мандата и през призмата на кризата, но и в дългосрочен хоризонт.

Синтезирани показатели/индикатори

Показателите, които в най-синтезиран вид дават аналитична информация за осигурителната система и позволяват точно измерване и сравнение, са следните:

♦ **Коефициентът на зависимост (пенсионерско число)** е съотношението между бенефициентите/потребителите на осигурителната система/ и осигурените лица, или между получаващите пенсии и внасящите осигурителни вноски.

За 2009 г. коефициентът на зависимост е 77,5%, при 77,7%, за 2008 г., т.е. има подобрение от 0,2 процентни пункта. За пенсиите, финансирани от ДОО, коефициентът на зависимост за 2009 г. е 75,43%, т.е. 100 осигурени лица издържат средно малко над 75 пенсионера. През 2008 г. коефициентът е бил 75,1%, а през 2007 г. – 76,5%.

♦ **Коефициентът на заместване на дохода** е съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния осигурителен доход.

За 2009 г. коефициентът на заместване на дохода е 44,1%, при 41,8% за 2008 г. и 43,1% за 2007 г. За пенсиите, финансирани от ДОО, коефициентът на заместване на дохода през 2009 г. е 44,6%. През 2008 г. е бил 42,2%, а през 2007 г. – 43,7%.

Коефициентът на заместване за 2009 г., изчислен чрез съотношението на средномесечния размер на пенсията на пенсионер и средния нетен осигурителен доход (без задължителните удържки върху заплатите), е 56,3%, при 53,3% за 2008 г. и 54,0% за 2007 г. Това съпоставяне се прави предвид обстоятелството, че пенсиите са чист доход без удържки и би следвало да се съотнасят също към чист, или нетен трудов доход.

♦ **Норма на събираемост** – съотношението на всички приходи от осигурителни вноски, постъпили във фондовете на ДОО (отчет), към дължимите приходи от осигурителни вноски на осигурените във фондовете лица (план). Тук не са включени трансферните суми от осигурителни вноски от РБ в размер на 12% върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година, с които държавата участва като съосигурител.

За 2009 г. нормата на събираемост е 86,4%, при 111,7% за 2008 г., или събраните приходи от осигурителни вноски през 2009 г. са с 13,6% по-малко (неизпълнение с 585,6 млн. лв.) в сравнение с планираните за годината.

♦ **Средният брой пенсионери** през 2009 г. е 2 192 524 души, при 2 214 880 през 2008 г. Броят им през 2009 г. е намалял с 22 356 души спрямо 2008 г., или с 1,01%, което е следствие от точковия критерий за право на пенсия за осигурителен стаж и възраст и покачване на възрастта за пенсиониране, което приключи през 2009 г. с достигането на 60 години за жените.

♦ **Средногодишният брой на изплатените пенсии** през 2009 г. намалява с 21 950 (с 0,82%) спрямо предходната година. Намаление с 22 870 (с 1,05%) бележи и броят на пенсиите, изплащани от ДОО.

♦ **Средният брой пенсии, изплащани на един пенсионер**, през 2009 г. е 1,22, при 1,21 за 2008 г.

♦ **Средната възраст на пенсионерите**, получаващи лични пенсии за осигурителен стаж и възраст, е 71,2 години. От тях пенсионираните по чл. 68, ал. 1-3 от КСО са на възраст 71,6 години, а по чл. 69 от КСО – 62,6 години.

♦ **Средната продължителност за получаване на лична пенсия** през 2009 г. е 19,8 години. За личните пенсии за осигурителен стаж и възраст тя е 21,1 години. Работещите при условията на първа категория труд получават пенсия средно 22,6 години, втора

категория – 17,8 години и трета категория – 22,9 години. Личните пенсии за *инвалидност поради общо заболяване* се получават средно 8,7 година, а тези за *инвалидност поради трудова злополука и професионална болест* – 29,6 години.

♦ *Средният осигурителен стаж*, превърнат към трета категория труд, към 31 декември 2009 г. при личните първи пенсии за *осигурителен стаж и възраст* е 36,6 години, а при новоотпуснатите – 39,7 години. Действителният стаж при личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст е 32,7 години. При новоотпуснатите действителният стаж е 35,3 години.

♦ *Средна пенсия на пенсионер е разходът за пенсии, изплащани от фондовете на ДОО, разделен на съответния среден брой пенсионери през годината.*

Номиналният ръст на средната пенсия на база предходна година е 16,98%, при 21,76% през 2008 г. Реалният ръст съответно е 13,80%, при 8,38% през 2008 г.

За 2009 г. средната пенсия на пенсионер е 244,46 лв., при 208,97 лв. през 2008 г. За финансираните от ДОО пенсии през 2009 г. средната пенсия на пенсионер е 247,51 лв., при 211,35 лв. през 2008 г., или нарастването е със 17,1%.

С гарантиран минимален размер за съответния вид пенсия са 508 041 пенсионери, или 23,2% от общия брой пенсионери към 31.12.2009 г. (при 23,1% през 2008 г.). В сравнение с 2008 г. относителният им дял е нараснал с 0,13%.

Към 31.12.2009 г. с *максимален ограничен размер* на получаваната пенсия/пенсии са 42 615 пенсионери. Делът им от всички пенсионери е 1,95%. В сравнение с края на 2008 г. те са намалели с 1,45%.

♦ *Разход за пенсии към брутен вътрешен продукт е общият разход за пенсии, отнесен към брутният вътрешен продукт по текущи цени.*

През 2009 г. делът на разхода за пенсиите е 9,8% от БВП (по предварителни данни за БВП), при 8,4% за 2008 г. (по окончателни данни за БВП).

Финансова зависимост вследствие намаляване на вноската

По икономически съображения в полза на бизнеса, намаляването на осигурителните вноски през последните години не доведе до очаквания икономически растеж. Безусловното намаляване на вноските показва, че не е панацея за запазване на съществуващите и откриване на нови работни места и повече заетост, за инвестиции в повишаващи производителността на труда нови технологии, за квалификация и по-добри на условия на труд, нито за увеличаване на заплатите. Не показва създаване на перспективен бизнес, който да произвежда национален продукт и растеж на икономиката. Не помогна за намаляване на междуфирмените задължения, задълженията на държавата към бизнеса и тези на бизнеса към банките. Всъщност програмите на МТСП за субсидирана заетост директно спомогнаха за увеличаване броя на заетите и намаляване нивото на безработните през 2009 г., без реципрочно да създават принадлеен продукт и растеж.

Намаляването на осигурителните вноски не способства за повишаване на събираемостта и за изваждане на повече сенчеста икономика на светло. Относително постоянен се запази делът на осигуряващите се върху минималните осигурителни доходи в частния сектор, докато средната работна заплата в частния сектор се увеличава. Масово хората не се осигуряват върху реалните си доходи, като много от тях работят без трудови договори.

Непрекъснатото намаляване на вноските от 2000 до 2009 г., и същевременно увеличаване на разходите за осигурителни плащания и пенсии без балансиране в приходите, доведе до голям дефицит. Българската пенсионна система от осигурителна, базирана на контрибутивния принцип, се превръща в такава, финансирана от данъци. Спиране намаляването на осигурителните вноски и постепенното им повишаване, подкрепено с актюерски изчисления, може да възстанови тяхната роля на основен приходоизточник в системата, както и да подсили финансовата ѝ стабилност. Естествено е след като една приложена мярка не дава очаквания ефект да се извърши коригиране с цел подобряване на баланса между приходи и разходи.

Когато се вземат политически решения в сферата на социалното осигуряване изключително важно е те да са съобразени с експертни разработки, които показват как биха се отразили съответните политики и мерки върху системата в по-дълъг от един изборен мандат хоризонт. Базираната на реалистични допускания прогноза предпазва от неблагоприятни изненади и палиативни или кратковременни решения. Успехът на установената с широк консенсус политика в областта на общественото осигуряване и пенсиите може да се гарантира, ако между политическите сили има последователност и приемственост на базовите постановки. В противен случай се губи обществена енергия, спира се напредъкът и се залагат рискове за стабилността на публичните финанси в обществените фондове, което пък застрашава социалния мир и качеството на живота – крайната цел на всички социални политики.

Финансирането на държавното обществено осигуряване с приходи от собствени източници от 68 на сто през 2008 г. нараства на 79 на сто /включително държавния трансфер за фонд „Пенсии“/ през 2009 г., а от външни източници (субсидии и трансфери) съответно от 32 на сто спада на 21 на сто. Нарастването на собствените приходи през 2009 г. е в резултат на това, че за първи път държавата стана официално трета страна в процеса на осигуряване на публичната пенсионна система чрез трансфер във фонд „Пенсии“ на ДОО в размер 12% върху осигурителните доходи на всички осигурени лица през календарната година.

Голяма част от финансовите предизвикателства пред системата са продукт на обективни процеси и политически решения в сферата на пенсионното осигуряване без едновременно отчитане на приходните и разходните политики. В резултат на намаляването на осигурителната вноска с още 4% за фонд „Пенсии“ през 2009 г. нарастващият дефицит в бюджета на ДОО достигна драстични размери, вместо да започне постепенно балансиране на системата, предвиждано в актюерските прогнози в началото на реформата. През последните години се наблюдава засилваща се тревожна тенденция за нарастваща зависимост на ДОО от държавния бюджет. Пенсионната система генерира хроничен недостиг от средства и държавното участие във финансирането ѝ от година на година се увеличава. При това положение успехът при старта на реформата в общественото осигуряване с постигнатата автономност на осигурителните фондове постепенно се елиминира и заменя с финансова зависимост и подчиненост от страна на държавата.

Обхват на осигуряването

С намаляване размера на осигурителните вноски беше стеснен главният приходоизточник за бъдещо финансиране на ДОО, поради което с оглед на по-добро балансиране още по-наложителни стават компенсирани механизми в няколко посоки:

1) Разширяване на осигурителната основа чрез:

- увеличаване на минималните осигурителни прагове, съобразени с реалните нива на възнагражденията;
- увеличаване на минималния осигурителен доход на самоосигуряващите се лица и диференцирането му по професии, които имат различни доходи;
- постепенно завишаване или премахване на максималния осигурителен доход;
- увеличаване събираемостта на вноските и обхвата на осигурените;
- подобряване събираемостта на осигурителните задължения от страна на НАП;
- повишаване събираемостта на данъци и осигурителни вноски чрез ефективни мерки против всички форми на икономически и данъчни измами в малки и големи размери;
- ограничаване на нерегламентираната заетост и работа без трудови договори или официализиране на заетостта, отговарящо на истинската такава като време и форма на полагане на труд;
- санкциониране на забавеното изплащане или незаплащане на трудови възнаграждения за положен труд.

- 2) Подобряване на контрола върху разходите за осигурителни обезщетения и пенсии и предпазване от измами чрез:
 - дисциплиниране „на входа“, където е възможна злоупотреба с права за получаването на обезщетения или пенсии въз основа на неправомерно издадени болнични листове или експертни решения на ТЕЛК;
 - обвързване размера на осигурителните обезщетения с реалния осигурителен доход, върху който са внесени осигурителните вноски;
- 3) Преразглеждане на критериите за пенсиониране от гледна точка на:
 - изискващ се стаж и възраст за пенсия за ОСВ;
 - ограничаване на неоправданото ранно пенсиониране на привилегировани категории лица;
 - получаване на повече от една пенсия;
 - безусловно получаване едновременно на пенсия и заплата.

За да е успешен ходът на започналата още преди 2000 г. пенсионна реформа, абсолютно е необходимо всяко предложение за изменение на действащото законодателство:

- да е съзидателно;
- да е насочено към развитие на българския пенсионен модел, а не към отрицание и разрушаване на постигнатото;
- да гарантира по-добра организация и структуриране на осигурителния процес без увеличаване на административните разходи;
- да подобрява обслужването;
- да води до по-ясно дефиниране и разграничение между контрибутивни осигурителни обезщетения, от една страна, и от друга – социални помощи за социално слаби лица;
- да способства дефицитът в ДОО да намалява до свеждането му в обозрим хоризонт на нула;
- да засилва връзката между входа – осигурителното участие, и изхода – размера на пенсията и продължителността на получаване;
- да увеличава мотивацията за участие в осигурителния процес и подобрява доверието;
- да затвърждава принципа на сигурност чрез многообразие под формата на взаимно допълващите се разходопокривна и капиталопокривна пенсионна схема.

Социалноосигурителната материя е сложна, динамична и процесът по усъвършенстването ѝ е нескончаем. В тази връзка широката общественост и специалистите изразяват мнения, по които са необходими нови решения по няколко пункта.

◆ Да се диференцира минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се. Известно е, че болшинството от тях получават много по-високи доходи от тези, върху които внасят осигурителни вноски в крайна сметка, дори след „данъчното изравняване“, като посредници/агенти, нотариуси, адвокати, лекари, журналисти, инженери, архитекти, специализирани консултанти и др. с регистрация или на свободна практика. Покачването на минималния осигурителен доход на самоосигуряващите се лица с въвеждане на минимални осигурителни прагове за различните категории и професии може да осигури приток на средства в ДОО и по-добра защита на осигурителните им права.

◆ Минималният осигурителен доход да се определя така, че да обезпечава гарантирания минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст. Принципът на солидарността преразпределя осигурителен ресурс в рамките на съвкупността от осигурени лица към тези, които в продължение на много години или дори през целия трудов живот се осигуряват върху минималния осигурителен доход или имат големи периоди без осигуряване. При изчисляване на пенсията тя излиза в много нисък размер и бива приравнена на гарантирания от закона минимален размер, без зад нея да стои адекватно осигурително

участие. В солидарната система се допуска дофинансиране над индивидуалното участие, но все пак додаването трябва да е съизмеримо с приноса, а не в пъти над него.

◆ Диференцирани минимални заплати по браншове и професии, вместо досегашната универсална обща минимална заплата, могат да служат като база за определяне на часови ставки по професии и браншове. Това би позволило повече „флексикюрити“ или „гъвкавосигурност“. Сиреч гъвкавост на пазара на труда и социална сигурност при почасово наемане срещу адекватно заплащане и натрупване на осигурителни периоди, респективно – права. Би генерирало и по-високи приходи в бюджета на ДОО, както и по-справедливото им разпределение чрез размерите на обезщетенията и пенсиите за трудова дейност.

◆ Самоосигуряващите се лица да се осигуряват авансово само върху минималния осигурителен доход и да получават обезщетенията за временна неработоспособност, изчислени върху него. При подаването на годишната си данъчна декларация ако доплатят осигуровки върху по-високи доходи, обезщетенията им да се преизчисляват и да им се доплаща разликата. Така ще се ограничи възможността за манипулации и измами чрез размера на осигурителния доход с цел получаване на по-големи обезщетения от ДОО при предстоящо осигурително събитие.

◆ Да отпадне тавана за размера на обезщетението за безработица, предвид определения максимален размер на осигурителния доход, и обезщетението да няма гарантиран минимален размер. За повече флексикюрити или гъвкавосигурност, когато безработното лице започне работа на половин работен ден би могло да получава половината от обезщетението си за безработица.

◆ Наложително е да продължи разграничаването и обособяването на осигурителните обезщетения от социалните плащания, за да се знае кои рискове са свързани със социалното осигуряване и кои плащания са от социалното подпомагане. Последното не зависи от участие в осигуряването с осигурителни вноски. Така ще има стимул за осигуряване и убеждение, че системата предлага справедливост срещу реално участие с вноски за реални житейски събития.

◆ Някои групи осигурени лица са в по-благоприятно положение в сравнение с останалите по отношение на пенсионирането и пенсиите. Прегледът на законодателството показва, че вместо осъществяване на предвиденото плавно ограничаване на ранното пенсиониране, достъпът до такива режими е облекчаван и разширяван, което е в противовес на логиката за реформи и на общоевропейските ангажименти. Все още има професионални групи, които могат да се пенсионираат много по-рано от стандартната пенсионна възраст и заедно с това да получават и по-високи пенсии, което е в противоречие с осигурителните принципи.

◆ За да допълва пенсиите до минималния размер на стотици хиляди хора, на които пенсиите са в нисък действителен размер (защото не им стига стаж, не са работили или заплатите им са били ниски), всеки месец НОИ доплаща. Доплащането обаче е за сметка на тези, които редовно са работили и изрядно осигурявали върху пълните си доходи. Хората трябва да получават от НОИ реално заработената пенсия, а останалото до гарантирания минимален размер да дава държавата, ако отговарят на определен доходен критерий за социално подпомагане. Не трябва да съществува възможност човек да получава трудова пенсия, която да не е реално заработена или обезпечена с осигурително участие.

◆ Практиката показва, че е по-добре да отпадне наскоро въведеното изискване осигуровки да се дължат върху неначислени и неизплатени възнаграждения по трудови и служебни правоотношения. Целта на този текст беше увеличаване на приходите и по-добра защита на осигурените лица, но всъщност се отвори вратичка за злоупотреби чрез фиктивно осигуряване или кухи фирми.

◆ Да се уеднаквят месеците осигурителен доход, върху които се изчисляват обезщетенията. Всички видове обезщетения за временна неработоспособност да се изчисляват върху средния осигурителен доход за период от 12 месеца, като само за определяне на дохода, от който се изчислява среднодневния размер на паричното обезщетение за бременност и раждане периодът да е по-голям, при наличие на такъв. (Понастоящем обезще-

тението за болнични се смята върху 6 месеца, за безработица – 9 месеца, а за бременност и раждане – 12 месеца.)

Скрита икономика/Сив сектор

Размерът на скритата икономика (сивия сектор) е от жизненоважно значение за осигурителната система. Феноменът ерозира държавата и подкопава устоите на икономическия просперитет. Не оставя незасегната нито една сфера на националното стопанство и обществените отношения. За едни може да се окаже като начин за оцеляване на гърба на коректните граждани и стопански субекти, но всъщност тя е вид кражба и незачитане на принципите и правилата, върху които се гради обществото.

◆ България е с открояващ се нисък БВП на глава от населението и драстично по-ниски доходи в сравнение с другите страни-членки на ЕС. Реалните доходи на населението обаче са много по-високи от официално обявените. Практиката по укриване на доходи с цел избягване на данъци и осигурителни вноски има най-широко разпространение в отрасли с най-динамично развитие в последните години – строителство, туризъм, услуги, търговия, финанси, шивачество, пътнически превози и др. Най-често срещаните неформални практики в България са наемането на нерегистрирана работна ръка, избягване плащането на социални осигуровки и данъчното облагане. Въпреки че данъчните ставки за доходите на физическите лица и печалбата на фирмите, а също и размерите на осигурителните вноски, бяха намалени през последните години до относително ниски нива спрямо ставките в другите страни-членки на ЕС, нивото на скритата икономика остава твърде високо.

◆ Всички видове икономически престъпления, независимо от количественото им измерение, „невинните“ на пръв поглед разминавания с реалността при документиране на операции, дейности и обороти не акумулират приходи в държавната хазна и обществените фондове и ощетяват коректните граждани и фирми, накърняват конкурентната способност.

◆ Продължава тенденцията средната работна заплата в обществения сектор значително да превишава тази в частния сектор. През 2009 г. средната заплата в обществения сектор е по-висока от тази в частния с 8,0% (по предварителни данни) при 6,9% за 2008 г. (по окончателни данни). Разликата до голяма степен се дължи на установилия се през последните години в частния сектор стремеж за скриване на стопански обороти и трудови възнаграждения с цел избягване на данъци и осигурителни вноски. Действителната разлика в заплатите в частния и държавния сектор е много по-малка, а в някои сфери заплатите в частния сектор превишават тези в държавния. Голяма част от бизнеса осигурява работниците и служителите си върху минималната заплата или осигурителния праг. Разликата до пълния размер на възнаграждението се дава на ръка и не се покрива с осигурителни вноски, докато в държавния сектор с повече прозрачност и контрол вноските се плащат върху реалната заплата.

◆ Съотношението между осигурените и заетите лица през 2009 г. е 76,01%, или от 100 заети са се осигурявали 76. В сравнение с 2008 г., когато съотношението е било 74,34 (на 100 заети 74 са били осигурени), този показател за недеklarирана заетост показва подобрене.

◆ Официално се счита, че размерът на сивия сектор в икономиката трайно заема дял 25-30%.

Измерена чрез реализирано социологическо изследване* по Проект „Ограничаване и превенция на неформалната икономика“, средните оценки за относителния ѝ дял са следните: Според представите на работодателите сивата икономика е 42%, а според представите на населението тя е 58%. При това повече от половината от представителите на населението (52,8%) и повече от една трета от представителите на работодателите (37,7%)

* Изследването е направено по линия на Европейския социален фонд, ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“ 2007–2013, Проект „Ограничаване и превенция на неформалната икономика“ – Неформалната икономика в представите на работодателите и населението: два погледа към сенчестата страна на икономиката, по договор BG051PO001–2.1.05.

са на мнение, че през последните години, в условията на икономическата криза, е налице нарастване на относителния дял на сивата икономика.

При липса на гаранция за последователност в държавната политика по отношение на общите параметри и условията за функциониране на икономическите единици, работодателите заявяват, че се чувстват принудени да предприемат мерки за съхраняването си като рентабилни и конкурентни структури. На ниво индивиди, толерантността към неформалната икономика е изключително висока. Мотивите са запазване на жизнения стандарт и съхраняване на семейството.

Крайните изводи от социологическото проучване са:

1. Обществото осъзнава високата социална цена на сивия икономически сектор, но в условията на криза е готово да отиде на сериозни компромиси и в името на индивидуалното оцеляване проявява висока склонност към включване в сиви практики.

2. Ограничаването на сивите практики изисква политическа воля и интегрирани действия, мобилизиране усилията на цялото общество и държавните институции, като се започне от правителството и се обхванат всички институции и индивиди.

◆ Сивият сектор е най-големият резерв за повишаване на приходите в държавната хазна и в осигурителните фондове. Подобряване на финансовото състояние на осигурителната система е възможно с овладяването и намаляването му до един приемлив минимум. С прилагането на специфични мерки, ориентирани към генезиса на скритата икономика във всеки от икономическите сектори, при всяко типично поведение на индивидите в качеството им на работодател или работещ, може да се постигне реален напредък в изсветляването и увеличаване на приходите от данъци и вноски.

От особено значение при разработването на цялостна интегрирана политика, целяща чувствително намаляване на неформалната икономика, е изучаването на причинно факторната обусловеност на явлението. На тази база следва да се предприемат мерки, ориентирани към всяка една от обективните причини /икономическата рационалност на стопанските единици/, към намаляване дефицита на доверие към държавните институции и към възпитаване на съзнание за социална принадлежност и отговорност на българските граждани.

Адекватност на пенсиите

Европейската политика в областта на социално-осигурителната защита изисква постигане на по-висока адекватност на пенсиите. Адекватността на пенсиите е една от основните цели на Европейския ОМК и е свързана с избягване на риска от бедност. Адекватността или съответствието обаче има няколко особено важни измерения от гледна точка на: 1) участие в осигуряването; 2) състояние на пенсионните фондове; 3) способност на пенсията да подsigури стандарт на живот, съпоставим с този преди пенсионирането.

Преди да говорим за адекватност на пенсиите следва да видим дали пенсионната система е адекватна на развитието на икономиката, доходите и преразпределянето, защото в много голяма степен тя е тяхно отражение. Освен ниските доходи на по-голяма част от населението и наличието на голям брой работещи бедни, получи се изкривяване в прилагането на принципите, определящи рамката на първия стълб на пенсионното осигуряване. Той е солидарен и задължителен, за да може да подsigури в момента единствената пенсия. Поради вземането на политически решения и откликване на конюнктурни съображения с негативно въздействие върху осигурителната система, доверието в първия стълб на пенсионната система силно пострада след довеждането му до неплатежоспособност, ако няма мощно субсидиране от РБ с данъци. Основната причина е че на няколко пъти през последните години беше намалявана осигурителната вноска. За да има доверие във фонд „Пенсии“ той трябва да е финансово стабилен, с редовни постъпления на приходи от достатъчни по размер осигурителни вноски.

Промените в пенсионното законодателство разрешиха някои наследени дефекти или пък проявили се след старта на реформата. Въпреки постоянните увеличения на пенсиите обаче най-значителният проблем на пенсионната система продължава да бъде ниският

размер на голяма част от пенсиите и големите разлики между т. нар. стари и нови пенсии. За преобладаващия брой пенсионери понятията „пенсионер“ и „беден“ са тъждествени.

Често се изразява недоволство от начина на осъвременяване на пенсиите. Съществува тенденция с отдалечаване във времето от момента на отпускането им размерите на пенсиите да стават все по-малки. С най-ниски средномесечни размери на личните първи пенсии за ОСВ са лицата на възраст над 90. Най-възрастните съответно получават 187,73 и 194,96 лв., при среден основен размер 253,88 лв. Тези стойности са показателни за изоставянето на размерите на пенсиите с отдалечаване от момента на отпускането им, макар и при други условия. Преодоляването на това изоставане би могло да става с ежегодно осъвременяване на трудовите пенсии чрез преизчисляването им на базата на средномесечния осигурителен доход за страната за предходната година. Тогава независимо от датата на отпускане пенсиите от един и същи вид, с едни и същи параметри (индивидуален коефициент и продължителност на стажа) ще могат да се поддържат в сравнително еднакви размери за всички възрастови групи пенсионери. Редовното преизчисляване на всички пенсии за трудова дейност със съвременен среден осигурителен доход премахва диспропорциите в размерите на пенсиите, отпускани през различни години, и ги поддържа в съвременни размери. Този подход обаче е най-скъп, най-разходоемък и неприложим. При това няма пълна гаранция, че старите пенсии ще се увеличат достатъчно по този начин. Ето защо осъвременяването на старите пенсии ще остане дискуссионен въпрос без окончателно решение.

◆ При значително намаляване на недеklarираната заетост и укриването на трудови доходи над действителните би се отчитал по-висок среден осигурителен доход за страната, който през пенсионната формула ще се отразява положително в размерите на всички пенсии.

◆ Разширяването на обхвата на категориите труд и продължаващото действие на переходните разпоредби с облекчени условия за придобиване право на пенсия при първа и втора категория труд от фонд „Пенсии“ допълнително натоварват разходната му част. В тази връзка може да се търси по-тясна обвързаност между политиката за пенсиите, националните планове по заетостта и мерките за подобряване условията на труд. Насърчаването на заетостта и ограничаването на притока на кандидати в схемите за ранно пенсиониране може да се стимулира чрез преквалификация и извеждане от вредната трудова среда, удължаване на активния живот, респективно – участието в осигуряването. Трансформирането на вредните за здравето условия на труд на работещите в първа и втора категория би струвало много по-малко на обществото отколкото ранното пенсиониране или трайното заболяване и инвалидизиране на тези лица. В това отношение също проличава, че осигурителната система се използва за компенсиране на лошите и вредносни за здравето условия на труд, вместо да се извършват подобрения и да се прилага повече гъвкавост чрез смяна на работното място и/или професия чрез навременно излизане от вредната трудова среда.

◆ Системите на здравеопазването и на социалното осигуряване са като скачени съдове. Само радикални промени в модела и организацията на здравната система, еднакво отдаденото значение на соматичното и на психичното здраве, превенцията и воденето на здравословен начин на живот могат да повишат здравния статус на българите. Високият здравен статус позволява по-малко хора в активна възраст да се инвалидизират и получават пенсия за инвалидност, повече възрастни хора да работят вместо да се пенсионира, като осмислят градивно живота си. Иначе прокламираното активно стареене в добро здраве е невъзможно.

◆ Насърчаването на заетостта на трудоспособните възрастни и отлагането на пенсионирането директно сменя част от натоварването на пенсионната система и подобрява финансовата устойчивост на ДОО. В тази връзка е необходимо да се работи за промяна в обществените нагласи, осигуряване на благоприятна бизнес среда за развитие на стопански дейности, формиране на позитивно отношение към потенциала на възрастните хора и техния трудов и житейски опит.

◆ По-високи бъдещи пенсионни доходи за следващите поколения пенсионери могат да се подсигурят на принципа „сигурност чрез многообразие“ с използване на спестов-

ните възможности на капиталовите втори и трети стълб и прецизиране на преразпределянето през данъците чрез преференциални и целеви данъчни облекчения.

◆ Ранното пенсиониране може да се ограничи като се реализират някои мерки от следното естество:

- Премахване на възможността работодателят едностранно да прекратява трудовото правоотношение при изпълнени условия за пенсиониране на работещия;
- Завишаване на критериите за достъп до пенсия;
- Критериите за достъп до пенсия за осигурителен стаж и възраст да се завишат не само за работещите в трета категория труд, но и за работещите при първа и втора категория труд, както и за пенсиониращите се по специфични правила (учители, военнослужещи, полицаи и пр.);
- За определяне правото и размера на пенсията да се вземат предвид само изискуемия период осигурителен стаж за първа и втора категория труд, а останалият осигурителен стаж да не се превръща към трета категория труд. Така няма да има скрито вътрешно преразпределяне, при което лицата от първа и втора категория труд са облагодетелствани, а от трета – ощетени.
- Оптимизиране на реда, принципите и критериите на експертизата и оценката на загубена работоспособност предвид отпускането на трудовите пенсии за инвалидност;
- Премахване на възможността социалните пенсии за инвалидност да се получават едновременно с друг вид пенсия.

◆ За насърчаване на по-продължителна заетост и възможност за по-голяма пенсия стимулът за отложено пенсиониране в пенсионната формула може да се подсили с по-висок процент за всяка година осигурителен стаж след нормативно определената възраст.

◆ За повече гъвкаво-сигурност, когато е навършена възрастта за пенсиониране, но недостига стаж спрямо изискуемия, получаването на пенсия в намален размер е сравнително добро решение при висока безработица и липса на алтернатива.

Пенсионна възраст

Анализите показват, че възрастовата характеристика на българската нация с годините ще се превръща във все по осезаем фактор, който пряко ще влияе върху осигурителната система. Изследванията на Международната организация на труда посочват, че през следващите 20 години делът на възрастните хора у нас ще нарасне значително, докато младото население трайно ще намалява. Същата тенденция е отчетена и от ЕВРОСТАТ.

Въпреки отчетените през последните години положителни тенденции в изменението на основните показатели за демографското развитие на страната, продължава процесът на застаряване на населението в дългосрочен хоризонт.

Статистическите данни за демографската структура на населението сочат, че съотношението на лицата в нетрудоспособна възраст (над 65 г.) към тези в трудоспособна възраст (15-64 г.) през 2010 г. ще е 25%, през 2020 г. – 30%, а се очаква през 2060 г. да достигне 57%. Това е една от основните причини, поради която в бъдеще значителното увеличаване на пенсионните разходи е неизбежно.

Показател за остротата на посочения проблем е коефициентът на зависимост (брой пенсионери на 100 осигурени лица), който през 2010 г. се прогнозира да достигне 77,7%. С предложените мерки за по-строги критерии за достъп до пенсия, изразяващи се основно в повишаване на изискуемия се осигурителен стаж при пенсиониране, и на плавното елиминиране на възможностите за ранно пенсиониране, този коефициент се очаква да спадне на 74,6% през 2020 г. Но в по-дългосрочен хоризонт, независимо от законодателните промени, актюерските разчети показват, че по демографски причини коефициентът на зависимост през 2060 г. може да достигне 117,1%. Поради застаряване на населението пазарът на труда няма да разполага с необходимата работна сила и все повече ще разчита на възрастните кохорти.

За да се предотврати колапс на пенсионните системи и да се облекчат публичните финанси на страните, които и без друго сериозно са пострадали заради кризата, Европейската комисия призовава за увеличаване на възрастта за пенсиониране в страните от ЕС. Аргументът на ЕК е, че ако се удължи периодът на трудова активност в съответствие с увеличаването на средната продължителност на живота, ще има двойна полза – ще се подобри стандарта на живот и пенсионните системи ще станат по-жизнеспособни.

Плавното вдигане на пенсионната възраст за жените до изравняване с тази за мъжете на 63 години е неминуемо в следващите десетилетия. То е предпоставено от гледна точка на равнопоставеност на половете, както и за използване на техния потенциал на пазара на труда.

Считаната до скоро привилегия на жените да се пенсионира по-рано от мъжете се оказва не в техен интерес. При по-ниската възраст за излизане в пенсия те реализират по-малък стаж, по-трудно събират необходимия стаж за пенсия поради гледането на деца или други зависими членове за семейството, средно получават по-ниски заплати в сравнение с мъжете. Това е една от причините среднестатистически пенсиите на жените да са по-ниски от тези на мъжете.

При очакваното намаляване на трудоспособното население успоредно с увеличаване на нетрудоспособните в по-горните възрастови групи недостигът на работна сила може донякъде да се запълни с постепенното оставане на жените по-дълго на работа и по-късно пенсиониране. Повече работещи жени до възраст за пенсиониране еднаква с тази на мъжете би захранила пазара на труда при недостиг на работна сила по демографски причини.

Научно-техническият прогрес, постиженията на съвременната медицина и отдаването на все по-голямо значение на здравословния начин на живот създават възможност хората да се трудят до по-висока възраст в глобален мащаб. Все повече европейци продължават да работят и след като достигнат пенсионна възраст в противоречие с досегашната тенденция към ранно пенсиониране. Един стратегически подход на ЕС за справяне с проблема на застаряващото население е да насърчава активността на възрастните хора дори в пенсионна възраст.

Увеличаване на възможностите за гъвкава работа на непълнен работен ден или временна заетост би улеснило включването на хората в пенсионна възраст в дейности от легалния сектор на икономиката. Една от мерките на Лисабонската стратегия е учене през целия живот, което цели да направи възрастните по-адаптивни на изискванията на трудовия пазар.

Според последни проучвания един от всеки двама европейци иска да продължи да работи и след достигане на пенсионна възраст. Това е голяма промяна в сравнение с 90-те години на миналия век, когато ранното пенсиониране е било по-популярно и предпочитано. Идеята пенсионната възраст да се изравни и да се движи над 65 г. за мъжете и жените за все повече страни в ЕС става реалистична. За България обаче, поради националните специфики, в близките десетилетия тя е неприложима.

Великобритания отива дори още по-далеч със законопроект за премахване на пенсионната възраст. Много работодатели уволняват своите работници и служители поради навършване на 65-годишна възраст. Има тълкувание, че понятието „пенсионна възраст“ е анахронизъм и съдържа дискриминация. Счита се, че всеки би трябвало да има възможност сам да решава докога може или иска да работи, ако се справя със задълженията си. Вероятно този дебат е предстоящ и в другите европейски страни, предвид глобалните процеси и промени в мирогледа.

Режим на работещите пенсионери

Пенсията е дългосрочно обезщетение, което би следвало да се получава тогава, когато настъпи съответния осигурен социален риск. Един от осигурените социални рискове е този за старост. За пенсионер, който продължава да работи след пенсионната възраст, очевидно не е настъпил този социален риск.

Пенсията има предназначение да замества загубата на трудов доход именно защото

поради старост лицето не може да работи. А щом работи рискът не е настъпил и пенсия не следва да се изплаща. Или би могло да се изплаща, но при определени условия. Получаването едновременно на трудово възнаграждение и пенсия би следвало да не е безусловно за работещите пенсионери. Може да се ограничи или размера на пенсията или размера на възнаграждението, над които да не се изплаща пенсията или част от нея. Друга възможност е преминаване към постепенното адаптиране и оттегляне от пазара на труда на възрастния работник при работа на частично работно време. Мерките за удължаване на трудовия живот и осигурителното участие трябва да бъдат съпроводени с ревизия на либералния режим, който допусна едновременно получаване на пенсия и заплата след произнасяне на Конституционния съд на РБ с Решение № 12, ДВ, бр. 89 от 1997 г.

Българското пенсионно законодателство през различни периоди от по-близкото и далечно минало (също както в другите страни) имаше различни режими, указващи условията, при които беше допустимо да се получава трудово възнаграждение и пенсия или само част от нея.

Практиката на страните в Европейския съюз показва, че всяка от тях е избрала различен подход по отношение на работещите пенсионери, но общото е че се налага някакво ограничение. И то е или при изплащане на пенсията или при съвкупно данъчно облагане на всички доходи, включително пенсионни.

Предвид ниските доходи от пенсии за голяма част от българските пенсионери на много от тях се налага да работят, за да допълват дохода си от пенсия. Преразглеждането на постановката да се получава едновременно пенсия и доходи от трудова дейност не може да елиминира този факт. Напротив съобразяването с него е водещо. По-скоро едно ново решение по темата би следвало да визира високите нива на сбора от пенсионни и трудови доходи, особено когато таванът на пенсиите бъде премахнат.

Дългосрочна грижа за недееспособни стари хора

Постоянно поставяната цел за намаляване на бедността кореспондира със стремежа за повече адекватност на пенсиите чрез комплекс от мерки. Нови политики в различни области могат да помогнат за намаляването на бедността и повишаване на заетостта, което пък от своя страна ще подобри адекватността, допълвайки по този начин пенсионната реформа. Разширяването на риска старост с обхващане на дългосрочната грижа в осигурителната система съдържа такъв потенциал. Това би било една нова политика, която да съпътства пенсионната реформа с познатите директни мерки, касаещи пенсионна възраст, изискуем стаж, размер на вноските. По тези въпроси години наред се концентрира дебатът и разгорещено се спори, без да се забелязва, че малко в срани не по-маловажни проблеми чакат разрешаване.

Животът в обществото се променя и осигурителната система следва да отчита промените и да отговаря на социалните потребности и реалности. Социално-битовите промени (домакинства, състоящи се от един член, двойки без деца и различни поколения от едно семейство, живеещи на големи разстояния едни от други) представляват друга трайна тенденция. Тя води до нарастване на потребността от услугите по формално предоставяне на обгрижване, обикновено извършвано в рамките на патриархалното семейство. Това създава нови предизвикателства пред финансирането на разходите за дългосрочни грижи.

Когато сме установили една празнина в системата от социално-осигурителни схеми, и тази празнина уронва социалната защита и влошава качеството на живот, налага се да търсим решение за запълването ѝ. Става реч за дългосрочната грижа за недееспособни стари хора с най-голяма потребност от обслужване. За държавното обществено осигуряване се казва, че се грижи за човека „от люлката до гроба“. Очевидно е, че преди „гроба“, когато пенсионерът се нуждае от постоянна, дългосрочна или палиативна грижа, трябва да може да я получи с финансова подкрепа от държавното обществено осигуряване. Това сега не става нито по линия на здравното, нито по линия на социалното осигуряване.

Дългосрочната грижа за недееспособни възрастни лица е вид социален риск, който може да бъде дефиниран като осигурен социален риск. Не е покрит от българската

осигурителна система, но има логика, необходимост и възможност да бъде включен в нейния обхват. Дългосрочната грижа като социален риск за сега е празна зона в картата на държавното обществено осигуряване. Тази празнота би следвало да се запълни колкото може по-скоро, защото започва да се изстрада все по-осезателно от все повече български граждани, попаднали в ситуация на необходимост от съответна обществена подкрепа за себе си или за членове на семейството. В България дългосрочната грижа в различните ѝ организирани форми за предоставяне и финансиране сега изцяло се намира в сектора на социалното подпомагане, финансирано от данъци. Проблемът относно продължително лежащо-болните и нуждаещите се от палиативни грижи в България от всички възрастови групи изобщо не е решен.

Съществуващите форми за предоставяне на дългосрочни грижи и финансирането им от публичните финанси се намират само в сферата на социалното подпомагане. Извън тази сфера близките на лежащите стари хора или недееспособните сами се опитват да се справят с тежкото положение. Но нали затова живеем в общност, плащаме данъци и осигуровки? Нали затова държавата създава социално-защитна мрежа и изгражда осигурителна система за покриване на типичните социални рискове?

Гражданите, които са коректни към държавата с плащането на данъци и осигурителни вноски, трябва да имат възможност да се възползват от собствения си принос в социалното осигуряване, когато те самите имат нужда от обществена подкрепа и помощ. Социалното осигуряване, базирано на солидарния контрибутивен принцип с внасяне на осигурителни вноски за определен набор от социални рискове, понастоящем не предвижда социално-осигурителна защита за дългосрочна грижа. Този недостатък на системата може да се превъзмогне.

Основните фактори, които налагат съвременно уреждане на въпроса с дългосрочните грижи за недееспособни, са:

1) Демографски промени и неблагоприятна структура на населението с тенденция на застаряване и удължаване продължителността на живота, но в лошо здраве или в недееспособност;

2) Увеличен травматизъм с тежки физически увреждания;

3) Нисък здравен статус на населението;

4) Вътрешна и външна миграция и мобилност;

5) Промяна на семейния модел и битуване извън разширеното патриархално семейство;

6) Тежката болест и тежкото увреждане с необходимост от дългосрочна грижа са причина за още по-голяма бедност, материални затруднения и психическо напрежение за цялото семейство;

7) Най-засегнати от неадекватното уреждане на дългосрочната грижа са жените, които традиционно поемат този ангажимент във фамилията, понасят негативите и това резултира в джендър-неравнопоставеност.

Формите в държавната политика, чрез които официално се реализират грижи за недееспособни хора в България понастоящем са: 1) Добавка за чужда помощ към пенсията; 2) Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“; 3) Програма за дейностите „Социален асистент“ и „Домашен помощник“; 4) Специализирани институции за социални услуги по линия на Агенцията за социално подпомагане; 5) Социален патронаж и др. подобни.

Макар и много на брой, посочените инструменти не могат да покрият реалните нужди на хората от обществено организирана дългосрочна грижа. Налага се членове на семействата на възрастни хора в тежко здравословно състояние и недееспособност лично да поемат значителна част от грижите или пък да заплащат непоносими за семейния бюджет разходи на външни изпълнители на такива услуги.

Предоставяните понастоящем форми за дългосрочна грижа в общността са недостатъчни по обем и обхват, някои са непостоянни поради липса на редовно и достатъчно финансиране, а други (като палиативната грижа) съвсем липсват. Скъпите хосписни

услуги са изцяло в частния сектор без никакво съфинансиране от държавата. Не са по възможностите на средния българин, а на бедния – още по-малко. Когато поради липса на алтернатива се налага ползване на дългосрочни хосписни услуги (понякога дори за повече от един нуждаещ се член на разширеното семейство), настъпва катастрофален спад в бюджета на семейството и обричане на бедност.

Съществува дублиране на еднакви в същността и предназначението си помощи и услуги, но преценявани, отпускани и финансирани по различен ред и от различни институции. Добавката за чужда помощ към пенсията, изплащана от НОИ, е именно парична помощ с цел помагане или асистиране на човек с увреждане. Същевременно домашен помощник или социален асистент евентуално може да се получи по програми на АСП. Това е само пример, че трябва много прецизно да се преразгледат тези социални схеми.

Дългосрочната грижа се намира на границата между двете сфери на социална защита – социалното осигуряване (финансирано от осигурителни вноски) и социалното подпомагане (финансирано от данъци). От друга страна тя съдържа едновременно два аспекта – здравно-медицински и социално-битов. Тези особености правят доброто уреждане на дългосрочната грижа доста сложно, освен винаги недостигащия финансов ресурс, за да бъде обезпечен риска. Решението на проблема обаче трябва да се търси в посока изграждане на схема за социална сигурност при нужда от дългосрочна грижа по линия на социалното осигуряване, а не в разширяване приложното поле на социалните грижи по програмите на Агенцията за социално подпомагане за най-бедните.

Ползването на дългосрочни грижи в домовете за социални услуги за недееспособни по презумпция е невъзможно, освен ако не отговарят на определени критерии. Намиращите се извън критериите на Агенцията за социално подпомагане не могат да ползват програмите и публичните финанси, във формирането на които те самите или членове на семейството им са допринесли. А дори когато отговарят на критериите за достъп до тези услуги за настаняване в специализирани домове заявленията /молбите/ са толкова много, че чакането докато им дойде реда продължава с години и често нуждаещите се не дочакат приемане.

При установена потребност от дългосрочна грижа за недееспособни възрастни да може да се получи помощ и подкрепа от обществените осигурителни фондове и публични финанси – именно тази празнина се нуждае от запълване в организираната система за осигурителна защита.

Назряла е необходимостта от ново уреждане предоставянето на грижи за възрастните недееспособни като реален социално-осигурителен риск, който да бъде обхванат от социално-осигурителната система. Очевидно е, че България се нуждае от изработване на изцяло нова концепция за дългосрочната грижа, законодателно и институционално решение, както и финансово обезпечаване, обвързано с бюджетите на държавата, осигурителните фондове и социалните програми. Основен принцип би следвало да е солидарността, но не само когато плащаме данъци и осигурителни вноски, а и когато настъпи този социален риск и лицето и неговото семейство се нуждае от подкрепата на държавата, осигурителните програми и публичните финанси.

Концепцията би следвало да е съобразена с Европейската харта на предоставящите грижа в семейството. Онези, които имат зависими членове на семейството, поемат голям дял от грижите и помощта, от която се нуждаят. Когато полагат грижи за възрастни, за роднини с увреждания или за други зависими несамостоятелни роднини, тази тяхна роля често остава непризната и без подкрепа и е съпроводена с много неблагоприятни последици – прекъсване на заетост, загуба на доход, загуба на парични средства, влошаване на здравето, стрес, риск от бедност, социално изключване. Европейската харта на полагащите грижи в семейството прави редица предложения към органите на властта да отговорят на тези нужди.

В контекста на социално-осигурителната защита чрез ДОО, като естествена стъпка в процеса на развитие на осигурителната система може да се създаде целеви фонд към НОИ за реализиране на политиката за дългосрочна грижа за най-нуждаещите се възрастни хора. Така ще се допълни риска старост и осигуреното лице освен пенсия ще може да получава парична помощ за професионална дългосрочна палиативна грижа в специ-

ализирано заведение или в дома си. Фондът следва да се захранва с вноски, разпределена между осигуреното лице и работодателя или между лицето, работодателя и държавата.

От друга страна, в здравната система абсолютно липсва палиативна грижа и след 7-дневен престой в болница парализираният пенсионер, например, бива буквално връчен на близките без никакъв ангажимент и подкрепа от здравно-осигурителната каса. Ето защо здравните вноски за пенсионер, който е настанен в старчески дом или хоспис, или получава специализирана постоянна и дългосрочна грижа в дома си, следва да се превеждат в новосъздаден фонд „Дългосрочна грижа“ в ДОО с цел финансиране на неговото медицинско и санитарно обслужване на местото, където се извършва.

Пенсията също трябва да се превежда в съответното специализирано заведение, в което пенсионерът получава постоянната грижа с оглед финансирането ѝ.

Заведенията – старчески домове и хосписи, в които ще се предоставя тази грижа за най-нуждаещите се възрастни хора, следва да преминат надлежно лицензиране и регистрация с цел уеднаквяване на: 1) условията да получават финансиране от фонд „Дългосрочна грижа“ в ДОО за настанените в тях лица; 2) критериите и правилата за предоставяне на постоянна грижа на имащите първостепенна нужда от такава.

В тази връзка и с оглед задоволяване на най-належащите и неотложни потребности от постоянна грижа следва да се преразгледа сегашния статут и условия за прием в старческите домове. В тях сега могат да постъпват и се пълнят с жизнеспособни и сравнително здрави възрастни хора. Когато обаче има пенсионери в тежко здравословно състояние, живеещи дълго време на легло или които не могат да се обслужват и придвижват сами, техният прием за настаняване и полагане на санитарно-битови и медицински грижи в тези домове трябва да бъде с предимство, а дееспособните да освобождават места.

Практиката и опитът в България показват, че обхванатите от ДОО и администрирани от Националния осигурителен институт социални рискове, имат най-добра реализация на осигурителните права, трипартитност и прозрачност в управлението на средствата, актюерска прогнозируемост за бъдещото състояние на фондовете и възможностите за социална сигурност на бенефициентите при настъпване на осигурително събитие. Ето защо най-доброто място за уреждане на дългосрочната грижа за най-възрастните пенсионери е именно държавното обществено осигуряване, управлявано от Националния осигурителен институт.

Експертиза на работоспособността

Растящите разходи за парични обезщетения и помощи, както и установените нарушения и сигнали за недобросъвестно поведение на някои членове от органите на медицинската експертиза на работоспособността наложиха мерки за подобряване на организацията и контрола на тази дейност. Въпреки отчетените положителни резултати от въведения допълнителен контрол от страна на доверените лекари-експерти на НОИ, експертизата на неработоспособността е обективно затруднена поради:

- нарасналият брой лечебни заведения, които формират органите на медицинските експертизи;
- увеличеният брой издадени болнични листове за временна неработоспособност и експертни решения на ТЕЛК;
- увеличаващи се по размер и видове преференции за лицата с процент трайно намалена работоспособност, респективно – увеличаващ се интерес към тях;
- липса на единна система на срокове за обжалване на решенията на органите на медицинска експертиза.

Тези и други причини затрудняват координацията на дейностите между различните институции досежно контрола върху дейността на органите на медицинската експертиза. В тази връзка би могло:

- да се търси взаимодействие с общопрактикуващите лекари с оглед намаляване случаите на отменени болнични листове;

- да се провежда активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на практически казуси;
- да се въведе електронен болничен лист, който директно да постъпва от мястото на издаването му в базата-данни на НОИ.

От друга страна, всички организационни промени в ТЕЛК и НЕЛК, които биха могли да се направят, за да се намали срока за чакане за освидетелстване на нуждаещите се лица, би трябвало да се реализират колкото може по-скоро, за да бъдат максимално облекчени хората с увреждания.

Необходимо е справяне със злоупотребите при освидетелстване на работоспособността, без да се накърняват правата на хората, които действително имат увреждания и се нуждаят от ползване на социално-осигурителното си право срещу събднатия осигурителен риск, при зачитане на човешкото достойнство и навременно предоставяне на полагаемите се социални и/или здравни осигурителни услуги.

Освен чрез засилване на контролните мерки и санкции, пълен успех за противодействие на злоупотребите (както от страна на лекарите, така и на подлежащите на лекарска експертиза лица) не ще има докато манталитетът и моралът позволяват поведение на злоупотреба. Това ще рече неуморна работа за подобряване и укрепване на нравствеността на българската нация навсякъде, където тя се създава, възпитава и поддържа, след като през последните десетилетия така драстично се наруши ценностната система.

За подобряване обслужването във връзка с изплащането на обезщетенията за временна неработоспособност най-доброто решение би било създаване на пряка информационна връзка между органа по експертизата на временната неработоспособност, издаващ болничния лист в електронен вид (НЗОК), и органа по изплащането му (НОИ). Освен за подобряване на обслужването, това би имало положителен ефект и върху по-ефективния контрол върху разходите за тези обезщетения.

Намаляване на злоупотребите с паричните обезщетения за временна и трайна неработоспособност може да се постигне посредством:

- предотвратяване на злоупотреби свързани с правото и размера на паричните обезщетения за бременност и раждане;
- въвеждане на електронно подаване на издадените болнични листове от съответното здравно заведение директно в информационната система на НОИ;
- упражняване на ефективен контрол от НОИ върху експертизата на временната и трайна неработоспособност след институционални и организационни промени за пряка подчиненост на ТЕЛК и НЕЛК на НОИ.

Заварена и непроменена през годините на реформи е практиката изплащането на пенсията за инвалидност да се извършва от НОИ, а определянето на степента на загубената работоспособност и инвалидизиране да става с експертни решения от ТЕЛК и ЦТЕЛК. Те са под управление и подчинение на Министерството на здравеопазването. Това затруднява коректността и недопускането на злоупотреби при експертизата и освидетелстването на трайната неработоспособност.

Липсва ефективен последващ контрол и санкция от НОИ за спазване на задължителните предписания в експертните решения за упражняваната дейност за периода на инвалидизиране. Формалното определяне в експертното решение на забранените трудови дейности, при упражняването на които би се влошило здравословното състояние на получаващия пенсия за инвалидност, и липсата на контрол за спазване на предписания режим, води до увеличаване степента на загубената работоспособност и/или на трудовия травматизъм, респективно разходите за тях.

Създадената нормативна възможност процентът на загубената работоспособност да се определя не спрямо упражняваната професия, както беше до 2000 г., а спрямо здравия човек, също води до увеличаване броя на пенсията и пенсионерите за инвалидност и допринася за изкривяване на представата за броя на инвалидите.

Възможността за получаване на пълен размер на пенсията за инвалидност, независимо от това, че лицето продължава да упражнява същата дейност и да получава същото

трудова възнаграждение, както преди инвалидизиране, създава предпоставки за търсене на всякакви възможности за получаването ѝ. Ако при определяне размера на пенсията за инвалидност се използва компенсиращ или допълващ механизъм, както е при трудоустройването, интересът към тези пенсии ще намалее. С размера на пенсията следва да се компенсира само намаленото трудово възнаграждение преди инвалидизиране, тъй като пенсията поначало е заместител на загубен доход по причина на сбъднат осигурителен риск. Неприемливо е и няма осигурителна логика човек да получи пенсия за инвалидност общо заболяване с висок процент на инвалидност и да продължи да работи същата или подобна работа както преди инвалидизирането. Така ясно проличава нарушаването на принципа пенсията да играе ролята на заместител на трудов доход поради инвалидизиране, т.е. поради настъпил осигурен социален риск.

Разграничаване на социално осигуряване от социално подпомагане

За по-голяма прозрачност в управлението и изразходването по предназначение на публичните финанси в областта на социалната защита, наложително е още по-ясно разграничаване между социалното осигуряване и социалното подпомагане.

Функционирането на съвременна осигурителна система е една от най-ценните придобивки на цивилизацията в организираното общество. Нейното място и роля в обществения живот се нуждаят от ясно определяне в Конституцията на Република България диференцирано от социалното подпомагане и грижи. Размиването на границите между социално осигуряване и социално подпомагане вреди на осигуряването и не насърчава постигането на осъзнатост за първостепенната важност на личната отговорност. Само така за всеки гражданин от настоящите и бъдещите поколения ще стане ясно, че в новия за нашата географска територия обществен строй човек не трябва да разчита на държавата за социална сигурност, ако не е дал своя принос според притежавания потенциал под формата на данъци, осигуровки или морално оценена отдаденост в полза на обществото. Държавата обаче със своята политика, механизми и институции следва да предоставя адекватни обезпечения, да отстоява доверието на гражданите и да насърчава пълноценното участие в социалния живот.

Правото и задължението по начало са категории с реципрочни стойности. Устройването на новата политическа, икономическа и социална система налага необходимостта от определяне на строга последователност, като първо се започне със задълженията. И второ – въз основа на изпълнените задължения да се претендират и получават реципрочни права. Само така би могъл да се постигне и поддържа баланс в обществените отношения както в най-широк смисъл, така и в съставните структурни единици на обществото.

Осигурителната система е инструментът, чрез който може да се упражни конституционното право на обществено осигуряване. Сегашното състояние и бъдещото функциониране на осигурителната система са в пряка зависимост от първостепенни проблеми на страната, свързани с икономическия растеж и балансираното преразпределяне, демографската структура, образователното равнище и професионална подготовка сред всички етноси на територията на страната, доверието в институциите и държавата.

Демократичната социална държава трябва да има отлична структура на схемите за социална защита, да е способна да събира данъците и осигурителните вноски, да ги управлява разумно и прозрачно. Но за да стане това, в държавата трябва да живеят истински граждани, отговорни за собствения си живот и за живота на своите деца, за да се превърнат в качествен човешки капитал. В противен случай се възпроизвеждат биологични същества (хомо сапиенс), застрашаващи спокойствието и благоденствието на съвестните, ученолюбиви, трудолюбиви хора и коректните данъкоплатци и вносители на осигурителни вноски в социалните фондове. Това са качества на социално приобщените граждани, участващи солидарно в живота на обществото, спазващи правилата и законите и участващи солидарно в понасянето на трудностите, които отделни негови членове могат да изпитват през определени периоди от живота си.

Вредата от използване на понятието „осигурителна тежест“

За съжаление понятието „осигурителна тежест“ трайно се наложи в публичното пространство и редовно се използва в дебатите, коментарите, анализите, официалните документи. С автоматизъм в изказа се изрича от представители на законодателната и изпълнителната власт, на работодателите и синдикатите и от представители на медиите, когато се обсъжда размера на осигурителните вноски, разпределението им между страните в осигурителния процес и пр. Понятието „осигурителна тежест“ изразява негативно отношение към осигурителните задължения и въздейства възпиращо за доброволното им изпълнение и за възпитаване на съзнание за лична отговорност предвид социалната сигурност.

Големият дял на скритата икономика обуславя неблагоприятните стойности на коефициента на зависимост, коефициента на заместване на дохода и ниските средни стойности на пенсиите. Понятието „осигурителна тежест“ внушава тежоба и не благоприятства поведение, провокиращо подобряване стойностите на тези показатели. Докато отговорните и формиращите общественото мнение фактори волно или неволно го използват в публичното пространство, задължените по закон лица не биха могли да изградят съзнание за доброволно изпълнение на осигурителните задължения.

Основополагащият принцип, не само на осигурителната система, но и на обществото, е солидарността. А тя е толкова по-възможна, колкото е по-доброволна. В социалната държава не се счита за тежест отделянето на част от трудовите доходи за лични пенсионни спестявания за в бъдеще, както и за издръжка на пенсионерите – родители и прародители на сегашните работещи.

От психологическа гледна точка „осигурителна тежест“ има негативен смисъл. Внасянето в обществените фондове на осигурителни вноски, ставката на които е разпределена между участващите страни в определено съотношение, е поведение на социално отговорни индивиди и работодатели. И затова в осигурителното законодателство присъства само понятието „осигурителна вноска“. Вместо понятието „осигурителна тежест“, по-коректно и по-насърчаващо би било при коментарите, дебатите, анализите, справките, работните срещи и пр. да се използват думите „осигурителна вноска“ и „осигурителна ставка“, според контекста.

Доверието – фактор за стабилност

С голямо значение през последните години изпъква факторът доверие в държавните институции и държавността. Силно деморализиращо въздействие и засилване на скептицизма сред населението причинява тревожното състояние в съдебната и правната система, в здравеопазването, в регионалното благоустройство и други обществени сфери. Безбройните безнаказани случаи на използване на властта за лично облагодетелстване и осезателното сливане на властта и капитала въздействат отблъскващо и демотивиращо. Особено актуална е поговорката: „За кокошка – няма прошка, за милиони – няма закони.“ При това положение е трудно да се агитира за доброволно и съвестно изпълнение на трудовите, осигурителните и данъчните задължения. Да се разчита само на методите на санкцията и принудата е нереалистично – колкото те са по-силни, толкова повече се подхранва корупцията или се импулсира изобретателността на нарушителите на законите и правилата. Мерките на принудата и ефективният контрол следва да бъдат постоянно съпътствани и от успоредни мерки, ориентирани към насърчаване и възпитаване на доброволното изпълнение.

Държавата чрез институциите е призвана да служи на гражданите. Както институциите, така и гражданите имат права и задължения. За задължения на гражданите държавата със своите институции и власти, както се казва „гони до дупка“. Но за задълженията на институциите към гражданите не се държи сметка. Когато дадена институция например бави плащания към гражданите, не се начисляват лихви, чрез които да се компенсират забавянето, а когато гражданин не изплати своите дългове навреме се събират с лихва. Липсата на такава реципрочност би трябвало да се запълни.

Обратът в мисленето на гражданите за повече доверие и собствена отговорност е въз-

можен, когато биват обслужвани бързо и компетентно от публични институции с нов, почовешки дух и облик, показващи отговорност, съзнателност и съпричастност. А носители на такива отношения трябва да бъдат ръководителите и служителите на институциите.

Посочените по-горе фактори, освен че са във взаимна зависимост помежду си, пряко или косвено предопределят финансовата стабилност на осигурителната система и размера на пенсиите в частност. Известно е, че бедна държава не може да провежда задоволителна социална политика. От друга страна обаче един от основните механизми за избягване на бедността е добре работещата осигурителна система. Именно намирането на правилния баланс между отделните политики на едното или другото от тези две направления стои в основата на идеологическия избор за управлението на страната и нейния просперитет.

Обедняването на данъчни и осигурителни приходи

Националната агенция за приходите започна работа на 1 януари 2006 г., като идеята беше едно ведомство да събира данъците и осигуровките. НАП обаче закъсна с изграждането на информационната си система и до днес продължава да ползва много добре работещата и непрекъснато актуализираща и обогатяваща се информационна система на НОИ. Заради несъвместимост между софтуерните продукти на двете информационни системи се множат сигналите за грешки и разминаване на данните за фирми и самоосигуряващи се лица. При преноса на данните се получават неудачи. (Например в системата за управление на приходите на НАП едноличен търговец се води длъжник, докато в действителност той няма данъчни и осигурителни задължения.) Грешки и несъответствия се допускат с ЕГН и други данни, което спъва работата на НОИ и води до забавяне изчисляването и изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност. Желаното подобряване на обслужването на осигурените лица и осигурителите не се случва. Напротив, изобилстват сигнали и оплаквания за излишно разкарване до службите и искания за представяне повторно на документи и данни, които вече са били коректно подадени от гражданите. Множество са случаите на несъответствия между наличната информация в регистрите и действителното състояние, което тази информация трябва да отразява. Всичко това отблъсква участниците в осигуряването и засилва негативизма към институциите и осигурителната система.

Моделът данъчна администрация плюс част от НОИ – функция събиране на осигурителни задължения, не сработи добре. Не оправда очакванията за подобряване на събираемостта на приходите поради различната философия и методика на облагане в двете системи, различното предназначение на данъците и осигуровките, различното отношение към фиска на данъците и осигуровките. Докато срещу внасянето на осигурителни вноски осигурените лица придобиват определени права, то внасянето на данъци не е обвързано пряко с реализацията на конкретни права. Данъчните задължения са свързани изключително с фиска на държавата, докато зад осигурителните задължения стои бъдеща социална сигурност за осигурените лица и техните семейства. От друга страна коренно различна е методиката за облагане с данъци и осигурителни вноски по отношение произход, размер и вид на облагаемите доходи, данъчна и осигурителна основа, срокове за деклариране и внасяне на данъци и вноски и т.н. Предвид на това нормативната база се оказва трудно приложима от служителите на НАП.

Отделянето на бюджета на НОИ от държавния бюджет бе обявено като едно от големите постижения на промените след 1989 г. Счита се, че една от основните причини за липсата на средства при реализацията на правата на осигуряващите се преди 1989 г. лица е именно обвързаността на двата бюджета, при което съществуваше възможност за преливане на средства от бюджета на ДОО към държавния за попълване на различни, несвойствени нужди. С обедняването на функциите за събиране на данъците и осигурителните вноски се възвръща негативния ефект от администрирането на приходите за държавния бюджет и бюджета на ДОО от един и същ орган, който при това negliжира второстепенното си задължение да следи за осигурителните приходи.

Вследствие на коренно различния подход на работа в НАП над една четвърт от специално обучения и рутиниран състав на НОИ по събиране на осигурителните задължения, който бе прехвърлен в НАП, напусна или бе освободен и потенциалът му се разпиля. Извършването на ревизии за спазване на осигурителното законодателство стана рядкост или те протичат твърде формално, което стана реален риск за по-малкото осигурителни приходи в НОИ. Има множество сигнали, че проверките на служителите на НАП ревизират преимуществено данъчните задължения на стопанските субекти, а социалноосигурителните се пренебрегват. Покрай тях, ако се натъкнат на очевидни несъответствия, касаещи осигурителните задължения, предприемат действия. Нужно е ревизиите по ДОО да бъдат целенасочени, компетентни и отговорни, а не между другото.

Ето защо би следвало да се преразгледа целесъобразността на изваждането на събираемостта и контрола на приходите от осигурителни вноски от администрацията на НОИ и прехвърлянето на тези дейности в НАП. Съмнително е мегаагенцията НАП с наличната информационна система, разнородната нормативна база досежно данъци и осигурителни вноски, с различна чувствителност и нагласа относно данъците и осигуровките да извършва успешно събирането и контрола на осигурителните задължения. Отговорни и компетентни специалисти с богат опит осъзнават и споделят, че трудно ще се справи с това предизвикателство. Националният осигурителен институт е в състояние отново да поеме присъщите си задължения да събира осигурителните вноски и да извършва регистрацията на трудовите договори – дейности, на които се базира общественото осигуряване.

Както от страна на АДВ, така и от страна на НАП, очерталата се ниска събираемост на тези задължения, а също и на общите приходи от осигурителни вноски, дестабилизира бюджета на ДОО. Това положение повтаря утвърдилата се през последните години тенденция и подсказва необходимост от прилагане на комплексни национални политики и мерки за подобряване събираемостта на осигурителните задължения и приходи чрез всеотдайни служители и способни органи, на които НОИ изцяло да разчита. Освен перманентните мерки за затягане на контрола, особено необходими са такива, които насърчават и поощряват доброволното изпълнение на задълженията.

Обединеното събиране на данъчни и осигурителни задължения се нуждае от преосмисляне на базата на опита откакто задейства новата схема, след един достатъчно дълъг период за оценка на въздействието. Политическото решение една институция да събира както данъците, така и осигурителните вноски, се нуждае от мониторинг и ревизия, както е редно за една толкова значима промяна, от която зависи финансовата стабилност на осигурителната система и социалния мир в страната.

Неравнопоставеност на жените

Постигането на равнопоставеност на жените и мъжете във всички сфери на обществения живот има статут на европейска и национална политика. Тя е издигната за една от водещите политики на Организацията на обединените нации още през миналия век и представлява една от базовите цели за развитие на човечеството през новото хилядолетие.

Ето какво говорят данните доколко двата пола са равнопоставени от гледна точка на осигуряването в България:

- В общата съвкупност на пенсионерите, жените (57,7%) са повече от мъжете. От пенсионерите с лични пенсии, жените (56,4%) също са повече от мъжете. При получаващите наследствени пенсии, делът на жените (79,9%) е значително по-голям от този на мъжете (20,1%).
- Средният индивидуален коефициент при пенсиите за осигурителен стаж и възраст е 1,314. При мъжете този коефициент е 1,602, докато при жените е доста по-нисък – 1,094. Запазва се тенденцията средният индивидуален коефициент при новоотпуснатите пенсии на жените (1,083) да е значително по-нисък от този на мъжете (1,449). Породено е от факта, че има разлика в средния размер на трудовия доход между двата пола в ущърб на жените и тя се пренася както в средния индивидуален коефициент, така и в средния размер на пенсиите им.

- При жените средният осигурителен стаж е по-нисък в сравнение с този на мъжете. Осигурителният стаж е другият основен фактор в определяне размера на пенсията, освен индивидуалния коефициент. При по-ниски стойности на тези показатели неизменно ще продължават средно статистически да се отпускат и изплащат по-ниски пенсии на жените в сравнение с тези на мъжете.
- От всички прекратени поради смърт лични пенсии повечето са на мъже (50,6%), а по-малко на жени. Средната продължителност на получаването на пенсия при мъжете е с 5,5 години по-кратка, отколкото при жените.
- От прекратените пенсии за инвалидност поради рехабилитиране повечето са на жени и по-малко на мъже. Средната продължителност на получаването на пенсия, за периода от инвалидизирането до възстановяването на работоспособността, при жените е по-кратка отколкото при мъжете.
- Жените, получаващи вдовишка добавка към пенсията си от починал съпруг/съпруга, са над четири пъти повече от получаващите вдовишка добавка мъже. Средният месечен размер на вдовишката добавка за мъжете е много по-ниска отколкото за жените, тъй като се изчислява от наследствената пенсия на наследодателя.
- От получаващите парични обезщетения за безработица, безработните жени са с 12 на сто повече в сравнение с безработните мъже. Още по-голяма е тази разлика при регистрираните безработни лица с право на обезщетение за дълготрайна безработица, където делът на жените е над два пъти по-голям от този на мъжете. Средните размери на изплатеното обезщетение за безработица на жените е по-ниско отколкото на мъжете.

Горните констатации изразяват тенденцията на неравнопоставеност на жените, на която не се обръща нужното внимание. Обикновено жените са заети в такива отрасли на икономиката, където заплащането е по-ниско. Склонни са да приемат по-ниско платена работа от мъжете. Има и ред други причини, поради което не може да направим генерален извод, че за една и съща работа мъжете и жените получават различни възнаграждения.

България започна да прилага джендър мейнстрийминг подхода за насърчаване равнопоставеността на половете в различни сфери на обществения живот. Поставено е началото за предприемане и реализиране на целенасочени политики и мерки, но все още направеното е недостатъчно. Работата в тази насока предстои в контекста на една от основните цели на хилядолетието за развитие, дефинирани от ООН – равнопоставеност на половете, както и в изпълнение на Лисабонската стратегия за растеж и развитие в пет ключови направления, едно от които е равнопоставеност на жените и мъжете. Така нареченият „открит метод на координация“, който е част от Лисабонската стратегия, също изисква постепенно да се изравнят условията за пенсиониране за двата пола, тъй като в крайна сметка внасят разлика и в размера на пенсиите.

Мъже в „майчинство“

Поради липсата на прецизност в терминологията на нормативната уредба, касаеща всъщност обезщетенията за родителски отпуск, в статистиката и отчитането на обезщетенията за бременност и раждане се появяват и мъже, възползвали се от законовата възможност да полагат грижи за децата си. Поради неточна терминология още при обозначаването на осигурения социален риск „болест и майчинство“, осигуряването за него, както и наименованието на съответния фонд „Общо заболяване и майчинство“, изпадаме в ситуация да говорим за мъже, които се осигуряват за майчинство, ползват отпуск и обезщетение за майчинство. Говорим за мъже, на които са изплащани обезщетения за бременност и раждане, което е nonsens.

Очевидна е необходимостта от промяна на терминологията, касаеща осигуряването при бременност, раждане и отглеждане на дете. Тя е наложена още с Дял III от Кодекса на труда от 1951 г. и правилника за прилагането му, и е пренесена в Кодекса за социално осигуряване. Вече се нуждаем от съвременна, насърчаваща и отчитаща равнопоставеността на жените и мъжете терминология, без да ни се налага да говорим нелепости и да използваме изрази, лишени от смисъл. Можем да наречем естествено осигуреният

социален риск „болест и родителски отпуск“, а фондът – съответно „Болест и родителски отпуск“. Статистическите и аналитичните показатели относно обезщетенията естествено ще приемат тези обозначения, изразът ще стане коректен и същевременно ще въздейства за насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете и преодоляване на стереотипното мислене относно социалните им роли.

МАКРОИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕЗ 2009 Г.

Развитието на социалното осигуряване е в тясна връзка с протичащите глобални и национални икономически, политически и социални процеси. Прегледът на макроикономическата среда хвърля светлина върху факторните причини за финансовото състояние на осигурителните фондове. Системата на социалното осигуряване изпитва силно влияние от темповете на икономически растеж, демографската структура на населението, състоянието на пазара на труда – заетост и безработица, публичните финанси, нивото на доходите, инфлацията, и др.

Брутен вътрешен продукт

Влиянието на глобалната финансова и икономическа криза през 2009 г. се прояви във всички сектори чрез спад на потребителското и бизнес доверие, влошени експортни възможности и намаление на входящите капиталови потоци. За 2009 г. спадът на реалния БВП достигна 5%, а на добавената стойност 3,8%. Изчисленият БВП на човек от населението възлиза на 8 735 лв. Преизчислен в евро БВП е съответно 33 876,3 милиона, като на човек от населението се падат по 4 466,1 евро.

Най-засегнатият от кризата компонент на крайното използване бяха инвестициите. Динамичното развитие на българската икономика през последните години е свързано с интензивен процес на изграждане на производствени мощности и трупане на запаси, необходими за нововъзникващи и разрастващи се фирми. През 2009 г. в резултат от засилващата се несигурност, намаляващото търсене и по-трудния достъп до финансиране, инвестициите в основен капитал спаднаха с 27% в реално изражение, а общият принос на капиталобразуването за спада на реалния БВП бе 12,5%.

Инфлация

През 2009 г. инфлацията отбеляза значително понижение спрямо предходната година и на годишна база измерена чрез хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ) достигна 1,6%, а средногодишната – 2,5%. Най-съществено значение за пониското ѝ равнище имаха по-голямото предлагане на земеделски суровини в условията на високи селскостопански добиви в страната и света през сезона 2008/2009 г. и значителното поевтиняване на петрола в края на 2008 г. Динамиката на международните цени на енергийните суровини бе основен фактор и за поевтиняването на някои стоки с административно определяни цени, като електроенергията за бита и топлоенергията.

Държавен бюджет

В края на 2009 г. касовото салдо по консолидираната фискална програма възлезе на дефицит от 592,6 млн. лв., или -0,9% от БВП.

В отговор на намалелите бюджетни приходи, отразяващи забавянето на икономическата активност, в края на годината правителството предприе мерки за ограничаване на бюджетните разходи, които на практика бяха замразени на нивата им от предходната година.

Общо приходите по консолидираната фискална програма бяха с 8,3% по-малко в сравнение с 2008 г.

Осигурителните вноски и данъците върху доходите на физически лица реагираха най-слабо и значително по-късно на забавянето на икономическата активност, като последните дори реализираха положителен растеж от 4% за 2009 г. Едва през последното тримесечие на годината приходите от осигурителни вноски и от данък върху доходите на физически лица имаха отрицателен принос за изменението на данъчните приходи (общо -2,5%).

Разходите по консолидираната фискална програма за 2009 г. (включително вноската в бюджета на ЕС) бележат ръст от 1,2 на сто в сравнение с 2008 г.

Съществено бе свиването на бюджетните разходи през четвъртото тримесечие на 2009 г. (31,3%), като то до голяма степен се обяснява с високата база от 2008 г. и с отлагането на част от плащанията на бюджета от края на 2009 г. за началото на 2010 г.

Единствено при социалните и здравноосигурителните разходи през 2009 г. се наблюдаваше значително повишение (13,8%) спрямо предходната година. То е главно поради същественото увеличение на разходите за пенсии с 15,8%, вследствие на три поредни повишения през януари, април и юли.

Платежен баланс

Към края на 2009 г. дефицитът по текущата сметка възлезе на 3 196 млн. евро (9,4% от БВП) при 8 199 млн. евро (24% от БВП) през 2008 г. Подобрене спрямо 2008 г. бе отчетено и при всички компоненти на текущата сметка – салдото по услугите (с 223,8 млн. евро), салдото по дохода (със 184,4 млн. евро) и салдото по нетните текущи трансфери (със 100 млн. евро).

През 2009 г. икономическата криза в глобален план и в държавите от ЕС – основния ни търговски партньор, доведе до рязко забавяне на динамиката на външнотърговските потоци на България. Темпът на растеж на износа беше отрицателен (-22,5%) спрямо 2008 г., а вносът регистрира спад от 33,2%.

Дефицитът по търговския баланс се сви до 4 103 млн. евро (12,1% от БВП), като спрямо 2008 г. бе отбелязан спад с 4 495 млн. евро

Общото салдо на платежния баланс за 2009 г. е отрицателно, в размер на 649,8 млн. евро, при положителен общ баланс в размер на 674,2 млн. евро през 2008 г.

Валутен борд

Брутните международни валутни резерви към края на 2009 г. достигнаха 12 919 млн. евро, което представлява увеличение с 205,7 млн. евро, или 1,6% спрямо края на 2008 г.

През 2009 г. банковата система у нас успя да запази размера на активите си, достигнат в края на 2008 г., като въпреки силно влошената икономическа среда бе регистриран растеж на кредитите, макар и минимален.

Общата сума на активите на банковия сектор към края на декември е 70 830 млн. лв. Спрямо края на 2008 г. е отчетен растеж с 1,9% (1 269 млн. лв.), формиран основно през последното тримесечие на 2009 г.

Финансов сектор

Вследствие на слабото търсене на кредити, относително високата цена на заемните ресурси и по-строгата кредитна политика на банките темпът на растеж на вземанията от неправителствения сектор се забави и към края на годината достигна 3,8%. Преобладаващ принос за нарастването с 1 877 млн. лв. през 2009 г. на вземанията от неправителствения сектор имаше прирастът с 1 048 млн. лв. на кредитите за домакинствата (годишен растеж 5,8%), докато вземанията от нефинансови предприятия нараснаха с 668 млн. лв., отбелязвайки годишен прираст 2,2%. Въпреки по-бавните темпове на кредитна дейност съотношението на вземанията от неправителствения сектор към БВП продължи да нараства вследствие на номиналния спад на БВП и в края на годината достигна 77,9%.

Междубанковият паричен пазар през 2009 г. се характеризираше с постепенно възвръщане на доверието между пазарните участници и с плавно понижение на лихвените равнища. Това понижение бе стимулирано от антицикличните мерки, предприети от БНБ в края на 2008 г. и началото на 2009 г., както и от ниските лихви на междубанковия пазар в еврозоната. Общият обем на сделките на междубанковия паричен пазар през 2009 г. намалю с 19,8% спрямо предходната година. Депозитите формираха 89,5% от оборота, а репооперациите – съответно 10,5%.

Небанкови финансови институции и капиталов пазар

През 2009 г. е преодоляна тенденцията на спад в доходността и всички фондове за допълнително пенсионно осигуряване отчитат положителна доходност при управлението на активите си за 2009 г. Постигнатата среднопотеглена доходност на годишна база от универсалните пенсионни фондове е 7,91 на сто, за професионалните фондове тя е 7,85 на сто, а за доброволните фондове 7,60 на сто.

Всички фондове за допълнително задължително пенсионно осигуряване са постигнали доходност, чийто размер е над определеното минимално равнище на доходността за съответния вид фондове.

Пенсионните дружества продължават да се придържат към по-консервативната политика на инвестиране на средствата. Ефектите от световната финансова криза върху българския фондов пазар накараха пенсионните компании бързо да променят инвестиционната си стратегия и реструктурираха портфейлите си. Реструктурирането беше в посока на значително намаляване дела на инвестиции в акции и колективни инвестиционни схеми и увеличаване вложенията в нискорискови инструменти като ДЦК, банкови депозити и корпоративни облигации.

Към 31.12.2009 г. броят на осигурените лица в четирите вида пенсионни фондове (универсални, професионални, доброволни и доброволни по професионални схеми) достига 3 764 958 лица, което представлява нарастване със 121 209 лица или с 3,3 на сто спрямо осигурените към края на 2008 г. Акумулираните нетни активи в системата на допълнителното пенсионно осигуряване към 31.12.2009 г. се равняват на 3 156 170 хил. лв. и отбелязват ръст от 37,3 на сто в сравнение с нетните активи към 31.12.2008 г. Нарастването на нетните активи на пенсионните фондове се дължи както на увеличените брутни постъпления от осигурителни вноски, така и на постигнатата положителна доходност при управление на активите на пенсионните фондове през 2009 г.

Пенсионноосигурителните дружества приключват отчетната 2009 г. с общи приходи в размер на 79 115 хил. лв., което представлява увеличение с 10,7 на сто в сравнение с отчетените приходи през 2008 г. Пенсионноосигурителният сектор реализира положителен общ нетен финансов резултат за 2009 г. в размер на 16 597 хил. лв., за разлика от 2008 г., когато същият показател беше отрицателен.

Производителност на труда

През 2009 г. разходите за труд на единица продукция (РТЕП) за цялата икономика продължиха да нарастват съответно с 10,6% в номинално и с 5,8% в реално изражение. За разлика от периода 2007–2008 г., когато нарастването на РТЕП бе съпътствано от повишаване на печалбите на предприятията, през 2009 г. то се дължи на значителното свиване на търсенето и закъснението в осъществяването на съкращения на персонал.

За цялата 2009 г. един зает произвежда средно 17 798 лева от БВП. В сравнение с предходната година съпоставимият стойностен обем на показателя на един зает реално намалява с 2,2%. БВП за един отработен човекочас реално намалява с 2,1%.

Брутна добавена стойност средно на един зает през 2009 г. реално намалява с 6,9% и съответно с 6,8% за един отработен човекочас.

Най-висока е производителността на труда в индустриалния сектор – 16 688 лева на един зает и 9,8 лева за един отработен човекочас. В сектора на услугите, всеки зает про-

извежда средно 15 739 лева брутна добавена стойност и съответно 9,3 лева за един отработен човекочас. В аграрния сектор добавената стойност на един зает е на ниво от 4 511 лева, като за един отработен човекочас се създават 3,0 лева добавена стойност.

Работна заплата

През 2009 г. се прекъсва тенденцията на двуцифрен номинален ръст на средната работна заплата характерна за последните пет години. Реалното изменение е все пак с положителен знак, като е съизмеримо или малко по-ниско от постигнатото през предходните няколко години. По данни на НСИ средната работна заплата за 2009 г. е 591 лв. и се е повишила с 8,4% в номинално и с 3,9% в реално изражение спрямо 2008 г. Средната работна заплата в общественния сектор достигна 711 лв., или повишение с 9,3% в номинално изражение. Спадът в ръста на средната работна заплата в общественния сектор е резултат от провежданата политика на рестрикция на доходите, максимална икономия на бюджетните средства. В частния сектор, в който работят около 73,5% от наетите, през 2009 г. средната работна заплата е 547 лв., и отчита ръст от 7,4% в номинално изражение в сравнение с 2008 г, когато е била 510 лв.

Основен инструмент в политиката на доходите на правителството е определянето на размера на минималната работна заплата в страната. През 2009 г. тя е 240 лв., или с 9,1% по-висока отколкото през 2008 г.

Домакински бюджети

През 2009 г. се наблюдава един от най-ниските ръстове на доходите и разходите на домакинствата за десет-годишния период от 1999 г. до 2009 г.

Паричният доход на домакинство през 2009 г. (по данни на НСИ) е 8 807 лв. Спрямо 2008 г. увеличението е с 454 лв., или с 5,4%. Основен източник на финансиране на крайните потребителски разходи на домакинствата, както и през предходната година, са доходите от работна заплата (54,1%), следвани от доходите от пенсии (28,6%).

Общите доходи на домакинствата спрямо 2008 г. нарастват с 5%. На първо място в структурата на общите доходи продължават да бъдат доходите от работни заплати – 52,2%, следвани от доходите от пенсии – 27,6%, и доходите от предприемачество – 5%.

През 2009 г. се наблюдава известно повишаване на значението на пенсиите като източник на доход за българските домакинства. Социалните трансфери (пенсии, семейни надбавки за деца, социални помощи, обезщетения при безработица и др.) формират 30,8% от общия годишен доход на лице от домакинството през 2009 г., а през 2008 г. този дял е 27,2%.

Освен доходите на домакинствата, разходите им също отбелязаха нарастване през годината. Общият разход на домакинство спрямо 2008 г. е нараснал с 1,7%, а паричният разход – с 1,8%.

Заетост

Като последица от финансовата и икономическата криза се прекъсна тенденцията на нарастване на заетите лица от 2002 г. насам. В резултат на несигурната икономическа среда, недостатъчната финансова обезпеченост, свитото производство и намаляване на обема на работа, намаленото търсене на стоки и услуги от страната и чужбина, заетите лица през 2009 г. намаляха и техният средногодишен брой спадна до **3 253 хил. души** (по данни от Наблюдението на работната сила), което е със 107 хил. души или с 3,2% по-малко спрямо 2008 г. (при ръст 3,3% през 2008 г. спрямо 2007 г.). Подобна е динамиката и при **коефициента на заетост** (съотношението между броя на заетите лица и населението над 15 навършени години), който намаля с 1,4% в сравнение с предходната година и спадна до **49,4%**.

Провежданите от правителството програми за заетост се явяват „балансори“ на трудовия пазар, регулиращи несъответствието между търсенето и предлагането на работна

сила. През 2009 г. общо по програми и мерки за заетост са работили над 114 хил. души, което е с 2 000 души повече спрямо 2008 г. Чрез активните програми и мерки, реализирани от Агенцията по заетостта, през 2009 г., е осигурена заетост на близо 70 хил. души средно на месец. Броят на включените в програми и мерки за заетост продължително безработни лица през годината възлиза на 18 186 (15,9% от всички включени в програми и мерки лица), като намалява в сравнение с предходната година с 11 169 човека (10,3%). Изменението при тази целева група следва общата тенденция на намаление на абсолютния брой и на относителния дял на продължително безработните лица в общия брой на регистрираните безработни спрямо 2008 г.

Безработица

През 2009 г. се прекъсва трайната 8-годишна тенденция на намаление на безработицата в страната, наблюдавана през периода 2000-2008 г.

Неблагоприятната икономическа конюнктура, вследствие влиянието на световната финансово-икономическа криза, доведе до свиване на пазарите, намаляване обема на работа в някои икономически дейности, оптимизиране на разходите, провеждане на структурни промени във фирмите и намаляване на техния персонал. Всичко това предизвика последващо нарастване на безработицата в страната през 2009 г.

По данни на Агенцията по заетостта през 2009 г. регистрираните безработни в бюрата по труда нарастват значително През 2009 г. средногодишният им брой е **280 980 души**, от които 162 107 са мъже и 118 873 жени. Спрямо предходната година се отчита нарастване с 47 262 безработни, или с 20,2%. В края на 2009 г. безработните са 338 144 човека, като нарастват значително спрямо началото на годината с почти 100 хиляди (с 97 362 човека), или с 40,4%.

Основен показател, отчитащ нивото на безработица в страната и отделните териториални единици, е **равнището на безработица**, което представлява съотношение на регистрираните безработни лица в бюрата по труда към икономически активното население, изчислено в проценти. **Средногодишното равнище на безработица** през 2009 г. е 7,59%. В сравнение с 2008 г. се отчита увеличение от 1,28 процентни пункта. В края на 2009 г. равнището на безработица нарастна с 2,63 процентни пункта спрямо началото на годината и достигна 9,13%.

Население и демографски процеси

Развитието на демографските процеси и измененията в структурите на населението през последните години се отнасят към най-важните социално-политически предизвикателства в развитието на България. Значението на протичащите демографски процеси се подсилва от обстоятелството, че те оказват силно влияние върху основните системи на обществото: икономическата, образователната, здравноосигурителната и социалноосигурителната.

Сегашната демографска ситуация в страната се характеризира със забавяне на темповете на намаляване на населението, подобряване на показателите за раждаемостта, увеличаване на средната продължителност на предстоящия живот и намаляване на влиянието на външната миграция. Все още основни негативни демографски проблеми са високото равнище на общата смъртност, остаряването на населението и отрицателния баланс от външномиграционните процеси.

Постоянното население на България към края на 2009 г. е 7 563 710 души. За една година в резултат на отрицателния естествен прираст и отрицателното външномиграционно салдо населението е намаляло с близо 42 841 души, или с 0,6% спрямо предходната година. Абсолютният брой на естествения прираст (разлика между ражданията и умираанията на 1 000 души от средногодишния брой на населението) е минус 27 112 души. Това е най-малкото намаление на населението в резултат на естествения прираст след 1993 г. В сравнение с предходната година отрицателният прираст е намалял с 5 699 души.

Формираната възрастова структура на населението в резултат на демографските процеси в страната силно въздейства върху броя и възрастовия състав на трудовите ресурси. Във връзка с това като остър демографски проблем, се очертава продължаващия процес на остаряване на населението. Той се изразява в непрекъснато нарастване на показателя за средната възраст на населението през последните години. През 2001 г. този показател е бил 40,4, а през 2008 г. – 41,7 години. През 2009 г. средната възраст на населението общо за страната е 41,8 години. Процесът на остаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в селата средната възраст на населението е по-висока в сравнение с тази в градовете – съответно 45,5 и 40,3 години.

Тенденцията на остаряване на населението се изразява и в промени на неговата основна възрастова структура – разпределение на населението в групи под, във и над трудоспособна възраст.

Населението в трудоспособна възраст към края на 2009 г. е 4 774 хил. души или 63,1% от цялото население. В сравнение с 2008 г. тази категория население е намаляло с 32 хил. души.

ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНОВИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ ПРЕЗ 2009 г.

През 2009 г. действат следните нормативни актове, уреждащи социалното осигуряване:

❖ **Кодекс за социално осигуряване (КСО)** - нормативният акт, който събира в логическа цялост трите стълба на социалното осигуряване:

- основно задължително;
- допълнително задължително;
- допълнително доброволно.

Двете осигурителни схеми – разходопокривната и капиталопокривната, са регламентирани в един кодекс в съответствие с концепцията на тристълбовия модел на българската осигурителна система.

Кодексът за социално осигуряване урежда държавното обществено осигуряване при общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, безработица, старост и смърт и допълнителното социално осигуряване, което включва: 1) допълнителното задължително пенсионно осигуряване при старост и смърт; 2) допълнителното доброволно пенсионно осигуряване при старост, инвалидност и смърт; 3) допълнителното доброволно осигуряване за безработица и/или професионална квалификация.

❖ **Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г.** - приема консолидирания бюджет на ДОО за 2009 г., който съдържа бюджетите на фондовете: „Пенсии“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Общо заболяване и майчинство“, „Безработица“ и Бюджета на Националния осигурителен институт. С този закон ежегодно се определят нивата на минималните осигурителни доходи по основни икономически дейности и групи професии, минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се и максималния осигурителен доход за всички осигурени лица, минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, дневния минимален и максимален размер на обезщетението за безработица, паричното обезщетение за отглеждане на малко дете и др. Приема се и план-сметка на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, определя се максималният размер на гарантираните вземания за съответната година. Размерът на осигурителните вноски за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ по групи основни икономически дейности се определя също със закона за бюджета на ДОО. От **01.01.2009 г.** размерът на осигурителните вноски за фондовете на ДОО, категориите осигурени лица и съотношението при разпределянето на вноските е регламентирано в КСО.

❖ **Наредба за пенсиите и осигурителния стаж** - обхваща детайлно всички пенсионни права и условията, свързани с отпускането, изплащането, преизчисляването, спирането и прекратяването на пенсиите и добавките към тях. Правната уредба на документа съдържа норми, определящи начина за изчисляване на осигурителния стаж, правилата за неговото доказване в зависимост от вида на осигуряване на лицето, норми със самостоятелно правно значение, касаещи отпускането и изплащането на пенсиите и др.

❖ **Наредба за категоризиране на труда при пенсиониране** - определя съответните видове труд към коя категория се причисляват, съобразно степента на вредност и тежест, специфичния характер и особените условията на труд. На тази база се извършва зачитането на стажа от трета, втора или първа категория труд, във връзка с определянето на правото на пенсиониране и размера на пенсията.

❖ **Закон за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя** - изпълнява гаранционно-обезпечителна функция. Задължени по закона са работодателите, които могат да изпаднат в несъстоятелност, а обезпечени от фонда са наетите работници и служители. Законът урежда условията, при които се поражда правото на работниците и служителите на гарантирани вземания при несъстоятелност на работодателя и реда за тяхното изплащане. С него се създаде специализиран фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, чието административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване се извършва от Националния осигурителен институт. Този фонд е финансовият източник за получаването на начислени, но неизплатени трудови възнаграждения и на паричните обезщетения на работниците и служителите поради несъстоятелност на работодателя до определен размер. Размерът на осигурителната вноска и максималният месечен размер на гарантираните вземания се определят ежегодно със Закона за бюджета на държаното обществено осигуряване.

❖ **Наредба за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина** - определя реда за осигуряване на едноличните търговци, собствениците и/или съдружниците в търговски дружества, физически лица – членове на неперсонифицирани дружества, регистрираните като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност лица, земеделските производители и тютюнопроизводители, полагащите труд без трудово правоотношение, работещите в чужбина по договор с български осигурител или изпратени от български посредник и съпругът/ съпругата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба.

❖ **Наредба за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски** - изчерпателно са обхванати различните видове доходи, върху които се дължат осигурителни вноски, сроковете и реда за внасянето им.

❖ **Наредба за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване** - регламентира реда и начина за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения за временна неработоспособност или за бременност и раждане и помощите от ДОО. Паричните обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, бременност и раждане, за отглеждане на малко дете и помощите от ДОО се изчисляват и изплащат от териториалните поделения на НОИ по банков път.

❖ **Наредба за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица** - посочва реда за отпускането, изменянето, отказването, спирането, прекратяването, възобновяването и възстановяването на паричните обезщетения на безработните лица от териториалните поделения на НОИ.

❖ **Наредба за установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки** - определя условията и реда за деклариране, установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки.

❖ **Наредба за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести** - определя редът за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести (ПМС № 168/11.07.2008 г., в сила от 22.07.2008 г.). Наредбата се приема на основание чл. 63 от КСО. От 01.07.2009 г. Националният осигурителен институт създава и поддържа инфор-

мационна система за професионалните болести. Събраната информация се предоставя на МЗ, МТСП и НСИ. При поискване информация се предоставя и на осигурителя и други заинтересовани институции. Управителят на НОИ и министърът на здравеопазването осъществяват контрола по изпълнението на наредбата.

❖ **Наредба за реда за внасяне и разпределяне на задължителните осигурителни вноски и вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“** - урежда внасянето и разпределянето на внесените в Националната агенция за приходите суми от задължителни осигурителни вноски за фондовете на държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване и вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, както и други приходи на фондовете от установени задължения, лихви, глоби и имуществени санкции.

❖ **Наредба за реда и начина за информиране на работниците и служителите и за отпускане и изплащане на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя** - указва редът и начинът за информиране на работниците и служителите, както и отпускането и изплащането на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя.

❖ **Наредба за медицинската експертиза на работоспособността** - определя критериите и принципите на медицинската експертиза на работоспособността, реда за нейното осъществяване и органите за установяване на временна и трайна инвалидност при възрастните и децата. Тя включва експертиза на временната неработоспособност, експертиза на трайно намалената работоспособност и определяне характера на заболяването – професионално или общо заболяване.

❖ **Правилник за устройството и дейността на Националния съвет по медицинска експертиза** - урежда устройството и дейността на Националния съвет по медицинска експертиза. Той е орган към МС за сътрудничество и координация при разработването и провеждането на политиката в областта на медицинската експертиза. От 01.07.2009 г. чрез нея се установява вида и степента на увреждане на деца до 16-годишна възраст и на лица, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 КСО, степента на трайно намалена работоспособност на лица в трудоспособна възраст, както и за потвърждаване на професионална болест.

❖ **Наредба № 5 от 29 декември 2002 г. за съдържанието и реда за изпращане на уведомлението по чл. 62, ал. 4 от Кодекса на труда** - указва реда за подаване на уведомленията в териториалните дирекции на НАП за регистриране на сключените, изменените и прекратените трудови договори. Сключването и регистрирането на трудовия договор е първото условие за поставяне началото на осигурителните отношения между работодателя, наетия и осигурителната институция.

В част втора на КСО и с подзаконовни нормативни актове по прилагането на кодекса се урежда допълнителното задължително и допълнителното доброволно пенсионно осигуряване и това за професионална квалификация и безработица.

Нормативни документи, издадени от управителя на НОИ

За провеждане на общественото осигуряване се прилагат следните документи, издадени от управителя на Националния осигурителен институт:

❖ **Инструкция № 13/2000 г. за прилагане на Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране (НКТП)** - издава се на основание чл. 37, ал. 5, т. 2 от КСО във връзка с § 4 от заключителните разпоредби на НКТП. Инструкцията определя обхвата на Наредбата като урежда въпросите, свързани с изискванията за категоризиране труда на работещите в различните дейности, производства, работни места и професии. Задължителна е за всички работодатели, които осъществяват производства и дейности и имат назначени лица, чиито длъжности и работни места са обхванати с НКТП. Списъците, утвърдени от управителя на НОИ и приложени към инструкцията, са задължителни.

❖ **Инструкция № 5 от 2001 г. за работата и отчетността с болничните листове за временна неработоспособност.** Регламентира условията и реда за работата и отчетността на бланките „Болничен лист за временна неработоспособност“ (НОИ/МЗ № 606).

Националният осигурителен институт отпечатва и разпределя бланките за болничните листове. В териториалните поделения на НОИ и в лечебните заведения се води специално създаден регистър и база данни за получаването, движението и отчитането им. За получаването, разпределянето и съхраняването на бланките на болничните листове носят отговорност директорите на ТП на НОИ, а за лечебните заведения – ръководителите им.

Болничните листове се издават по реда на Наредбата за медицинската експертиза на трудоспособността от органите на медицинската експертиза. Болничен лист за временна неработоспособност на един осигурен се издава: 1) еднолично от лекуващи лекари и стоматолози – до 7 дни непрекъснато, но не повече от 40 дни с прекъсване в една календарна година; 2) от ЛКК – до 30 дни, но не повече от 6 месеца; 3) от ТЕЛК – ако неработоспособността е продължила повече от 6 месеца без прекъсване или 12 месеца с прекъсване в две предходни години и в годината на боледуването. Ако лицето работи при повече от един работодател, болничният лист се издава в повече от един екземпляр и се представя пред всеки работодател.

❖ **Не се издава болничен лист за временна неработоспособност:**

- ✓ на неосигурени по КСО лица;
- ✓ когато при прегледа се установи, че осигуреният е трудоспособен;
- ✓ при кръводаряване;
- ✓ за гледане на хронично болен;
- ✓ за гледане на лице с трайно намалена работоспособност, на което е определена чужда помощ;
- ✓ за заболяване, за което ТЕЛК (НЕЛК) е определила трайно намалена работоспособност.

❖ **Инструкция № 5/30.06.2005 г. за приемане и съхраняване на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприменик** - (на основание чл. 5, ал. 12 от КСО, в сила от 01.07.2005 г.). С тази инструкция се уреждат условията и редът за предаване, приемане, обработване, съхраняване и използване на разплащателните ведомости на осигурители, които са прекратили дейността си и са без правоприменик, както и на документите, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход на лицата. Предаването на тези документи се извършва в ТП на НОИ, на територията на което са седалищата им, чрез заявление-декларация от осигурителя, че е прекратил дейността си. Не се приемат документите и не се признава за прекратили дейността си осигурителите, които:

- ✓ не са прекратили трудовите договори на работниците и служителите;
- ✓ са прекратили дейността си само на клонове или поделения или са извършили частична ликвидация на дейността си.

Националният осигурителен институт създава и поддържа информационна система за съдържанието на предадените документи под формата на електронно досие на всеки осигурител. До създаването на електронно досие териториалните поделения на института издават документи за осигурителен стаж и доход въз основа на съхраняваните в архивното стопанство разплащателни ведомости и други автентични документи. Издават се безплатно в срок до 30 дни. Информацията от архивираните документи и от електронното досие се използва за изчисляване и отпускане на пенсии и парични обезщетения от ДОО.

❖ **Наредба № Н-8 за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица.** Издадена е от министъра на финансите и съгласувана с управителя на НОИ. С нея се уреждат сроковете, съдържанието, редът, начинът за събиране и съхраняване на данни от работодателите, от осигурителите за осигурените от тях лица, от осигурителните каси както и от самоосигуряващите се лица за държавното обществено осигуряване, Учителският пенсионен фонд, допълнителното задължително

пенсионно осигуряване, здравното осигуряване, фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, облагаемият доход и данъкът за доходи от трудови правоотношения по смисъла на Закона за данъците върху доходите на физическите лица. Контролът за спазване на наредбата се осъществява от НАП и НОИ във връзка с възложените им дейности. От 01.01.2009 г. (ДВ, бр. 3/2009 г.) за подаване на данни с приложение № 1 към чл. 2, ал. 1 се прилага Класификатора по икономически дейности (КИД) за 2008 г.

❖ **Наредба за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация** (приета от НС на НОИ на 13.02.2007 г., обн., ДВ, бр. 17 от 23.02.2007 г., изм. и доп., бр. 6/23.01.2009 г., в сила от 01.01.2009 г.). С наредбата се регламентират условията за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация от средствата на фондовете: „Общо заболяване и майчинство“, „Пенсии“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ и редът за провеждане на процедура за избор на юридически лица – изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация.

Право на парични помощи за профилактика и рехабилитация имат лицата, осигурени за общо заболяване, майчинство и/или за трудова злополука и професионална болест, ако за тях са внесени или дължими осигурителни вноски за период от шест последователни месеца, предхождащи месеца, през който се провежда профилактиката и рехабилитацията. Изискването за внесени или дължими вноски за шест календарни месеца не се отнася за лицата:

- ✓ с увреждания в резултат от претърпяна трудова злополука или професионална болест;
- ✓ получаващи лична пенсия за инвалидност, ако не са навършили 60 години за жените и 63 за мъжете, не са осигурени и срокът на инвалидността в експертното решение на ТЕЛК(НЕЛК) не е изтекъл.

Паричната помощ за профилактика и рехабилитация на всяко правоимащо лице се предоставя еднократно в една календарна година, като продължителността е от 10 до 15 дни.

НОИ, при спазване на реда и условията на тази наредба, ежегодно избира и сключва договор с изпълнителите на дейността по профилактика и рехабилитация.

Нормативни документи в областта на международните осигурителни отношения

След присъединяването на България към Европейския съюз в областта на осигурителните отношения, наред с българското законодателство, НОИ прилага и европейските регламенти, координиращи действията на всички страни в Европейския съюз по обезпечаване правата на работещите и пенсионерите, които пребивават или живеят в различни страни. Предназначението на координационните регламенти не е да се уеднаквяват осигурителните системи, а да се синхронизират специфичните национални законодателства, прилагани от държавите членки при реализиране на осигурителните права на гражданите. Основните нормативни документи са:

- ❖ **Регламент № 1408/71 на Европейската общност** за координиране на схемите за социална сигурност на наети лица и самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в Европейската общност;
- ❖ **Регламент № 574/72 на Съвета (ЕИО)** за определяне реда за прилагане на Регламент 1408/71.
- ❖ **Конвенция 102 на МОТ** за минимални стандарти за социалната сигурност – ратифицирана от Народното събрание със закон, приет от 40-то НС на 30.05.2008 г. (обн., ДВ, бр. 54 от 13.06.2008 г.).

Конвенцията стои в основата на съвременните системи за социална сигурност на европейските държави, като предоставя минималните стандарти за структуриране на обезщетенията, както и тяхното администриране и финансиране. Документът покрива девет основни групи обезщетения – за медицински грижи (Раздел II); парични обезщетения

при болест (Раздел III); старост (Раздел V); обезщетения (парични и в натура) при трудова злополука (Раздел VI); семейни обезщетения (Раздел VII); обезщетения (парични и в натура) при бременност и раждане (Раздел VIII); обезщетения за преживели лица (Раздел X). Заложените изисквания, свързани с тях, могат да не бъдат поети първоначално изцяло, а това да става постепенно. България поема задълженията, произтичащи от раздели II, III, V, VI, VII, VIII и X във връзка с чл. 2, буква „А“ от Конвенцията. Това са областите, в които покриваме минималните стандарти за социална сигурност. Засега нашето законодателство не покрива минималните стандарти за обезщетения при инвалидност (Раздел IX) и при безработица (Раздел IV).

Тази конвенция не се отнася до морските лица и морските риболовци. Защитата на морските лица и морските риболовци е уредена от Международната конференция на труда в Конвенцията за социалната сигурност (морски лица) от 1946 г. и Конвенция № 71 относно пенсиите на моряците, приета през 1946 г., която България е ратифицирала с Указ № 745 на ПВНС от 1949 г., в сила от 10.10.1962 г.

С влизането в сила от 1 август 2007 г. на Споразумението за участието на България в Европейското икономическо пространство, в областта на социалната сигурност с Норвегия, Лихтенщайн и Исландия се прилагат разпоредбите на Регламент 1408/71 и Регламент 547/72.

От 1 юни 2009 г. не се прилагат разпоредбите на Спогодбата между Правителството на Република България и Федералния съвет на Конфедерация Швейцария за социално осигуряване. От тази дата се удължи действието на Споразумението между Европейската общност и нейните държави-членки и Конфедерация Швейцария относно свободното движение на хора и се разшири обхвата му с прилагането по отношение на България. В отношенията между България и Швейцария в областта на социалната сигурност вече се прилагат разпоредбите на Регламент на Съвета (ЕИО) № 1408/71 и Регламент на Съвета (ЕИО) № 574/72.

От предишните международни спогодби останаха да действат само двустранните спогодби с държавите извън ЕС. Това са **8 двустранни международни договора за социално осигуряване и едно споразумение** за изплащане на пенсиите, отпуснати в Република България на лица, живеещи на територията на Република Турция.

Действащи спогодби/договори

- Спогодба по държавното обществено осигуряване с Народна република Албания, в сила от 1 май 1953 г.
- Конвенция по социалното осигуряване с Федеративна република Югославия, в сила от 1 септември 1958 г. – прилага се със Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина.
- Спогодба със Социалистическа народна Либийска арабска Джамахирия по социалното осигуряване, в сила от 1 август 1985 г.
- Споразумение с Правителството на Република Турция за изплащане на български пенсии в Република Турция, в сила от 1 март 1999 г.
- Договор с Украйна за социално осигуряване, в сила от 1 април 2003 г.
- Договор с Република Македония за социално осигуряване, в сила от 1 август 2003 г.
- Спогодба с Република Хърватия за социално осигуряване, в сила от 1 октомври 2004 г.
- Договор между Република България и Република Молдова за социално осигуряване, в сила от 1 септември 2009 г.
- Спогодба за социална сигурност между Република България и Държавата Израел. Спогодбата за социална сигурност между Република България и Държавата Израел влиза в сила от 1 септември 2009 г.

На експертно ниво са договорени разпоредбите на спогодбите между Република Бъл-

гария и Руската федерация (през 2009 г.) и Република Корея (през 2008 г.) за социална сигурност, като:

- Договорът с Руската федерация ще започне да се прилага от 30-тия ден, следващ датата на размяната на ратификационните документи.
- Спогодбата с Република Корея ще влезе в сила от първия ден на третия месец, следващ този, в който е получена втората от нотите, с които Република България и Република Корея се уведомят взаимно по дипломатически път, че са изпълнени изискванията на националните им законодателства за влизането в сила на международния договор.

Предстои договарянето на административни споразумения за предстоящото им прилагане.

ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ПРЕЗ 2009 г. Изменения в Кодекса за социално осигуряване (КСО)

Измененията в Кодекса за социално осигуряване през 2009 г. в хронологичен ред са следните:

1. Със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г. (ДВ, бр. 109 от 23.12.2008 г.), в сила от 01.01.2009 г. в КСО се правят следните изменения и допълнения:

1.1. Обхват на осигуряването и осигурени лица

➤ В **чл. 2** досегашният текст става ал. 1 и се създават нови ал. 2 – 5. Чрез новите текстове се разписват по-подробно в кои осигурителни фондове и за какви осигурителни рискове подлежат на осигуряване лица, осигурените в ДОО. По този начин се прави връзка между фондовете на ДОО и покритието на осигуряването за осигурените лица, без да се променя по същество самия обхват на осигуряването.

➤ С промяната в **чл. 4, ал. 1** отпада понятието „всички осигурени социални рискове“, като същото е заменено с изчерпателно изброяване на рисковете. С оглед прецизиране на текста на разпоредбата и във връзка с промените в чл. 2 са направени следните изменения:

■ съгласно редакцията на **ал. 1, т. 3** в кръга на осигурените лица по тази точка (съдиите, прокурорите, следователите и съдебните служители) са включени и **членовете на Висшия съдебен съвет и инспекторите в инспектората към Висшия съдебен съвет.**

■ в **ал. 4** се доуточнява, че самоосигуряващите се лица, могат да се осигуряват по собствено желание и за общо заболяване и майчинство.

■ промяната в **ал. 7** е във връзка с осигуряването на съпругът/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба. Той/тя може да се осигурява по свое желание за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт.

1.2. Размери, разпределение на осигурителните вноски и осигурителен доход

➤ В **чл. 5, ал. 1** се създава изречение второ с което се регламентира участието на държавата при набирането на средствата за фонд „Пенсии“ чрез **трансфер в размер 12 на сто** върху сбора от осигурителните доходи на **всички осигурени лица**. Този трансфер е предвиден в ЗДБРБ и в ЗБДОО за 2009 г.

■ В **ал. 2** на същия чл. 5 се допълва, че държавата участва чрез трансферни суми и в осигуряването на **самоосигуряващите се лица**.

➤ В **чл. 6, ал. 1, т. 1-5** са разписани новите размери на осигурителните вноски за фондовете на ДОО.

■ В **ал. 3, т. 7** е записано, че разпределението на осигурителната вноска за фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Безработица“ между осигурител и осигурено лице е 60:40, тоест остава непроменено;

■ В ал. 3, т. 8 и т. 9 се уточнява разпределението на осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ по категории труд, съответно за лицата родини преди 1 януари 1960 г. и за родените след 31 декември 1959 г.;

■ С промяната в ал. 4, чл. 6 възнаграждението за лицата, които полагат труд без трудови правоотношения, върху което се дължат осигурителни вноски, се определя след намаляването му с **разходите за дейността**, определени по реда на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ). Изменението е с цел синхронизиране разпоредбите на КСО и ЗДДФЛ. Освен това за уеднаквяване на терминологията между двата нормативни документа „нормативно признати разходи“ е заменено с „разходи за дейността“.

■ С новият текст на ал. 8 се установява задължение за самоосигуряващите се лица в случаите, в които с данъчната декларация за предходната година декларират доходи от трудова дейност през **минали години, да подават коригираща справка за окончателния размер** на осигурителния доход за съответната минала година.

■ Промяната в ал. 10, т. 1 е във връзка с реда за осигуряване при получаване на доходи на различни основания, като основанията са обобщени и изброяването им по отношение на реализираните доходи е заменено с дейността на лицето по чл. 4, ал. 1 и 2 от КСО.

■ В същата ал. 10, т. 2, с цел уеднаквяване разпоредбите на КСО във връзка с направени в него изменения в сила от 01.01.2007 г., към доходите по тази точка е добавен и осигурителният доход от дейност като собственици или съдружници в неперсонифицирани дружества.

■ Съгласно променената ал. 11 на чл. 6 от КСО – считано от 01.01.2009 г., към осигурените лица, за които **социалните разходи се включват в осигурителния доход**, върху който се внасят осигурителни вноски в размера за фонд „Пенсии“, са добавени и работниците и служителите **наети на работа за не повече от 5 работни дни или 40 часа** през календарния месец.

➤ В чл. 7, ал. 2 към лицата, чиито лични вноски се внасят при изплащане на дължимото възнаграждение **изрично са включени работниците и служителите наети на работа за не повече от 5 работни дни или 40 часа** през календарния месец.

➤ С чл. 8, т. 2 на ЗБДОО от 01.01.2009 г. е определен **минимален месечен размер** на осигурителния доход на самоосигуряващите се лица – **260 лв.**, а с т. 5 е определен **максималният** месечен осигурителен доход – **2 000 лв.**

1.3. Осигурителен стаж

➤ В чл. 9, ал. 1 се създава **нова точка 5**, отнасяща се до зачитането на осигурителен стаж **на лицата, за които не е определен минимален месечен размер осигурителен доход по дейности и групи професии** за съответната година, при два случая:

1. Когато са работили **при пълно законоустановено работно време** и са получили възнаграждение по-малко от минималната работна заплата за страната, осигурителят следва да начисли минималната работна заплата, тъй като на основание чл. 245 от КТ същата се дължи на работника или служителя. По силата на КСО доходът, върху който се дължат осигурителни вноски, включва всички възнаграждения, включително начислените но неизплатени, поради което в тези случаи на лицето се зачита пълен месец осигурителен стаж.
2. Когато лицата са работили при **непълно работно време**, осигурителният стаж се зачита пропорционално на законоустановеното работно време, ако са внесени или дължими осигурителни вноски върху съответната пропорционална част от минималната работна заплата.

➤ В ал. 2, т. 5 на същия чл. 9 има редакционна промяна, която не променя по същество обхвата на осигуряването за посочените лица, а е във връзка с новосъздадените ал. 1-4 в чл. 2 от КСО.

➤ В ал. 8, т. 2 на чл. 9 се допълва, че се зачита за осигурителен стаж при пенсиони-

ране, ако това е по-благоприятно за лицата, в съотношение 4 години за 5 години от трета категория времето, през което лицата са упражнявали трудова дейност като собственици или съдружници освен в търговски и в **неперсонифицирани дружества**.

➤ Измененията в **чл. 11** са само редакционни, тъй като се разписват по-подробно в кои осигурителни фондове и за какви осигурителни рискове подлежат на осигуряване осигурените в ДОО лица.

1.4. Възникване, времетраене и прекратяване на осигуряването

➤ Създава се нов **чл. 13а**, в който се изброяват подробно на какви обезщетения и помощи от ДОО имат право осигурените за общо заболяване и майчинство лица.

➤ Нов е и **чл. 13б**, където изрично се упоменава, че осигурените във фонд „Безработица“ имат право на парично обезщетение за безработица.

➤ Досегашният **чл. 13а** става **чл. 13в**, като към **ал. 1** от него се създават **т. 1-4**. Чрез тях се разписва, че в периода от изискващите се 6 календарни месеца с осигуряване за общо заболяване, майчинство и/или за трудова злополука и професионална болест преди месеца на провеждане на профилактиката и рехабилитацията, се включва и времето на платен и неплатен отпуск за гледане на дете, на платените и неплатени отпуски за временна неработоспособност и за отпуск за бременност и раждане и на неплатения отпуск до 30 работни дни през една календарна година. Това се отнася както за осигурените от работодател, така и за самоосигуряващите се лица.

1.5. Осигурителни фондове

➤ Отменя се **ал. 2 на чл. 18**, което означава, че разпределението на осигурителните вноски по фондове вече не се определя със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване, а се разписват в **КСО**.

➤ При отпадането на **т. 12**, от **ал. 2** и **ал. 3**, **т. 4 на чл. 20** сумите за **здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст** и след тази възраст, ако учат редовно – до завършване на средно образование, вече не се превеждат като трансфер от РБ в приход по бюджета на НОИ. В тази връзка в **ал. 6** и **7** тези приходи по чл. 20 се заличават.

➤ В **чл. 21**, **т. 4** буква „в“ се отменя, което по същество означава, че трансферите от РБ за здравноосигурителните вноски за пенсионерите вече не постъпват в приход на фонд „Пенсии“.

■ В **чл. 21** се създава нова **точка 5**, според която в приход на фонд „Пенсии“ постъпват трансфери от републиканския бюджет в размер 12 на сто върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.

➤ Чрез редакцията на **чл. 26б** се уточнява, че от 01.01.2009 г. средствата от фонд „Безработица“ са само за изплащане на обезщетенията за безработица, като здравноосигурителните вноски за безработните не са за сметка на разходите на фонд „Безработица“.

1.6. Обезщетения при временна нетрудоспособност и трудоустрояване

➤ Изменението в **чл. 40** е във връзка с прецизиране текста на **ал. 1** и **ал. 2** относно правото на обезщетения при временна неработоспособност и трудоустрояване.

■ В **ал. 1** се записва, че правото на обезщетение за временна неработоспособност и трудоустрояване се поражда при изпълнени кумулативно две условия – лицето да има най-малко 6 месеца осигурителен стаж като осигурено за фонд „Общо заболяване и майчинство“ и в момента на ползването да е осигурено за този риск.

■ В **ал. 2** се уточнява, че право на парично обезщетение за трудова злополука и професионална болест, както и на обезщетение при трудоустрояване за този риск, имат осигурените за трудова злополука и професионална болест лица, независимо от продължителността на осигурителния им стаж.

■ В **ал. 5** промяната се отнася до отпускането и изчисляването на паричните обезще-

тения и помощи. То се извършва въз основа на данните от осигурители, осигурителни каси и самоосигуряващи се, декларирани в подадените документи за осигурителен доход и осигурителните вноски за ДОО.

➤ Според редакцията на **чл. 41, ал. 2** при изчисляване на обезщетенията за временна неработоспособност и трудоустрояване за дните, за които лицето **не е било осигурено** за общо заболяване и майчинство се взема предвид среднодневната минимална работна заплата за страната.

1.7. Обезщетения за майчинство

➤ С изменението на **чл. 48а**, от 01.01.2009 г. за правото на парично обезщетение за бременност и раждане се увеличава изискуемия осигурителен стаж от 6 на **12 месеца с участие в осигуряването за общо заболяване и майчинство**.

➤ С допълнението на **ал. 1, чл. 48** от КСО с право на обезщетения при трудоустрояване, освен при бременност или кърмене на дете, от 29.12.2009 г. са и **жените в напреднал етап на лечение ин-витро**, когато на новата работа се намали трудовото им възнаграждение.

➤ По същество с изменението в **чл. 49, ал. 1** се регламентира, че паричното обезщетение за бременност и раждане се изчислява от осигурителния доход **за предходните 12** (а не 6) календарни месеца преди месеца на настъпване на бременността и раждането.

➤ С новата редакция на **чл. 50, ал. 1** се регламентира новият **увеличен** срок за изплащане на паричното обезщетение при бременност и раждане което от 315 става **410 календарни дни**, от които 45 преди раждането.

■ Изменена е **ал. 6**, като съгласно новата редакция **осигуреният** за общо заболяване и майчинство **баща има право на парично обезщетение при раждане на дете, за срок до 15 календарни дни**, от датата на изписване на детето от лечебното заведение. Правото възниква за бащата независимо дали майката е осигурена т.е. то е самостоятелно право. Условието са майката и бащата да се намират в брак или да живеят в едно домакинство. За правото на парично обезщетение за този период е необходимо към датата на ползване, бащата да е осигурен за общо заболяване и майчинство и да има 12 месеца осигурителен стаж като осигурен за общо заболяване и майчинство.

■ Създава се нова **ал. 7 на чл. 50**, според която осигуреният за общо заболяване и майчинство баща/осиновител, има право на парично обезщетение при раждане на дете, **след навършване на 6 месечна възраст на детето** за остатък до 410 календарни дни, ако отговаря на условията за получаване на паричното обезщетение. Това право е отстъпено, т.е. бащата може да го ползва със съгласието на майката и при условие, че майката има право на такъв отпуск.

➤ Съгласно изменението на **чл. 52**, думата „осигурената“ се заменя с „осигуреното лице“, с което се дава право и на бащите/осиновителите при прекратяване на осигуряването през време на получаване на парично обезщетение за 15-те календарни дни след раждането и за периода след навършване на 6-месечна възраст на детето, за остатък до 410 календарни дни, да получават парични обезщетения до изтичане на съответните срокове.

➤ С промяната на **чл. 52а**, се въвежда изискване осигурените лица за общо заболяване и майчинство **да имат 12 месеца осигурителен стаж** и за придобиване право на парично обезщетение за отглеждане на малко дете, т.е. да отговарят на същите изисквания, както при бременност и раждане. Размерът на отпуска се запазва – за първо, второ и трето дете е до 2-годишна възраст, а за четвърто и всяко следващо – по 6 месеца.

➤ С изменението в **чл. 53, ал. 5 КСО** се уеднаквяват изискванията и правата на самоосигуряващите се лица с тези на осигурените от работодател при ползването на парични обезщетения за гледане на малко дете. Преди датата на ползване трябва да имат най-малко 12 месеца осигурителен стаж като осигурени за общо заболяване и майчинство и към момента на ползването им също да са осигурени за общо заболяване и майчинство.

➤ Правото на обезщетение при неизползване на допълнителния платен отпуск за отглеждане на малко дете (50% от обезщетението) по **чл. 54** имат само майката (осиновител)

телката), която е осигурена за общо заболяване и майчинство и е имала право на обезщетение за отглеждане на малко дете. При изпълнени други условия за това право, във всички случаи обезщетението се изплаща само, ако лицето, което го ползва е осигурено за общо заболяване и майчинство.

1.8. Парични обезщетения за безработица

➤ Съгласно променения текст на **чл. 54а, ал. 1, т. 1, от 01.01.2009 г.** отпада изискването безработните лица да имат регистрация в съответното териториално поделение на Агенцията по заетостта. Целта на тази промяна е да се даде възможност на лицата, поддържайки регистрацията си като безработни **по настоящ или по постоянен адрес**, да могат да избират на кой от двата адреса да подадат документите си за отпускане и изплащане на паричното обезщетение за безработица (ПОБ).

➤ С изменението на **чл. 54а, ал. 5** отпада необходимостта от изготвяната до сега от осигурителя справка-декларация за определяне правото и размера на парично обезщетение на лицата, чиито правоотношения са прекратени след 31.12.2008 г. То се извършва въз основа на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 от КСО и декларираните данни от подадените от лицето документи за отпускане на парично обезщетение за безработица. По този начин се реализира възможността за определяне размера на ПОБ **въз основа на наличните в Регистъра на осигурените лица данни за осигурителния доход през определения период от 9 календарни месеца.**

➤ Измененият текст на **чл. 54б** регламентира определянето на **дневен размер** на паричното обезщетение за безработица – **60 на сто от среднодневното възнаграждение или среднодневния осигурителен доход**, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски във фонд „Безработица“ за последните 9 календарни месеца, предхождащи месеца на прекратяване на осигуряването.

■ Така изчисленият размер на ПОБ не може да бъде по-малък или по-голям от определените в Закона за бюджета на ДОО за съответната година **дневен минимален и дневен максимален размер**, които за 2009 г. са съответно **6 лв. и 12 лв.** (изм. ал. 2 на чл. 54б).

■ По силата на изменената **ал. 5** месечният размер на ПОБ се определя, като полученият дневен размер се умножи по броя на работните дни в месеца, за който се отнася.

■ В **ал. 7** се уточнява, че ако в периода от който се изчислява ПОБ, се включва време на платен и/или неплатен отпуск за отглеждане на дете, на неплатен отпуск за временна неработоспособност и за бременност и раждане, на неплатен отпуск до 30 работни дни през една календарна година, или време, зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание международен договор, по който Република България е страна или през което лицето не е било осигурено за безработица, при определяне на осигурителния доход за тези дни се взема предвид **среднодневната минимална работна заплата**, установена за страната за съответния период.

➤ С отмяната на **ал. 4** на **чл. 54в** се дава възможност на лицата, не получили дължимите от ДОО парични обезщетения за безработица, **да ги поискат в срок от 5 години**, (а не в тримесечен срок както беше до сега) считано от 1 януари на годината следваща тази, за която се отнасят. Освен това с изтичане на **10 годишен давностен срок** се погасяват всички вземания, независимо от прекъсването на давността.

➤ Промяната на **чл. 54ж, ал. 2** регламентира прихващането на неоснователно изплатени ПОБ не само от полагащи се такива, но и **от други взимания на лицата от държавното обществено осигуряване.**

■ В **чл. 54ж** е създадена нова **ал. 3**, която определя **нов ред** за изплащане на ПОБ на безработните лица – **по декларирана от тях банкова сметка**. Това се отнася за лицата, чиито правоотношения са прекратени след 31.12.2008 г.

➤ Съгласно **§ 22л от ПЗР на КСО само за 2009 г.** е предвидено паричните обезщетения на лицата, освободени през периода от 1 януари до 31 декември 2009 г., да се изплащат в следните размери:

- **130 на сто от размера на обезщетението** за първата половина на периода;
- **70 на сто от размера на обезщетението** за втората половина на периода.

1.9. Пенсии за осигурителен стаж и възраст

➤ Във връзка с определяне размера на пенсиите за осигурителен стаж и възраст, от 01.04.2009 г. се направи промяна в **чл. 70, ал. 1**. Предвид изменената разпоредба доходът, от който се изчислява пенсията, се умножава със сумата образувана от: **по 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж**. Новата разпоредба се прилага както при определяне размера на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст, така и на наследствените пенсии и добавките по чл. 84 от КСО, които се отпускат след 31.03.2009 г.

➤ В **чл. 74, ал. 3** е направено допълнение за нормативно уреждане на случаите, в които на лицата е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст, **да не се възобновява или възстановява** съответно спряната или прекратена лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

➤ Със Закона за изменение и допълнение на Закона за МВР (ДВ, бр. 93/24.11.09 г., в сила от 25.12.2009 г.) е направено изменение в **чл. 69, ал. 5** КСО. Поради закриване на Министерството на извънредните ситуации и преминаването на Главна дирекция „Гражданска защита“ към МВР, служителите, изпълняващи някои от дейностите по чл. 52д, ал. 2, т.1, буква „в“, „г“, „д“ и „е“ от Закона за МВР, при пенсиониране запазват преференциалните си права.

➤ За определяне размера на пенсията за инвалидност поради общо заболяване, от 01.04.2009 г. се прави промяна в **чл. 75, ал. 1**, като доходът, от който се изчислява пенсията, се умножи със сумата, образувана от: **по 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж**. Тази разпоредба, както и за пенсиите за осигурителен стаж и възраст, се прилага за отпуснатите след 31.03.2009 г. пенсии.

1.10. Давност

➤ Изменен е **чл. 105, ал. 2** съгласно, който вземането за пенсия се погасява с изтичането на 3-годишен давностен срок, **считано от 1 януари на годината, следваща годината, за която се отнася**, а не от датата на която е станало изискуемо, както беше до сега.

➤ Променен е **чл. 115, ал. 1**, тъй като се уеднаквява началната дата, от която започва да тече давността. От 01.01.2009 г., вземанията на НОИ за неправилно извършени осигурителни плащания, неоснователно изплатени парични обезщетения и надвзети пенсии и лихвите върху тях се погасяват с изтичането на петгодишен давностен срок, а всички вземания, независимо от прекъсването на давността, се погасяват с изтичането на 10 години, **считано от 1 януари на годината, следваща тази за която се отнасят**.

■ С отмяната на **т. 2 от ал. 2 на чл. 115**, налагането на обезпечителни мерки вече не е основание за прекъсване на давността.

■ С допълнение в **чл. 115, ал. 4** се уточнява, че за дължимите от ДОО вземания могат да бъдат поискани в срок от три години, **считано от 1 януари на годината, следваща годината, за която се отнасят**.

1.11. Вид и размер на осигурителните вноски

➤ Съгласно промяната в **чл. 157, ал. 3** КСО от 1 януари 2009 г. вноските за УнПФ се разпределят между осигурителите и осигурените лица съответно: 2,8 на сто и 2,2 на сто.

2. Промените в Преходните и заключителни разпоредби на КСО касаят следното:

➤ След направените промени в **§ 5, ал. 1** възможността за отпускане на пенсия за ОСВ на учителите с 3 години по-рано от изискващата се възраст по чл. 68, ал.1 и 2 и при учителски осигурителен стаж 30 години за мъжете и 25 години за жените, **се удължава до 31.12.2020 г.**

➤ Съгласно § 9, ал. 9 при внасянето на осигурителни вноски за времето на обучение и откупуването на осигурителен стаж от лицата, навършили изискващата се възраст за отпускане на пенсия за ОСВ, но с по-малък до 5 години осигурителен стаж, осигурителните вноски се внасят в размера, определен за фонд „Пенсии“ и са **изцяло за сметка на лицата**.

➤ В § 22 се записва, че създаденият Учителски пенсионен фонд продължава да съществува до трансформирането му в универсален пенсионен фонд, както и че осигурителната вноска за него в размер 4,3 на сто е изцяло за сметка на осигурителя.

➤ Създава се **нов § 22ж**, по силата на който при определянето на размера и изплащането на паричните обезщетения за безработица на лицата, чиито правоотношения са прекратени преди 1 януари 2009 г., се извършва по стария ред, тоест по нормативно определения за 2008 г. ред.

➤ Новият § 22з се отнася до:

■ Определянето на **нов максимален размер** на получаваните една или повече пенсии без добавките към тях, считано от 1 април, в размер на **700 лв.**

■ Отпуснатите с начална дата до 31 март 2009 г. пенсии се преизчисляват от 1 април по реда на чл. 70 с **процент 1,1 на сто** за всяка година осигурителен стаж, **без да се променя доходът**, от който е изчислена пенсията. На преизчисляване подлежат личните пенсии за ОСВ, за инвалидност поради общо заболяване, както и пенсията за ТЗПБ, когато са изчислени като пенсии за инвалидност поради общо заболяване. На посоченото основание се преизчисляват и наследствените пенсии и добавките по чл. 84 от КСО, определени от изброените по-горе видове лични пенсии на наследодателите.

➤ Съгласно текста на **новия § 22и** осъвременяването на пенсията, отпуснати до 31 март 2009 г. се извършва от 1 юли с процента определен по чл. 100 на КСО, **намален с 10 пункта**. Със същият процент се увеличава и размерът на **минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст**.

➤ Новосъздаденият § 22к регламентира правата и реда за получаване на паричните обезщетения за бременност и раждане от осигурените майки в случаите, в които те са излезли в отпуск за бременност и раждане преди 1 януари 2009 г., но от началото на този отпуск не са изтекли 410 календарни дни, като се разглеждат следните две възможни хипотези:

■ Майките (осиновителките), за които срокът на обезщетението не е изтекъл до 1 януари 2009 г., имат право на обезщетение за бременност и раждане за остатъка до 410 календарни дни;

■ Майките (осиновителките), за които срокът на обезщетението е изтекъл до 1 януари 2009 г., но от започването му не са изтекли 410 календарни дни, имат право на обезщетение за бременност и раждане до края на този период.

■ В тези заварени случаи осигурените майки имат право да получават парично обезщетение за бременност и раждане до изтичане на срока от 410 дни в размера, в който обезщетението е определено при отпускането му, като изчисляването на обезщетението и неговото изплащане продължават по установения преди 1 януари 2009 г. ред.

3. Със Закон за изменение и допълнение на Закона за семейните помощи за деца (ДВ, бр. 23 от 27.03.2009 г. в сила от 1 април 2009 г.) се променя **чл. 75, ал. 1 от КСО**. С изменената разпоредба се увеличава тежестта за всяка година осигурителен стаж от 1 на 1,1 на сто при **пенсията за инвалидност поради общо заболяване**, както е и за останалите трудови пенсии. При определяне на **размера на пенсията за инвалидност поради общо заболяване**, отпуснати с начална дата след 31.03.2009 г., доходът, от който се изчислява пенсията се умножава със сумата образувана от: **по процент 1,1 на сто**, (а не 1 на сто) **за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж**.

4. Със Закона за отбраната и въоръжените сили (ДВ, бр. 35 от 12.05.2009 г.), се прави редакция в разпоредбите на КСО, като навсякъде думите „кадрови военнослуже-

щи“ се заменят с „военнослужещите“ по ЗОВСРБ. Другите изменения се отнасят до:

➤ Придобиване право на пенсия на военнослужещите, една година действително изслужено време се зачита за **три години осигурителен стаж** от трета категория, когато лицата са взели участие „в операции и мисии извън територията на страната с **висока степен на риск**, както и при участие в бойни действия или във военно време“ (чл. 104 от КСО).

➤ Създаване на **ал. 8 на чл. 104**, съгласно която за военнослужещите участвали в операции и мисии извън територията на страната с **ниска степен на риск** една година действително изслужено време се зачита за **две години осигурителен стаж** от трета категория труд.

➤ Създаване на нов **§ 8а** в преходните и заключителни разпоредби, според който при придобиване права по КСО, прослуженото време на кадрова военна служба по отменения ЗОВСРБ се зачита за военна служба.

5. Със Закона за изменение и допълнение на Закона за здравето (ДВ, бр. 14 от 02.06.2009 г.) се правят следните изменения и допълнения в Кодекса за социално осигуряване, които влизат в сила от 1 юли 2009 г.:

➤ Във връзка с новосъздадените т. 34-37 в § 1 от допълнителната разпоредба на Закона за здравето (ЗЗ), с които се дават дефиниции на понятията „временна неработоспособност“, „вид и степен на увреждане“ и „лице, на което са възложени грижите за отглеждане на детето“, се изменят текстовете на свързаните с тях разпоредби на КСО с цел уеднаквяване на понятията.

■ Съгласно новата разпоредба на т. 35 от § 1 от допълнителната разпоредба състоянието, определено като „**трайно намалената работоспособност**“ се отнася за лица в **трудоспособна възраст**, както и за лица, придобили право на **пенсия за ОСВ по чл. 68 КСО, които упражняват трудова дейност и не са им определени вид и степен на увреждане**;

■ Съобразно т. 36 от § 1 „**вид и степен на увреждане**“ се дава на лицата в **нетрудоспособна възраст**, които са с траен функционален дефицит на съответен орган или система. С новата редакция на чл. 101, ал. 4 от ЗЗ, видът и степента на увреждане на тези лица **се определят пожизнено**. На основание на § 66 от ПЗР на ЗИДЗЗ, заварените случаи, на които пожизнено е определена степен на трайно намалена работоспособност преди 01.07.2009 г., се смятат с пожизнено определени вид и степен на увреждане;

■ Експертната на вида и степента на увреждане на **децата до 16-годишна възраст** ще се извършва от Детска експертна лекарска комисия (ДЕЛК) и НЕЛК с участието на специалисти по детски болести (съгласно изменения в чл. 103, ал. 4 на ЗЗ).

➤ С новата редакция на **чл. 98 от КСО** се извърши една важна промяна, отнасяща се до отпускането на пенсии за инвалидност, когато се обжалва решение на ДЕЛК, ТЕЛК или НЕЛК.

■ Според новата разпоредба на **ал. 7**, до влизането в сила на решението на НЕЛК, съответно – на съда по обжалването, решение на органите на медицинската експертиза с 50 или над 50 на сто трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане **се изплаща пенсия за инвалидност в размер на социалната пенсия за старост**. Мотивът за това е, че обжалването на експертните решения **не спира изпълнението им** и до влизане в сила на решението, което понякога се проточва във времето, хората не трябва да остават без доходи.

■ Създава се нова **ал. 8**, която постановява, че след влизане в сила на решението, отпуснатата пенсия се определя в действителен размер от датата на придобиване на правото, ако на лицето е определен процент трайно намалена работоспособност 50 и над 50 на сто, съобразно нейния вид и процент трайно намалена работоспособност.

➤ В преходните и заключителни разпоредби на КСО се **създава §22м и ал. 1 и 2** към него, по силата на които се определя правопораждащата дата на отпускане на пенсията, когато експертните решения са обжалвани до 1 юли 2009 г. и в зависимост от това, дали

заявлението за отпускане на пенсия за инвалидност е подадено преди или след изтичане на 6-месечен срок от придобиване правото на пенсия, като:

■ По **ал. 1** се определя 6-месечен срок за лицата, подали заявление за отпускане на пенсия за инвалидност, чиито експертни решения са обжалвани до 1 юли 2009 г. В тези случаи пенсията се отпуска от датата на придобиване на правото. Ако е изтекъл този срок, пенсията се отпуска от датата на подаване на заявлението.

■ В **ал. 2** се регламентират случаите, когато експертното решение е обжалвано от медицинските комисии към ТП на НОИ до 1 юли 2009 г. В тези случаи пенсиите за инвалидност се отпускат от датата на придобиване на правото, без оглед на 6-месечния срок.

Изменения в други нормативни документи

1. В Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж с ПМС № 321 от 19.12.2008 г. (ДВ, бр. 1 от 06.01.2009 г.) се направи изменение и допълнение в **чл. 19, ал. 4 и 5**, които се отнасят до следното:

• От 1 януари 2009 г. за учителски трудов стаж се зачита осигурителен стаж, положен след тази дата на длъжността „педагог“ или „възпитател“ в домовете за медико-социални грижи за деца и в детските ясли. Следователно, за тези лица осигурителят дължи осигурителна вноска (4,3%) за УчПФ.

• Тази категория лица имат право на ранна пенсия от УчПФ, ако към датата на освобождаването си от длъжност са изпълнили условията на § 5 от ПЗР на КСО.

1.1. С Постановление № 38 на МС от 17.02.2009 г. (ДВ, бр. 16 от 27.02.2009 г.) се правят изменения и допълнения, като част от промените имат отложено действие и влизат в сила от 1 април 2009 г., като:

• В **чл. 1** от наредбата се създава **ал. 8** за нормативното уреждане на отпускането на пенсии на лица, които нямат постоянен адрес в страната и за които не се прилагат разпоредбите на международен договор, по който България е страна. Пенсиите на тези лица се отпускат само в Столично управление „Социално осигуряване“. В случаи на подадени заявления в друго ТП на НОИ пенсионните досиета се изпращат в СУСО за произнасяне.

• Във връзка с правилата за отпускане на персонални пенсии в изключителни случаи в **чл. 7, ал. 3** се допълва, че при преценяване правото на персонална пенсия за деца, настанени в семейството на роднини или близки, както и в приемно семейство или специализирана институция, не се изисква декларация за доход на член от семейството, както и за другите категории лица.

• Променя се **т. 4, на ал. 4 в чл. 7**, отнасяща се до датата, от която се изисква декларацията за годишния доход на член от семейството. На практика с промяната предложението за отпускане на персонална пенсия се изготвя въз основа на декларация за годишния доход на член от семейството **за 12 месеца преди датата на подаване на заявлението в общинския съвет**, а не преди датата на искането на пенсия. Изменението се налага, тъй като заявлението за персонална пенсия до ТП на НОИ се подава след окомплектоване на документацията, в която се включва и решението на ОС за внасяне на предложението в МС.

• Изменението на **т. 1, чл. 8** уточнява, че при определяне на годишния доход по чл. 89, ал. 1 от КСО **не се включват** добавките за чужда помощ, компенсациите, индексациите и еднократните плащания на лицата при определянето на правото им на социална пенсия за старост.

• Допълнението в **чл. 10, ал. 1** се налага от новосъздадената разпоредба на ал. 8 в чл. 1. С него се регламентира подаването на заявление за отпускане на пенсия от лица, които нямат постоянен адрес в страната и за които не се прилагат разпоредбите на международен договор, по който сме страна, да става само в СУ „Социално осигуряване“.

• Промяната в текста на **чл. 12, ал. 3** произтича от новите разпоредби за давността в КСО. В тази връзка се допълва, че когато се констатира грешка и се определи нова пенсия или добавка към нея в по-голям размер, разликата се изплаща и за минало време, **но за**

не повече от 3 години назад, считано от 1 януари на годината, следваща годината, за която се отнася.

- С направеното допълнение в **чл. 14** от наредбата към лицата, задължени да съобщават на органите по пенсионно осигуряване за настъпили промени, които се отразяват върху основанието за получаване на пенсия или върху размера ѝ, се причисляват и **законните представители** на пенсионерите.

- С новата редакция на **ал. 2** от **чл. 20**, в сила от 01.04.2009 г., се определя пропорционалната част от процентите за месеците осигурителен стаж във връзка с промените на чл. 70, ал. 1 от КСО за увеличаване на тежестта за всяка година осигурителен стаж от 1 на 1,1 на сто в пенсионната формула

- Прецизирането в **ал. 3** на **чл. 34** е с цел приложимостта ѝ, както за средното, така и за висшето образование, без да се променя по същество смисъла на разпоредбата и практиката по нейното приложение. Правото за получаване на наследствена пенсия от лицата, завършили последния курс на обучение се счита, ако учат до дипломирането си, **но не по-късно от края на втората сесия за дипломиране на курса.**

- Измененията и допълненията в **ал. 1** на **чл. 38** уточняват текста за зачитането на осигурителен стаж при пенсиониране след 31 декември 2004 г., като се признава и времето, през което лицата са били осигурени за инвалидност, старост и смърт, и за това време са внесени или дължими осигурителни вноски.

- Допълнена е **т. 3, ал. 3** на **чл. 38**, като към останалите категории осигурени лица по договори за контрол и управление на търговски дружества са посочени едноличните търговци, непersonифицираните дружества, както и синдиците и ликвидаторите. За тях за осигурителен стаж се зачита времето, за което са внесени или дължими осигурителни вноски, върху възнагражденията им, но върху не по-малко от минималния осигурителен доход за съответната професия по икономически дейности за периода на работа по договорите.

- С допълнението в **ал. 14** на **чл. 38** се разграничава начина на зачитане на осигурителния стаж до 31.12.2008 г. на лекторите-преподаватели, които работят по трудово правоотношение в едно или повече учебни заведения и този, положен след 01.01.2009 г. До края на 2008 г. осигурителният им стаж се изчислява в дни, месеци и години, а от началото на 2009 г. и за тях е в сила определянето на осигурителния стаж **в часове**, дни, месеци и години, съобразно сключения договор.

- С новата **ал. 9, чл. 40** от наредбата се уточнява, че до създаването на информационна система по чл. 5 ал. 11 от КСО (развиване на архивното стопанство в НОИ) за доказване на осигурителен стаж при липсващи за определени периоди документи, ТП на НОИ могат да издават документи за осигурителен стаж и доход и въз основа на **други автентични документи. Достатъчно е те да доказват изплащане на възнаграждения**, като това могат да бъдат фишове за изплащане на трудовите възнаграждения, извлечения за извършени преводи за заплати от обслужваща банка и др.

- В **чл. 41** се създава **нова ал. 2**. По смисъла ѝ **за времето от 1 януари 2009 г.** осигурителният стаж и доход на лицата, работещи без трудово правоотношение, и на работещите по договори за управление и контрол на търговски дружества, на едноличните търговци и на непersonифицираните дружества, синдиците и ликвидаторите, членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаграждение от кооперацията, както и членовете на управителни или контролни органи на юридически лица, регистрирани по Закона за юридическите лица с нестопанска цел, и на партии се установяват **само с данните от персоналният регистър на НОИ. Отпада необходимостта от издаване на осигурителни книжки.** Когато няма данни за част от времето или за цялото време след 31.12.2008 г. осигурителният стаж и доход се установява както следва:

- ✓ За работещите без трудово правоотношение, и за членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаграждение от кооперацията – със служебна бележка по образец или сметка за изплатените суми;
- ✓ За работещите по договор за управление и контрол на еднолични търговци, непersonифицираните дружества, синдици и ликвидатори, както и членовете на управител-

ни и контролни органи на юридически лица с нестопанска цел и партии – с удостоверения образец УП-2 и УП-3.

- С новата редакция на **чл. 46, ал. 2, т. 2** се допълва, че за осигурителен стаж се зачита, но не се взема предвид при определяне на осигурителния доход и времето на неплатените отпуски за временна неработоспособност, за които не се изплаща парично обезщетение.

- Във връзка с определяне размера на добавките по чл. 84 КСО, в **ал. 5 на чл. 49** се допълва, че когато починалият съпруг (а) е имал право на пенсия, която не може да преминава в наследствена, и на пенсия, която може да преминава в наследствена, добавката трябва да се изплаща **от по-благоприятната по размер пенсия**.

- Изменената разпоредба на **ал. 3 и 4, чл. 54** предвижда наследствените пенсии на малолетни и непълнолетни лица, които са настанени при роднини, близки или в приемни семейства, да могат да се получават от тези лица, но само за срока на настаняване на детето, който е вписан в съдебното решение. Когато пенсията се изплаща от пощенската станция на всеки сънаследник се съставя отделен изплащателен картон.

- С извършената промяна в **ал. 1 и 3 на чл. 62** се **намалява с две години** (от 70 г. на 68 г.) **възрастта за правото** на пенсионера да получава пенсията си **в дома, както и да ползва облекчените условия по ал. 2** при получаване на пенсията за ОСВ и добавките към нея в пощенските станции.

- За да се промени адреса, на който ще се получава пенсията, **вече се изисква от пенсионера да представи лична карта или удостоверение за регистрация** по настоящ адрес (изменение на **чл. 65, ал. 1**). Промяната е с оглед осъществяването на по-ефективен контрол от ТП на НОИ, като се елиминират случаите на обработване на неоснователно подадени заявления за промяна на адрес.

- Създава се нова **ал. 2 на чл. 67**, относно изплащането на пенсиите на лицата, които нямат постоянен адрес в страната и за които не се прилагат разпоредбите на международен договор. Пенсиите на тази категория пенсионери се изплащат **само по банкова сметка, открита в България** и при условие, че **на всеки 6 месеца** лицата представят в СУСО заверена **декларация за живот**. В случай, че декларацията не бъде подадена, изплащането на пенсията се спира, а когато същата е подадена в друго ТП на НОИ, последното я препраща в СУСО за изпълнение. Спрените пенсии се възобновяват след получаване на декларацията от датата на спирането, при спазване на давностния срок от три години, считано от 1 януари на годината, следваща годината за която се отнася.

- С новосъздадената **т. 3 в ал. 1 на чл. 74** се задължават банките **да не заверяват** сметката на пенсионер в случаите, когато има нареждане от ТП на НОИ за спиране на пенсията.

- С изменението на разпоредбата на **чл. 80, ал. 3** се премахва възможността лицата, живеещи в чужбина, които получават пенсиите си по лични сметки, разкрити в банки на територията на Република България, да правят избор на периода, за който се изплащат пенсиите им. От **1 март 2009 г. пенсиите на тези лица се изплащат ежемесечно**. За лицата с директни преводи на пенсии в чужбина е запазена възможността по тяхно писмено искане пенсиите им да се изплащат на периоди по-дълги от един месец. С новата редакция на разпоредбата се прави и уточнението, че българските пенсии, които се превеждат по сметки в български банки, се изплащат само в национална валута – български лев.

- Промяната в текста на **чл. 85, ал. 1, т. 3** от наредбата е за уеднаквяване подхода при определяне **размера на удръжката по КСО** (надвзета пенсия или недобросъвестно получени парични обезщетения и помощи). В случаите, когато пенсията е над минималната работна заплата за страната, удръжките са в размерите на чл. 446 от Гражданския процесуален кодекс и 1/6 от пенсията, ако тя е по-малка от нея. Считано **от 1 април 2009 г.**, при определяне размера на удръжката се вземат в предвид и получаваните добавки към нея, както и пенсията и други плащания, отпуснати от чуждестранни осигурителни институти, с изключение на добавката за чужда помощ.

- От 01.01.2009 г. при определяне размера на удръжката вече не се изисква пенсионе-

рът да попълва декларация в РУСО за наличието на допълнителни доходи (изменение на чл. 88 НПОС). Когато се налага заповест по реда на ГПК и ДПОК, установяването на доходите на длъжника е задължение на съответния заповестодател преди изпращане на заповестното съобщение.

1.2. С ПМС № 245 от 15.10.2009 г. (ДВ бр. 84 от 23.10.2009 г.) в НПОС измененията и допълненията са следните:

- Направено е допълнение в **чл. 1, ал. 1** от НПОС (в сила от 27.10.2009 г.), с което се урежда възможността заявленията за отпускане на пенсии да се подават и от лицата, посочени в чл. 26 от Закона за закрила на детето (ЗЗД). С допълнението в **ал. 2** се дава възможност на ТП на НОИ да разглежда подадено общо заявление за отпускане на наследствена пенсия, ако поне един от наследниците, който е подал заявлението, има постоянен или настоящ адрес на територията на това ТП на НОИ.

- Създадената нова **ал. 2 на чл. 3** от наредбата облекчава лицата, които подават заявление за отпускане на лична пенсия за инвалидност по реда на чл. 98, ал. 7 КСО, като **от 01.07.2009 г.** вече не се изисква представянето на медицинска документация от лицето и медицинското експертно досие от РКМЕ.

- Във връзка с отмяната от 01.01.2008 г. на наборната военна служба, от 27.10.2009 г. **отпада изискването** за подаване на военноотчетна книжка или удостоверение от поделението при подаване на документи за отпускане на наследствена пенсия за деца над 18 до 26 годишна възраст, ако продължават да учат (**чл. 4, т. 2**).

- От **27.10.2009 г.** е направено допълнение в **чл. 7, ал. 4**, с което е уредена възможността за подаване на заявление за отпускане на персонални пенсии и от лицата по чл. 26 от ЗЗД.

- С изменението в **чл. 10, ал. 3** се изменя начина за определяне на минималния размер на наследствената пенсия, като **от 27.10.2009 г.** тя не може да бъде по-малка от 75 на сто от минималния размер на пенсията за ОСВ, определена за съответния период. От **01.07.2009 г.** е изменена и разпоредбата на **ал. 5**, като след обжалването на ЕР на ДЕЛК, ТЕЛК или НЕЛК по реда на чл. 98, ал. 6 от КСО, едномесечният срок за издаване на разпореждането тече от датата на подаване на жалбата от председателя на медицинската комисия. Когато обжалването е по реда на чл. 112 от ЗЗД разпореждането се издава в едномесечен срок от заявлението на лицето за отпускане на пенсия, подадено в ТП на НОИ.

- От **01.07.2009 г.** с промяната в **чл. 10а, ал. 5** от НПОС, когато решението на ТЕЛК/НЕЛК се обжалва от председателя на медицинската комисия, до влизането в сила на решението на НЕЛК, съответно на съда, се издава разпореждане по чл. 98, ал. 7 КСО.

- Изменената **от 12.05.2009 г.** разпоредба на **чл. 16, ал. 1** определя реда за превръщането на осигурителния стаж от първа и втора категория труд в трета по реда на чл. 104, ал. 1-8 КСО.

- От **01.07.2009 г.** се допълва текста на **ал. 3, чл. 28** от наредбата, като навсякъде в текста след думите „трайно намалена работоспособност“ се добавя „вид и степен на увреждане“.

- С извършената **от 27.10.2009 г.** промяна в **чл. 61, ал. 2** от НПОС се регламентира кръгът на лицата, които имат право да получават пенсиите на малолетни или поставени под пълно запрещение лица – законните представители (родители, настойници) или лицата по чл. 26 от ЗЗД.

- С новата редакция на **чл. 67, ал. 2** от наредбата от **27.10.2009 г.** се прецизира текста, без да се променя по същество смисъла на разпоредбата.

- Допълнението **от 27.10.2009 г.** в **чл. 75** от наредбата се отнася до кръга на лицата, които имат право да правят искане за закриване на банковата сметка на титуляра за получаване на пенсия – на законния му представител, упълномощено лице или лицата, посочени в чл. 26 от ЗЗД.

- Изменението в **§ 2** от допълнителните разпоредби на НПОС е във връзка със зачи-

тането на извънредния труд за осигурителен стаж за периода от 01.01.2005 г., който може да бъде повече от календарното време.

- От **01.07.2009 г.** навсякъде в НПОС думите „намалена работоспособност“ и „загубена работоспособност“ се заменят с „трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане“.

1.3. С ПМС № 254 от 26.10.2009 г. (ДВ бр. 87 от 03.11.2009 г.), в сила от 03.11.2009 г., се правят редакционни промени в **чл. 19, ал. 1 от НПОС**, като думите „длъжността учител или възпитател“ се заменят с „учителска или възпитателска длъжност“. Придобитият при условията и длъжностите по чл. 19, ал. 1, 2 и 3 по предходната разпоредба учителски стаж, се признава като такъв. През учебната 2010/2011 г. се въвеждат новите длъжности „учител-методик“ и „възпитател-методик“, които също вече се признават за учителски стаж.

2. В Наредбата за трудовата книжка и трудовия стаж с Постановление № 38 на МС от 17.02.2009 г. (обн., ДВ, бр. 16 от 27.02.2009 г., в сила от 01.01.2009 г.) се правят следните изменения и допълнения:

- По същество промяната в **чл. 10** от наредбата постановява, че досегашната регламентация на определянето на трудовия стаж на **лекторите преподаватели**, които работят по трудово правоотношение в едно или повече учебни заведения, в читалища или други организации, се ограничава само за **трудовия стаж за времето до 31 декември 2008 г.** По силата на новосъздадената **ал. 2** от 1 януари 2009 г. трудовият стаж на тези лица ще се зачита **съобразно работното време**, определено с трудовия договор на лицата.

2.1 С ПМС № 12/23.01.2009 г. (ДВ, бр. 10 от 06.02.2009 г.) и **Постановление № 197** от 13.08.2009 г. (обн. в ДВ, бр. 67 от 21.08.2009 г.) се изменят някои от разпоредбите на **Наредбата за трудовата книжка и трудовия стаж**. Изменението, касаещо НОИ, е направено в **чл. 8, ал. 2** от Наредбата. Записва се задължението на работодателя, при закриване на предприятието, без да е посочен правоприменник, да предаде в териториалните подразделения на Националния осигурителен институт всички съхранявани от него документи, удостоверяващи трудов стаж и доход (разплащателни ведомости, трудови договори, заповеди за назначаване, преназначаване и прекратяване на трудови правоотношения, трудови книжки и други) за лицата, които са работили в предприятието. Въз основа на това от ТП на НОИ се издават удостоверения за осигурителен стаж и доход.

3. С Постановление № 44 от 19.02.2009 г. (обн., ДВ, бр. 16 от 27.02.2009 г.) се правят промени в **Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски**. Допълнено е с **нова т. 13 в чл. 1, ал. 7** да не се начисляват и внасят осигурителни вноски върху компенсацията на работниците и служителите с установено **непълно работно време**. Става въпрос за компенсация, изплатена по реда на нормативен акт на МС за определяне на условията и реда за изплащане на компенсация на работници и служители, за които е установено непълно работно време, в икономическите сектори „Индустрия“ и „Услуги“.

3.1 С Постановление № 201 от 13.08.2009 г. (обн., ДВ, бр. 67 от 21.08.2009 г. в сила от 1 януари 2009 г.) е допълнена и изменена **Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски**.

- Направените изменения и **чл. 1, ал. 7** от наредбата по същество не я променят, а са с цел хармонизиране с други закони:

- ✓ Допълнението на **т. 11** е свързано с новия Закон за съдебната власт и конкретизира обезщетенията, върху които не се изчисляват и внасят осигурителни вноски;
- ✓ Създадената **нова т. 12** разписва върху кои суми и доволства не се изчисляват и внасят осигурителни вноски по Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“;
- ✓ Във връзка с ПМС № 44 (ДВ бр. 16/27.02.2009 г.) за определяне на условията и реда за изплащане компенсация на работници и служители, за които е установено непълно работно време, в икономическите сектори „Индустрия“ и „Услуги“ е създадена **т. 13 в чл. 1, ал. 7**. Съгласно нея върху сумите, изплатени като **компенсация не се изчисляват и внасят осигурителни вноски**. Изплатените компенсация не се

включват в размера на осигурителните доходи, от които се изчисляват пенсиите, паричните обезщетения и помощите по КСО.

- Създадената нова **ал. 4 в чл. 3 от наредбата** регламентира формирането на нов размер на окончателния осигурителен доход за съответната минала година с коригираща справка към данъчната декларация.

- Друга промяна е свързана с това, че от 1 януари 2009 г. основната икономическа дейност на осигурителя се определя съгласно Класификация на икономическите дейности (КИД-2008) по икономическите дейности, посочени в Закона за бюджета на ДОО за всяка календарна година.

4. С Постановление № 200 на МС от 13.08.2009 г. (обн., ДВ, бр. 67 от 21.08.2009 г.) се правят промени в Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица и на българските граждани на работа в чужбина.

- С цел прецизиране на текстовете в **чл. 1, ал. 1** и в **чл. 2, ал. 1** от наредбата, към лицата задължително осигурени за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт са добавени и **тютюнопроизводителите**.

- Допълнението на **чл. 2, ал. 4** от Наредбата е в съответствие с промяната в КСО по отношение определянето на окончателния размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица, когато са декларирали доходи, получени за извършена дейност през минали години. Съгласно новата разпоредба, подаването на коригиращата справка за осигурителния доход за съответната минала година и донасянето на окончателния размер на осигурителните вноски за тези доходи, се извършва в срока за подаване на данъчната декларация за предходната година.

- С допълнението на **чл. 3, ал. 1 и 2** изрично се уточнява, че до 10-то число на месеца, следващ този, за който се отнасят или месеца, през който е изтекла неработоспособността, самоосигуряващите се дължат авансовите си осигурителни вноски. С изменението в **ал. 3 на чл. 3** се прецизира само текста без да се изменя съдържанието, че осигурителни вноски не се внасят от самоосигуряващите се през време на платения и неплатения отпуск за временна неработоспособност, когато са осигурени за общо заболяване и майчинство.

- Във връзка с определянето на дохода, върху който се внасят авансовите осигурителни вноски, е създадена нова **ал. 1 на чл. 4**. Разпоредбата уточнява, че когато не е упражнявана дейност през целия календарен месец, размерът на минималния месечен осигурителен доход се определя пропорционално на отработените дни от месеца за периода, през който е упражнявана дейност. Уточнението е наложително поради необходимостта от уеднаквяване на практиката при определяне на осигурителния доход, когато се определя размера на дължимите от лицата осигурителни вноски и се извършва заверяване на осигурителните книжки.

- Измененията в **чл. 5 и 6** са за лицата, работещи без трудово правоотношение, чиито месечен осигурителен доход от 01.01.2009 г. се определя, като размерът на трудовите възнаграждения се намалява с разходите за дейността, определен по реда на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ).

- Съгласно допълнението в **чл. 7, ал. 1** е променено съдържанието на **т. 1** и е **заличено т. 3**, като от 1 януари 2009 г. ТП на НОИ ще **продължават да издават осигурителни книжки** на:

- ✓ лицата, регистрирани като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност;
- ✓ самоосигуряващите се лица, упражняващи трудова дейност като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и физически лица, членове на неперсонифицирани дружества;
- ✓ регистрираните земеделски производители;
- ✓ осигуряващият се съпруг/а на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния мандат;

✓ работници или служители, наети по трудов договор от осигурители, които не са еднолични търговци или юридически лица;

✓ Осигурителните книжки, издадени на останалите лица се заверяват за периода до 31.12.2008 г. Осигурителният стаж и доход за времето след 01.01.2009 г. се установява въз основа на данните, подадени в Персоналния регистър на НОИ.

• Промените в **чл. 13, т. 1** целят да уеднаквят правата и задълженията на българските граждани, работещи по трудови и служебни правоотношения с български осигурител. Независимо дали работят в страната или чужбина, те се осигуряват по българското законодателство.

• С допълнение в **чл. 18** от Наредбата се уточнява срокът за внасянето на осигурителни вноски за изпратените за участие в международни мисии по реда на ЗМВР. Пожелателите да се осигуряват по свое желание и за своя сметка за времето на мисията, могат да го правят върху избран осигурителен доход между минималния и максималния месечен размер на осигурителния доход. Срокът е еднакъв за всички самоосигуряващи се лица – до 10-то число на месеца, следващ месеца за който се отнасят вноските и авансово, ако се осигуряват само за пенсия, за избрани от тях периоди през календарната година.

• Изменението на разпоредбите на **чл. 3, ал. 3, чл. 12 и чл. 17а** е направено за синхронизиране текстовете на тези разпоредби с цялостните изменения в КСО, извършени с оглед прецизиране обхвата на осигуряването по осигурителни рискове.

5. С Постановление № 199 на МС от 13.08.2009 г. (обн., ДВ, бр. 67 от 21.08.2009 г. в сила от 01.01.2009 г.) се правят промени в **Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица**, които се отнасят до:

• В **чл. 1, ал. 1** се допълва, че заявлението за отпускане на обезщетение за безработица се подава по образец съгласно приложение №1 от Наредбата. Във връзка с това се **отменят точки 2 и 5**, тъй като в самото заявление се декларира, че: лицето не извършва дейност, която е основание за задължително осигуряване, че няма отпуснатата пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране. Отпада и изискването да се представя справка-декларация, изготвена от осигурителя, за размера на осигурителния доход преди прекратяване на трудовото правоотношение.

• Съгласно редакцията на **ал. 2** обезщетението за дълготрайна безработица се отпуска след подаване на заявление по образец №2 като също вече не е необходимо да се подава декларация, че лицето не извършва дейност, която е основание за задължително осигуряване, и че лицето няма отпуснатата пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране.

• По силата на изменената **ал. 3 на чл. 1** парични обезщетения за безработица се изплащат:

✓ На съпругите (съпрузите) на кадровите военнослужещи, на които са прекратени трудовите правоотношения поради това, че са ги последвали при преместването им от едно в друго населено място, се изплаща обезщетение в размер на минималната работна заплата, установена за страната. Обезщетението се изплаща от съответното териториално поделение на Националния осигурителен институт за сметка на държавния бюджет за периода, през който лицата са останали без работа, но за не повече от 12 месеца, ако са се регистрирали в бюрата по труда в едномесечен срок от преместването.

✓ На безработните съпрузи на кадровите военнослужещи, участващи в международни операции и мисии, се изплаща обезщетение в размер на минималната работна заплата, установена за страната за периода, през който кадровият военнослужещ отсъства.

Заявленията се подават в ТП на НОИ лично от лицата, като към съответното заявление се прилага и декларация за банкова сметка. При прието заявление с нередовни или липсващи документи на лицето се изпраща уведомително писмо в 7-дневен срок от

приемането на документите, като му се дават необходимите писмени указания за отстраняване на нередностите.

- В **чл. 1** се създават **ал. 6 и 7**, с които се уточнява начина на действие при неточен адрес на лицето, поради което изготвеното уведомление и/или разпореждане от ТП на НОИ не може да достигне до адресата си. В тези случаи уведомяването се извършва по реда на чл. 110, ал. 4 от КСО. Когато в 15-дневен срок от датата на уведомяването нередностите не бъдат отстранени от лицето, преценката за правото и размера на паричното обезщетение за безработица се прави въз основа на наличните редовни документи и данните от Персоналния регистър.

- Измененията в **чл. 2, ал. 1** се отнасят за задължението на ТП на НОИ да състави досие на осигурения, в което да се съдържат всички заявления и жалби на лицето и постановените актове по правото на обезщетение за безработица.

- Съгласно изменената редакция на **чл. 3, ал. 4 и 5** прекратеното обезщетение се възстановява:

- ✓ по **ал. 4** от датата, на която е отпаднало основанието за прекратяване, ако в 7 дневен срок от прекратяването на трудовата дейност лицето подаде декларация по приложение № 5. В тези случаи изплащането на обезщетението се възстановява за оставащия период;

- ✓ по **ал. 5** при прекратена регистрация в Агенцията по заетостта (АЗ) изплащането е от датата на новата регистрация за оставащия към тази дата период, ако в 7-дневен срок от новата регистрация лицето подаде декларация по образец № 5.

- Изменението в **ал. 2, чл. 6** е за възстановяване разликата при установяване на дължим по-голям размер на обезщетението. Възстановяването е от дата на отпускането, когато е допусната грешка при изчислението, представени са нови документи или не са взети предвид представените от лицето документи.

- В **ал. 1 на чл. 7** се допълва, че в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелствата, които водят до спиране, възобновяване, прекратяване или изменяне на паричното обезщетение за безработица, лицето е длъжно да подаде в ТП на НОИ заявление образец № 5. В същия срок се подава и заявление образец № 4 при промяна на банковата сметка и копие от документ за личната банкова сметка, издаден от новата банка. Отменя се **ал. 7**.

- Измененията в **чл. 9, ал. 1, 3 и 4** са във връзка с определянето на среднодневния осигурителен доход за 9-месечния осигурителен период, предхождащ месеца на прекратяване на осигуряването, от който се изчислява дневното парично обезщетение при безработица. С тези изменения се уеднаквява определянето както на осигурителния доход за базовия период, от който се изчисляват всички парични обезщетения, така и на среднодневния осигурителен доход, от който се изчисляват паричните обезщетения, изплащани от ДОО.

- С промените в **чл. 11** императивно е определено, че обезщетенията при безработица се изплащат от НОИ на правоимащите лица само по банков път, въз основа на декларациите от тях лични банкови сметки.

- Допълненията и измененията в **чл. 12** са във връзка с уточняване на реда и процедурите при превеждане и изплащане на паричните обезщетения от НОИ и банките:

- ✓ Дължимата обща сума за обезщетенията за предходния месец се превежда от НОИ до 15 число на следващия месец по отделна сметка на банката за всички правоимащи лица с банкова сметка в съответната банка (**ал. 1**);

- ✓ За разпределянето на общата сума по личните банкови сметки на лицата НОИ изпраща на електронен носител списък с личните данни на правоимащите лица (**ал. 2**);

- ✓ При закрыта или несъществуваща лична сметка банката възстановява сумата на НОИ в тридневен срок от получаването ѝ (**ал. 3**);

- ✓ НОИ сключва договори с всички банки за начина на превеждане на паричните обезщетения за безработица (**ал. 4**).

- С измененията в **чл. 15** ясно се разписват реда и процедурите при изплащане на неполучено парично обезщетение за безработица от починал безработен на наследниците му. Обезщетението се разделя между наследниците му по определения по Закона за наследството ред. Когато децата на починалия са малолетни или непълнолетни, документите се подават от законния им представител. За правото на получаване на обезщетение всеки от наследниците трябва да попълни и подаде в ТП на НОИ образец съгласно приложение № 6 (за изплащане на обезщетение за дълготрайна безработица – приложение № 4), придружено с всички документи, изброени в приложението.

- Отменят се **чл. 10, 13 и 14**.

6. Изменения и допълнения в Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО са направени с ПМС № 198 от 13.08.2009 г.

- Новосъздадената буква „е“ в **т. 1, ал. 1 на чл. 1** е във връзка с правото от 01.01.2009 г. на осигурените за общо заболяване и майчинство бащи на 15-дневно парично обезщетение при раждане на дете от датата на изписване на детето от лечебното заведение и за времето след навършване на 6-месечна възраст на детето за остатъка до 410 календарни дни. Условието и размерът на обезщетението за това време са същите както при получаването на обезщетение за бременност и раждане.

- С допълненията на **ал. 2 на чл. 1** се уточнява вида на заявлението-декларация, която трябва да се попълни, в зависимост от ползваното право за отпуск поради бременност и раждане от майката и бащата.

- Промените в **чл. 4** са относно увеличението от 315 на 410 календарни дни отпуск за бременност и раждане и за необходимите документи с попълнени от осигурителя реквизити в тях, за да се изплати паричното обезщетение.

- Новосъздадените **чл. 4а и 4б** са във връзка с новите права на бащите и разрешаването им (въз основа на писмено заявление от бащата, придружено с необходимите документи и попълнени данни от осигурителя).

- Навсякъде в текстовете на наредбата думите „молба-декларация“ се заменят със „заявление-декларация“, тъй като правото за ползване е нормативно уредено и ползвателят може да заяви своето желание за това.

- Промените и допълненията в **чл. 13, ал. 2** са относно уточняването на документите, които трябва да представят правоимащите лица и легитимацията на приносителя им за получаването на парични помощи при смърт на осигурено лице. Когато децата на починалия са малолетни или непълнолетни, документите се представят от законния им представител.

- Допълнението в **чл. 16, ал. 1 и 3** е във връзка с увеличаване периода за дохода, от който от 01.01.2009 г. се изчислява дневното парично обезщетение за бременност и раждане – от 6 нараства на **12 месеца**, предхождащи месеца на началото на отпуска за бременност и раждане.

- Измененията в **ал. 4** прецизират предишният текст, като се уточнява, че право на парични обезщетения и помощи поради временна нетрудоспособност имат осигурените лица, ако към деня на съответния риск са осигурени за общо заболяване и майчинство и/или трудова злополука и професионална болест.

- Допълнението в **ал. 7 на чл. 17 и ал. 2 и 3 на чл. 19** е във връзка с увеличаване период от 6 на **12 месеца** за изчисляването на среднодневното трудово възнаграждение (брутно и нетно), което служи за база при изчисляването на паричните обезщетения за бременност и раждане.

7. С Наредба за изменение и допълнение на Наредба № Н-8 от 2005 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица (ДВ, бр. 3 от 13.01.2008 г.), в сила от 01.01.2009 г., са приети следните промени:

- Допълнена е **т. 2 на ал. 3, чл. 3**, като задължителните осигурителни вноски върху

осигурителен доход, формиран по реда на чл. 6, ал. 8 КСО от получени доходи през минали години, различни от предходната, също следва да се декларират в Декларация образец 6. Самоосигуряващите се лица попълват отделни колони с „месец 13“ в декларацията (за всяка година отделно) само за разликата на вноските, отнасящи се за годините след 2004 г.

- С чл. 3, ал. 4 от наредбата е намален срокът от **5 на 3 години**, в който могат да бъдат подавани коригиращи декларации образец 1, 3 и 5. След този срок това може да стане само след изрични указания на НАП или НОИ във връзка с възложените им дейности.

- Създадена е нова ал. 6 на чл. 3 от наредбата, като за лицата, осигурени на повече от едно основание, се подава декларация и в случаите, в които на едно от основанията осигурителните вноски са внесени върху максималния месечен осигурителен доход. В тези случаи във втората декларация образец № 1 се попълват дни без осигурителни вноски, зачетени за осигурителен стаж, като не се попълва осигурителен доход и проценти осигурителни вноски.

- Изменени и допълнени са ал. 1, 3, 4, 6 и е създадена нова ал. 7 на чл. 4 от наредбата. По този начин е въведена допълнителна яснота по отношение на подаването, коригирането и заличаването на декларация образец № 1 от самоосигуряващите се лица, избрали да подадат еднократно декларацията.

- Съгласно новата редакция на чл. 6, ал. 2, декларации образци 1 и 3 се подават само на електронен носител или по електронен път, когато осигурителят (работодателят) има повече от две осигурени лица. В отработените и други дни с осигурителни вноски **не се включват дните с положен извънреден труд**. Осигурителят може да подаде за месеца само до 2 бр. декларации образец № 1 на хартиен носител.

- От 01.01. 2009 г., съгласно § 10 от Преходните и заключителните разпоредби на Наредба № Н-8, при попълване на декларация образец № 1 се прилага Класификация на икономическите дейности (КИД – 2008), утвърдена от председателя на НСИ.

- В съответствие с измененията и допълненията в чл. 2 КСО и във връзка с практическото прилагане на Наредба № Н-8 са извършени изменения и допълнения и в **указанията за попълване на декларациите обр. 1 и 6**, като:

- ✓ За съответен месец след приемането веднъж на декларация **обр. 1** с код корекция може да бъде приета само нова коригираща или заличаваща декларация. Допълнен е код вид осигурен с членовете на висшия съдебен съвет и инспекторите към инспектората на Висшия съдебен съвет.

- ✓ В декларация **обр. 6** се декларират вноски, отнасящи се за периоди след 31.12.2004 г. В нея за всяка минала година се попълва отделна колона с месец 13. Размерът на дължимите осигурителни вноски се определя, като от новоустановения размер осигурителни вноски за съответната минала година се извади размерът на декларираните и внесени осигуровки за същата година.

8. В Наредба за изменение и допълнение на Наредба №5 за съдържанието и реда за изпращане на уведомлението по чл. 62, ал. 4 от КСО (ДВ, бр. 1 от 06.01.2009 г.) от 01.01.2009 г. при изпращането на уведомлението по чл. 62, ал. 4 от КТ се прилага номенклатурата на Класификацията на икономическите дейности (КИД-2008).

Други промени в пенсионното осигуряване

1. На основание чл. 68, ал. 1-3 от КСО за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст от 2000 до 2009 г. в началото на всяка следваща година възрастта и изискващите се точки (сбор от възраст и приравнен към трета категория осигурителен стаж) се увеличават до достигане на 63 години и 100 точки за мъжете и 60 години и 94 точки за жените (за работещите при **трета категория труд**). За работещите при **първа категория труд** възрастта за жените е 47 и за мъжете 52 години, а за тези от **втора категория труд** – съответно 52 и 57 години, като точките за трите категории труд по години са еднакви. От 1 януари 2009 г. възрастта за право на пенсия за осигурителен стаж и въз-

раст при трета категория труд се завиши с шест месеца само за жените, като при мъжете се запазва на 63 години, а при жените става 60 години. Необходимите точки и за трите категории труд е 100 за мъжете и 94 за жените.

2. Със Заповед на Управителя на НОИ №89/06.02.2009 г. беше определена средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2008 г. в размер на **210 лв.** От 01.01.2009 г., на основание чл. 37, ал. 5, т. 2 от КСО и във връзка с прилагането на чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица (ЗПГРРЛ), добавките на тези лица бяха автоматично преизчислени.

3. С Постановление 128 на МС/25.05.2009 г. от 1 юли 2009 г. е определен нов размер на социалната пенсия за старост – 100,86 лв. В този размер е включено и осъвременяването ѝ по чл. 100 КСО.

4. Минималният месечен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, на основание Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. (ДВ, бр. 109 от 23.12.2008 г.) се определи така:

- от 1 януари до 30 юни – 124,84 лв.
- от 1 юли до 31 декември – 136,08 лв.

5. С § 1 от Инструкция на Управителя на НОИ (ДВ, бр. 109/23.12.2008 г.) са направени изменения и допълнения на **Инструкция № 13/2000 г.** за прилагане на Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране. Измененията и допълненията са във връзка с изменение в Длъжностното щатно разписание в АЕЦ „Козлодуй“, считано **от 11 юли 2008 г.** Променените са в длъжностните наименования в **т. 34 и 35** и създадените две нови длъжности по **т. 79 и 80** от Приложение № 1 към чл. 8, ал. 6 на Инструкция №13/2000 г. От 11 юли 2008 г. положеният труд на назначените на тези длъжности лица се признава за **първа категория труд**. Длъжностите по отменените **т. 36 и 67** са с променени длъжностни наименования и са отнесени към съществуващи длъжности в списъка, без промяна в характера на извършваната работа и условията на труд.

ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2009 Г.

Съгласно действащото законодателство, общият размер на осигурителните вноски за ДОО и ДЗПО се определя в Кодекса за социално осигуряване, а разпределението им по отделните фондове се извършва със Закона за бюджета на ДОО за съответната календарна година.

С § 4 от ПЗР към Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. (ДВ, бр. 109 от 23.12.2008 г.) е изменен чл. 6, ал. 1 от КСО, вследствие на което размерите на осигурителните вноски за фондовете на ДОО от 01.01.2009 г. са въведени в КСО. В него са регламентирани новите размери на осигурителните вноски за различните категории осигурени лица, както и **участието на държавата при набирането на средствата по фонд „Пенсии“, чрез трансфер в размер 12 на сто върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.** Беше **намален размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ с 4 на сто** и се промени разпределението на осигурителните вноски между осигурител и осигурен като:

- за лицата, родени преди 1 януари 1960 г.:
 - ✓ **18 на сто** за работещите при условията на III категория труд, като 8 на сто е за сметка на осигурения и 10 на сто за сметка на осигурителя;
 - ✓ **21 на сто** за работещите при условията на I и II категория труд и за тези по чл. 4, ал.1, т. 4 от КСО, както и за следователите по Закона за съдебната власт. Разпределението е 13 на сто за осигурителя и 8 на сто за осигуреното лице.
- за лицата, родени след 31 декември 1959 г.:
 - ✓ **13 на сто** за работещите при условията на III категория труд, като за сметка на осигурителя е 7,2 на сто и за осигуреното лице – 5,8 на сто;
 - ✓ **16 на сто** за работещите при условията на I и II категория труд и за тези по чл.

4, ал. 1, т. 4 от КСО, както и за следователите по Закона за съдебната власт. Размерът на вноската за осигурителя е 10,2 на сто, а за сметка на осигурения – 5,8 на сто.

Не се променят размерите на осигурителните вноски за фондовете „Общо заболяване“ и „Безработица“ на ДОО, като **се запазва и съотношението** в разпределянето на осигурителната вношка между работодател и осигурено лице за тези фондове от **60:40**.

Осигурителните вноски за различните категории осигурени лица, определени в чл. 6, ал. 1 от КСО, са следните:

- За работниците и служителите, работещи при условията на **трета категория труд** – **22,5%**, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- За работниците и служителите, работещи при условията на **първа и втора категория труд** – **25,5%**, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест. За тази категория лица работодателят внася в професионален пенсионен фонд 12% за първа и 7% за втора категория труд за допълнително задължително пенсионно осигуряване.

- За **кадровите военнослужещи** по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и Закона за изпълнение на наказанията и Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, както и лицата по чл. 69, ал. 5 от КСО – **25,5%**, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- Държавните служители, съдии, прокурори, следователи, държавни съдебни изпълнители, съдиите по вписванията и съдебните служители, членове на Висшия съдебен съвет и инспектората към ВСС – **22,5%** и диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- Осигурителната вношка за **учителите** е в размер **26,8%**, като от тях **22,5%** и вноската за трудова злополука и професионална болест се внасят в съответните фондове на ДОО. Останалите **4,3%**, които са изцяло за сметка на работодателя, се внасят в Учителския пенсионен фонд.

- Осигурителната вношка за членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност и тези, работещи без трудови правоотношения в кооперацията, не се осигуряват за **безработица**. Размерът на осигурителната вношка за тях е **21,5%**, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- За работниците и служителите, **осигурени само за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест**, осигурителната вношка е **18%** (10% за осигурител и 8% за осигурено лице), плюс вноската за трудова злополука и професионална болест. Ако тези лица работят при условията на I и II категория труд вноската е **21%** (13% за осигурител и 8% за осигурено лице), плюс вноската за трудова злополука и професионална болест.

- На задължително осигуряване за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест подлежат наетите лица **до 5 работни дни (40 часа) в месеца** при един или повече работодатели. Осигурителната вношка е в размер **18%** (10% за осигурител и 8% за осигурено лице), плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- Осигурителната вношка за **самоосигуряващите се лица, избрали да се осигуряват само за пенсия**, е **18%** и е изцяло за тяхна сметка. Ако се осигуряват и за общо заболяване и майчинство, тя е **21,5%**.

- Задължително осигурени само за инвалидност общо заболяване, старост и смърт са работещите **без трудово правоотношение**, които получават възнаграждение, равно или над една минимална работна заплата, след намаляването му с разходите за дейността, определена по реда на Закона за данъците върху доходите на физическите лица, ако не са осигурени на друго основание. Осигурителната вношка е само за фонд „Пенсии“ в размер **18%** (10% за осигурител и 8% за осигурено лице).

Осигурителната вноска за **трудова злополука и професионална болест**, определена със ЗБДОО по групи основни икономически дейности, е от 0,4 до 1,1%. Вноската за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ е за сметка на работодателя (осигурителя).

• Размерът на осигурителната вноска за ДЗПО в **универсален пенсионен фонд** остава **5 на сто** и разпределението между осигурител и осигурено лице също се запазва **60:40**.

Осигурителните вноски за държавните служители, следователите и лицата, работещи по специални закони, са изцяло за сметка на републиканския бюджет.

Осигурителни вноски за ДОО по фондове и за ДЗПО

- За фонд „Пенсии“:
 - ✓ 18% за лицата, родени преди 1 януари 1960 г.
 - ✓ 13% за лицата, родени след 31 декември 1959 г.
 - ✓ 21% за лицата, работещи при условията на I и II категория труд, родени преди 1 януари 1960 г.
 - ✓ 16% за лицата, работещи при условията на I и II категория труд, родени след 31 декември 1959 г.;
- За фонд „Трудова злополука и професионална болест“ размерът на осигурителната вноска е диференциран в пет тарифи от 0,4 до 1,1 на сто според нивото на риска по групи основни икономически дейности:
 - ✓ 0,4% за първо ниво на риска;
 - ✓ 0,5% за второ ниво на риска;
 - ✓ 0,7% за трето ниво на риска;
 - ✓ 0,9% за четвърто ниво на риска;
 - ✓ 1,1% за пето ниво на риска.
- За фонд „Общо заболяване и майчинство“ – 3,5%;
- За фонд „Безработица“ – 1,0%;
- За фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ – 0,1%. Вноската е изцяло за сметка на работодателите и се определя ежегодно със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. За 2009 г. се определя 660 лв. максимален месечен размер на гарантираните вземания по чл. 22, ал. 2 и чл. 23, ал. 2 от ЗГВРСНР.
 - За Учителски пенсионен фонд – 4,3%;
 - За допълнително задължително пенсионно осигуряване в **професионален фонд**:
 - ✓ 12% за лицата, работещи при условията на I категория труд;
 - ✓ 7% за лицата, работещи при условията на II категория труд.
 - За допълнително задължително пенсионно осигуряване в **универсален фонд** за лицата, родени след 31.12.1959 г. – 5%;
 - **Максималният** месечен размер на осигурителния доход за всички осигурени лица през 2009 г. е **2000 лв.**
 - **Минималният** месечен размер на осигурителния доход за **регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители** е 130 лв., а за тези, които упражняват **само земеделска дейност** – 65 лв.
 - **Минималният осигурителен доход** за работниците и служителите, които работят в специализираните предприятия, трудово-лечебните бази и кооперациите на **хората с увреждания**, е в размер на 50 на сто от минималния осигурителен доход за съответната икономическа дейност и квалификационна група професия, съгласно Закона за интеграция на хората с увреждания.
 - Най-ниският минимален осигурителен доход по основни икономически дейности и

групи професии (**най-ниският осигурителен праг**) негласно е равен на минималната работна заплата за страната. Минималните месечни размери на осигурителния доход през календарната година по икономически дейности и квалификационни групи професии бележат значително увеличение спрямо предходната година.

➤ Осигурителните вноски се внасят и върху начислените, но неизплатени възнаграждения, но не по-малко от минималния месечен осигурителен доход по икономически дейности и групи професии.

➤ За лицата, работещи без трудови правоотношения (**граждански договори**), осигурителните вноски се внасят, както и до сега, само върху изплатените възнаграждения.

➤ Върху средствата за сметка на **социалните разходи**, давани пряко на работниците и служителите, се внасят осигурителни вноски в размерите и разпределението между осигурител и осигурен, както е за фонд „Пенсии“ и за допълнително задължително пенсионно осигуряване в универсален фонд, като разпределянето при него се запазва в пропорцията 60:40.

➤ **Самоосигуряващите** се лица внасят осигурителни вноски за своя сметка върху избран осигурителен доход **между 260 и 2000 лв.** и годишно върху доходите по данъчната декларация. Родените след 31.12.1959 г. дължат осигурителни вноски и за универсален пенсионен фонд.

➤ Когато осигурените получават **доходи от различни дейности**, осигурителните вноски се внасят върху различните доходи в следната последователност (чл. 6, ал. 10 КСО):

- ✓ доходи по трудови и/или служебни правоотношения, по договори за управление и контрол на търговски дружества, на еднолични търговци и на неперсонифицирани дружества и от трудова дейност като член-кооператори, синдици и ликвидатори, както и работниците и служителите, наети на работа при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни в един календарен месец;
- ✓ осигурителен доход като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества или неперсонифицирани дружества, упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност, и регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители;
- ✓ доходи за работа без трудови правоотношения (граждански договори).

➤ **Осигурителни вноски не се внасят:**

- 1) за лицата (в т.ч. и самоосигуряващи се), осигурени за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за **общо заболяване и майчинство** за периодите, през които са били в платен и/или неплатен отпуск за временна неработоспособност, бременност и раждане и отглеждане на малко дете;
- 2) за неплатения отпуск до 30 календарни дни през една календарна година, който се зачита за осигурителен стаж;
- 3) от 27.02.2009 г. за изплатената компенсация на работниците и служителите, за които е установено непълно работно време в икономическите сектори „Индустрия“ и „Услуги“;
- 4) от 01.01.2009 г. върху получените дивиденди от физическите лица, упражняващи трудова дейност като собственици или съдружници в търговски дружества или като членове на неперсонифицирани дружества.

➤ От 01.01.2007 г. за **първия ден на временната неработоспособност** осигурителят изплаща на осигуреното лице среднодневното брутно възнаграждение за съответния месец. Върху това възнаграждение се внасят осигурителни вноски по общия ред, включително и осигурителните вноски, които лицата дължат за своя сметка.

ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ

Органите на управление на Националния осигурителен институт, определени в КСО, са Надзорен съвет, управител и подуправител. Техните функции и правомощия са разписани в глава трета на Кодекса за социално осигуряване.

Надзорен съвет

Надзорният съвет (НС) се състои от по един представител на всяка от представителните организации на работниците и служителите и на работодателите, и равен на тях брой представители, определени от Министерски съвет. Като член в Надзорният съвет на НОИ от квотата на Министерския съвет участва задължително изпълнителният директор на Националната агенция за приходите. В случай, че представителните организации на работниците и служителите или на работодателите са различен брой квотата на организациите с по-малък брой се допълва до квотата на организациите с по-голям брой по споразумение между тях. Мандатът на НС е четиригодишен. Членовете му избират на ротационен принцип председател и двама заместник-председатели от състава си. Надзорният съвет се свиква на заседания от председателя или по искане на една трета от членовете му. В тях със съвещателен глас участва и Управителят на НОИ. За редовни се смятат заседанията, на които са присъствали най-малко половината от членовете му. Решения се взимат, ако за тях са гласували повече от половината от общия брой на членовете на надзорния съвет. През 2009 г. съставът на представителните организации е следният:

Изпълнителна власт

- Министерство на труда и социалната политика (четирима)
- Министерски съвет
- Министерство на финансите
- Министерство на образованието, младежта и науката
- Министерство на здравеопазването
- Министерство на икономиката и енергетиката и туризма
- Национална агенция за приходите
- Национална здравноосигурителна каса
- Агенция по заетостта

Синдикални организации

- Конфедерация на труда „Подкрепа“ (трима)
- Конфедерация на независимите синдикати в България (трима)

Работодателски съюзи

- Българска стопанска камара
- Български съюз на частните предприемачи „Възраждане“
- Асоциация на индустриалния капитал в България
- Съюз за стопанска инициатива
- Българска търговско-промишлена палата
- Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България (КРИБ) „Гласът на българския бизнес“

Функциите на надзорния съвет на НОИ са разписани в Кодекса за социално осигуряване. През 2008 г. са проведени 19 заседания, на които са взети общо **91 решения**, или с 40 повече от 2008 г., когато са взети 51 решения. Утвърдените проекти на закони и постановления за изменение и допълнение или приемане на нови нормативни актове по социалното осигуряване касаят:

- Кодекса за социално осигуряване;

- Закона за бюджета на ДОО за 2009 г.;
- Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя;
- Наредбата за реда за внасяне и разпределение на задължителните осигурителни вноски и вноските за фонд „ГВРС“;
- Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина;
- Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица;
- Наредбата за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация;
- Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски;
- Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж;
- Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване;
- Наредбата за осигурителните каси;
- Наредба №1 от 13 февруари 2007 г. за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация.

През 2009 г. Надзорният съвет на НОИ е разгледал и приел отчета за изпълнение на Закона бюджета на ДОО за 2008 г. и отчета за изпълнение на бюджета на Учителския пенсионен фонд за 2008 г. Утвърдени са законопроектът за бюджета на ДОО за 2010 г. и извънбюджетната сметка на УПФ за 2010 г.

Надзорният съвет е взел решение за осъвременяване на пенсиите от 1 юли 2009 г. и е утвърдил два проекта на постановление за определяне на нов размер на социалната пенсия за старост (от 1 януари и от 1 юли 2009 г.).

Една от функциите на НС на НОИ е да дава съгласие за разсрочване на вземания за задължителни осигурителни вноски към фондовете на ДОО за задължения в размер от 100 001 до 300 000 лв. През 2009 г. е постъпило едно искане за разсрочване на задължението към ДОО, за разлика от 2008 г., когато не е постъпило нито едно искане за разсрочване.

В качеството си на едноличен собственик на капитала на „Профилактика, рехабилитация и отдих“ ЕАД надзорният съвет на НОИ взема решения за придобиване и разпореждане с имуществото на дружеството. Взетите решения, отнасящи се до „ПРО“ ЕАД, са 31, или 34 % от всички решения и касаят следното:

- Приети са Годишния финансов отчет на „ПРО“ ЕАД и Отчета на управлението за 2008 г.
- Утвърден е Плана за стопанска политика на „ПРО“ ЕАД за 2009 г.
- Избрана е фирма за одитор на дружеството за 2009 г.
- Съгласувани са сключените договори за застраховка „Гражданска отговорност“ за 2009 г. на автомобилите на дружеството.
- Приети са изменения и допълнения в Устава на „ПРО“ ЕАД.
- Надзорният съвет е одобрил договорената от Съвета на директорите продажба на акции, собственост на „ПРО“ ЕАД, срещу собственост върху недвижим имот.
- Одобрена е продажбата на имот собственост на дружеството.
- Надзорният съвет е възложил на Съвета на директорите и на юристи от НОИ да изготвят споразумение, в което да се уредят имуществените отношения по съдебни производства, по които „ПРО“ ЕАД е страна.
- Избрани са нови членове на Съвета на директорите и прокурист на дружеството.

Останалите решения на НС на НОИ имат следния предмет на обсъждане: Утвърден

е проект на Постановление на МС за определяне на условията и реда за изплащане на компенсации на работници и служители, за които е установено непълно работно време в икономическите сектори „Индустрия“ и „Услуги“; Приет е Правилник за изменение и допълнение на Правилника за организацията и дейността на НОИ; Възлагано е на управителя на НОИ да проведе процедура по Закона за обществените поръчки в съответствие с нуждите на института; Утвърдени са нови банки, които имат право да обслужват сметките на НОИ; Възложено е на Председателя на НС да изготви становище до Министерския съвет във връзка с отнемане правото на НОИ за управление на конкретен имот; Избрани са нови председател и заместник председател на надзорния съвет; Възложено е на НОИ да предприеме действия за подобряването на контрола във връзка с документите на медицинската експертиза, свързани с изплащането на паричните обезщетения и помощи от ТП на НОИ.

Управител и подуправител

Народното събрание е органът, който избира управителя и подуправителя на НОИ за срок от четири години. Управителят действа от името на института, ръководи и организира дейността му и го представлява пред всички физически и юридически лица в страната и чужбина. При отсъствие на управителя неговите функции се изпълняват от подуправителя. Подуправителят изпълнява функции и задачи, възложени му от управителя.

Съвет на управителя

Дейността на управителя се подпомага от Съвет на управителя, който се състои от ръководителите на функционалните направления на института и подуправителя. Съветът на управителя предлага на управителя проекти на решения, свързани с неговите правомощия.

През 2009 г. Съветът на управителя е провел 4 заседания, на които е взел **42 решения**. В сравнение с 2008 г. броят на взетите решения е с 5 по-малко, а проведените заседания са с три по-малко.

Голяма част от решенията са свързани със стопанисването на сградния фонд на института. Отнасят се до: наемане на сграда за депо или построяване на ново хале за съхранение на болничните листове и разплащателните ведомости на някои РУСО; придобиване на нови сгради за нуждите на някои РУСО; подготовка на правен анализ и техническа документация за обекти предлагани за архивохранилища към някои РУСО. Взето е решение да се въведе електронно обслужване на клинетите на СУСО, както и да се създаде общ електронен регистър с препоръки в цялата система.

Разгледани са различни доклади, свързани с: въвеждането на процеса по управление на риска в НОИ; необходимостта от закупуване на нова техника и персонални компютри, скенери за създаване на копиращо оригинала електронно досие; финансовото състояние на обслужващи сметките на ТП на НОИ банки; корпоративната политика за информационна сигурност; провеждането на обучения за служителите от системата на НОИ; оценяване готовността на техническо комуникационно оборудване; възлагането на функции по изпълнение на задължения, свързани с прилагането на международните договори и др.

Приети са постъпилите предложения за промени в Правилника за организацията и дейността на НОИ и са предоставени на Управителя за внасяне в Надзорния съвет за одобрение. Предложени са за утвърждаване нови Вътрешни правила за възлагане на обществени поръчки от НОИ (в сила от 1.5.2009 г.).

Съветът на управителя е изслушал и приел за сведение доклади относно: участие в работна група „Статистика на социалната защита“ на Евростат; определяне представител на НОИ за участие в проект „Практико-приложни проучвания и становища“; провеждане на среща в Анкара, касаеща имуществени и социални въпроси между България и Турция; анализ на очакваното изпълнение на бюджета на ДОО за 2009 г. на база отчетни данни за първите седем месеца на годината и др.

АДМИНИСТРИРАНЕ УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

И през 2009 г. основната дейност на **отдел „Управление на човешките ресурси“** се развиваше в съответствие с приетата политика и стратегия по управление на човешките ресурси в НОИ. Основните цели в дейността бяха гъвкавост в политиката по управление на човешките ресурси, съобразно промените в нормативните изисквания, усъвършенстване организационната структура на някои звена в института, завишено внимание към ефективността в използването на човешкия ресурс чрез оптимизиране на процедурите за подбор, движение и разпределение на персонала. Работата в тази насока наложи съсредоточаване на усилията в няколко направления:

1) Непрекъснат контрол от страна на ЦУ и действия, целящи регулиране натовареността на заетите в основните структурни звена и дейности в териториалните поделения.

Необходимостта от повишаване ефективността на наличния персонал в условията на лимитирана численост и наличието на резерви за вътрешни трансфери на щатни бройки (както в рамките на самите териториални поделения, така и между тях) наложиха ускоряване процесите на преразпределение на наличната щатна численост. Засилена бе ролята на ЦУ за по-непосредствено администриране на процесите по регулиране на използваната от териториалните поделения щатна численост. В тази връзка в началото на 2009 г. бе актуализиран Правилника за определяне на плановите потребности от персонал. Основен акцент в него е промяната в критериите и механизмите за определяне на потребностите от персонал по отношение на териториалните поделения от 2-ра група (с нормална натовареност). Регламентирана бе възможността те също да подлежат на редуциране на числеността, ако това няма да доведе съответната дейност или цялото териториално поделение в състояние на претовареност. Прилагайки новите критерии, през 2009 г. е налице трайна положителна тенденция на постепенно увеличаване броя на териториалните поделения с натовареност близка до средната за страната (от 25 през 2008 г. на 26 за 2009 г.) и намаляване броя на тези с ниска натовареност и претовареност (от 3 през 2008 г. на 1 за 2009 г.).

С оглед настъпилите промени в технологията и акцентите в работата на основните функционални звена и дейности бяха актуализирани и показателите, отчитащи степента на натовареност на заетите. Сега действащата система отчита 14 основни области на дейност, като общия брой следени показатели възлиза на 157.

Движението на щатната численост и извършените трансформации са правени с оглед намаляване диференциацията както между отделните териториални поделения, така и между техните функционални направления. В сравнение с предходната година е постигнато, макар и неголямо, увеличение на броя на балансираните звена и дейности. Отчита се и намаление на броя на силно претоварените структури.

Паралелно с текущото прилагане на системата, отчитаща степента на натовареност на заетите в основните структурни звена и дейности в териториални поделения, през изминалия период се въведоха и действаха разрешителни режими по отношение заемането на всички длъжности в системата на НОИ, след изрично получено съгласие от ЦУ.

Отчитайки икономическата и финансова обстановка, бяха предприети мерки за намаляване на разходите в областта на човешките ресурси. Ограничено бе назначаването на персонал на незаетите щатни бройки, с изключение на кадровото обезпечаване на дейности, свързани със засилване на контролните функции. Тук влиза контролът върху краткосрочните обезщетения за временна неработоспособност и безработица, контролът върху медицинската експертиза на неработоспособността и контролът върху издаването на документи и удостоверения за трудов стаж и доход на основата на приети в архивното стопанство разплащателни ведомости от ликвидирани осигурители.

2) Създаване на нови структурни звена в ТП на НОИ.

С оглед подобряване обслужването на граждани и във връзка с промените в организацията и технологията на работа на звената „Архивно стопанство“, възникна необходимостта от формиране на структурно звено, което да е ангажирано с извличане и използване на информацията от приетите документи на прекратени осигурители за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и доход. Обособяването на сектор „Издаване на документи за осигурителен стаж и доход“ в рамките на отдел „ОАС“ бе извършено в архивохранилища с най-голям брой съхранени документи – териториалните поделения в Кюстендил, Пловдив и Търговище.

3) Осъществяване на мониторинг по регистрираните сигнали за нарушения на Кодекса за поведение на служителите в системата на НОИ.

Наблюдението продължи да се осъществява чрез регламентирания механизъм за текущо проследяване на подадените сигнали, констатациите от извършените проверки и предприетите действия. Годишният съдържателен анализ на постъпилите сигнали отчете завишаване на общия брой сигнали през 2009 г., но относително намаление на потвърдените нарушения в сравнение с предходните години. Налице е също така завишена критичност у ръководния състав спрямо такива нарушения, изразяваща се в броя на наложените официални санкции. Във връзка с констатиран дефицит е отправена препоръка за инвестиране в развитието на социални умения за справяне с конфликтни ситуации у служителите, заети с непосредствено обслужване на клиенти.

4) Разработване на система за въвеждане на новопостъпилите служители в работата.

С оглед създаване на условия за по-бърза адаптация и въвеждане в конкретиката на работния процес бяха разработени Вътрешни правила за обучение на новопостъпили служители в системата на НОИ. Те дефинират процеса на въвеждане в работа, като гарантират запознаването на новопостъпилите служители с базисните правила за работа в административен план и в специфичната професионална област, както и плавното им навлизане в технологията на работа чрез процес на наставничество и обмяна на опит с по-опитен служител.

5) Актуализация на длъжностни характеристики на длъжностите в звената „ФСД“, „Пенсии“ и „КПК“ в ТП на НОИ с цел улесняване при подбора на кадри и възможността за движение на служителите между тях.

Промяната беше по отношение изискванията за заемане на длъжностите в посока максимално разширяване кръга на специалностите, допустими за заемане на длъжностите и намаляване изискваните степени на образование.

В изпълнение на Плана за действие по внедряване на процеса по управление на риска в НОИ бяха актуализирани функционалните характеристики на основните структурни звена (дирекции и отдели) и длъжностните характеристики на ръководния и друг определен персонал в цялата система на НОИ.

6) Засилване на контрола при осъществяване на подбора на персонала в системата на НОИ.

Въведен бе ограничителен режим по отношение назначаването на персонал в системата на НОИ. Това бе наложено по повод ПМС №156/17.06.2009 г., необходимостта от драстично ограничаване на разходите в системата и по разпореждане на Управителя на НОИ.

Централизирано в ЦУ на НОИ бе разрешаването на персоналните назначавания/преназначавания на служителите в ТП на НОИ за всички длъжности, независимо от основанието за назначаване (без тези по условията на ПМС №66/1996 г.) За посочения период от ЦУ на НОИ са дадени разрешения за обявяване на 17 конкурса по чл. 90 от КТ и един отказ. За останалите длъжности, които се заемат въз основа на процедури за подбор, съгласно Инструкцията за подбор и назначаване на персонал, са дадени 101 бр. разрешения за персонални назначения/преназначения, за заемане както на постоянни работни места, така и по заместване на отсъстващи служители.

7) Обучение на персонала на НОИ.

Основните моменти на Общия годишен план за обучение (ОГПО) през 2009 г. бяха насочени към подобряване организацията на основните дейности на института и повишаване ефикасността на работа в отделните функционални направления и в териториалните поделения. Важна особеност при изпълнението му беше необходимостта от налагане на рестрикции при ползване на определените за целта финансови средства на фона на усложняваща се икономическа среда и необходимостта от икономия на бюджетни средства във всички сфери.

Проведените обучения през 2009 г. се групират в три раздела:

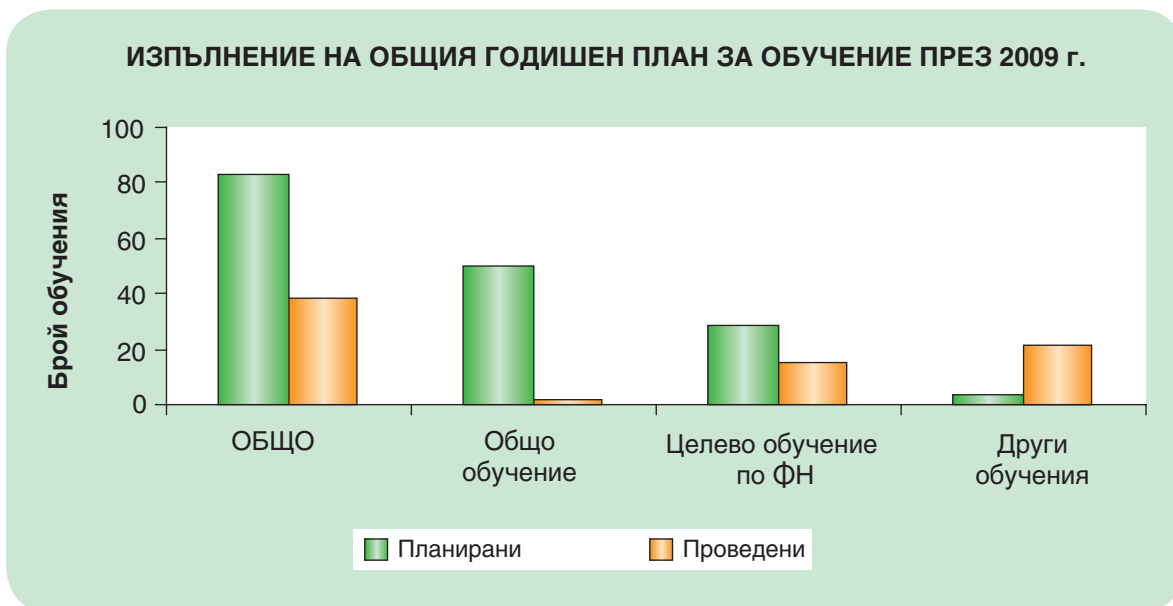
1. „Общо обучение“ – обхваща обучения от общ характер, засягащ качеството на работа и обслужване – работа с компютърен софтуер, компютърен курс за актюери, езиково обучение, борба със стреса, работа с клиенти и култура на обслужване.

2. „Целево обучение по функционални направления“ – обхваща специализирани обучения по функционални направления, основно национални работни срещи и семинари по въпроси, свързани с организацията на основните дейности на института, обсъждане на възникнали проблеми и казуси както и за повишаване на квалификацията на служителите в областта на законодателството и неговото практическо прилагане. В рамките на този раздел са включени също специализирани курсове за ИТ-специалистите от системата на НОИ.

3. „Други обучения“ – обхваща обучения за придобиване на квалификация, специализирани обучения и семинари, организирани от външни организации и извънредни непланови обучения.

Общият преглед на изпълнението на ОГПО през 2009 г. показва следното:

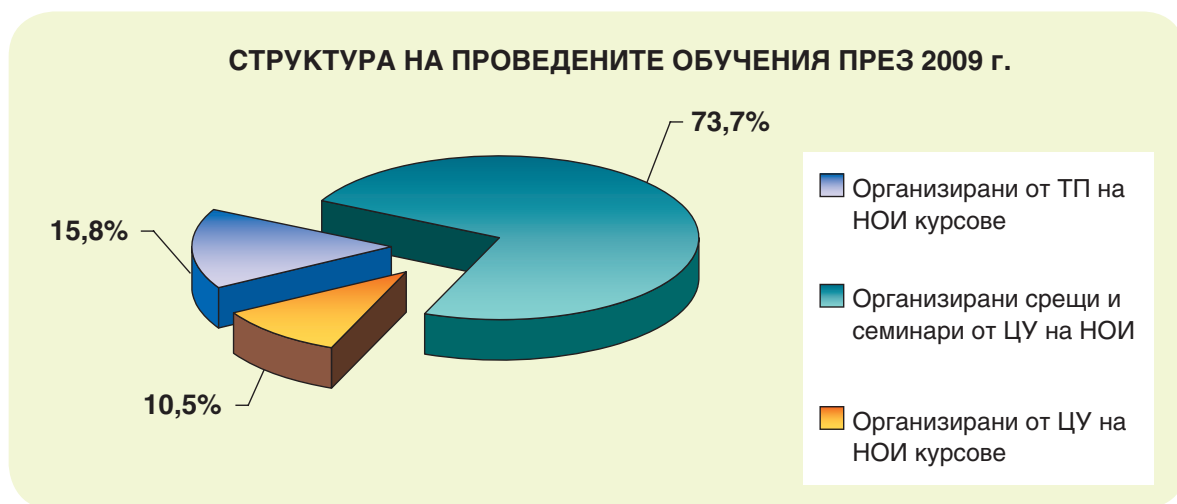
- организираните и проведени обучения в системата на НОИ общо са **38** (6 организирани от ТП на НОИ и 32 от ЦУ) при заложен в годишния план 83 обучения;
- взелите участие служители в проведените обучения са **1 122**, при планирани 3 749 души, или с 70% по-малко;
- общо изразходваните средства за обучение са **119 848 лв.**, или 24% от планираните 500 000 лв.

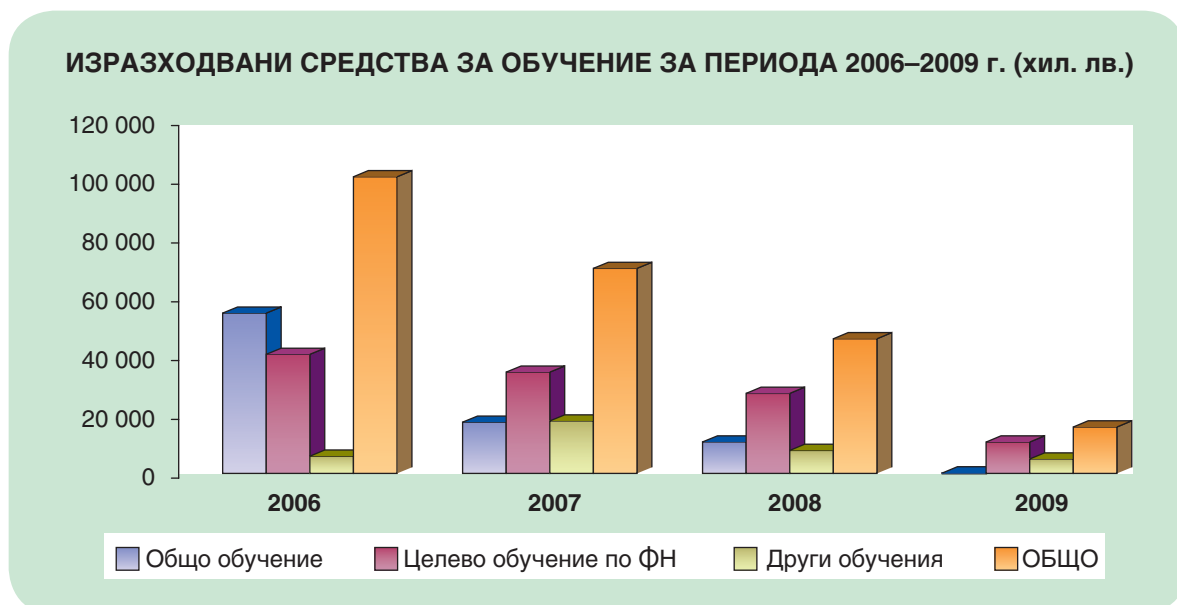
Като следствие от ограничаването на бюджетните средства за обучение и професионална квалификация през 2009 г. общият брой на организираните и проведени обучения е намалал с 41% в сравнение с 2008 г. Намалял е броят и относителният дял на обученията, организирани от териториалните поделения и от ЦУ, даващи знания и умения в областта на информационните системи, обслужването на клиенти и изграждането на колективи. За

сметка на тях е увеличен броят на семинарите и работните срещи, касаещи оперативни въпроси по управлението и организацията на дейностите в института.

Отражението на световната финансова криза върху икономиката на България и наложилите се в тази връзка повсеместни финансови ограничения при разходването на средства в публичния сектор, включително и в системата на НОИ, доведе до значим спад при изпълнението на ОГПО, особено през втората половина на годината. Това си пролича най-вече за сметка на планираните, но непроведени в ТП на НОИ обучения по първи раздел „Общо обучение“, както и на някои големи национални съвещания по втори раздел „Целево обучение по функционални направления“.

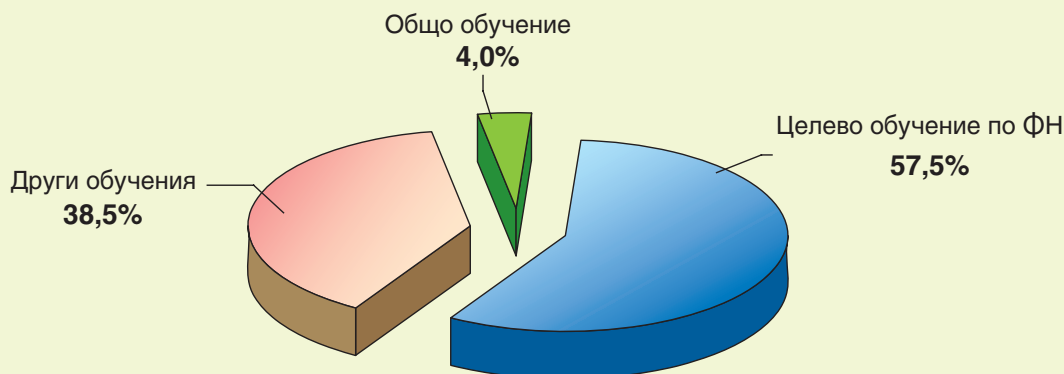
Общо изразходваните средства за обучение (без командировъчните разходи) през 2009 г. са в размер на **15 807 лв.** В сравнение с 2008 г., когато са били **45 837 лв.**, те са с 30 030 лв., или с 65,5% по-малко.

Реализираният през 2009 г. по-нисък среден разход на един участник в обученията в размер на **106,82 лв.** (при 141,28 лв. за 2008 г.) показва по-добра финансова ефективност на обучението, повлияна от една страна от структурата на обученията (проведени не скъпи курсове), а от друга – провеждани при по-изгодни финансови условия.

През 2009 г. във всички проведени обучения са взели участие общо 1 122 служители при планирани 3 749, или 30% от планираните. В сравнение с 2008 г. когато са били 2 038, броят им е с 916 по-малко.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ОБУЧЕНИЯТА ПРЕЗ 2009 г.

Най-висок е процентът на изпълнение при участниците в обученията по третия раздел („Други обучения“), където са обучени 432 служители при планирани 186. Това се дължи на сравнително големия брой обучени служители по т. 3.4 „Участие в специализирани външни семинари, непредвидени в плана за обучение“ и т. 3.5 „Непланови обучения“.

Сравнително добро е изпълнението на броя на включените в обученията по втория раздел („Целево обучение по функционални направления“) – 40,5 %, при план 1 593, реално обучени са 645 служители. Това е следствие на проведените различни национални съвещания, семинари и работни срещи, организирани по функционални направления по текущи проблеми от методологичен характер.

Най-нисък е относителният дял на обхванатите в обучение служители по първия раздел („Общо обучение“) – 2,3%, което представлява 45 служители при план 1 970. Непроведени са предвидените масови обучения по т. 1.3.4 „Борба със стреса на работното място“ (с планирани 1 500 участника) и по т. 1.3.1 „Работа с клиенти и култура на обслужване“ (с планирани 330 участника).

ПЕРСОНАЛ

Структурата на персонала на Националния осигурителен институт (по пол, възраст, трудов стаж, образователна степен и функционална степен) е следната:

- Към 31 декември 2009 г. в системата на НОИ са работили 3 647 служители, от които 3 048 жени (83,6%) и 599 мъже (16,4%). Данните показват силна феминизация на основната за страната осигурителна администрация. Спрямо общия брой жени в системата най-многобройна е групата на жените на възраст над 50 години, която е 34,4% от всички жени и 28,7% от всички служители. При мъжете най-много са на възраст между 50 и 60 години и представляват 26,7% от всички мъже и 4,4% от всички служители в системата на НОИ.
- По признак трудов стаж в системата на НОИ най-много са служителите с трудов стаж до 5 години – 31,4%. Следващата по численост група е със стаж от 5 до 10 години – 23,8%, следвана от групата на служителите, работили от 15 до 20 години – 17,3 %.
- Според разпределението на персонала по общ трудов стаж е най-многобройна групата на служителите със стаж над 20 години – 2 197 души, или 60,2% от заетия персонал в системата. Следващи по големина са групите със стаж от 15 до 20 години – 425 души, или 11,6%, следвана от групата на служителите с общ стаж от 10 до 15 години – 424 души.
- С висше образование в системата на НОИ работят 2 572 души. Те са най-многобройната група и представляват 70,5% от всички служители. Следващата по численост група е на служителите със средно специално образование – 590, или 16,2%, и

най-малко са служителите със средно образование – 445, или 12,2%.

- Към края на 2009 г. в 28-те териториални поделения на НОИ са работили 3 285 служители, или 90,1% от всички служители в системата. Най-многобройни са служителите в ТП на НОИ – София-град (466). Във всички районни управления „Социално осигуряване“ най-много служители (1 319, или 40,2%) са заети в пенсионното производство. В структурните единици „Краткосрочни плащания и контрол“ са заети 1 106 души, или 33,7%.
- В Централно управление на НОИ към края на 2009 г. са работили 362 служители. От тях жените са 274 (75,7%), а мъжете – 88 (24,3%). Най-голям е броят на служителите в главна дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ – 80 души, или 22,1%. Следваща по големина е дирекция „Информационни системи“ – 73 души (20,2%) и ГД „Човешки ресурси и управление на собствеността“ – 44 души (12,2%). В Централно управление на НОИ работят 304 служители с висше образование, или 84% от персонала на ЦУ на НОИ.

МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКА БАЗА

Националният осигурителен институт осъществява една от основните дейности на държавната социална политика. За нормалното извършване на административните си функции институтът се нуждае от съвременна материална база с добър сграден фонд, с развита информационна и комуникационна система. Без адекватна материално-техническа база ефективността от работата на служителите и подобряване обслужването на потребителите на системата биха били немислими.

Чрез главна дирекция „Човешки ресурси и управление на собствеността“ (ГД „ЧРУС“) НОИ провежда инвестиционната си политика съгласно предвидените в бюджета му капиталови разходи, утвърдени от надзорния съвет на НОИ и Министерството на финансите.

Дейността на отдел „Управление на собствеността“ в ГД „ЧРУС“ е свързана с управление и разпореждане с недвижими имоти. Насочена е към гарантиране възможността за пълноценно осъществяване на функциите, възложени на НОИ съгласно КСО и предоставяне на осигурителите и осигурените лица на ефективни услуги в съответствие с предявяваните към институцията очаквания.

Капиталови разходи

Утвърдените капиталовите разходи за 2009 г. са в размер на 12 825 800 лв., разпределени както следва:

Основен ремонт на дълготрайни материални активи

Планираните средства през 2009 г. са 2 415 000 лв., а усвоените – 1 292 122 лв. Вложени са в следните обекти:

- **„Архивен център“ – Тетевен:** Завърши преустройството на почивна база „Хармония“ в Обединено архивно стопанство за съхранение на документации за Централна България – областите Ловеч, Велико Търново, Габрово, Плевен.
- **РУСО – Стара Загора:** Завърши изграждането на Регионално архивно стопанство – Стара Загора. От планираните средства са усвоени 176 954 лв.
- **РУСО – Сливен:** Завърши реконструкцията на сграда за районното управление. Усвоените средства са в размер на 82 762 лв. Сградата е въведена в експлоатация.
- **РУСО – Варна:** Завърши реконструкцията на административната сграда на районното управление. От предвидените 408 150 лв. са усвоени 280 813 лв. за проектиране и строителство.

Планираните 1 122 878 лв. за разширение на архивните стопанства в с. Невестино и гр. Търговище са неусвоени поради възникнали административни пречки (неиздадена кадастрална карта за с. Невестино и отлагане предоставянето на сграда в гр. Търговище).

Придобиване на дълготрайни материални активи

Планираните средства са 9 755 000 лв., но усвоените през 2009 г. са 3 548 268 лв.

С Решение на Надзорния съвет на НОИ е отменена покупката на недвижим имот в с. Баните на стойност 2 500 000 лв.

Завърши подмяната на седем броя асансьорни уредби в ЦУ на НОИ, както и изграждането на асансьорни уредби в РУСО – Шумен и РУСО – Разград, за което са усвоени 315 195 лв.

Придобиване на сгради

Закупена е сграда за РУСО – Плевен като за 2009 г. са изплатени 1 486 936 лв.

Придобиване на компютри и хардуер

През годината за системата на Националния осигурителен институт е закупена и доставена компютърна техника на стойност 1 040 228 лв.

Придобиване на друго оборудване, машини и съоръжения

Реализира се резервно електрическо захранване за ЦУ на НОИ и архивното стопанство в с. Невестино на стойност 558 977 лв.

Предвидените средства за закупуване на климатична техника за 2009 г. не бяха усвоени поради наложеното ограничаване на бюджетните разходи на национално равнище. В тази връзка не бяха закупени също и копирни, факс машини, както и транспортни средства.

Изграждане на инфраструктурни обекти

Завърши изграждането на оптичен кабел между областната държавна администрация (ДА) и Регионално архивно стопанство – Търговище, усвоените средства са в размер на 81 307 лв.

Придобиване на нематериални дълготрайни

В НОИ са внедрени и редица външни програмни продукти (антивирусни, системни продукти, офис програми, програми за заплати, за счетоводство, за човешки ресурси и др.). За тях е необходимо своевременното им обновяване и закупуване на необходимите лицензи, както и абонаментна поддръжка. Усвоените средства през годината са 90 074 лв.

ОБЩА КАНЦЕЛАРИЯ В ЦУ НА НОИ

Обща канцелария е централизирано звено в НОИ и има за задача оперативно и методично да ръководи съставните си звена, да разпределя и насочва по предназначение информационния поток, да създава и поддържа справочно-информационната база-данни за вземане на управленски решения и да извършва справки на гражданите по подадените от тях молби и жалби.

Обща канцелария обслужва всички главни дирекции и дирекции на НОИ, фонд „ГВРС“ и осъществява връзката на Централно управление на НОИ с териториалните подразделения чрез съвременни средства за комуникация. Участва в техническата подготовка и продажбата на тръжни документи, както и приемане и регистриране на оферти по провежданите търгове в системата.

През 2009 г. в сектор „Деловодство“ са регистрирани входящи документи в следния обем:

- от български институции и граждани – 15 084 бр.;
- от чуждестранни институции и граждани по международни спогодби и споразумения – 16 119 бр.;
- „Декларации живот“, турски с (ПП „Икономист“) – 25 013 бр.

Регистрираните входящи писма, документи и др. до институции и граждани са 11 955 бр.

През периода общо насочените документи за системата са 38 758 броя.

Във вътрешния информационен поток на системата са регистрирани 505 циркулярни писма, обработени са 2 185 вътрешни документи (в т. ч. докладни записки, вътрешни заповеди), регистрирани са 197 договори и споразумения, продавана е документация и са приемани оферти за 16 търга, проведени от ЦУ на НОИ.

За фонд „ГВРС“ са регистрирани 119 писма и 437 разпореждания образец ГВ-3 и ГВ-4.

Регистрираните документи, разпределени по дирекции, през 2009 г. (в брой) са:

- **Ръководство на НОИ** – 431 входящи, 121 изходящи, 442 вътрешни документа, 2 618 насочвания и 9 циркулярни писма;
- **Дирекция „Архивно стопанство“** – 495 входящи, 232 изходящи, 39 вътрешни документа, 575 насочвания, 24 циркулярни писма и 207 изготвени изходящи отговори;
- **Отдел „Правен“** – 446 входящи, 581 изходящи, 202 вътрешни документа, 883 насочвания, 42 циркулярни писма и 429 изготвени изходящи отговори;
- **Дирекция „Вътрешен одит“** – 120 входящи, 56 изходящи, 32 вътрешни документа и 163 насочвания;
- **ГД „Пенсии“** – 2 576 входящи, 2 478 изходящи, 4 691 насочвания, 62 циркулярни писма и 2 340 изготвени изходящи отговори, в т.ч.:
 - Отдел „Отпускане на пенсии“ – 2 053 входящи, 2 209 изходящи, 2 237 насочвания, 28 циркулярни писма и 2 107 изготвени изходящи отговори;
 - Отдел „Изплащане на пенсии“ – 304 входящи, 169 изходящи, 337 насочвания, 17 циркулярни писма и 152 изготвени изходящи отговори.
- **ГД „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“** – 2 053 входящи, 1 241 изходящи, 43 вътрешни документа, 4 316 насочвания, 50 циркулярни писма и 1 210 изготвени изходящи отговори, в т.ч.:
 - отдел „Методология на осигуряването и персоналната информация“ – 305 входящи, 367 изходящи, 529 насочвания и 354 изготвени изходящи отговори;
 - отдел „Трудови злополуки и професионални болести“ – 487 входящи, 27 изходящи, 498 насочвания и 21 изготвени изходящи отговори;
 - отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ – 427 входящи, 167 изходя-

щи, 533 насочвания и 166 изготвени изходящи отговори;

– отдел „Парични обезщетения за временна неработоспособност“ – 260 входящи, 316 изходящи, 483 насочвания и 315 изготвени изходящи отговори;

– отдел „Парични обезщетения за безработица и гарантирани вземания“ – 109 входящи, 101 изходящи, 157 насочвания и 104 изготвени изходящи отговори;

– отдел „Контрол по разходите на ДОО“ – 269 входящи, 223 изходящи, 278 насочвания и 221 изготвени изходящи отговори

• **ГД „Човешки ресурси и управление на собствеността“** – 1 736 входящи, 619 изходящи, 488 вътрешни документа, 2 419 насочвания, 115 циркулярни писма и 510 изготвени изходящи отговори;

• **ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“** – 82 входящи, 101 изходящи, 11 вътрешни документа, 107 насочвания и 45 изготвени изходящи отговори;

• **ГД „Информационни системи“** – 4 921 входящи, 478 изходящи, 269 вътрешни документа и 4 604 изготвени изходящи отговори;

• **ГД „Финансово-счетоводна дейност“** – 1 236 входящи, 603 изходящи, 261 вътрешни документа, 2 020 насочвания и 68 изготвени изходящи отговори;

• **Дирекция „Международна дейност“** – 40 входящи, 46 изходящи, 130 вътрешни документа и 175 насочвания;

• **Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“** – 296 входящи, 332 изходящи, 49 вътрешни документа, 368 насочвания, 25 циркулярни писма, и 176 изготвени изходящи отговори. Регистрираните документи по международни спогодби и споразумения с ПП „Регистър“ са 16 119 и „Декларации живот“ (от турския осигурителен институт), регистрирани с ПП „Икономист“, са 25 013.

Архив – През изминалата година към архивно-документалния фонд на ЦУ на НОИ са включени нови 1 286 бр. папки и е създаден справочен апарат към документите.

На служителите на НОИ и на проверяващите органи със справочна цел са предоставени 494 архивни единици от деловодния архив.

През отчетния период продължи работата по архивирането на следните дела:

I. По архивирането на документацията на протоколи и решения от заседания на:

– Управителния съвет за периода 2006-2008 г. – 18 папки;

– отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ за периода 2006-2008 г. – 175 папки.

II. С приемно-предавателни протоколи е приета и обработена документацията на:

– сектор „Деловодство“ за 2008 г. – 268 папки;

– отдел „Правен“ за периода 1999-2009 г. – 242 папки;

– отдел „Анализ и планиране на бюджета“ за периода 2007-2009 г. – 33 папки;

– ГД „Информационни системи“ за периода 1998-2007 г. – 16 папки;

– Дирекция „Архивно стопанство“ за периода 1996-2002 г. – 10 папки;

III. Конкурси и търгове за 2009 г. – 30 папки.

Куриери предоставят в кратки срокове, материалите на членовете на Надзорния съвет на НОИ, както и нормативни документи от и до министерствата и централните ведомства, доставят необходимата кореспонденция от ежедневната поща до съответните структурни звена, изпращат препоръчана поща за страната и чужбина.

Изпратените през 2009 г. писма за страната са 38 238 бр., за чужбина – 13 507.

ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ

В изпълнение на основното си задължение – поддръжка и развитие на надеждна, сигурна и покриваща напълно дейността на Националния осигурителен институт информационна система (ИС), през 2009 г. главна дирекция „Информационни системи“ (ГД „ИС“) активно продължи да усъвършенства отделните ѝ модули.

Дългосрочни обезщетения (пенсии)

- Проектиране съвместно с другите функционални направления на програмни продукти, необходими за дейността на института;
- Методологическо разработване;
- Създаване на нови и актуализиране на съществуващите програмни продукти, използвани при отпускане, преосвидетелстване, изплащане и статистика на пенсиите в съответствие с нормативната база на пенсиите;
- Поддръжка на съществуващия софтуер;
- Оказване на методическа помощ на служителите в НОИ по използване на разработените информационни системи и технологии;
- Автоматична обработка по отпускане, изменение, изплащане на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите съгласно КСО и изготвяне на всички необходими документи (за пенсионера, за териториалните поделения, за пощите и банките);
- Изготвяне на приложен софтуер за статистическа обработка на пенсиите в различни разрези и периодичност;
- Статистически отчети за актуерски цели;
- Ежемесечно, тримесечно и годишно предоставяне на статистическа информация за пенсиите на отделите АПБ и СААП на ГД „АПП“;
- Създаване на нови и актуализиране на съществуващите програмни продукти, използвани при отпускане, изменение и изплащане на пенсии, отпуснати по международни договори и регламенти на ЕС.

Изпълнявайки своите основни дейности, главна дирекция „Информационни системи през 2009 г. изпълни и следните по-големи задачи:

1. С член 9 от Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г. (ДВ бр. 109 от 23.12.2008 г.) се определи минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст за 2009 г., както следва:

- от 1 януари до 30 юни – 124,84 лв.;
- от 1 юли до 31 декември – предишният размер, увеличен с процент, равен на процента, определен по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване, намален с 10 пункта.

2. С член единствен от Постановление № 5 на Министерския съвет от 15.01.2009 г. се определи нов размер 92,53 лв. на социалната пенсия за старост, считано от 1 януари 2009 г.

ГД „ИС“ извърши автоматично определянето на новите минимални размери на пенсиите за трудова дейност, на пенсиите, несвързани с трудова дейност, както и на пенсиите по международни договори, считано от 1 януари 2009 г. За новите размери на пенсиите се изготвиха разпореждания в два екземпляра – по ЕГН и по пощенска станция, а за пенсиите по международен договор – в три екземпляра. Изплащането на новите увеличени размери се извърши с ведомост обр. 7 за м. февруари 2009 г. с включена набрана сума за доплащане на увеличението за януари 2009 г. Освен това бяха преработени програмните продукти за отразяване на промените по отпускане, изплащане, статистическо наблюдение на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите.

3. Със заповед № 89 от 06.02.2009 г. Управителя на Националния осигурителен институт, на основание чл. 37, ал. 5, т. 2 от КСО и във връзка с прилагането на чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица (ЗПГРРЛ), определи средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2008 г. в размер на 210 лв.

Всички добавки по чл. 9 ЗПГРРЛ с начална дата до 31.12.2008 г., включително изпратените с промените по пенсиите за м. март 2009 г., бяха автоматично преизчислени от ГДИС на основание чл. 49б НПОС, считано от 01.01.2009 г. въз основа на средната пенсия за ОСВ за 2008 г. За новите размери на добавките бяха изготвени разпореждания в два екземпляра – по ЕГН и пощенски станции. Преизчислените добавки по чл. 9 ЗПГРРЛ и сумите за доплащане за месеците януари и февруари 2009г. бяха изплатени с ведомост обр. 7 за месец март 2009 г.

4. С член единствен от Постановление № 6 на Министерския съвет от 15 януари 2009 г. се определи от 1 януари 2009 г. нов месечен размер 65 лв. на гарантирания минимален доход. Същият се определя за пълен календарен месец и се взема предвид при преценка правото на социална пенсия за старост и персонална пенсия, когато в дванадесетте месеца, за които се съпоставя с годишния доход на член от семейството, се включва период след 31.12.2008 г.

5. В чл. 70, ал. 1, изречение първо от КСО думите „един процент“ се замениха с „процент 1,1 на сто“. На основание § 8 от ПЗР на ЗБДОО за 2009 г. Изменението влезе в сила от 01.04.2009 г. Предвид изменената разпоредба при определяне на размера на пенсиите за осигурителен стаж и възраст, отпуснати с начална дата след 31.03.2009 г. доходът, от който се изчислява пенсията, се умножава със сумата, образувана от: по процент 1,1 за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж. Разпоредбата се прилага както при определяне на размерите на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст, така и при определяне на размерите на наследствените пенсии и добавките по чл. 84 от КСО, отпуснати след 31.03.2009 г. от наследодатели, които са получавали или придобили право на лична пенсия за ОСВ.

6. След извършена промяна в чл. 74, ал. 3 от КСО пенсия за инвалидност поради общо заболяване не се отпуска, възобновява или възстановява на лица, на които е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст. В тази връзка беше преработен и допълнен софтуера за отпускане, изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите.

7. За 2009 г. максималният размер на получаваните една или повече пенсии без добавки към тях се определя, считано от 1 април, в размер на 700 лв. Отпуснатите с начална дата до 31 март 2009 г. пенсии се преизчисляват по реда на чл. 70 с процент 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж, без да се променя доходът, от който е изчислена пенсията.

Въз основа на новосъздадената разпоредба на § 22з, ал. 2 от ПЗР на КСО отпуснатите с начална дата до 31 март 2009 г. вкл. пенсии за осигурителен стаж и възраст се преизчислиха по реда на чл. 70 от КСО с процент 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж и пропорционалната част от този процент за месеците осигурителен стаж. На посоченото основание се преизчислиха и пенсиите за инвалидност поради общо заболяване, както и пенсиите за трудова злополука и професионална болест, когато са изчислени като пенсия за инвалидност поради общо заболяване, а също така и наследствените пенсии и добавките по чл. 84 от КСО, определени от посочените по-горе видове лични пенсии на наследодателите.

Промяната в максималните размери на пенсиите и преизчисляването на пенсиите на основание § 22з от ПЗР на КСО се извърши автоматично от ГД „ИС“ с ведомост обр. 7 за м. април 2009 г. За това преизчисление се изготвиха разпореждания в два екземпляра – по ЕГН и пощенска станция, а за пенсиите по международен договор – в три екземпляра.

Всички тези промени бяха отразени при преработката и допълненията в софтуера за отпускане, изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите.

Общият брой на изплащаните пенсии за месец март 2009 г. беше 2 666 741. На преизчисляване от 1 април подлежаха 2 165 591 пенсии за трудова дейност, в т. ч. 1 671 109 лични пенсии за осигурителен стаж и възраст, 357 307 лични пенсии за инвалидност и 137 175 наследствени пенсии за трудова дейност. Пенсиите, несвързани с трудова дейност, изплащани от Републиканския бюджет (общо 501 150), не подлежаха на преизчисляване от 1 април 2009 г., тъй като не са изчислени от осигурителен стаж.

Около 1 558 300 пенсии за трудова дейност получиха увеличение след преизчисляването, което за някои беше с 10 на сто, а за други по-малко. Увеличение от 10 на сто получиха 1 258 300 пенсии. Частично увеличение с процент по-малък от 10 на сто получиха част от пенсиите, които към 31 март бяха на минимален размер (около 300 000). Останалите 507 300 пенсии с минимални размери не получиха увеличение, тъй като и след преизчисляването действителният им размер остана под минималния. Не получиха увеличение и някои пенсии (около 100 000), които през 2000 г. останаха на запазен размер, който и сега е по-голям от размера при преизчисляването.

За част от пенсионерите, които в момента получаваха пенсия на максимален размер от 490,00 лв. (около 76 000), действителното увеличение през април достигна до 42 на сто заради повишението на максималния размер. Около 20 000 пенсионери останаха ограничени на новия максимален размер от 700,00 лв.

8. С Постановление № 128 на Министерския съвет от 25.05.2009 г. се определи нов размер на социалната пенсия за старост – 100,86 лв. месечно, считано от 1 юли 2009 г. В размера на социалната пенсия за старост е включено и осъвременяването ѝ за 2009 г. съгласно § 22и от ПЗР на КСО. Осъвременяването се извърши с процент, определен по чл. 100 КСО, намален с 10 пункта.

9. С решение № 1.1 от протокол № 5/12.05.2009 г. Надзорният съвет на НОИ реши пенсиите, отпуснати до 31 март 2009 г. включително, да се осъвременят с 9,0 на сто (процент, определен по чл. 100 КСО, намален с 10 пункта) и определи от 1 юли до 31 декември 2009 г. минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст 136,08 лв., съгласно чл. 9, т. 2 от ЗБДОО за 2009 г.

ГД „ИС“ извърши автоматично осъвременяването на пенсиите, отпуснати до 31.03.2009 г., и на пенсиите по международен договор, считано от 1 юли 2009 г.

10. Във връзка с Решение № 5.2, Протокол № 3 от 21.04.2009 г. на Надзорния съвет на НОИ да не се изпращат разпореждания чрез пощенските станции за осъвременените размери на пенсиите от 01.07.2009 г., за новите размери на пенсиите разпорежданията бяха изготвени в един екземпляр, а за пенсиите по международен договор – в два.

Изплащането на осъвременените размери на пенсиите от 1.07.2009 г. се извърши с ведомост обр. 7 за месец юли 2009 г.

11. С § 89, т. 12, буква „б“ от ПЗР на ЗИДЗЗ чл. 98, ал. 7 от КСО се измени така: „(7) Ако решението на ДЕЛК, ТЕЛК и НЕЛК е обжалвано от председателя на медицинската комисия или по реда на чл. 112 от Закона за здравето, до влизането в сила на решението на НЕЛК, съответно на съда по обжалваното решение на органите на медицинската експертиза, се изплаща пенсия за инвалидност в размер на социалната пенсия за старост. В тези случаи пенсията се отпуска от датата на придобиване на правото, съгласно обжалваното експертно решение за трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане.“

Новата редакция на чл. 98, ал. 7 от КСО е във връзка с изречение първо в създадената нова ал. 9 в чл. 112 от ЗЗ, която влиза в сила от 01.07.2009 г. В тази връзка е реализирана възможността автоматично да се отпускат нови пенсии за инвалидност по реда на чл. 98, ал. 7 КСО. Направени бяха промени в програмните продукти във връзка с определяне на пенсиите в действителен размер, съгласно чл. 98, ал. 8 КСО, както и при преосвидетелстване – за продължаване срока на инвалидността по обжалваните експертни решения. Настъпи промяна в Номенклатурата на показателите за попълване на справка за отпускане, определяне и изменение на пенсиите – „NPSQL“, за статистическо наблюдение на пенсиите, програмен продукт „TELK“.

12. От 1 януари 2009 г. се измени и чл. 105, ал. 2 от КСО, касаещ измененията в давностните срокове по КСО. Промяната беше отразена в автоматично изготвяните от ГД „ИС“ пенсионни записи.

13. ГД „ИС“ своевременно добавяше, променяше и разработваше нови продукти във връзка с влизане в сила на:

- ✦ Нови двустранни международни договори в областта на социалното осигуряване;
- ✦ Спогодби в областта на социалното осигуряване, при които размерът на пенсията се определя на принципа на пропорционалното изчисление;
- ✦ Спогодби в областта на социалното осигуряване, при които размерът на пенсията се определя на принципа на „прякото“ (национално) изчисление;
- ✦ Спогодби в областта на социалното осигуряване, при които размерът на пенсията се определя както на принципа на „прякото“ (национално) изчисление, така и на принципа на пропорционалното изчисление (смесен тип), също и за държави, попадащи в обхвата на Регламенти 1408/71 и 574/72.

14. В ГД „ИС“ се разработи допълнителна процедура за обработването на запори, наложени от съдебен изпълнител – частен и държавен, а също и за удръжка, наложена по запорно съобщение за обезпечаване на иск по реда на ГПК или ДОПК.

15. Във всички програмни продукти бяха отразени измененията и допълненията в Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС), направени с Постановление № 245 на Министерския съвет от 15 октомври 2009 г. (Обн. ДВ, бр. 84/23.10.2009 г.), в сила от 27 октомври 2009 г., с изключение на § 8, който влезе в сила от 12 май 2009 г. и § 2, § 5, т. 2, § 6, 7, 9 и 14, в сила от 1 юли 2009 г. и с Постановление № 254 на Министерски съвет от 26 октомври 2009 г. (Обн. ДВ, бр. 87/03.11.2009 г.), в сила от 3 ноември 2009 г.

16. С Преходните и заключителни разпоредби на Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2010 г. се направиха изменения и допълнения в чл. 98, ал. 7-10 от КСО във връзка с пенсиите за инвалидност, изплащани по обжалвани решения на органите на медицинската експертиза. Тези изменения и допълнения влязоха в сила от 1 януари 2010 г. и в тази връзка всички програмни продукти по отпускане на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите бяха преработени. Също така ГД „ИС“ извърши автоматично спиране на пенсиите, определени по чл. 98, ал. 7 от КСО и добавките по КСО и/или по други нормативни актове, ако има такива. За автоматично спрените пенсии и добавки ГД „ИС“ изготви разпореждания и списъци.

17. С Постановление на Министерския съвет от 23 декември 2009 г. се одобриха допълнителни средства в размер до 25 млн. лв. за еднократно изплащане на допълнителна сума към пенсия за м. януари 2010 г. Допълнителната сума (ЕДС) в размер на 25 лв. се изплати на пенсионери, на които пенсията или сбора от пенсиите за м. декември 2009 г., заедно с добавките и компенсациите към тях, е в размер до 200 лв. включително. На основание чл. 51, ал. 2 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, изплащането на еднократните допълнителни суми се извърши по изготвени от ГД „ИС“ ведомости в два екземпляра за всяка пощенска станция. Поради късното приемане на Постановлението беше разработена специална технология и програмно осигуряване.

18. Прехвърлянето на пенсионните преписки на пенсионери с пенсии по международни договори, изплащани в България, от Д „ЕИМД“ в ЦУ към РУСО, доведе до голяма преработка на софтуера за отпускане и изплащане на пенсиите. По искане на Д „ЕИМД“, бяха изготвени множество списъци и таблици за поэтапното прехвърляне.

19. Във връзка с прилаганите от Република България, като член на Европейския съюз, Регламент на Съвета (ЕИО) №1408/71 г. за прилагането на схеми за социална сигурност на наети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на Общността и Регламент (ЕИО) №574/72 г. за определяне на реда за прилагане на Регламент на Съвета (ЕИО) №1408/71 г., както и на двустранните договори, се наложиха промени в съдържанието на някои от съществуващите показатели за статис-

тическо наблюдение и обработка на пенсиите и въвеждане на нови такива. С влизането в сила на нови международни договори софтуерът беше преработван своевременно.

20. Във връзка с писма на БНБ, с които ни уведомяват за промени в банковата система, в ГД „ИС“ са извършвани своевременно корекции в програмните продукти за отпускане и изплащане на пенсиите.

21. Във връзка с писма на „Български пощи“ ЕАД, с които ни уведомяват за разкриване и закриване на пощенски станции, също своевременно са извършвани корекции в програмните продукти за отпускане и изплащане на пенсиите.

22. През 2009 г. бяха разработени и внедрени няколко нови справки към вътрешната и външната On-Line справочни системи на института:

- ◆ актуално състояние на получаваните пенсии и добавки;
- ◆ удостоверение за настъпилите промени по пенсиите за 36 месеца назад от предходния месец;
- ◆ актуална справка за пенсионер за Софийски градски съд;
- ◆ актуална справка за пенсионер за Министерство на земеделието и храните.

23. През 2009 г. в ГДИС започна работа по създаване Регистър на починалите пенсионери и разработката на програмен модул като web-базирано приложение, работещо на централно ниво за проследяване и изготвяне на документи за унищожаване на пенсионни преписки. Внедряване и стартиране на работата от ТП с новия модул стана в началото на 2010 г.

24. През годината в ГДИС са изготвяни всякакви периодични справки и списъци по искания на Съюза на военноинвалидите и военнопострадалите, Съюза на ветераните от войните, Министерството на финансите, Агенцията за социално подпомагане, Министерството на отбраната.

25. През 2009 г. в ГДИС се създаде регистър на пенсионните разпореждания, включващо:

- ◆ Проектиране и създаване на база данни за електронен регистър на пенсионни разпореждания;
- ◆ Създаване на технологична верига за ежемесечно зареждане на регистъра с данни за разпореждания, произведени при обработката на пенсиите, процедури и таблици за съхраняване и експорт на данни;
- ◆ Поддръжка на базата данни за електронен регистър на пенсионни разпореждания;
- ◆ Миграция на стари разпореждания от масови актуализации и преизчисления;
- ◆ Миграция на стари разпореждания за починали пенсионери.

26. През 2009 г. бяха направени някои подобрения в технологичната верига за отпечатване на пенсионни разпореждания от масови преизчисления със сканиран подпис.

27. През 2009 г. в ГДИС бяха извършени следните основни дейности по статистическото и актуерско наблюдение на пенсиите:

- ◆ Поддръжка актуалното състояние на базата данни, от която се черпи статистическа информация;
- ◆ Ежемесечно предоставяне на статистическа информация на хартиен и магнитен носител за пенсиите на отделите АПБ и СААП на ГД „АПП“;
- ◆ Тримесечно предоставяне на статистическа информация на хартиен и магнитен носител за пенсиите на отделите АПБ и СААП на ГД „АПП“;
- ◆ Годишно предоставяне на статистическа информация на хартиен и магнитен носител за пенсиите на отделите АПБ и СААП на ГД „АПП“;
- ◆ Изпълнение на текущо възложени задачи по статистическо наблюдение на пенсиите.

28. В съответствие с промяната в законодателството по пенсиите и изискванията към предоставяната статистическа информация бяха извършени следните дейности:

- ◆ Своевременно бе отразена промяната на минималните размери на пенсиите от 01.01.2009 г., съгласно писмо № 91-01-15/ 19.01.2009 г.
- ◆ Своевременно е предоставена информация от преизчисляването на трудовите пенсии съгласно разпоредбата на §22з, ал.2 от ПЗР на КСО и писмо № 91-01-18/ 22.01.2009 г.
- ◆ Като част от редовната тримесечна статистическа информация са добавени два нови отчета, касаещи пенсиите, изплащани в минимален за вида си размер;
- ◆ Своевременно е предоставена информация от осъвременяването на пенсиите с коефициент 1,09 на основание чл. 100 от КСО и §22и от ПЗР на КСО в изпълнение на писмо № 91-01-112/ 01.06.2009 г.
- ◆ Съгласно промяната на чл. 98, ал. 7 и 8 на КСО и писмо № 91-01-117/ 11.06.2009 г. и след консултации с ГД „АПП“ бяха направени множество корекции във всички процедури и отчети, касаещи тримесечната и годишната статистическа информация относно инвалидните пенсии от всички видове;
- ◆ Съгласно заявка от ГД „АПП“ с писмо № 93-00-1078/ 10.11.2009 г. е направена преработка на два от съществуващите и са добавени два нови отчета към месечната статистика по Учителския пенсионен фонд, прецизиращи средния индивидуален коефициент и основния размер на пенсиите по § 5, ал. 2 и 4 от ПЗР на КСО.

29. През 2009 г. беше предоставена информация на хартиен носител или в електронен вид по следните задачи, несвързани с периодичност:

- ◆ Брой и сума на увеличението на пенсиите съгласно §22з, ал.1 и §22з, ал. 2 от ПЗР на КСО през м. април 2009 г.;
- ◆ Брой и сума на новоотпуснатите през 2008 г. пенсии с размер от сумата от пенсиите, ограничен на максималния, разпределени по фондове и по видове;
- ◆ Предоставени данни за пенсионер, включени в изследването на НСИ „Статистика на доходите и условията на живот“;
- ◆ Брой на пенсионерите над 75 години, разпределени по фондове и групи на изплащаните размери;
- ◆ Брой на пенсионерите с навършена възраст по чл. 68, ал.1-3, които получават наследствени пенсии, разпределени по групи на основния месечен размер;
- ◆ Брой и средни размери на новоотпуснатите през предходната година пенсии, определени в действителен размер към момента на искането на информацията, разпределени по видове пенсии, пол, лични/наследствени;
- ◆ Информация за разпределението на пенсиите, ограничени на максималния размер, по начална дата на пенсията, индивидуален коефициент, години трудов стаж и действителен размер;
- ◆ Изготвяне на таблица, аналогична на S_SBAktuer, в която вместо изплащаните размери на пенсиите са взети размерите, които биха се получили, ако се вземат действителните, а не приравнени на минимален размери на пенсиите.

Парични обезщетения и помощи от ДОО

През 2009 г. продължи работата по поддръжка и развитие на модулите от системата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения и помощи от НОИ (ПОПДОО).

1. Отразени са промените в нормативната уредба за 2009 г., влияещи върху контрола при приема на документи, определяне правото и размера на обезщетенията, в т.ч. промяна в срока за изплащане на обезщетенията за бременност и раждане до 410 ден, въвеждане правото на обезщетения за бащите при раждане на дете и от шест месечна до едногодишна възраст на децата по чл. 50, ал. 6 и 7, изчисляване обезщетенията за бременности раждане от 12-месечна база и др. Централизираните обработки, включващи проверки за коректност на информацията от регистрите от ИС, съгласно законовите изисквания

и поставянето на маркери за преглед на несъответствията, са допълнени и разширени с предложения на експертите от ТП и по Задания на ГД „ОКП“.

2. Модулът за прием и въвеждане на документи е обогатен с нови справки и програмни средства, подпомагащи контрола върху въвеждането и прегледът на документите, както и ускоряващи работата по въвеждане на данните. Заложени са нови контролни процедури по предложение на ТП и по Задания на ГД „ОКП“.

3. Модулът за преглед на резултатите от обработката е разширен с нови възможности за масови операции върху обработените случаи и генериране на групови документи.

4. Извършено е годишно преизчисляване на обезщетенията по документи с начало на неработоспособността или бременността и раждането през 2008 г. и са изплатени получените положителни разлики.

5. Модулът за изплащане е разширен с нови възможности за предприемане и отразяване на действията по надвзети недължими обезщетения. Прецизиран е контролът върху плащанията във връзка с новите права и документи при бременност и раждане и отглеждане на дете.

6. Периодично от ГД „ИС“ се изготвят и предоставят на ТП списъци със случаи за последващ контрол на база сравнение на изплатените обезщетения и състоянието на информацията в Регистрите на ИС и тяхната последваща промяна.

Обезщетения за безработица

През 2009 г. ГД „Информационни системи“ извършваше програмното и технологично осигуряване на дейностите по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица (ПОБ), изразяващо се във:

1. Внедряване на нов web-базиран програмен модул от ИС на НОИ за обслужване на дейностите по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица, която осигурява поддържането на централен регистър за ПОБ и работа на потребителите в On-line режим. Системата е внедрена без прекъсване и нарушаване ритъма на работата. Осигурява обработка на обезщетения по стария и новия ред съгласно промените в нормативната уредба;

2. Поддръжка и развитие на модула за обслужване на дейностите по отпускане и изплащане на ПОБ – добавена и усъвършенствана е основната функционалност, необходима за работата в териториалните поделения и ГД „ФСД“ в ЦУ по определяне правото, изчисляването, контрола, изплащането и счетоводното отчитане на обезщетенията. Разработени са нови справки и помощна функционалност;

3. Ежемесечна обработка на информацията за ПОБ и актуализиране на централните регистри на НОИ при:

- ◆ Отразяване на информацията за изплатените парични обезщетения в Регистъра на осигурените лица на НОИ и съответно в СУП на НАП. (Изразява се в създаване, запис, съхранение, корекция и съответно прехвърляне към НАП на Декларация обр. 1 съгласно Наредба Н-8 за зачетения осигурителен стаж и здравноосигурителен доход въз основа на изплатените обезщетения.);
- ◆ Осигуряване на информация за целите на статистиката и анализите.

4. Подготовка на информация, свързана с паричните обезщетения за безработица за поддържане на база данни към ЕВРОСТАТ за политиката на пазара на труда.

5. Ежемесечна проверка на регистрираните в Агенцията по заетостта безработни лица в Регистъра на трудовите договори. (Изразява се в получаване от Агенцията по заетостта на персонална информация за регистрираните безработни лица, последващо извършване на проверки в Регистъра на трудовите договори и връщане на информация за наличие на трудови договори за всяка дирекция „Бюро по труда“).

6. Ежемесечно генериране на информация за АЗ и АСП към МТСП относно ПОБ;

7. Подготовка на информация за нуждите на вътрешния одит в Териториалните поделения на НОИ.

Технологично обслужване на дейностите по обработка на обезщетенията в НОИ

1. Обработка на информация относно отпускане и изплащане на пенсии:

- ✦ Регулярно приемане на информационни файлове от ТП на НОИ за отпускане и изменение на пенсии и препращането им към съответните специалисти от ГД „ИС“ за обработване и включване в базата данни;
- ✦ Изпълнение на технологични процедури за обработка и актуализиране на БД с информацията за отпускане и изплащане на пенсиите;
- ✦ Изпълнение на процедури по регулярно извличане на обработена в ГД „ИС“ информация по пенсиите и препращането ѝ по електронен път до ТП на НОИ, за да се отрази в локалните бази данни;
- ✦ Регулярно извличане на данни за промените в изплащаните пенсии (след месечната актуализация) и изпращането им на „Български пощи“ ЕАД за автоматизирано отразяване в базите данни по пощенски станции;
- ✦ Приемане от ТП на НОИ на информация за изплащане на пенсии по сметки на пенсионерите в банки, които са в договорни отношения с НОИ, последващо общаване и изпращане на информацията до банките.

2. Информационен обмен с банките относно изплащането на парични обезщетения от ДОО:

- ✦ Регулярно изпращане на информацията за изплащане на парични обезщетения и помощи по ДОО до банките и приемане на информация за върнатите суми;
- ✦ Регулярно изпращане на информацията за изплащане на парични обезщетения за безработица до банките и приемане на информация за върнатите суми.

3. Отпечатване на пенсионни документи за ТП на НОИ:

- ✦ Документи, получени след месечната актуализация на данните в ГД „ИС“ (общо около 1,5 милиона листа годишно, месечно по около 150 хиляди);
- ✦ Генерация на файлове за печат и отпечатване на около 10 милиона разпореждания за осъвременяването на пенсиите през 2009 г. (за осъвременяването три пъти през годината);
- ✦ Пликоване на около 500 хиляди писма с разпореждания за лицата, които получават пенсии по банков път.

4. Администриране на базите данни и информационните потоци за осигуряваните в професионалните и универсални фондове лица.

- ✦ Поддържане на персонална информация по приемане и обработка на данни от заявленията за участие в пенсионни фондове;
- ✦ Администриране, разпределяне и подготовка на данните за преводите на осигурителните вноски към пенсионноосигурителните дружества за осигурените лица във фондовете за ДЗПО;
- ✦ Генериране и обработка на съвкупността за служебно разпределение;
- ✦ Администриране на обработката на подадени заявления за промяна на участие в пенсионни фондове;
- ✦ Миграция на данните от регистър ДЗПО от ИС на НОИ към СУП на НАП.

5. Оказване помощ на потребителите на електронните услуги на НОИ с консултации по телефона относно технически въпроси при използване на електронните услуги.

Трудови злополуки

През 2009 г. продължи поддръжката на модул „Трудови злополуки“. Подготвени и изпратени са необходимите данни за нуждите на:

- Статистическото наблюдение на травматизма в България;
- ESAW (Европейска статистика на трудовите злополуки);

- Изготвяне информацията по методиката за определяне процента вноска за фонд ТЗПБ по икономически дейности за следващата година.

Разработени бяха сравнителни таблици за въведените в система „Трудови злополуки“ и в модул ПОПДОО болнични листове с оглед уеднаквяване на информацията. Проектира се нов режим към системата за автоматично прехвърляне на информацията от модул ПОПДОО към модул „Трудови злополуки“ с цел избягване двойното представяне от осигурителите и въвеждане от експертите в НОИ на едни и същи документи.

Професионални болести

През 2009 г. беше довършена проектната разработка на модул „Професионални болести“ и започна работа по разработката на програмното осигуряване.

Профилактика и рехабилитация

Националният осигурителен институт чрез неговите териториални поделения осъществява дейност по преценка правото за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация на осигурените лица. Актуализиран е регистърът на лечебните заведения, с които са сключени договори за 2009 г. Разширена и подобрена е функционалността на модула, чрез който се въвежда информацията и се издават удостоверенията за ползване на програмата. Добавени са нови справки за нуждите на контрола в ТП и ЦУ. Разширени са възможностите за регистрация на повече от един потребител от ТП за работа с програмата.

Взаимодействие с Националната агенция за приходите

1. Във връзка със стартиране работата на модули от ИС на Национална агенция за приходите, по силата на Споразумението между двете институции, подписаната на 07.07.2009 г. Инструкция за обмен на информация и Решение на УС на НАП от 12.2009 г., експерти от ГД „ИС“ извършиха:

- ◆ Поддръжка на модулите от ИС на НОИ, които продължиха да работят през 2009 г. в НАП, включително с промените в законодателството. (Прием и обработка на осигурителни декларации, Приходи, Ревизионни актове и погасяване, ДЗПО, Здравно осигуряване, Централен справочен модул);
- ◆ Подготовка и тестове за преминаването на модула за осигурителни декларации от ИС на НОИ към НАП, включително получаване на данни, валидация, информиране за несъответствия (от 23.04.2009 г.);
- ◆ Подготовка и тестове за преминаването на модули Приходи, Ревизионни актове и погасяване от ИС на НОИ към НАП, включително получаване на данни, валидация, информиране за несъответствия – от 01.01.2010 г., и спиране на модули ДЗПО и Здравно осигуряване, съответно от 01.01.2010 г. и от 01.02.2010 г., включително миграция на данните по ДЗПО, последващ обмен на информация с НАП относно разчитането между НОИ и ПОД и между фонд ДОО и фонд ДЗПО на натрупаните средства на лица с отпуснати пенсии съответно по §4 от ПЗР на КСО и по чл. 68 от КСО;
- ◆ Тестване и стартиране подаването от НОИ към НАП на информация и обработката в НАП на информацията за здравно осигуряване на лицата с изплащани обезщетения за безработица и пенсии;
- ◆ Разработване на нова функционалност и промяна на централната справочна система за целите на НОИ при получаване на информация от НАП от стартиралите модули;
- ◆ Адаптация и поддръжка на централната справочна система за целите на НАП при продължаващото ѝ използване.

2. Продължи участието на експертите от НОИ в съвместна работна група по осигуряване еднаквост на валидационните правила на входящия контрол и анализ на резултатите

от работата им в модулите за прием и обработка на осигурителни декларации от информационните системи на НОИ и НАП.

Регистър на осигурителите

В изпълнение на договореностите между НОИ и НАП за обмен на данни за осигурителите и самоосигуряващите се лица през 2009 г. в Регистъра на осигурителите продължи да постъпва информация от НАП. Продължи анализът и работата по изясняване и изчистване на несъответствията при получаване от НАП и обработка в ИС на НОИ на данните за осигурителните периоди и вида осигуряване на самоосигуряващите се лица – физически лица, собственици на ЕТ и ЕООД и съдружници в ООД. Прецизирана е справката за осигурителните книжки и статусът на осигуряването на самоосигуряващите се лица и съдружниците от централната справочна система и проверките върху тази информация в модулите за изплащане на обезщетения.

Регистър на трудовите договори

Поддържа се модулът за приемане, валидиране и обработване на данните за регистъра на трудовите договори от СУП на НАП към Информационната система на НОИ. Поддържат се справочните модули от регистъра и контролните процедури върху неговата информация в модулите за изплащане на обезщетения.

Регистър на осигурените лица

До края на април 2009 г.:

- Продължи поддържането на INTERNET-приложенията за тестване и получаване на данни в Персоналния регистър от клиенти, снабдени с валиден цифров потребителски сертификат – директно към базите данни в ИС на НОИ;
- Продължи поддържането на приложенията за регистрация на INTERNET-потребители и упълномощени лица за ТД на НАП, както и съответните справки;
- В изпълнение на Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г. и Инструкция Н-8 са извършени необходимите промени в програмните продукти за обхващане на данни – под DOS и WINDOWS, предоставяни на клиентите, както и за приемане и контрол на подадената информация;
- Извършена е обработка и анализ на подадени от НАП тестови данни, разработени са процедури и технология за приемане на данни от НАП към НОИ.

От 7 май 2009 г.:

- Започна приемът и обработката на получаваните от НАП към НОИ данни за РОЛ с изцяло нови програмни и технологични средства;
- Заработи и механизмът за уведомяване на НАП за неприетите от контрола на НОИ осигурителни декларации и последващата повторна обработка след корекция.

С цел подобряване, разширяване и осъвременяване на справочната система експерти от ГД „ИС“ съвместно с партньори от „Майкрософт“, въз основа на сключен договор, изградиха прототип на решение за отчетност, реализирано като „Склад от данни“. Разработката е основа за разработване в бъдеще самостоятелно от страна на наши специалисти на подобни решения, които ще ускорят и разнообразят използването за справочни цели на огромните обеми информация в регистъра на осигурените лица.

Здравно осигуряване

През 2009 г. продължи поддръжката на системата „Здравно осигуряване“. Осигурена бе работата на здравните заведения, личните лекари и осигурените лица за проверка на здравния статус в реално време. Поддържа се специализираната услуга към НЗОК за проверка здравноосигурителния статус и пенсионния статус на лицата при издаване на европейски здравноосигурителни карти.

Осигурителни вноски и краткосрочни разходи

През 2009 г. в модули „Приходи“, „Разходи“ и „Незабавно инкасо“ своевременно са актуализирани номенклатурните таблици с параметрите на ЕБК и контролните процедури за годината. Поддържа се модулет „Приходи“ за използване от НАП. Обогатена е номенклатурата на отказите на ПП „Незабавно инкасо“ и е засилен контролът при потвърждаване на исканията за незабавно инкасо. Предоставени са в съответните срокове справките, отчетите и информацията, необходими на ГД „АПП“.

Ревизионни актове и погасяване на задълженията

В изпълнение на подписаните споразумения между НОИ и НАП за използване на информационната система на НОИ от НАП, през 2009 г. продължи поддържането на система „RevPogas“ за регистрация и погасяване на ревизионни актове за работа в ТД на НАП. Направени са необходимите допълнения и промени, наложени от нормативната уредба за годината.

Продължи поддържането на система „NSSIRevPogas“ за регистрация и погасяване на ревизионни актове по разходите на ДОО за работа в ТП на НОИ.

Продължи поддържането на ПП NSSILIN – „Изчисляване на лихва просрочие“ за Internet, LINDOO и LINDOOLM – „Изчисляване на лихва просрочие“ за локален компютър и мрежови вариант под DOS. Поддържа се и програмен продукт „Изчисляване на лихва просрочие“ – Windows вариант за самостоятелно ползване.

Архивно стопанство

През 2009 г. продължи поддръжката на внедрения регистрационен софтуер за архивно стопанство – система за събиране, регистриране, обработване, съхраняване и използване на разплащателните ведомости на прекратените осигурители, които нямат правоприменик, както и на документите, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход на лицата, които са работили в организациите по § 12 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи.

Във всички ТП на НОИ продължава процесът по прием и завеждане в регистъра на прекратените осигурители по реда на постъпването на предадената документация. Това се извършва в ТП или в изградените архивохранилища. Документацията се съхранява и транспортира по график до центровете за сканиране. Продължи процесът по сканиране и индексирание на документи, което позволява използването на натрупаната информация за справки и изготвяне на документи за пенсиониране служебно от НОИ. Използва се разработената справочна система към модула, работеща върху централизираната информация.

В ГД „ИС“ се получава, съхранява и администрира на големи дискови пакети натрупаната при приема, сканирането и индексиранието информация. В сайта на НОИ се поддържа справка за осигурителите, предали документация в архивното стопанство на НОИ.

Информационната система на НОИ и „външния свят“

- На база нови сключени договори беше разширено предоставянето на информация на финансови институции, съдебни инстанции и др. ползватели на ИС на НОИ;
- ГД „ИС“ поддържа технически официалната INTERNET – страница на института, като се публикуват актуални версии на разпространяваните от НОИ програмни продукти и електронни услуги.
- От компетентни служители ежедневно се изготвят справки и подготвят отговори на поставени актуални въпроси и жалби на електронните адреси на института и на специално обявените телефони за въпроси по информационното осигуряване.
- Продължи поддържането и развитието на предоставянето на информация на здравните заведения в реално време на база реализирани WEB-услуги от НОИ;

- Разширява се кръгът на предоставяните от НОИ чрез ИНТЕРНЕТ-страницата на института възможности лицата чрез комбинацията от ЕГН и ПИК да правят справки за изчислени и изплатени обезщетения по представените от работодателите им болнични листове и заявления-декларации и за получаваните пенсии. Предоставя се информация и чрез SMS или E-Mail, посочени от лицата с документ или чрез сайта.
- С цел информирането и на осигурителите за процеса на изплащане на обезщетенията НОИ поддържа услуга издаване на персонален за осигурителя идентификационен код (ИКО), с използването на който може да се получи справка за изплатените обезщетения на всички лица по представени от осигурителя документи в НОИ;
- Специалисти от дирекцията участваха в проекта „Интегрирано административно обслужване на централно и местно ниво и предоставяне на публични услуги („електронно правителство“) по интеграцията на някои от предлаганите от НОИ услуги. Вече успешно са приключени шест услуги.

Европейска интеграция

Експерти от ГД „ИС“ участват в работни групи, представителства и форуми в България и извън нея по отношение работата на ИС на НОИ в областта на изплащането на обезщетенията и по отношение подготовката за участие на България в изцяло електронния обмен на документи по новите регламенти на ЕС от 2010 г. България е една от тестваните единния софтуер за обмен в рамките на ЕС страни и ИС на НОИ се подготвя за участието в тестовата фаза и внедряването на реалния обмен.

Техническо и комуникационно обслужване

През 2009 г. в областта на комуникационното обслужване бяха извършени следните основни дейности:

1. Изпълнение разпореждането за намаляване на текущите разходи за телефонни услуги чрез въвеждане на ограничения.
2. Следене състоянието, подмяна и добавяне на нови Gateway устройства за намаляване на разходите.
3. Оптимизиране мрежата на НОИ:
 - ◆ откриване и закриване на наети линии;
 - ◆ преминаване към собствена оптична свързаност.
4. Експлоатация на системата за автоматичен оператор, с която се поемат над 30 000 обаждания на месец.
5. Организиране и оказване на помощ при техническата реализация на приемните за провеждане на българо-германските консултационни дни в различни градове в страната.
6. Осъществяване дистанционен контрол на цифровите телефонни централи в ТП на НОИ от ЦУ на НОИ през мрежата за предаване на глас и данни, реконфигуриране по заявки на ТП.
7. Администриране на таксуващата система към телефонната централа в ЦУ на НОИ. Ежемесечно генериране на статистически справки.
8. Работа в комисията по обновяване и развитие на резервен център.
9. Изпълнени над 600 заявки за преместване, реконфигуриране и откриване на телефонни постове към цифрова централа на ЦУ и ТП на НОИ.
10. Водене на 9 броя досиета по договори с чужди фирми.
11. Поддръжка на актуален телефонен указател в електронен вариант.
12. Посрещане на обаждания от гражданите и даване на информация във връзка с дейности, извършвани от НОИ.

През 2009 година експертите от ГД „ИС“ в областта на **мрежовото оборудване** и поддръжка самостоятелно или съвместно с експерти от други дирекции и/ или организации извършиха следното:

1. Реализираха дългогодишен проект за цялостно преструктуриране на националната мрежа (НМ) на НОИ към „пакетно ориентирана“ преносна среда. Използвайки съвременни технологии и оборудване на водещи производители, в информационната система на института бяха постигнати следните резултати:

- ◆ Изцяло преминаване към използването на Националната мрежа на държавната администрация (НАМДА), реализирайки едновременно повишаване на капацитета на НМ и икономия на средства за междуградска мрежова свързаност;
- ◆ Технологично обособяване на резервен изчислителен център за гарантиране на работоспособността при кризи и аварии с осигуряване на пълноценна технологична функционалност и съвместимост с основния;
- ◆ Тройна резервираност на връзките в НМ на НОИ реализирана от всяко териториално поделение през НАМДА към двата (основен и резервен) изчислителни центрове, както и през втори, независим доставчик до основния;
- ◆ Цялостна оптимизация на националния (WAN) трафик, базирано на Cisco технология и Wide Area Application Services (WAAS), постигайки значително ускоряване работата на модулите от ИС на НОИ при същевременно редуциране изискванията, респективно разходите за междуградска мрежова свързаност, като се поддържа и задължителното криптиране на информацията.

2. Модернизирана е изцяло локалната мрежа в сградата на ЦУ на НОИ и СУ „СО“. Скоростта на линиите, образуващи опорния гръбнак, бе повишена на 1 Gbps, като всички линии обслужващи ЦУ, са двойно резервирани, използвайки активен баланс на натоварването и резултативно достигат до 2 Gbps. Потребителските портове са с минимална гарантирана скорост от 100 Mbps, като са свалени от употреба всички неподлежащи на поддръжка, морално и физически остарели мрежови концентратори (HUB) работещи на 10 Mbps.

3. Реконструирана е кардинално системата за осигуряване на гарантирано електрозахранване в сградата на ЦУ и СУ „СО“ и по специално електронно изчислителния център (ЕИЦ). Старите трансформатор, дизел генератор и непрекъсваемо токозахранващо устройство (НТУ/UPS), които не можеха да осигурят необходимите мощност и надеждност, бяха демонтирани заедно със съответните комутационно оборудване и електрически табла. На тяхно място беше изградена нова, модерна и резервирана на много нива система за гарантирано електрозахранване. Тя включва замяна на:

- ◆ Маслен трансформатор 160 kVA, разединител на висока страна и електрическо табло с експлоатационен срок, надхвърлящ 30 години с нов сух трансформатор 400 kVA комплектован съответно със съвременен пневматичен мощностен прекъсвач на висока страна и ново разпределително табло, съобразено с потребяемата мощност;
- ◆ Дизел генератор 150 kVA и табло за автоматично превключване на товара и управление (ABP) 630 A с два взаимно резервиращи се дизел генератора по 200 kVA всеки, осигуряващи възможност за паралелна работа с баланс на натоварването, достигайки до максимално възможен товар от 400 kVA, ABP 1250 A и допълнително табло, което позволява ръчно превключване (бай пас) за обезпечаване на безопасни ремонтни дейности на основно оборудване при възникване на необходимост;
- ◆ UPS 60 kVA с два по 160 kVA работещи самостоятелно към различни секции, но с възможност за свързване в паралел към общ товар, осигурявайки вътрешно резервиране или удвояване на мощността.

Допълнително за постигане на максимално ниво на резервираност беше модифицирана схемата на електрозахранването на двете сърверни помещения на ЕИЦ, намиращи се на първи и трети етаж, и съответната климатизация към тях, изцяло дублирана (дву-

секционна). Бяха монтирани две нови огледално симетрични разпределителни табла с превключваеми входове. По този начин се реализира възможност всяка от секциите да се захранва от новомонтираните два независими непрекъсваеми източника (UPS), осигурявайки взаимна резервираност. В тези табла също така са монтирани съвременни трифазни измервателни уреди към всеки от изходите с цел осъществяване на възможност за:

- ◆ Перманентен контрол за качеството на подаваното захранване и изпреварващо откриване на потенциални повреди;
- ◆ По-добро балансиране на еднофазни товари към трифазните източници;
- ◆ Моментен и периодичен контрол на използваната от различните сегменти на ЕИЦ енергия;
- ◆ Анализ и оптимизиране на независимата енергийна система чрез преразпределение на електрическите товари на ЕИЦ, реализирайки балансирано натоварване по UPS и фази според консумираната енергия и фактора на мощността.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО НА НОИ С НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Съгласно чл. 33 от Кодекса за социално осигуряване, държавното обществено осигуряване се управлява от Националния осигурителен институт, който отчита своята дейност пред Народното събрание. Управителят на НОИ се избира пряко от Народното събрание. Тази субординация предопределя изключително активното взаимодействие между НОИ и законодателната власт.

Взаимовръзката с Комисията по труда и социалната политика и Комисията по бюджет и финанси е най-тясна поради естеството на работа в НОИ, финансовото устройство и управление, основани на КСО и Закона за бюджета на ДОО. При работа по въпроси, касаещи пряко или косвено общественото осигуряване, експерти на НОИ участват и в работата на останалите комисии на Народното събрание (Комисията по здравеопазване, Комисията по правни въпроси, Комисията по култура, гражданско общество и медии и др.).

През 2009 г. Националният осигурителен институт участва в обсъждането и приемането на изменения и допълнения на Кодекса за социално осигуряване, Кодекса на труда, Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване, Закона за държавния бюджет на Република България, Закона за министерство на вътрешните работи, Закона за здравното осигуряване, Закона за социалното подпомагане, Закона за интеграция на хората с увреждания, Закона за здравословни и безопасни условия на труд, Закона за закриване на социално инвестиционния фонд, Закона за насърчаване на заетостта, Закона за уреждане на някои трудови и осигурителни права на български граждани, Закона за изменение и допълнение на Закона за семейни помощи за деца, редица закони за ратифициране на договори, спогодби и споразумения, както и в обсъждането и приемането на решения.

Експерти от НОИ участват в процеса на подготовка на всички проектозаконали, засягащи държавното обществено осигуряване, изработват и предоставят писмени становища, участват в работни групи на междуинституционално равнище. Националният осигурителен институт няма пряка законодателна инициатива, но с последователната си политика и на базата на отличен експертен опит, в някои случаи успява да провокира инициране на промени в нормативни актове, нуждаещи се от по-добро регламентиране съобразно промяната в обществената среда.

С участието на експерти от НОИ се подпомагат работните срещи на комисиите на Народното събрание с представители на синдикатите и граждански сдружения по теми, свързани с осигурителното законодателство.

Всяка година НОИ изработва и предоставя на органите на властта серия от варианти на проектозакона за бюджета на общественото осигуряване за следващата календарна година. Тази процедура беше изпълнена и по отношение на законопроекта за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2010 г.

Експерти от съответните функционални направления в Централното управление на НОИ участват в изготвянето на отговори на актуални въпроси и питання в областта на общественото осигуряване, отправени към министъра на труда и социалната политика за докладване пред Народното събрание.

Националният осигурителен институт отговаря по компетентност на писма на граждани, изпратени до народни представители, а също и със справки, консултации и становища по въпроси, интересоващи самите депутати.

ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА

Един от начините за подобряване на институционалния капацитет на Националния осигурителен институт е развиването на връзки с обществеността. Тази дейност отговаря на един от основните принципи на демокрацията за невъзпрепятствано приемане и предаване на информация. Принципът е прокламиран в чл. 41 от Конституцията на Република България. Всяка обществена институция е задължена да полага усилия да предоставя на обществото детайлна информация за дейността си. НОИ, като модерна и развиваща се администрация, също следва този принцип, стремейки се към прозрачност, поддържане на обратна връзка, мониторинг и отчитане на общественото мнение.

През 2009 г., съобразявайки се с основните документи и с практиката, отдел „Връзки с обществеността“ (ВО) продължи да поддържа създадените трайни контакти с представителите на средствата за масова информация. Със съдействието на отдела НОИ публикува редица материали на свои експерти в пресата по темата „социално осигуряване“, присъства в редица радиостанции и телевизии в техни рубрики по актуалните въпроси от социалния живот. В отдела се извършва и непрекъснатото обновяване на интернет-страница на института на български и английски език, което позволява още по-пълно и прозрачно запознаване на обществеността както с промените на социалноосигурителното законодателство, така и с текущите дейности и проблеми в института.

И през 2009 г. продължи да излиза двумесечният бюлетин на НОИ, който се съставя, редактира и подготвя за издаване от отдел „ВО“. В него се публикуват и анализират актуални и дискуссионни теми от областта на социалното осигуряване, информация за текущи събития от живота на института, както и материали за историята на социалното осигуряване в България.

Провеждат се обучения на журналистите в сложната и многообразна социалноосигурителна материя, за да се подпомогне постигането на по-голяма обективност в интерпретацията на събитията и мотивите във връзка със законодателните промени.

Отдел „Връзки с обществеността“ използва разнообразен инструментариум за предаване на информацията. Споделя опита си с чуждестранни осигурителни администрации, които са в процес на реформиране на системата, и е готов да възприема и прилага нови комуникационни подходи.

ОСНОВНИ ФУНКЦИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ В ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ

I. ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ

Главна дирекция „Пенсии“ в Централно управление на НОИ осъществява административното пенсионно производство като организира, ръководи и контролира дейността по отпускането и изплащането на пенсиите по националното законодателство и подписаните от България международни спогодби. Контролните функции осъществява чрез механизмите на текущия и последващ контрол, като пряко наблюдава дейността на РУСО. В компетенциите на дирекция „Пенсионно осигуряване“ са въпросите, засягащи методологията на всички видове пенсии, отпускани изцяло по българското законодателство – свързаните с трудовата дейност и тези, които не зависят от участие с осигурителни вноски. С методически указания по прилагането на нормативните актове подпомага териториалните поделения на НОИ, изготвя становища по различни пенсионни въпроси, отговаря на жалби, заявления, сигнали, изготвя проекти на предложения за отпускане на персонални пенсии и пр.

През 2009 г. в главна дирекция „Пенсии“ са постъпили и е отговорено на 2 500 писма на граждани, различни ведомства и районни управления „Социално осигуряване“ на територията на страната. Основната част от кореспонденцията е свързана с разяснения относно придобиване на пенсионни права, определяне категорията на труда при пенсиониране, несъгласия с размера на пенсията, получаване на наследствена пенсия от учащи, наложени удържки от пенсиите и др.

Изразени са становища по 38 молби за опрощаване на дългове от надвзети пенсии от Администрацията на Президента съгласно Указ № 2773/1980 г. Всички молби са внесени за разглеждане от Комисията по опрощаване. По част от молбите до Президента на Република България за опрощаване на дългове от надвзети пенсии е водена допълнителна кореспонденция с общинските съвети, териториалните данъчни дирекции и РУСО. Изготвени са отговори и са давани становища по депутатски питания, отговори на актуални въпроси и писма до различни комисии към Народното събрание, по искания за промяна на Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране (НКТП) и на Инструкция № 13/2000 г. за прилагане на НКТП, адресирани до Комисията по категоризиране на труда. В ГД „Пенсии“ са изготвени и становища до различни институции, свързани с промяна в осигурителното законодателство или прилагането му.

Изготвени са 6 доклада от името на министъра на труда и социалната политика, които са внесени в Министерския съвет за отпускане на персонални пенсии по реда на чл. 92 от Кодекса за социално осигуряване (КСО). От този вид са отпуснати 262 пенсии на деца и многодетни майки. За решенията на Министерския съвет са уведомени РУСО и председателите на общинските съвети, направили предложението за отпускането на персоналните пенсии. По преобладаващата част от заявленията е водена допълнителна кореспонденция с лицата, общините и РУСО. На част от заявителите (100 бр.) е отговорено с писмо, че не могат да се включат в доклад за отпускане на пенсия поради несъответствие с критериите (висок доход) или са препратени в РУСО за отпускане на наследствени пенсии по реда на чл. 82 КСО (3 бр. заявления).

През 2009 г. в ГД „Пенсии“ бяха изготвени проекти за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване, Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС), Инструкция № 5 на управителя на НОИ и в проекти на постановления за определяне на нов размер на социалната пенсия за старост. Във връзка с прилагането на тези и други актове, касаещи пенсионното осигуряване, са изготвени методически указания за практическото им изпълнение или прилагане. Съставени са 62 броя окръжни писма до РУСО по въпроси, свързани с отпускане и изплащане на пенсии и във връзка с промените в КСО и НПОС и 19 окръжни писма съвместно с други дирекции в ЦУ на НОИ.

Организирано и проведени бяха 2 зонални съвещания с РУСО по въпросите на отпускането и изплащането на пенсиите. Предвид въведения режим на икономии и с оглед икономическата криза в страната експертите от ГД „Пенсии“ оказваха методична помощ не с посещение на място на всички 28 РУСО, а по телефона или по кореспондентски път. Служителите ежедневно дават консултации по пенсионни въпроси на пенсионери и служебни лица по времето на дежурства по предварително изготвен график. Тази дейност се извършва както в работните помещения, така и на обявения от НОИ „горещ“ телефон за справки.

Представители на главната дирекция участваха в организираното от Министерство на правосъдието съвещание във връзка с прилагането на Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица и наредбата към него.

Служителите от ГД „Пенсии“ взеха участие в обучението по координиране на схемите за социална сигурност в Европейския съюз, организирано от дирекция „Европейска интеграция и международни договори“.

Пенсионно обслужване

Дейностите по отпускането, изменянето, спирането, прекратяването, възобновяването и изплащането на пенсиите се извършват в структурните звена „Пенсии“ в териториалните поделения на НОИ. В тях се извършва отчитането и статистическото наблюдение на пенсиите, предоставя се необходимата информация на гражданите по пенсионното осигуряване. Чрез обобщената статистическа информация в ЦУ на НОИ за новоотпуснати, изменени и прекратени пенсии в 28-те териториални поделения на НОИ може да се добие представа за обема на работата, извършвана от пенсионните органи, както следва:

➤ През 2009 г. общият брой на **новоотпуснатите, изменените и прекратените** пенсии във всички районни управления е **1 213 127**. Като новоотпуснати, изменени и прекратени се наблюдават само първите (водещите) пенсии.

➤ **Новоотпуснатите** пенсии във всички ТП на НОИ през 2009 г. са 95 554, а **прекратените са** 118 023 пенсии. Броят на новоотпуснатите и прекратените пенсии не включва преминалите от една област в друга и променилите вида на пенсията.

➤ През 2009 г. са **изменени** 999 550 пенсии. В сравнение с 2008 г., когато са били 188 690, броят им се е увеличил петкратно.

➤ Издадените пенсионни разпореждания само от **фонд „Пенсии“** са **1 139 007**. От тях за отпускане са 91 164, за изменение – 934 810 и за прекратяване – 113 033. Общият брой на издадените пенсионни разпореждания спрямо 2008 г. (когато са били 429 450) се увеличава със 165%. Дължи се предимно на петкратното нарастване в броя на изменените пенсии.

➤ От **фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“**, се изплащат: персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, гражданско-инвалидни и военно-инвалидни пенсии, социални пенсии за старост и за инвалидност и други пенсии по отменени закони. През 2009 г. от този фонд са отпуснати и възобновени 4 110, изменени са 58 485 и са прекратени 4 033 пенсии.

➤ Лицата с намалена работоспособност имат право на **социална пенсия за инвалидност** (независимо дали получават друга пенсия или не). При изплащането ѝ към друг вид пенсия тя е в размер 25 на сто. Към края на 2009 г. социалните пенсии за инвалидност достигат 491 972, от които 445 103 (90,5%) се изплащат към друга пенсия. Наблюдава се увеличение общо на социалните пенсии за инвалидност спрямо края на 2008 г. с 1,6%, а на получаваните като втори, трети и четвърти увеличението е с 1,7%.

➤ От **фонд „Трудова злополука и професионална болест“** се изплащат пенсии за инвалидност на лица, пострадали при трудови злополуки или заболели от професионални болести. След смъртта им те се получават от правоимащите наследници. През 2009 г. новоотпуснатите пенсии за трудова злополука и професионална болест са 280, изменени са 6 255 и прекратени 957 пенсии. Спрямо 2008 г. общият брой на издадените пенсионни

разпореждания от този фонд са се увеличили тройно, което се дължи на по-големия брой изменени пенсии през 2009 г.

➤ От **Учителския пенсионен фонд** (УПФ) са отпуснати 1 132, изменени – 2 409 и прекратени – 18 пенсии.

➤ В края на 2009 г. **добавките**, изплащани на преживелия съпруг/съпруга в размер 20 на сто от пенсията на починалия наследодател, са 683 344. Тук се включват и добавките на пенсионираните учители, получаващи пенсии за сметка на УПФ. Общо вдовишките добавки бележат увеличение от 1,1%.

➤ Намаление се наблюдава при добавките на ветерани от отечествената война: от 20 827 през 2008 г. на 16 961 през 2009 г., или 18,6% по-малко. При добавките за чужда помощ също има намаление в броя: от 115 649 на 112 169, или 3% по-малко. Нарастване на броя се наблюдава при добавките по чл.9 от Закона за политическа и гражданска рехабилитация на репресираните лица (ЗПГРРЛ), като към края на 2009 г. са 10 484, което е с 6,5% повече спрямо броят им (9 845) през 2008 г.

II. ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ

Двустранните споразумения по общественото осигуряване не засягат националната система за осигуряване и разпоредбите, указващи кои лица подлежат на осигуряване, размерите на паричните обезщетения, при какви условия и за какъв период се предоставят. Тези въпроси се уреждат от националното законодателство. За всеки, който работи в друга държава, е от значение да не остане лишен от правото да се осигурява и съответно – да получава краткосрочни и дългосрочни обезщетения при настъпване на осигурителния риск. Но важно е също да не бъде задължен да се осигурява едновременно по законодателствата на двете страни. Двустранните спогодби целят избягването на такива ситуации и затова повечето от тях се подчиняват на следните основни принципи на координиране:

- равнопоставеност на гражданите на двете държави;
- сумиране на осигурителен стаж, придобит съгласно законодателството на двете държави;
- запазване на придобити права;
- приложимост само на едно законодателство.

Всички подписани от България спогодби съблюдават тези принципи. Изключение прави спогодбата с Либийската арабска Джамахирия, която има твърде ограничен обхват, както и споразумението с Република Турция. То не е спогодба, но урежда важни на този етап отношения относно изплащането на българските пенсии на етнически турци, когато живеят в съседната държава.

За изчисляване на плащанията по спогодбите у нас се използват два основни принципа:

◆ **Пропорционален принцип** – компетентна да изплаща обезщетения е всяка държава, в която лицето има придобит стаж и е страна по спогодбата. Първо се изчислява теоретичен размер на пенсията, като всяка държава прилага своето национално законодателство за размер, който би бил дължим, ако общият стаж във всички държави е придобит само по нейното законодателство. След това се изчислява действителният размер, като теоретично полученият размер се разделя на продължителността на общия стаж и се умножава по продължителността на действително зачетения собствен осигурителен стаж. Този принцип е приложен при сключване на спогодбата с бивша федеративна Република Югославия.

◆ **Принцип на прякото изчисление** – стажът се събира само за преценката на правото на пенсия, след което всяка държава изчислява размер, зачитайки само стажа по собственото си законодателство. Този принцип е в основата на сключените спогодби с Албания, Македония, Хърватия и Украйна.

Нормативно редът за отпускане, изменение, осъвременяване, спиране, възобновяване, прекратяване и възстановяване на пенсиите по международни спогодби и тяхното изплащане е уреден със съответните международни договори в областта на социалното

осигуряване, страна по които е Република България, както и с Кодекса за социално осигуряване и Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж.

Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ в Централно управление на НОИ извършва централизирани дейности по:

- разработване на проекти за международни спогодби в областта на социалното осигуряване;
- разработване на проекти за административни споразумения и двуезични формуляри;
- изпълнява задълженията на НОИ като компетентна институция и осъществява методическа дейност по прилагането на регламентите на Европейския съюз и международните договори;
- организира, методически ръководи и контролира дейността по определяне на приложимо законодателство при отпускане и изплащане на парични обезщетения и пенсии по международни договори;
- организира и извършва дейността по отпускане, изменение, спиране, прекратяване и възобновяване на пенсиите по регламентите на Европейския съюз и международните договори в областта на социалното осигуряване, за лицата с постоянен адрес в чужбина.

Сключването на международни договори в областта на социалното осигуряване в България започва около средата на миналия век. Към края на 2009 г. действат **8 двустранни международни договори за социално осигуряване и едно междуправителствено споразумение** за изплащане на пенсиите, отпускати в България на лица, живеещи на територията на Република Турция. Спогодбите с държави-членки на ЕС (Германия, Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Австрия, Кипър, Румъния, Испания, Холандия и Люксембург), сключени и влезли в сила преди 1 януари 2007 г., от датата на членството на България в ЕС се замениха от Регламент 1408/71 и Регламент 574/72 в отношенията между България и съответната друга държава-членка.

От 1 юни 2009 г., с разширяване действието на Споразумението между Европейската общност и нейните държави-членки и Конфедерация Швейцария относно свободното движение на хора, в отношенията между България и Швейцария в областта на социалната сигурност също се прилагат разпоредбите на Регламент 1408/71 и Регламент 574/72. От тази дата не се прилагат разпоредбите на спогодбата между Правителството на Република България и Федералния съвет на Конфедерация Швейцария за социално осигуряване (в сила от 1 декември 2007 г.), тъй като са заменени от разпоредбите на цитираните регламенти. Пенсионерите, получаващи отпускати преди 01.06.2009 г. пенсии, съгласно спогодбата могат да поискат преразглеждане на личните им или наследствени пенсии. Предвидено е в Регламент 1408/71 и Регламент 574/72. Преразглеждането ще се извършва само въз основа на подадено от заинтересованото лице заявление.

Държавите от Европейското икономическо пространство – Норвегия, Исландия и Лихтенщайн също прилагат европейските регламенти спрямо България от 1 август 2007 г. по силата на подписано на 25 юли 2007 г. Споразумение за участието на България в Европейското икономическо пространство.

През 2009 г. дейността, свързана с разработване и прилагане на двустранните договори в областта на социалното осигуряване, по които Република България е страна, може да бъде обобщена в следните направления:

Подписани нови спогодби и административни споразумения

- Договор между Република България и Руската федерация за социална сигурност, подписан на 27 февруари 2009 г.
- Административно споразумение за прилагане на Спогодбата между Република България и Държавата Израел за социална сигурност, подписано на 21 октомври 2009 г.

- Административно споразумение за прилагане на Спогодбата за социална сигурност между Република България и Република Корея, подписано на 26 октомври 2009 г.

Влезли в сила от 01.09.2009 г. спогодби:

- Спогодбата между Република България и Държавата Израел за социалната сигурност;
- Договорът между Република България и Република Молдова за социално осигуряване.

Проведени двустранни срещи и консултационни дни

През 2009 г. бяха осъществени редица срещи на ниво експерти, свързани с прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност, договаряне на текстовете на проекти на двустранни спогодби, административни споразумения, двуезични формуляри по прилагане на спогодбите и работни срещи по прилагането на действащи спогодби:

- През март 2009 г. в София в рамките на три работни дни се проведе българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 420 консултации по отношение на българското и германското пенсионно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в България;
- Юни 2009 г. в Берлин се състоя посещение на служители от дирекцията в DRV-Bund. То беше в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси;
- Юни 2009 г. в Мюнхен в рамките на три работни дни се проведе българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 370 консултации относно българското и германското пенсионно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в Германия;
- През юли 2009 г. в Брюксел се проведе семинар по прилагане на Регламент 883/2004 по отношение на риска безработица;
- Септември 2009 г. в Бургас в рамките на три работни дни се проведе българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 493 консултации, касаещи българското и германското пенсионно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в България;
- През м. септември 2009 г. в Брюксел се проведе семинар по прилагане на Регламент 883/2004 по отношение на рисковете болест и майчинство;
- Септември 2009 г. в Хале се състоя посещение на служители от дирекцията в DRV-Mitteldeutschland. То беше в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции, за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси;
- Юли 2009 г. в Брюксел се проведе семинар по прилагане на Регламент 883/2004 по отношение на риска пенсия;
- Ноември 2009 г. в Берлин в рамките на три работни дни се проведе българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 320 консултации относно българското и германското пенсионно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в Германия;
- Ноември 2009 г. в София се състоя посещение на служители от DRV-Mitteldeutschland в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси;

- През ноември 2009 г. в Стокхолм се проведе конференция по прилагане на Регламент 883/2004 по отношение на риска пенсии.

Участие на служители от дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ при договаряне на експертно ниво на проекти за нови договори

- Април 2009 г. в Кишинев се проведеха преговори по проект на Административно споразумение за прилагане на Договора между Република България и Република Молдова за социално осигуряване;
- Април 2009 г. в София в Министерството на труда и социалната политика, се проведе среща с представители на Македонския фонд за здравно осигуряване;
- Октомври 2009 г. в София в Министерството на труда и социалната политика се проведеха преговори с делегация от Република Молдова. По време на преговорите бяха договорени формулярите за прилагане на Договора между Република България и Република Молдова за социално осигуряване.

Дейност, свързана с проекти за решения на Управителя на НОИ за 2009 г.

- Подадени жалби по чл. 114, ал. 4 КСО – 89 броя;
- Постановени решения на управителя на НОИ – 88 броя;
- Уважени жалби и постановени решения по същество – 6 броя;
- Обжалвани решения на управителя на НОИ – 11 броя.

Методическа дейност, осъществена през 2009 г.:

- Издадени са 8 броя указания до ТП на НОИ относно прилагането на двустранните международни договори и европейските регламенти в областта на социалната сигурност;
- Изготвените становища по конкретни казуси са 38 броя;
- През 2009 г. беше разработена и утвърдена от Управителя на НОИ работна инструкция, с която се осигури въвеждането на одитна пътека с контролни процедури за предотвратяване и своевременно коригиране на грешки и пропуски.

Изготвени отговори на запитвания, получени чрез електронна поща:

- Изготвените отговори на запитвания са 199;
- Изпратени съобщения до чужди осигурителни институции – 82.

Във връзка с дейността за прехвърляне на пенсионни права към пенсионната схема на Европейската общност през 2009 г. са обработени 21 искания за прехвърляне.

Дейност, свързана с приложимото законодателство за 2009 г.

- Подготвени и подписани от Управителя на НОИ са становища за 251 лица по прилагане на чл. 17 от Регламент 1408/71 относно **особени правила за получателите на дължими пенсии съгласно законодателството на една или повече държави-членки**;
- Издадени са 16 бр. формуляра, във връзка с прилагане разпоредбите за приложимото законодателство по Договора между Република България и Република Македония за социално осигуряване и 3 бр. формуляри по Спогодбата с Република Хърватия;

- Договорени са две споразумения за изключения от разпоредбите за приложимото законодателство, съгласно Конвенцията по социалното осигуряване между НРБ и ФНРЮ;
- Изплатени са 3 бр. помощи при смърт по Договора между Република България и Украйна за социално осигуряване за обща сума 664,27 лв.;
- Изпратените искания за отпускане на помощи при смърт от други-държави членки на ЕС/ЕИП са 3 броя;
- Обработени са 160 бр. формуляри образци Е 101 и Е 102, както и 90 бр. искания за прилагане на чл. 17, предназначени за НАП. Тези документи указват законодателството на коя държава членка е приложимо за конкретния случай и периода през който лицето е подчинено на съответното законодателство.

Дейност, свързана с обезщетения за болест и майчинство, осъществена през 2009 г.

- За изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство през 2009 г. бяха получени 113 бр. искания за издаване на формуляри от други държави-членки;
- Издадени са 215 бр. служебни номера на получени от държави-членки на ЕС формуляри, които са предназначени за изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство на осигурени лица по българското законодателство;
- Изготвените и изпратени в държави-членки на Европейския съюз формуляри за изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство за осигурени лица по законодателството на други държави-членки на ЕС/ЕИП през 2009 г. са 204;
- Изготвените и изпратени в държави-членки на Европейския съюз формуляри във връзка с изплатени или отказани парични обезщетения за болест и майчинство през 2009 г. са 25;
- Бяха изготвени 301 писма и становища до ТП на НОИ, осигурителите и осигурените лица, свързани с паричните обезщетения за болест и майчинство;
- Обработените и изпратени на ТП на НОИ или на осигурените лица писма с формуляри Е 104, които се отнасят за удостоверяване на сумарните осигурителни периоди, периодите на трудова заетост или периодите на пребиваване, през 2009 г. са 94 броя.

Дейност, свързана с обезщетения за безработица, осъществена през 2009 г.

- Обработени са 969 бр. формуляри за лица с потвърдени осигурителни периоди в държави-членки на ЕС/ЕИП;
- Обработените формуляри по двустранни международни договори с потвърдени осигурителни периоди от други държави, необходими за преценка правото на обезщетения за безработица в България, са 14 бр.;
- Изпратени са 62 формуляра за уточняване на потвърдени осигурителни периоди в държави-членки на ЕС;
- Изнесените парични обезщетения за безработица от Република България към държави-членки от ЕС/ЕИП са 8 бр., за които бяха издадени съответните формуляри;
- Изнесените парични обезщетения за безработица от други държави-членки на ЕС/ЕИП в Република България са 48 бр. За тях се получиха съответните формуляри, разпределени по държави, както следва:

Държави	2007 г.	2008 г.	2009 г.
	Бр. лица	Бр. лица	Бр. лица
Австрия	3	1	6
Белгия	1	1	–
Германия	5	13	14
Дания	–	3	2
Испания	1	8	9
Кипър	–	1	1
Полша	–	1	–
Финландия	–	3	4
Франция	1	2	1
Холандия	2	–	–
Чехия	1	–	1
Швеция	2	–	1
Гърция	–	–	1
Ирландия	–	–	5
Португалия	–	–	1
Великобритания	–	–	2
Общо:	16	33	48

- Общата сума на изплатените парични обезщетения за безработица от други държави-членки на ЕС/ЕИП в Република България е 191 338,64 лв., за което са подготвени 83 изплащателни ведомости;
- През 2009 г. са изпратени:
 - 48 бр. формуляри до държави-членки на ЕС/ЕИП за уведомяване за датата, на която лицето се е регистрирало и/или за дата, от която е започнало изплащането на ПОБ;
 - 40 искания за възстановяване на изплатени суми, свързани с износ на обезщетения за безработица от държави-членки на ЕС/ЕИП;
 - 41 писма до Д „БТ“, НЗОК и НАП, свързани с износ на обезщетения за безработица от държави-членки на ЕС/ЕИП.

Дейност, свързана с отпускане на пенсии по международни договори и споразумения за 2009 г.

- Подадените искания за отпускане на пенсии и добавки по чл. 84 от КСО през 2009 г. са 2 227 бр., а изготвените разпореждания – 4 134;
- Постъпили са 12 808 искания за изменение на пенсии и добавки по чл. 84 от КСО и са изготвени 28 719 разпореждания за изменение;
- През годината бяха получени, изготвени и изпратени 14 589 бр. европейски формуляри и формуляри по двустранни международни договори;
- Общият брой получени, изготвени и изпратени писма през 2009 г. е 33 082 бр.

Дейност, свързана с изплащане на пенсии по международни договори и споразумения

Пенсионерите и пенсиите по международни спогодби през 2009 г. имат следното разпределение:

- **Пенсионерите, живеещи постоянно в чужбина и получаващи български пенсии**, изплащани от НОИ, към 31 декември 2009 г. са **26 785**. В сравнение с края на 2008 г., когато са били **26 235** техният брой се е увеличил с 2,1%. От тях по споразумението с Република Турция, чрез НОИ се изплащат българските пенсии на **22 334 лица**. Като дял представляват 83,4% от всички лица, които през 2009 г. са получа-

вали български пенсии в чужбина. Те са с 508 по-малко спрямо броя им в края на 2008 г., когато са били **22 842**.

- **Пенсионерите, пребиваващи в държавите-членки на ЕС** и в държавите, с които се прилагат двустранни договори в областта на социалното осигуряване, към 31.12.2009 г. са **4 451**. През 2009 г. техният брой се е увеличил с 31,2% спрямо края на 2008 г., когато са били **3 393**.
- **Пенсионерите, получаващи пенсии в България** (чрез териториалните поделения на НОИ), отпуснати по международни договори, страна по които е България, към 31.12.2009 г. са **7 484**. В сравнение с края на 2008 г., когато са били 6 310, броят им се е увеличил с 18,6%.
- През 2009 г. по поръчение на осигурителните институти на Германия и Украйна от НОИ са **изплащани** по сметки в български банки чуждите пенсии на **2 258** лица. Броят им се е увеличил с 5,7% в сравнение с края на 2008 г., когато са били 2 137.
- **Българските пенсии** (вкл. добавките към тях), изплащани от НОИ на лица с постоянен адрес в чужбина, към 31.12.2009 г. са **39 352**. Най-голям е броят на пенсиите, изплащани по споразумението с Република Турция – **26 877**, или 68% от всички български пенсии, изплащани на лица пребиваващи в чужбина. В сравнение с края на 2008 г., когато са били **37 488**, общият брой на пенсиите се е увеличил с 5%.

До края на 2008 г. дейността в Националния осигурителен институт по прилагане на международни договори, които предвиждат сумиране на осигурителен стаж от различни държави при преценка на права в областта на социалното осигуряване беше централизирана и всички граждани, работили в различни държави се обслужваха в Централно управление на НОИ.

С промяна в Правилника за организацията и дейността на НОИ (решение № 1.1, протокол № 3 от 2009 г. сила от 1 май 2009 г.) и последваща заповед на управителя на НОИ, дейността в института по обслужване на гражданите, ползващи пенсионни права на основание международни договори, по които Република България е страна и които живеят в България, се прехвърли на териториалните поделения – РУСО/СУСО в съответния град, където лицата имат постоянно местожителство.

Мотивите за това решение са продиктувани от желанието услугите, предоставяни от НОИ като социална институция да се доближат до правоимащите и/или заинтересовани граждани. До промяната всички, които желаеха да получат устни разяснения и консултации, трябваше да идват в приемните в София, да изпращат заявления и документи в централното управление в София, а сега имат на разположение 29 приемни в цялата страна – 1 централно управление и в 28 града, където НОИ има териториални поделения и служби.

Гражданите, живеещи в други държави, които искат да ползват права от социалното осигуряване или желаещите да получават българските си пенсии в чужбина, ще бъдат обслужвани както до сега в Централно управление на НОИ от дирекция „Европейска интеграция и международни договори“.

Промяната се извършва поэтапно по действащите пенсионни досиета, т.е. при завършена обработка от дирекция „ЕИМД“ се изпращат досиетата за по-нататъшни действия в териториалните поделения, а за новите заявления, с които от този момент се иска пенсия, подаването и преценката на права вече се извършва от РУСО/СУСО.

III. АРХИВНО СТОПАНСТВО

Архивното стопанство в НОИ прилага концепцията за централизираното приемане, съхраняване и използване на разплащателна и трудовоправна документация на прекратени осигурители без правоприменик с оглед защита осигурителните права на работниците и служителите и улесняване реализирането им.

Със Закона за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване (ДВ, бр.38 от 03.05.2005 г.) бяха създадени разпоредби в чл. 5, въвеждащи задължението за

осигурителите, които прекратяват дейността си след 01.01.2006 г. и нямат правоприемник, да предават разплащателните ведомости в съответното териториално поделение на Националния осигурителен институт. Наред с това съгласно §7 от ПЗР на ЗИДКСО всички юридически или физически лица, държавни учреждения, общини или кметове, съхраняващи разплащателни ведомости на прекратени осигурители преди 01.07.2005 г., които нямат правоприемник, са задължени в двугодишен срок от същата дата да ги предадат в съответното ТП на НОИ.

Разпоредбата на чл. 5, ал. 11 от Кодекса за социално осигуряване създаде задължение Националният осигурителен институт да поддържа информационна система за разплащателните ведомости, предадени по съответния ред. Данните от информационната система се използват за отпускане и изчисляване на пенсиите и паричните обезщетения.

Дейността по обработването, събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприемник се регламентира с Инstrukция № 5/30.06.2005 г. на Управителя на НОИ (ДВ, бр.57 от 12.07.2005 г.; ДВ, бр.40 от 18.05.2007 г.; ДВ, бр.109 от 23.12.2008 г.; ДВ, бр.49 от 30.06.2009 г.).

С направените през 2009 г. изменения и допълнения в Инstrukцията се отмени 14-дневния срок за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и доход и се въведе 30 дневен такъв. Спазването на 14 дневен срок беше във връзка с разпоредбата на чл.5, ал.7 от КСО, която задължава действащите осигурители да издават удостоверения в посочения срок. Удължаването му беше обусловено от факта, че в Обединените архивни стопанства са концентрирани документални масиви от голям брой осигурители и за извършване на същата услуга се оперира с документация в значително по-голям мащаб, което създава предпоставки за просрочие при изпълнение на заявленията.

През 2009 г. беше утвърдена и внедрена Типова номенклатура на делата със срокове за съхранение в ТП на НОИ. Подходът за прилагане на Типова номенклатура доведе до унифициране на видовете документи със съответните срокове за съхранението, като избраният принцип за подреждане на делата е смесен, или „функционално-структурен“.

От 01.06.2006 г. е структурирана дирекция „Архивно стопанство“ на пряко подчинение на Управителя на НОИ. Основните ѝ функции са свързани с осъществяване на методическо ръководство, координация и контрол на дейността по събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприемник, както и на общоведомствения архив. От месец юни 2009 г. към дирекцията беше създаден отдел „Методология на архивното стопанство“ (МАС), а от месец октомври 2009 г. общоведомственият архив на ЦУ на НОИ премина от структурата на отдел „Обща канцелария“ в ГД „ЧРУС“ към отдел „МАС“ в дирекцията.

С оглед структурното и кадрово обезпечаване на дейността, съгласно заповед № 444/22.11.06 г. се създадоха сектори „Архивно стопанство“ във всички териториални поделения на НОИ, пряко подчинени на ръководителя на ТП на НОИ. В изпълнение на тази заповед, дейността по обслужване на архивното стопанство се ръководи от 5 началник отдели в „Обединено архивно стопанство“ (ОАС) – с. Невестино към ТП на НОИ в гр. Кюстендил, „ОАС“ – в гр. Пловдив, „ОАС“ в гр. Търговище, „ОАС“ – гр. Силистра и „ОАС“ – гр. Стара Загора, 23 Началник сектори „Архивно стопанство“ за останалите ТП на НОИ, инспектори 112,5 щатни бройки и 71 бр. извънщатен персонал по ПМС № 66.

Вследствие на по-големия обем дейности и разнородния характер на извършваните операции в „ОАС“ през 2009 г. към отделите с функциониращи центрове за електронна обработка – „ОАС“ Пловдив, Невестино и Търговище, бяха структурирани сектори „Издаване на документи за осигурителен стаж и доход“. Разпределението на отговорностите и равномерното натоварване на служителите повиши оперативността и ефективността на работата.

Основна предпоставка за създаване на оптимален режим за съхранение на приетата документация е осигуряването на подходяща архивно-хранилищна база.

Към 2009 г. функционира следните **архивни центрове**:

- гр. Пловдив – съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Пловдив, Пазарджик и Смолян и функционира като център за електронно архивиране;
- с. Невестино – съхранява разплащателна документация на СУСО, София-област, Благоевград, Перник и Кюстендил и функционира като център за електронно архивиране;
- гр. Търговище – съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Търговище и Разград и функционира като център за електронно архивиране;
- гр. Силистра – съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Силистра и Добрич.

В процес на изграждане през 2009 г. са:

- „Архивен център“ – гр. Тетевен. В него ще се съхраняват архивните документи на ТП на НОИ – Ловеч, Плевен, Габрово и Велико Търново и ще функционира като център за електронна обработка.
- „Архивен център“ – гр. Стара Загора. В него ще се съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Стара Загора.

С протокол № 7 от 11.12.2008 г. на Съвета на управителя се взе решение за създаване на временно депо с център гр. Велико Търново за съхранение на болнични листове и молби-декларации, приети в ТП на НОИ от Северозападна България и Централна Северна България. В него се съхраняват документите на ТП на НОИ – Велико Търново, Габрово, Плевен, Ловеч, Враца, Монтана и Видин.

Процесът по осигуряване на сграден фонд за архивното стопанство не е финализиран. До края на 2009 г. териториалните подразделения на института са обезпечени с необходимия сграден фонд чрез използване на помещения в сградата на ТП на НОИ или ползване на помещения под наем.

С изтичане на двугодишния срок на действие на разпоредбата на §7 от ПЗР на ЗИДК-СО през 2007 г., ангажиментите на архивното стопанство се насочиха към оказване на съдействие на гражданите при издирване на документация на прекратени осигурители, която е безстопанствена и съществува риск от унищожаването ѝ. В тази връзка разпоредбата на чл. 108 от КСО предвижда контролните органи на НОИ да изискват и изземват от физическите и юридическите лица оригиналните документи на прекратени осигурители без правоприемник, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход. Съгласно чл.6, ал. 1 от Инструкция №5 е предвидена възможност за изземване на разплащателна и трудовоправна документация по нареждане на ръководителя на ТП на НОИ. В резултат от реализираните през 2009 г. процедури по изземване на документация са приети документи от 49 осигурители с 3 419 броя дела, съдържащи 368 186 бр. листа.

Основен акцент в работата на служителите, обслужващи архивното стопанство на НОИ, през 2009 г. продължава да бъде издаването на удостоверения за осигурителен стаж и доход (УП-13, УП-14 и УП-15) на база вече приетите разплащателни документи. Обемът от документи продължава да нараства предвид обстоятелството, че приемът по чл. 5, ал. 10 от КСО е непрекъснат, законово регламентиран процес.

Основните показатели, които отразяват практическата дейност по приемане и използване на документация от прекратени осигурители без правоприемник са: брой осигурители, брой дела, брой листа, издадени удостоверения образец УП-13, 14, 15, откази и регистрирани дела, поставени стикери на страници, страници за сканиране и индексирани и електронно обработени страници. Цифровото изражение на тези показатели за 2009 г. е представено в следната таблица:

ТП на НОИ	Брой осигур.	Брой дела	Брой листа	Общо изд. Удостоверения	Увед. писма за отказ	Регистрирани осигур.	Поставени стикери на страници	Страници за сканиране и индексирани	Електронно обработени страници
Благоевград	39	891	136580	21	54	38	139 570	139 570	
Бургас	110	2224	180636	2 166	1 306	340	143 046	174 868	
Варна	171	3211	432790	2 517	320	167	831 268	464 024	
В.Търново	80	1469	125386	2 162	679	78	1 232 060	56 838	
Видин	61	1807	215119	1 356	358	9	125 822	115 942	
Враца	27	127	10601	1 799	328	25	99 774	6 847	
Габрово	39	546	52918	1 165	226	42	98 568	4 662	
Добрич	82	889	44685	709	65	69	18 182	18 182	
Кърджали	24	649	82798	2 840	410	74	180 436	122 652	
Кюстендил	40	1623	240048	9 591	4 389	41	88 634	221 248	3 158 209
Ловеч	40	214	21108	1 343	320	124	932 916	11 794	
Монтана	50	2512	326467	2 014	351	46	647 178	437 214	
Пазарджик	52	178	10630	1 050	396	63	408 107	3 286	
Перник	19	448	48044	501	24	19	144 298	144 298	
Плевен	74	1142	104851	2 260	279	164	344 314	107 792	
Пловдив	137	2280	367509	4 940	2 640	354	1 333 606	84 122	1 755 143
Разград	36	268	14952	6 267	879	46	300 914	15 960	
Русе	100	1086	149780	1 607	190	120	273 896	145 916	
Силистра	42	73	3455	4 076	546	146	362 077	1 338	
Сливен	50	1053	94836	2 304	306	79	675 000	105 198	
Смолян	51	316	18410	926	185	52	25 112	25 112	
София-гр.	349	5082	385054	228	703	350	313 047	626 094	
София-обл.	45	2168	181084	119	82	45	123 294	123 294	
Ст. Загора	86	1784	262225	2 327	837	76	314 764	95 310	
Търговище	42	1281	110651	3 862	1 724	95	971 029	20 340	472 087
Хасково	62	774	87411	2 314	810	184	300 515	87 144	
Шумен	60	509	58426	2 149	310	62	257 517	21 116	
Ямбол	38	297	33249	1 226	153	36	34 786	23 932	
ОБЩО:	2006	34901	3 799 703	63 839	18 870	2 944	10 719 730	3 404 093	5 385 439

Използването на информацията, която се съдържа в приетите документи на прекратени осигурители без правоприменик, е основен приоритет с оглед реализиране осигурителните права на лицата. НОИ има задължение да създаде и поддържа информационна система за съдържанието на документите под формата на електронно досие на всеки осигурител. За тази цел масивът от разплащателни ведомости, обхващащи периода 01.01.1976 г. – 31.12.1996 г. подлежи на сканиране и индексирани, а информацията от него в електронен вид ще се използва за изчисляване и отпускане на пенсии и парични обезщетения. До създаването на това електронно досие, документите, приети за съхранение в архивохранилищата, включително необхванатите в посочената хронологична рамка, се използват за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и доход от служителите на сектор/отдел „Архивно стопанство“ в ръчен режим на работа. За целта се издават удостоверения за осигурителен стаж, за осигурителен стаж на земеделски стопани – кооператори, за осигурителен доход, както и удостоверения УП-17, които да послужат за доказване на трудов стаж по съдебен ред.

През втората половина на 2009 г. ръководството на НОИ възприе подход за забавяне темповете на електронна обработка, което рефлектира негативно върху процеса на издаване на удостоверения въз основа на сканирани изображения. Въпреки това обстоятелство, през 2009 г. този процес се осъществява в „ОАС“ в Пловдив, Невестино, СУСО, София – окръг, Перник и Търговище.

Нов момент през 2009 г. беше реализирането на процедури по унищожаване на раз-

плащателна и трудовоправна документация с изтекъл 50 годишен срок на съхранение чрез модула „Унищожаване на дела“, който е приложение на информационната система, обслужваща архивното стопанство на НОИ. Процедурата беше реализирана пилотно в ТП на НОИ – Пловдив, а впоследствие в ТП на НОИ – Велико Търново, Габрово, Монтана, Плевен, Пловдив, Сливен, Смолян, Стара Загора и Ямбол. Унищожените през годината разплащателни ведомости са 2 535 броя.

Дирекция „Архивно стопанство“ в ЦУ и служителите в „Архивно стопанство“ в ТП на НОИ оказват съдействие при прилагане на процедурите в методически аспект, както и при фактическото унищожаване на пенсионни досиета. През 2009 г. са унищожени 351 554 бр. пенсионни досиета.

Един от ангажиментите на дирекцията е да предостави на заинтересованите лица информация за конкретните прекратени осигурители без правоприменник, чиято документация е приета в ТП на НОИ. Информация е публикувана в web-сайта на НОИ: www.nssi.bg (рубриката „Електронно архивно стопанство“), като списъкът е структуриран в два варианта:

- по азбучен ред на осигурителите;
- по териториални поделения на НОИ.

Предвид обстоятелството, че приемът на документация на прекратени осигурители без правоприменник е непрекъснат процес, информацията за новоприетите осигурители се актуализира своевременно.

През 2009 г. общо кореспонденцията на дирекция „Архивно стопанство“ е 790 писма. Постъпили са 495 броя писма от граждани, ведомства и ТП на НОИ, а изпратените наброяват 232 броя. Вътрешната кореспонденция включва 39 писма и 24 бр. циркулярни писма.

В кореспонденцията преобладават запитвания относно: предоставяне на информация за местонахождението на разплащателна документация на прекратени осигурители без правоприменник, прилагане на процедура за изземване на документация на прекратени осигурители по чл.108, ал.7 от КСО и чл.6 от Инструкция № 5 на Управителя на НОИ и др.

IV. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И КРАТКОСРОЧНО ОСИГУРЯВАНЕ

В рамките на ГД „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в ЦУ на НОИ е структурирана дирекция „Краткосрочни плащания“. Дейността ѝ през 2009 г. беше насочена към подобряване на контрола при отпускането и изплащането на краткосрочните парични обезщетения и по-конкретно:

- Изготвяне на предложения за изменения в КСО, Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица и Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.
- Участие в работни групи и изготвяне на методически указания по прилагане на КСО, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО, Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица и ЗГВРСНР.
- Актуализиране на методическите указания за работа с програмния продукт „Независимо инкасо-2001“, с който се осъществява предварителен контрол на тегленето на суми за осигурителни плащания от ДОО.
- Разработване на методически указания и допълване на процедурите за осъществяване на дейността по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица.
- Изготвяне на становища по исканията за опрощаване на задълженията на безработни лица към фонд „Безработица“ на ДОО.

- Актуализиране и допълване на плановото задание за програмен продукт „Парични обезщетения за безработица“.
- Разработване на планово задание за изготвяне на програмен продукт „Отпускане и изплащане на гарантирани вземания“.
- Актуализиране на плановото задание за програмен продукт „Парични обезщетения и помощи от ДОО“.
- Разработване образци на бланки за осъществяване на дейността по отпускане и изплащане на парични обезщетения и помощи от ДОО, както и за контрола по разходите на ДОО.
- Участие в работни срещи в МТСП за изготвяне на съвместни указания с Агенцията по заетостта, регламентиращи регистрацията на безработните лица – български граждани или граждани на държави членки на ЕС със завършени осигурителни периоди в държави членки на ЕС.
- Участие в работна група в МТСП за проучване на възможността за подготовка на проектно предложение на Република България пред Европейския фонд за приспособяване към глобализацията.
- Участие в работни срещи със стажанти от френската висша национална школа за социална сигурност на тема „Борбата срещу злоупотребите: принципи и организация“.
- Съвместна работа с Д „ЕИМД“ по изготвяне на методически указания във връзка с износа на парични обезщетения за болест, майчинство и за безработица.
- Изготвяне на работна инструкция „Приемане и обработка на документи за отпускане и изплащане на парични обезщетения за безработица на лица с прекратени правоотношения след 01.01.2009 г.“.
- Изготвяне на работна инструкция „Приемане и обработване на документи за отпускане и изплащане на парични обезщетения и помощи от ДОО“.
- Участие в актуализирането на длъжностните характеристики и показатели за натовареност на персонала, работещ в дирекция „Краткосрочни плащания“ в ЦУ на НОИ и в отделите „КПК“ в ТП на НОИ.
- Изготвяне на становища по молби, жалби и запитвания от РУСО, осигурители и граждани.
- Изготвяне отговори на писма, постъпили в електронната поща на НОИ, по въпроси, свързани с краткосрочните плащания.
- Участие в работно съвещание със служители от ТП на НОИ във връзка с промените в КСО, свързани с паричните обезщетения за безработица.
- Участие в комисии по провеждане на конкурси и вътрешен подбор за началник отдел/сектор „ПОБГВ“, „ПОВН“ и „Контрол по разходите на ДОО“.
- Консултации на граждани и длъжностни лица по отпускането и изплащането на паричните обезщетения и помощи по КСО.

❖ **Отдел „Методология на осигуряването и персоналната информация“** е в рамките на главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“. Основна задача на отдела е разработването на общата методология на общественото осигуряване във връзка с компетенциите на НОИ в тази област. Другата основна дейност на отдела е в разработването на методология на събирането и използването на персоналните данни на осигурените лица във връзка с дейностите на краткосрочното осигуряване. По-конкретно касае отпускане и изплащане на паричните обезщетения за бременност, раждане и отглеждане на малко дете и паричните обезщетения за безработица.

Отчитайки практиката на държавното обществено осигуряване в сферата на краткосрочното осигуряване, експертите на отдела участват в работни групи за изготвяне на предложения за промени в нормативни актове на държавното обществено осигуряване.

В отдела се изготвят методически указания за прилагането на нормативните акто-

ве по общественото осигуряване, свързани с дейностите на НОИ – Кодекс за социално осигуряване, Наредба за общественото осигуряване на самоосигуряващите се лица, българските граждани на работа в чужбина и морските лица, Наредба за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Наредба № Н-8 за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица.

Експертите на отдела вземат участие в работата на редица съвместни групи с експерти на Националната агенция за приходите във връзка със съгласуване на дейностите на НОИ и НАП относно провеждането на общественото осигуряване, подаването на данните за осигурените лица, регистрацията на самоосигуряващите се, обмена на информация между институциите и др.

Съвместно с експерти от ГД „Информационни системи“, ГД „Пенсии“, отдел „Правен“ се дават становища и се изготвят съвместни указания по прилагането на нормативните актове на общественото осигуряване, издаването и съхраняването на документи, свързани с регистрирането на осигурените, участието им в осигуряването и удостоверяването на осигурителния им стаж.

В отдела се изготвят становища по направените искания за разсрочване на задълженията към държавното обществено осигуряване, като при необходимост се събират и изискват необходимите за това допълнителни документи. Изготвят се становища във връзка с искания на граждани за опрощаване на задълженията им към общественото осигуряване. Изготвят се становища по постъпили молби, жалби и запитвания на РУСО, осигурители и граждани. Уеднаквява се практиката на районните управления във връзка с прилагането на осигурителното законодателство. Възлагат се проверки на РУСО по молби, жалби и сигнали на граждани и държавни институции.

Други дейности на служителите в отдела касаят:

- Участия в обучения, регионални срещи и съвещания със служители от ТП на НОИ по прилагането на нормативните разпоредби, свързани с осигурителното законодателство и по въпроси, възникнали в практиката по отношение кръга на осигурените лица, осигурените социални рискове, установяването на осигурителните доходи, подаване на данните за осигурените лица, издаване на документи, свързани с регистрирането на осигурените, участието им в осигуряването и удостоверяване на осигурителния им стаж;
- Консултации на граждани и длъжностни лица по прилагането на нормативните актове на обществено осигуряване във връзка с правата и задълженията на осигурените лица и осигурителите;
- Изготвяне на писмени отговори и становища.

V. ПРОФИЛАКТИКА, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И ЕКСПЕРТИЗИ

Медицинската експертиза на работоспособността е неразделна част от диагностично-лечебната и профилактичната дейност и включва експертиза на временната и трайно намалената неработоспособност, като се определя и характера на заболяванията – общ или професионален. За подобряване на здравния статус и възстановяване на работоспособността, осигурените лица имат право на парична помощ за профилактика и рехабилитация при определени условия.

Всяка година със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване се предвиждат разходи под формата на парични обезщетения за временна неработоспособност поради общо заболяване, бременност и раждане, трудова злополука и професионална болест и трудоустрояване, както и средства за пенсии за инвалидност поради общо заболяване и трудова злополука и професионална болест.

Осигурителната система предоставя обезщетения и пенсии на основание установена

от компетентните здравни органи заболяемост, водеща до временна неработоспособност или трайно намалена работоспособност (инвалидност). Това налага необходимостта Националният осигурителен институт да:

- разработва съвместно с Министерството на здравеопазването нормативните документи за медицинската експертиза на работоспособността;
- участва при усъвършенстване на принципите, критериите и методологията за определяне на временната неработоспособност и трайно намалената работоспособност;
- оказва методична помощ на лечебните заведения, на териториалните поделения на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ) и на регионалните съвети по отношение експертизата на временната неработоспособност;
- оказва методична помощ на лекарите-представители на ТП на НОИ в териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК) и на медицинските комисии по отношение експертизата на трайно намалената работоспособност;
- участва в специализираните състави на Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК);
- създава нормативната уредба за провеждане на дейността по профилактика и рехабилитация, финансирана от бюджета на държавното обществено осигуряване, и оказва методична помощ по прилагането ѝ.

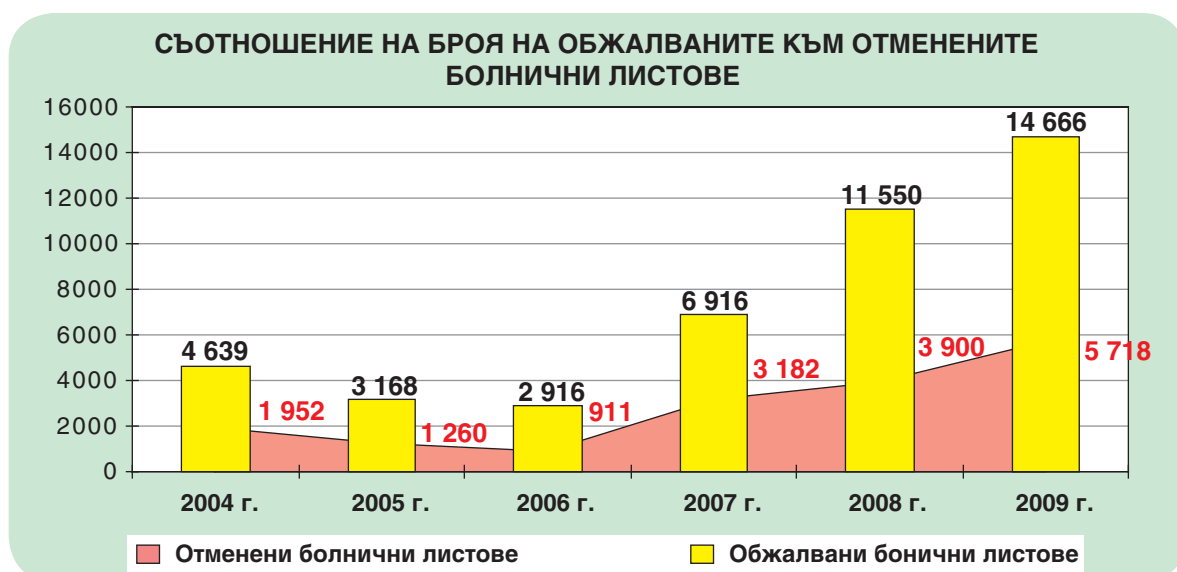
Практическото осъществяване на тези дейности се извършва от отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ (ПРЕ), структурно звено в състава на Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“.

ЕКСПЕРТИЗА НА РАБОТОСПОСОБНОСТТА

Законът за здравето, Наредбата за медицинската експертиза на работоспособността и Правилникът за устройство и организация на работа на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи съдържат основните нормативни разпоредби, отнасящи се до медицинската експертиза на работоспособността и контрола по нея. В Кодекса за социално осигуряване също са разписани текстове, които регламентират контрола по експертизата на работоспособността.

Контролната дейност по експертизата на временната неработоспособност се осъществява от лекарите-експерти по експертиза на временната неработоспособност към териториалните поделения на Националния осигурителен институт. През 2009 г. са извършени 2 443 методични проверки на лечебни заведения, което представлява увеличение с 35% спрямо извършените през 2008 г. Съвместно с експерти на регионалните центрове по здравеопазване са направени 4 583 проверки на лечебни заведения, 204 554 проверки по болнични листове (при 54 528 за 2008 г.). По реда и условията на чл. 112 от Закона за здравето са обжалвани 14 666 броя болнични листове за 211 647 дни, което представлява увеличение с 27% на броя на обжалваните болнични листове и с 3% на броя на обжалваните дни спрямо 2008 г. Органите на медицинската експертиза са отменили 5 718 болнични листове или 39% (при 34% за 2008 г.) за 64 443 дни или 30% (при 17% за 2008 г.)

Динамиката на промените в броя на обжалваните болнични листове към броя на отменените през периода 2004-2009 г. е показана в следващата графика.

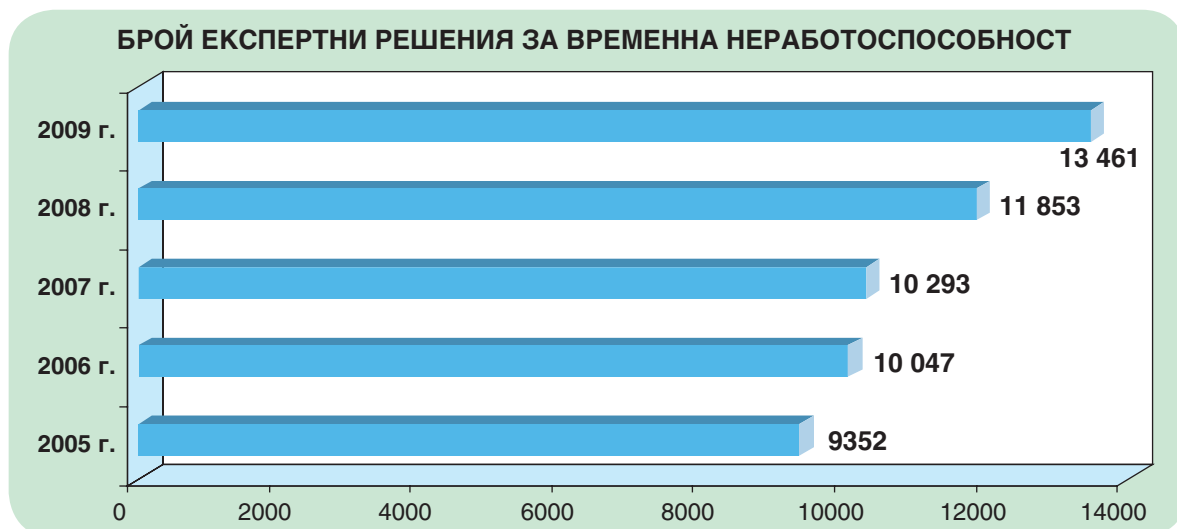
Отменените болнични листове са издадени от общо практикуващите лекари и ЛКК, което подсказва, че е необходимо по-интензивна методическа, образователна и контролна работа с тези органи на медицинската експертиза.

Най-честите причини за отмяна на болничните листове са:

- неписване на прегледите в личната амбулаторна карта (ЛАК);
- отсъствие на лицето от страната по време на ползване на временна неработоспособност;
- нарушение на чл. 13 от НМЕР – болничните листове над 7 дни трябва да се продължават от ЛКК;
- нарушение на чл. 21 ал. 3 от НМЕР – неработните дни и ползването на друг законоустановен отпуск не прекъсват временната неработоспособност;
- нарушение на чл. 12, ал. 6 от НМЕР – издаване на болничен лист за заболяване, което е вписано и в ЕР на ТЕЛК без данни за обостряне.

През 2009 г. е проведена активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на отделни казуси от практиката. Отговорено е на 6 926 преписки по сигнали, молби и жалби на заинтересовани лица и органи. Извършени са 6 091 мероприятия по обучение на лекари от лечебни заведения. Направени са 12 658 проверки на документи в лечебните заведения за получаване и отчитане на бланки болнични листове.

По силата на чл. 105, ал. 3 от Закона за здравето в състава на всяка ТЕЛК е включен лекар – представител на съответното ТП на НОИ. Той е равнопоставен член на състава на ТЕЛК и дейността му е насочена към подобряване качеството на медицинската експертиза на трайно намалената работоспособност (ТНР).

През 2009 г. представителите на ТП на НОИ в ТЕЛК са участвали в постановяването на 201 549 пълни експертни решения (ЕР), което е с 2 595 по-малко в сравнение с 2008 г. Броят на лицата, които са освидетелствани от ТЕЛК по повод временна неработоспособност, е 13 461 при 11 853 за 2008 г. За периода 2005-2009 г. броят на експертните решения за временна неработоспособност се е увеличил с 44%. По повод „особено мнение“ са обжалвани 685 експертни решения, което е с 61 повече от предходната година.

Година	Консул-тации /бр./	ЕР на НЕЛК /бр./	РЕЗУЛТАТИ													
			Отм. и върн. за разгл. от ТЕЛК	Разпределение по % тр. намалена работоспособност преди ЕР на НЕЛК					Разпределение по % тр. намалена работоспособност по ЕР на НЕЛК							
				Работоспособни	Под 50%	50 – 70,99%	71 – 90%	Над 90%	Други	Работоспособни	Под 50%	50 – 70,99%	71 – 90%	Над 90%	Други	За СГС/АС – София
2005	25 109	9 075	1 007	392	2 171	3 086	2 439	987	–	630	3 320	2 227	1 135	661	–	20
2006	29 616	8 649	1 151	495	2 718	2 892	1 897	647	–	695	4 068	2 299	975	602	–	10
2007	26 104	7 654	1 401	529	2 910	2 317	1 348	460	–	474	3 377	2 168	936	580	–	29
2008	23 591	6 707	1 649	435	2 808	2 064	1 042	358	–	291	2 212	2 382	1 149	673	–	–
2009	28 809	9 612	2 101	540	4 106	2 827	1 535	490	114	245	1 969	3 050	1 478	700	69	–
ОБЩО:	133 229	41 697	7 309	2 391	14 713	13 186	8 261	2 942	114	2 335	14 946	12 126	5 673	3 216	69	59

Проследяването на едни и същи показатели в динамика през 2005-2009 г. показва следните тенденции:

- Броят на постановените от ТЕЛК експертни решения намалява;
- Броят на освидетелстваните лица от групата с 50–70,99% ТНР се увеличава за сметка на лицата от групите с ТНР 71 – 90% и с ТНР над 90%.

Дяловото разпределение на лицата от групите с над 50% ТНР е показано в следващата графика.

На основание чл. 106, ал. 2 от Закона за здравето от месец януари 2005 г. в специализираните състави на НЕЛК са включени 9 лекари от отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ (ПРЕ) към НОИ.

Поради изключителната натовареност и невъзможност за произнасяне в нормативно определените срокове за постановяване на експертни решения за трайно намалената неработоспособност (ТНР) от месец януари 2009 г. са разкрити втори специализирани състави по кардиологични, вътрешни и неврологични болести. От отдел „ПРЕ“ са включени лекари и към новоразкритите състави.

С разкриването на вторите специализирани състави работата в НЕЛК значително се подобри, като постановяването на ЕР на лицата с ТНР става в законоустановените срокове в по-голяма част от специализираните състави.

В следваща таблица е отразена дейността на тези лекари през 2008–2009 г.

Година	Консултации /бр./	ЕР на НЕЛК /бр./	РЕЗУЛТАТИ													
			Отм. и върн. за разгл. от ТЕЛК	Разпределение по % тр. намалена работоспособност преди ЕР на НЕЛК						Разпределение по % тр. намалена работос- пособност по ЕР на НЕЛК						
				Работосп.	Под 50%	50–70,99%	71–90%	Над 90%	Други	Работосп.	Под 50%	50–70,99%	71–90%	Над 90%	Други	За СГС/ АС-София
2008	23 591	6 707	1 649	435	2 808	2 064	1 042	358	–	291	2 212	2 382	1 149	673	–	
2009	28 809	9 612	2 101	540	4 106	2 827	1 535	490	114	245	1 969	3 050	1 478	700	69	

Лекарите – представители на НОИ в НЕЛК са участвали в постановяването на 9 612 експертни решения. От тях 29,2% са обжалвани от контролните органи на Националния осигурителен институт.

Анализът на резултатите от обжалваните експертни решения на ТЕЛК пред НЕЛК през 2009 г. очертава следните тенденции:

- Намаляване с 295 броя на лицата, определени като работоспособни (45,4%) спрямо броя им преди разглеждането от ЕР на ТЕЛК;
- Намаляване с 2 137 (52,2%) броя на лицата с определен под 50% трайно намалена работоспособност;
- Увеличаване с 223 (7,9%) броя на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност, който поражда право на пенсия за инвалидност;
- Намаляване с 57 (3,7%) броя на лицата с намалена работоспособност над 71%, която носи и допълнителни социални придобивки;
- Увеличаване с 210 (42,9%) броя на лицата с намалена работоспособност над 90%, където има и определена чужда помощ;
- Други – намаляване с 45 (39,5%) броя на лицата, при които са допуснати технически грешки в ЕР и неправомерно издадени слухови апарати.

На основание чл. 98, ал. 4 от Кодекса за социално осигуряване към ТП на НОИ са изградени медицински комисии (МК) за преценка основателността за отпускане на пенсии за инвалидност и на добавката за чужда помощ на освидетелствани от ТЕЛК/НЕЛК лица.

Контролът, осъществяван от МК, обхваща само една част от ЕР на ТЕЛК, а именно тези, които се отнасят в най-голямата си част за първично освидетелстваните лица. По статистически данни те са около 40% от всички експертни решения. МК вземат решения и по ЕР на НЕЛК, но те са незначителна част от общия брой и не оказват съществено влияние на общите резултати.

Количественият сравнителен анализ на контрола по експертизата на трайно намалената работоспособност, осъществен от МК за периода 2005–2009 г., показва следното:

Година	Решения на МК /бр./	Обжалвани пред НЕЛК/СГС Адм. съд София /бр./	Обжалвани ЕР/решения на МК /%/
2005	101 775	3 582	3.52
2006	97 230	3 419	3.52
2007	71 694	2 006	2.80
2008	69 980	1 434	2.05
2009	79 895	1 408	1.76

Представените данни показват намаляване на:

- общият брой решения на МК (с изключение на 2009 г.);
- броят обжалвани ЕР на ТЕЛК/НЕЛК;
- процентното съотношение между обжалвани ЕР спрямо брой решения на МК.

Това се дължи на: 1) Намаления брой ЕР на ТЕЛК, произтичащ от отпадане на необ-

ходимостта от преосвидетелстване на категория лица, за които промяна в нормативната база даде възможност за определяне на пожизнен срок на инвалидността; 2) Подобряване качеството на медицинската експертиза, осъществявана от ТЕЛК, в резултат на ефективната контролна дейност на медицинските комисии към ТП на НОИ.

Анализът на качеството на дейността на МК за 2009 г. показва следното:

РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБЖАЛВАНИ ЕКСПЕРТНИ РЕШЕНИЯ								
Общ брой	Решение на ТЕЛК/НЕЛК			Решение на НЕЛК/СГС/АСС				
	50–70,99%	71–90%	над 90%	Работоспособни	под 50%	50–70,99%	71–90%	над 90%
930	421	400	/39*/ 109	0	177	386	242	/49*/ 125

Забележка: Със звездичка е отбелязан броят на случаите с определена чужда помощ

Анализът на резултатите от обжалваните от МК експертни решения на ТЕЛК/НЕЛК очертава следните тенденции:

- От освидетелстваните лица няма определени като работоспособни, което е прецедент от 2005 г. насам;
- Намаление със 177 (19%) броя на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност, който дава право на пенсия за инвалидност;
- Намаление със 158 (39,5%) броя на лицата с намалена работоспособност над 70,99 на сто, която носи и допълнителни социални придобивки;
- Увеличение с 10 (25,6%) броя на лицата, на които е определена чужда помощ.

ПРОФИЛАКТИКА И РЕХАБИЛИТАЦИЯ

Кодексът за социално осигуряване предвижда парични помощи за профилактика и рехабилитация на следните категории лица:

- осигурени за общо заболяване, майчинство и/или за трудова злополука и професионална болест;
- получаващи лична пенсия за инвалидност, ако не са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1-3 от Кодекса за социално осигуряване, не са осигурени и срокът на инвалидността в експертното решение на Териториална експертна лекарска комисия, респективно на Националната експертна лекарска комисия, не е изтекъл.

Ежегодно със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване се определят средства, които да се разходват за тази дейност по условия и ред, регламентирани в Наредба № 1 от 13 февруари 2007 г. за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация. Съгласно наредбата през всяка календарна година чрез провеждане на процедура за избор на изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация се избират юридически лица-изпълнители на дейността, които могат да провеждат профилактика и рехабилитация на правоимащи лица. За 2009 г. НОИ е сключил договори с 33 юридически лица за 64 изпълнители на дейността.

Размерът на паричната помощ за едно лице през 2009 г. включва средствата за не повече от 5 основни диагностични и терапевтични процедури дневно, нощувки и частична парична помощ за хранене.

Отчитането на резултатите от дейността по показателите брой издадени удостоверения, изплатени и неизплатени фактури (брой и стойност), изразходвани средства (общо и по фондове) за диагностични и терапевтични процедури, нощувки и частична парична помощ за хранене се извършва:

- чрез ежегодни справки, изготвяни от изпълнителите на дейността;
- по електронен път, чрез разработената през 2003 г. компютърна програма, която дава възможност за получаване на информация по горните показатели за всеки желан период от провеждането на дейността.

С програмата се отчитат и други показатели – пол, възраст, заболяемост (по групи), изход от лечението и други.

Разпределението на общо изразходваните средства по фондове е както следва:

1. Фонд „Общо заболяване и майчинство“

Общо: планирани 23 125 142 лв., отчетени **24 203 496 лв., в т.ч:**

– диагностични и терапевтични процедури	9 765 003 лв.
– хранене	3 225 428 лв.
– ношувки	11 213 065 лв.

2. Фонд „Пенсии“

Общо: планирани 2 777 093 лв., отчетени **1 016 697 лв., в т.ч:**

– диагностични и терапевтични процедури	403 448 лв.
– хранене	136 982 лв.
– ношувки	476 267 лв.

3. Фонд „Трудова злополука и професионална болест“

Общо: планирани 41 527 лв., отчетени **17 903 лв., в т.ч:**

– диагностични и терапевтични процедури	6 939 лв.
– хранене	2 437 лв.
– ношувки	8 527 лв.

4. Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“

Общо: планирани 10 382 лв., отчетени **18 576 лв., в т.ч:**

– диагностични и терапевтични процедури	7 355 лв.
– хранене	2 500 лв.
– ношувки	8 721 лв.

През 2009 г. 57 258 лица са ползвали програмата за профилактика и рехабилитация. Увоените средства за дейността са в размер на 25 256 672 лв., при предвидени по бюджет средства в размер на 25 954 144 лв.

Средният отчетен разход за едно лице за профилактика и рехабилитация през 2009 г. е в размер на 441,10 лв., като същият през 2008 г. е бил 398,27 лв. Завишението на средния разход за едно лице е 42,83 лв., или с 10,8% повече, в сравнение с 2008 г.

От проведените профилактика и рехабилитация брой лица с най-голям относителен дял са тези със заболявания на опорно-двигателния апарат – 33 321, на периферната нервна система – 13 485 и на централната нервна система – 3 609.

Програмата за профилактика и рехабилитация ежегодно изпълнява поставените ѝ дългосрочни задачи в икономически, здравен и социален аспект като за бенефициентите през годината подобрява здравето в трудово активна възраст и подобрява качеството на живот.

VI. АДМИНИСТРИРАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ

Дейността по администрирането на рисковете трудова злополука и професионална болест е продължение в реализацията на политиката за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд. Статистическата информация за трудовите злополуки осигурява измерим критерий за постигането на главната цел на националната „Стратегия по безопасност и здраве при работа 2008-2012 г.“. Прилагането на диференцирани осигурителни вноски за тези рискове на държавното обществено осигуряване е основният икономически

мически механизъм за въздействие върху работодателите за предотвратяване на трудовите злополуки и професионалните заболявания. От друга страна с методите на контрола и санкциите, ИА „ГИТ“ работи за превенция от настъпването на тези рискове.

За периода 1 януари – 31 декември 2009 г. в ТП на НОИ са обработени 3 302 деклариращи трудови злополуки. Открити и комплектовани са 3 187 досиета за признати трудови злополуки. Извършени са над 114 разследвания на смъртни трудови злополуки и злополуки, които може да доведат до инвалидност. По преценка на длъжностните лица от ТП на НОИ са проведени и разследвания на над 320 злополуки с по-леки последствия, при които е било необходимо допълнително уточняване на осигурителния статус на пострадалите лица, данните подадени с декларацията за трудова злополука, причините и обстоятелствата на случването ѝ. Резултатите са оформени в протоколи. Продължи събирането и обработването на информацията за трудовете злополуки, станали през 2008 г.

За осигуряване на достоверна статистическа информация за трудовете злополуки, дейността на НОИ през 2009 г. обхваща:

- Обработка на национално равнище на оперативната информация за станалите през 2009 г. трудови злополуки и предоставянето ѝ на МТСП, ИА „ГИТ“ и други заинтересовани органи и организации;
- Подържане и публикуване на оперативната (за 2008 г.) и окончателната (за 2007 г.) статистическа информация в интернет-сайта на НОИ в рубриката „Трудови злополуки“;
- Разработване и издаване на годишник с официална статистическа информация за злополуките, станали през 2007 г., която отговаря на методологията на Европейската статистика на трудовете злополуки. (Статистическият годишник за злополуките се предоставя на Евростат, МТСП, НСИ, национално представителните работодателски и синдикални организации.);
- Сътрудничество и партньорство с министерства, ведомства и социалните партньори за работа по предотвратяване и намаляване на случаите на трудова злополука и професионална болест;
- Участие в работата на работната група на Евростат по проблемите на статистика на трудовете злополуки;
- Участие в национални конференции и срещи по безопасност и здраве при работа, организирани от МТСП и социалните партньори, и в работата на Националния съвет по условия на труд и фонд „Условия на труд“;
- Даване на предложения и изразяване на становища по проекти на нормативни актове, свързани с осигурителните рискове трудова злополука и професионална болест.

Състояние на трудовия травматизъм през 2008 г.

По **окончателните данни** за трудовете злополуки и осигурените лица за **2008 г.** сравнителният анализ спрямо 2007 г. показва следното:

❖ В териториалните поделения на Националния осигурителен институт са деклариращи общо 3 963 злополуки, станали през 2008 г., от които **3 843 са приети за трудови**. В сравнение с 2007 г. общият брой на трудовете злополуки се е увеличил с 32, или 1%

❖ Трудовете злополуки по **чл. 55, ал. 1** от Кодекса за социално осигуряване, т. е. станали на самото работно място, през време и по повод на извършваната работа и при всяка работа, извършвана в интерес на предприятието, когато са причинили неработоспособност или смърт, са **3 234**, или 84,2% от общия брой. Спрямо 2007 г. тези злополуки са със 103 или 3,1% по-малко.

❖ През 2008 г. **смъртните трудови злополуки** са общо **180**, а **инвалидните** – **103**. Спрямо предходната година броят на смъртните злополуки и на довелите до инвалидност злополуки се е увеличил съответно с 1 и с 27 случая.

❖ През отчетната 2008 г. по данни на НОИ средносписъчният брой на осигурените лица за осигурителните рискове трудова злополука и професионална болест е 2 827 007. Отработени са 5 123 250 214 човекочаса. Осигурените лица са с 304 867 души (12,1%), а отработените човекочасове с 565 196 483 (12,4%) в повече спрямо тези през предходната година.

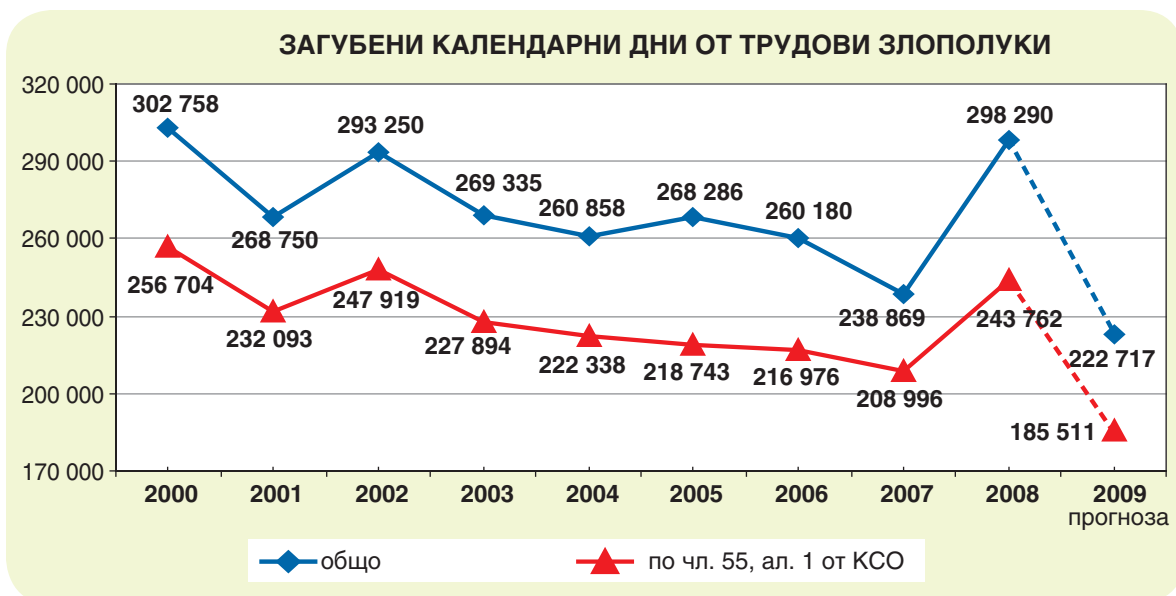

❖ Годишният фонд работно време на един осигурен при 8-часов работен ден е 225,9 дни за 2007 г. и 226,53 дни за 2008 г.

❖ Загубени са общо 298 290 календарни дни от трудови злополуки, като спрямо 2007 г. те са повече с 59 421 (увеличение с 24,9%).

❖ Поради трудови злополуки по чл. 55, ал. 1 от КСО през 2008 г. са загубени 243 762 календарни дни, което представлява 81,7% от общия брой загубени календарни дни.

Стойностите на средните за страната показатели на трудовите злополуки за 2008 г. са както следва:

Забележка: Числата в скобите показват стойностите на показателите на трудовите злополуки по чл. 55, ал. 1 от КСО.

- **Коефициент на честота $K_q = 1,36$ (1,14)**
(брой трудови злополуки на 1 000 осигурени);
- **Индекс на честота $I_q = 0,75$ (0,63)**
(брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочаса);
- **Коефициент на тежест $K_T = 0,106$ (0,086)**
(загубени календарни дни от трудови злополуки, на един осигурен);
- **Индекс на тежест $I_T = 58$ (48)**
(загубени календарни дни от ТЗ на 1 млн. отработени човекочаса).

Конкретните стойности на изменение на показателите на трудовите злополуки общо за страната за 2008 г. спрямо 2007 г. са: K_q намалява с 0,15 (0,18) пункта; K_T се увеличава с 0,011 (0,003) пункта; I_q намалява с 0,09 (0,1) пункта и I_T се увеличава с 6 (2) единици.

Трудови злополуки през 2008 г. по регионален признак

Разпределението на трудовите злополуки по региони показва допуснатите трудови злополуки в предприятията, регистрирани като осигурители в съответното ТП на НОИ.

През 2008 г. най-голям е абсолютният брой на трудовите злополуки в София-град – 1 023. Следват: Варна – 385, Пловдив – 354, Стара Загора – 258 и Бургас – 218, което представлява 58,2% от общия брой на злополуките. Осигурените лица за трудова злополука и професионална болест в тези региони са съответно 58,5% от общия брой на осигурените за осигурителен риск в страната. Най-малко (24) трудови злополуки са регистрирани в ТП на НОИ – Видин.

В седем ТП на НОИ са регистрирани 70% от смъртните трудови злополуки и това са: София-град – 50, Пловдив – 18, Варна – 17, Стара Загора – 11, Благоевград, Бургас и Русе с по 10. В ТП на НОИ – Кюстендил, Ловеч, Силистра и Добрич през 2008 г. са регистрирани по 1 смъртна трудова злополука. В ТП на НОИ – Монтана и Ямбол не са регистрирани смъртни трудови злополуки. Най-много причинили инвалидност злополуки са станали в София-град – 14, Варна и Бургас – по 11 и Плевен – 9, което представлява 43,7% от инвалидните трудови злополуки в страната. В 4 ТП на НОИ (Видин, Кърджали, Монтана и Ямбол) не са регистрирани инвалидни трудови злополуки.

Сравняването на показателите за трудова злополука (ТЗ) по региони показва, че и през 2008 г. те са най-високи в региона на РУСО – Перник, където коефициентът на честота е 2,53, индексът на честота – 1,41, коефициентът на тежест – 0,251 и индексът на тежест – 140. Честотата и тежестта на трудовете злополуки там са около 1,6-2,0 пъти по-високи от средните за страната.

В други региони на страната коефициентите на честота и тежест са по-ниски от тези в Перник, но по-високи от средните за страната. В района на РУСО Стара Загора коефициентът на честота е 2,28, Варна – 2,09, Кърджали – 2,04 и др. Коефициентът на тежест е висок в Русе – 0,167, Кърджали – 0,162, Габрово – 0,159, Варна и Стара Загора – 0,162, и др.

През 2008 г. в 15 ТП на НОИ общият брой на трудовете злополуки намалява. Най-значително е намалението в Шумен с 56 и Търговище с 26. Нарастване на броя на трудови злополуки има в 12 ТП на НОИ, от които във Варна с 60, София град с 39, Стара Загора с 24, Велико Търново с 18, Габрово с 14 и др.

Сравнението на данните за загубените календарни дни от трудови злополуки по ТП на НОИ спрямо 2007 г. показва увеличение в 20 и намаляване в 8 от тях.

Разпределение на трудовете злополуки през 2008 г. по Класификацията на икономическите дейности (КИД–2008)

Разпределението на трудовете злополуки за 2008 г. се извършва по йерархичните равнища (в сектор, раздел, група, клас) на новата версия на Класификация на икономическите дейности 2008 (КИД–2008).

Съпоставяйки показателите на трудовете злополуки по сектори на КИД-2008 спрямо общите за страната, като най-проблемен и през 2008 г. е сектор „Добивна промишленост“ с най-високи показатели за честота и тежест. Показателите за честота и тежест са около 4-5 пъти над средните за страната. В сектора са работили 1,4% от осигурените лица и са допуснати 266 трудови злополуки или 6,9% от всички случаи.

Високи са показателите на трудови злополуки и в секторите „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода“, „Транспорт, складиране и пощи“ и „Строителство“. През 2008 г. в тях са работили около 13,6% от осигурените лица и са допуснати общо 984, или 24,8% от всички трудови злополуки.

В сектор „Преработваща промишленост“, който обхваща 24 икономически раздела на КИД, през 2008 г. са работили около 24% от осигурените лица и са допуснати най-много злополуки като абсолютен брой – 1 265, или 31,9% от всички злополуки.

От разпределението на трудовете злополуки по икономически дейности (ниво раздели на КИД) се вижда, че през 2008 г. най-много трудови злополуки като абсолютен брой са станали в: „Строителство на сгради“ – 222; „Държавно управление“ – 215; „Сухопътен транспорт“ – 198; „Производство на хранителни продукти“ – 159 и „Добив на метални руди“ – 156. Трудовете злополуки, отчетени в тези икономически дейности са 24,7% от общия брой.

Най-много смъртни злополуки са регистрирани в: „Строителство“ – 53; „Преработваща промишленост“ – 41; „Транспорт, складиране и пощи“ – 31 и „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 19.

Коефициентът на честота на смъртните трудови злополуки, (брой смъртни трудови злополуки на 10 000 осигурени) през 2008 г. общо за страната е 0,64. В 24 икономически дейности този коефициент е над общия за страната. Най-висок е в икономическите дейности: „Добив на метални руди“ – 8,07; „Търговия на едро без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 6,86; „Воден транспорт“ – 5,22; „Производство на превозни средства, без автомобили“ – 3,96; „Ремонт и инсталиране на машини и оборудване“ – 3,73; „Събиране и обезвреждане на отпадъци, рециклиране на материали“ – 2,34; „Строителство на съоръжения“ – 2,33 и „Добив на въглища“ – 2,28. В останалите 16 дейности коефициентът на честота е от 1,10 до 2,17 пъти над този за страната.

В „Преработваща промишленост“, „Строителство“ и „Транспорт, складиране и пощи“ са допуснати най-голям брой злополуки, довели до инвалидност – съответно 49, 15 и 12.

Поради въведената през 2008 г. нова версия на Класификация на икономическите дейности 2008 (КИД–2008), точно съпоставяне на данните за трудовите злополуки, станали през 2007 и 2008 г. в съответните икономически дейности и тяхното влияние върху общите за страната показатели е невъзможно да се направи. В сравнение с действащата до 2007 г. Национална класификация на икономическите дейности (НКИД-2003) при КИД–2008 са създадени нови раздели, групи и класове, отразяващи различните форми на производство и нововъзникващи икономически дейности. Броят на секторите, разделите, групите и класовете също съществено е нарастнал.

Наименование на позицията	Код по КИД - 2008 г.	Среден списъчен брой на осигурените лица	Отработени човекочасове	ТРУДОВИ ЗЛОПОЛУКИ – 2008 г.										ПОКАЗАТЕЛИ					
				Трудови злополуки (бр.)		в т.ч. трудови злополуки предизвикали: (бр.)		Загубени календарни дни от трудови злополуки (бр.)		Коефициент на честота		Коефициент на тежест		Индекс на честота		Индекс на тежест			
				по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО	смърт	инвалидност	по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО	по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО	по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО	по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО	по чл. 55, КСО	по чл. 57, КСО		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
ЗА СТРАНАТА		2 827 007	5 123 250 214	3 843	3 234	180	151	103	89	298 290	243 762	1,36	1,14	0,106	0,086	0,75	0,63	58	48
СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	A	75 572	138 497 506	98	82	5	2	1	1	7 585	6 043	1,30	1,09	0,100	0,080	0,71	0,59	55	44
ДОВИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	B	38 578	73 205 656	266	259	7	7	5	5	17 893	17 372	6,90	6,71	0,464	0,450	3,63	3,54	244	237
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	C	676 393	1 255 973 282	1 265	1 106	41	27	49	44	95 413	80 153	1,87	1,64	0,141	0,119	1,01	0,88	76	64
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	D	38 122	74 957 913	98	82	1	1	3	3	7 018	5 317	2,57	2,15	0,184	0,139	1,31	1,09	94	71
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	E	36 929	70 636 693	86	77	5	4	1	1	5 788	5 342	2,33	2,09	0,157	0,145	1,22	1,09	82	76
СТРОИТЕЛСТВО	F	268 546	480 995 359	470	433	53	52	15	14	47 961	43 941	1,75	1,61	0,179	0,164	0,98	0,90	100	91
ТЪРГОВИЯ; РЕМОТН НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	G	458 873	818 037 247	244	214	19	16	5	4	19 205	17 154	0,53	0,47	0,042	0,037	0,30	0,26	23	21
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	H	177 390	333 357 060	416	361	31	28	12	12	28 994	24 839	2,35	2,04	0,163	0,140	1,25	1,08	87	75
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	I	133 031	222 432 157	80	68	2	1	2	1	5 682	4 559	0,60	0,51	0,043	0,034	0,36	0,31	26	20
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪЩЕНИЯ	J	64 796	121 593 182	50	39	0	0	0	0	4 522	3 236	0,77	0,60	0,070	0,050	0,41	0,32	37	27
ФИНАНСОВИ И ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	K	82 928	152 976 441	31	17	0	0	0	0	2 085	693	0,37	0,20	0,025	0,008	0,20	0,11	14	5
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	L	29 357	48 947 831	15	13	0	0	0	0	1 699	1 120	0,51	0,44	0,058	0,038	0,31	0,27	35	23
ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	M	100 445	178 179 040	71	47	1	1	1	1	5 294	3 528	0,71	0,47	0,053	0,035	0,40	0,26	30	20
АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	N	101 235	165 427 450	97	75	4	2	3	1	8 590	7 011	0,96	0,74	0,085	0,069	0,59	0,45	52	42
ДЪРЖАВНО УПРАВЛЕНИЕ	O	179 536	329 180 451	215	136	6	5	2	2	13 976	8 284	1,20	0,76	0,078	0,046	0,65	0,41	42,457	25
ОБРАЗОВАНИЕ	P	159 152	295 611 168	150	97	2	0	1	0	13 259	7 471	0,94	0,61	0,083	0,047	0,51	0,33	44,853	25
ХУМАНО ЗДРАВЕОПОАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	Q	119 546	213 433 241	155	100	3	2	1	0	11 310	6 116	1,30	0,84	0,095	0,051	0,73	0,47	52,991	29
КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	R	36 408	66 328 074	19	17	0	0	1	0	1 144	1 131	0,52	0,47	0,031	0,031	0,29	0,26	17,248	17
ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	S	49 145	81 486 538	15	11	0	0	0	0	831	472	0,31	0,22	0,017	0,010	0,18	0,13	10,198	6
ДЕЙНОСТИ НА ДОМАКИНСТВА КАТО РАБОТОДАТЕЛИ; НЕДИФЕРЕНЦИРАНИ ДЕЙНОСТИ НА ДОМАКИНСТВА ПО ПРОИЗВОДСТВО НА СТОКИ И УСЛУГИ ЗА СОБСТВЕНО ПОТРЕБЛЕНИЕ	T	205	361 975	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00	0,00	0,000	0,000	0,00	0,00	0	0
ДЕЙНОСТИ НА ЕКСТЕРИТОРИАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ И СЛУЖБИ	U	820	1 631 950	2	0	0	0	0	0	41	0	2,44	0,00	0,050	0,000	1,23	0,00	25,123	0

ЗАБЕЛЕЖКА:

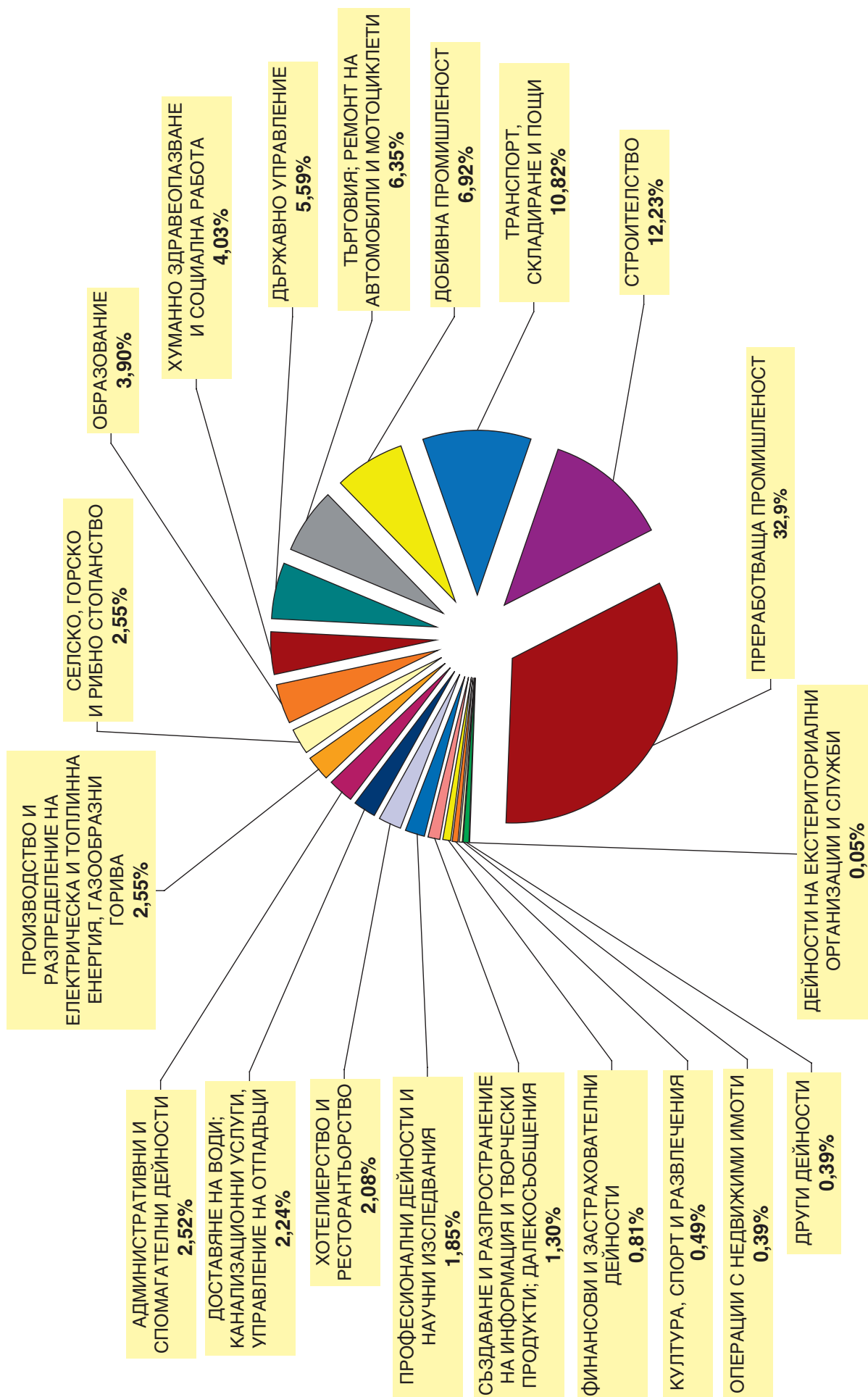
Коефициент на честота (Кч) – брой трудови злополуки на 1000 осигурени лица

Коефициент на тежест (Кт) – брой трудови злополуки на едно осигурено лице

Индекс на честота (Ич) – брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове

Индекс на тежест (Ит) – загубени календарни дни от трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ТРУДОВИТЕ ЗЛОПОЛУКИ, СТАНАЛИ ПРЕЗ 2008 Г. ПО СЕКТОРИ НА КИД – 2008 Г.

№ по ред	Териториално поделение на НОИ	Среден списъчен брой на осигурените лица	Отработени човеко-часове	ТРУДОВИ ЗЛОПОЛУКИ – 2008 г.										ПОКАЗАТЕЛИ					
				Трудови злополуки (бр.)		в т.ч. трудови злополуки предизвикани: (бр.)		Загубени календарни дни от трудови злополуки (бр.)		Коэффициент на честота К _ч		Коэффициент на тежест К _т		Индекс на честота И _ч		Индекс на тежест И _т			
				по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	смърт	инвалидност	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО	по чл. 55, ал. 1 от КСО		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	ЗА СТРАНАТА	2 827 007	5 123 250 214	3 843 3 234	180	151	103	89	298 290	2 43 762	1,36	1,14	0,106	0,086	0,75	0,63	58	48	
1	Благоевград	105 791	191 620 144	93	79	10	10	2	2	8 275	6 998	0,88	0,75	0,078	0,066	0,49	0,41	43	37
2	Бургас	137 369	250 727 311	218	191	10	6	11	9	13 698	12 030	1,59	1,39	0,100	0,088	0,87	0,76	55	48
3	Варна	184 423	327 634 848	385	315	17	13	11	9	28 468	20 857	2,09	1,71	0,154	0,113	1,18	0,96	87	64
4	Велико Търново	85 629	157 211 502	127	102	4	3	2	2	11 541	9 370	1,48	1,19	0,135	0,109	0,81	0,65	73	60
5	Видин	23 352	41 945 148	24	24	2	2			2 106	2 106	1,03	1,03	0,090	0,090	0,57	0,57	50	50
6	Враца	51 281	92 783 063	52	39	4	3	5	5	4 610	3 626	1,01	0,76	0,090	0,071	0,56	0,42	50	39
7	Габрово	49 634	87 563 899	91	68	1	1	3	2	7 886	5 829	1,83	1,37	0,159	0,117	1,04	0,78	90	67
8	Добрич	49 823	89 719 735	88	81	1	1	2	1	5 625	5 043	1,77	1,63	0,113	0,101	0,98	0,90	63	56
9	Кърджали	34 239	61 318 323	70	68	2	1			5 560	5 385	2,04	1,99	0,162	0,157	1,14	1,11	91	88
10	Кюстендил	35 229	63 225 823	48	46	1	1	2	2	3 405	3 349	1,36	1,31	0,097	0,095	0,76	0,73	54	53
11	Ловеч	40 076	72 487 036	71	63	1	1	2	2	4 788	4 166	1,77	1,57	0,119	0,104	0,98	0,87	66	57
12	Монтана	34 542	62 399 948	25	16					2 199	1 310	0,72	0,46	0,064	0,038	0,40	0,26	35	21
13	Пазарджик	68 846	123 805 114	59	50	3	3	2	2	4 509	3 693	0,86	0,73	0,065	0,054	0,48	0,40	36	30
14	Перник	38 272	68 851 826	97	85	4	3	5	5	9 611	8 140	2,53	2,22	0,251	0,213	1,41	1,23	140	118
15	Плевен	73 447	132 800 804	101	80	4	4	9	8	6 639	5 137	1,38	1,09	0,090	0,070	0,76	0,60	50	39
16	Пловдив	252 795	458 552 918	354	304	18	14	4	4	26 934	21 865	1,40	1,20	0,107	0,086	0,77	0,66	59	48
17	Разград	34 656	63 456 033	44	38	5	5	3	3	3 979	2 997	1,27	1,10	0,115	0,086	0,69	0,60	63	47
18	Русе	86 026	155 550 822	150	120	10	9	7	6	14 400	10 947	1,74	1,39	0,167	0,127	0,96	0,77	93	70
19	Силистра	26 527	48 466 377	28	25	1	1	2	2	2 536	2 092	1,06	0,94	0,096	0,079	0,58	0,52	52	43
20	Сливен	45 963	82 520 369	60	49	2	1	2	1	5 809	4 508	1,31	1,07	0,126	0,098	0,73	0,59	70	55
21	Смолян	37 504	67 729 146	78	76	3	3	1		5 370	5 100	2,08	2,03	0,143	0,136	1,15	1,12	79	75
22	София - град	966 240	1 761 166 379	1 023	848	50	45	14	11	78 974	65 813	1,06	0,88	0,082	0,068	0,58	0,48	45	37
23	София - окр.	64 896	116 784 245	100	91	3	3	1	1	7 879	7 360	1,54	1,40	0,121	0,113	0,86	0,78	67	63
24	Стара Загора	113 308	207 802 169	258	211	11	10	7	7	17 500	13 096	2,28	1,86	0,154	0,116	1,24	1,02	84	63
25	Търговище	33 710	61 141 370	25	21	2		1	1	1 716	1 236	0,74	0,62	0,051	0,037	0,41	0,34	28	20
26	Хасково	67 246	120 814 648	48	38	6	5	1	1	3 857	2 878	0,71	0,57	0,057	0,043	0,40	0,31	32	24
27	Шумен	52 018	94 103 692	86	72	5	3	4	3	5 786	4 763	1,65	1,38	0,111	0,092	0,91	0,77	61	51
28	Ямбол	34 165	61 067 522	40	34					4 630	4 068	1,17	1,00	0,136	0,119	0,66	0,56	76	67

ЗАБЕЛЕЖКА:

Коэффициент на честота (К_ч) – брой трудови злополуки на 1000 осигурени лица

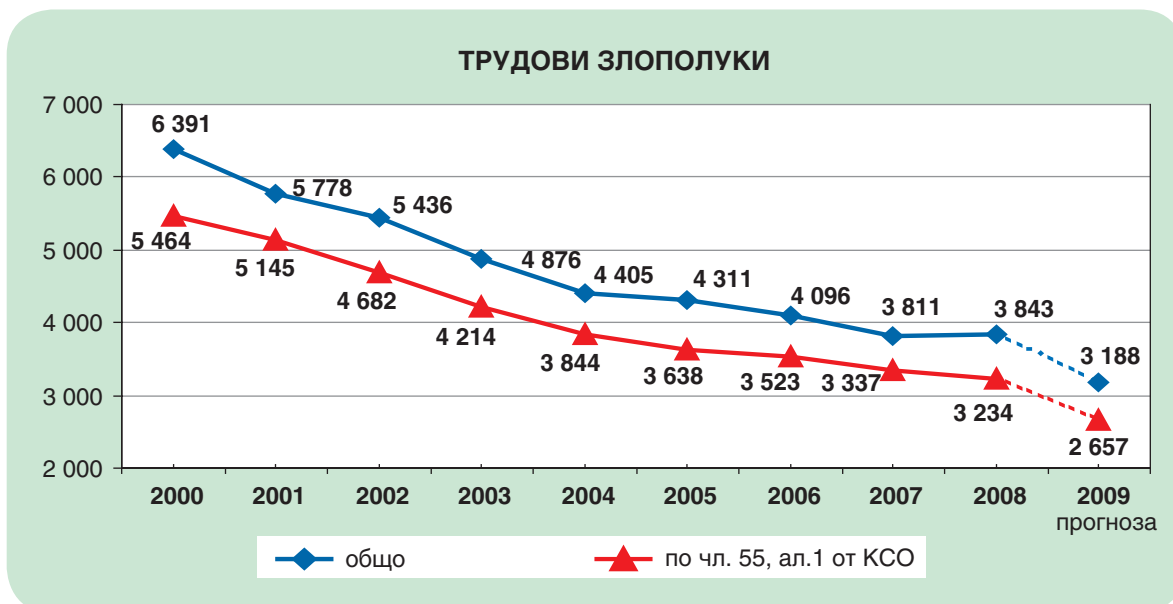
Коэффициент на тежест (К_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на едно осигурено лице

Индекс на тежест (И_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на 1 млн. отработени човеко-часове

Индекс на честота (И_ч) – брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човеко-часове

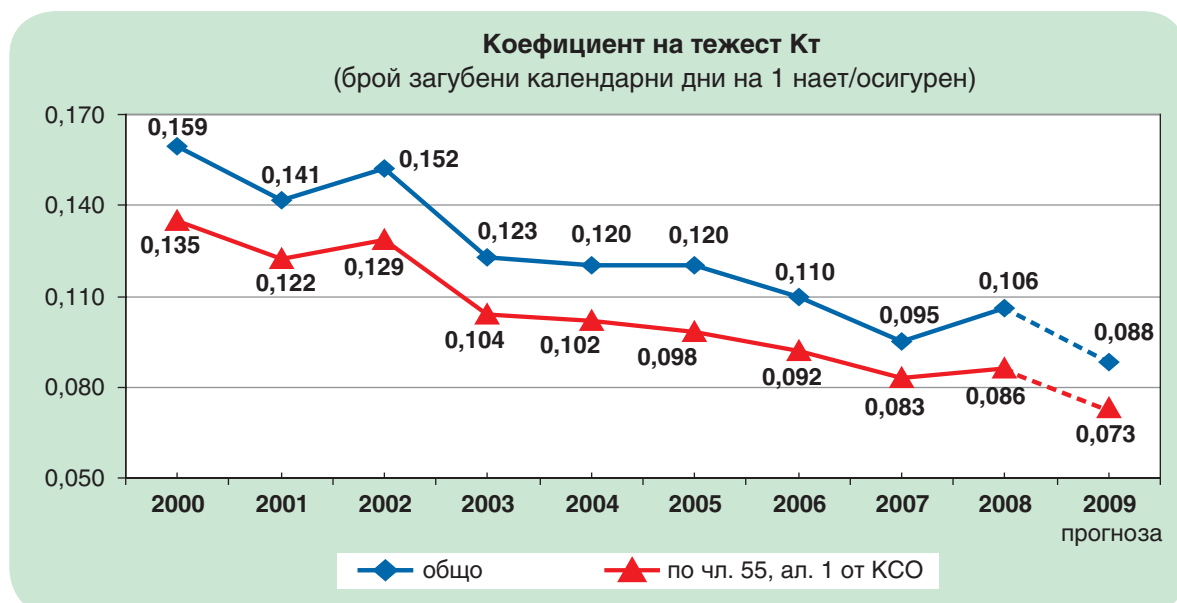
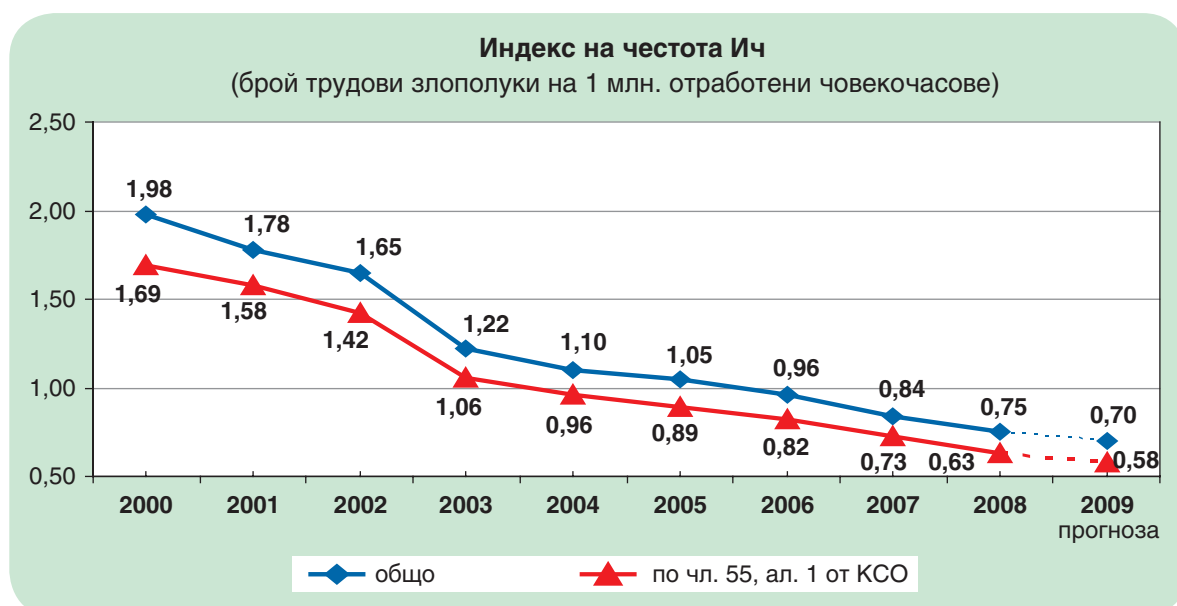
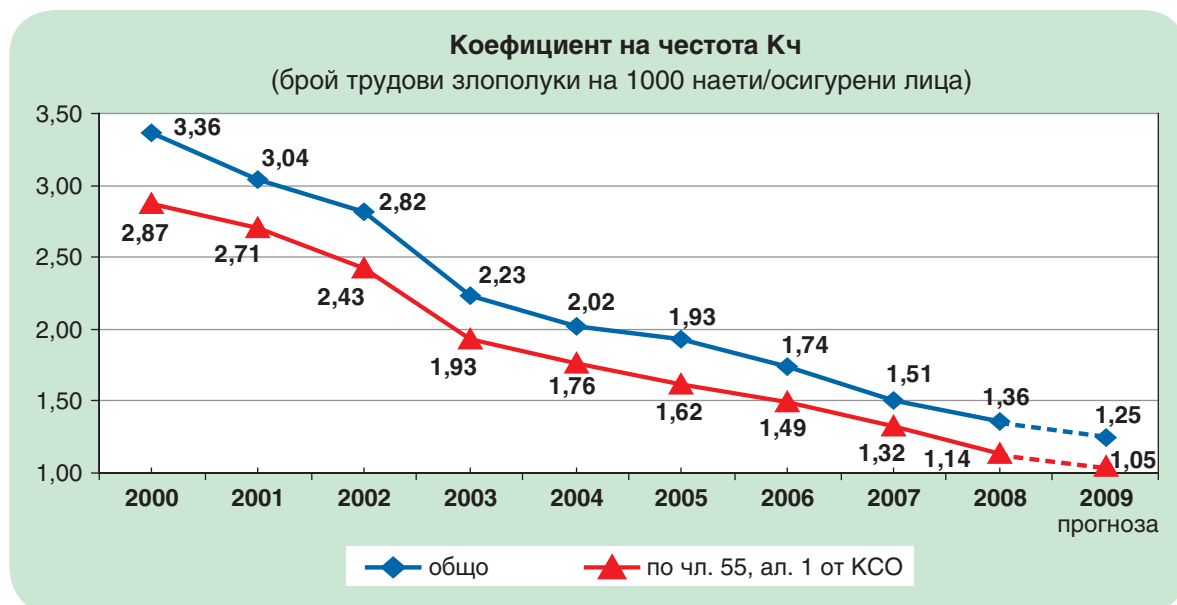
Сравнение на показателите на трудовите злополуки през периода 2000-2009 г.

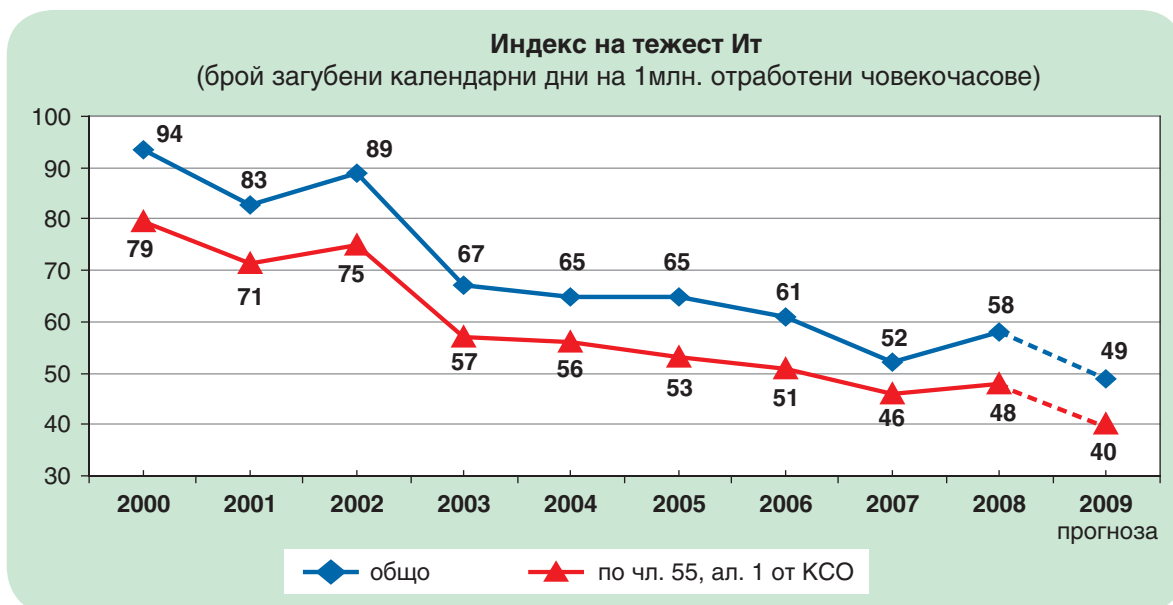
Динамиката на окончателните стойности на показателите на трудовите злополуки за 2000-2008, както на предварителните данни за 2009 г., е представена в графичен вид. Стойностите за 2009 г. са прогнозни, изчислени на база разполагаемите оперативни данни в информационната система на НОИ. Очертава се устойчива тенденция към намаляване на общия брой трудови злополуки. През 2009 г. се очаква намаление на нивото на смъртните трудови злополуки.

Показателите за честота и тежест на трудовите злополуки са изчислени и представени графично в два разреза. Първият е общо за всички трудови злополуки, а вторият – за злополуките, станали при обстоятелствата, определени в чл. 55, ал. 1 от КСО.

Съпоставянето на окончателната информация за трудовите злополуки за 2006, 2007 и 2008 г. показва, че стойностите на показателите за честота на трудовите злополуки намаляват, а тези за тежест се увеличават през 2008 г. Очаква се през 2009 г. тези показатели да намаляват.

Трудови злополуки през 2009 г.

По оперативни данни към 15 юни 2010 г. може да се направи следната оценка на трудовия травматизъм през 2009 г.

- В Националния осигурителен институт за периода от 1 януари 2008 до 15 юни 2010 г. са подадени и обработени 3 299 декларации за трудови злополуки. От тях признати за трудови през 2009 г. са 3 185, от които 2 654 са станали на работното място;
- Смъртните трудови злополуки са 114, а довелите до инвалидност – 49;
- Загубените календарни дни от трудови злополуки са общо 220 799;

Дейности по професионалните болести

През 2009 г. в териториалните поделения на НОИ са открити 101 досиета за професионални болести, сигнализирани с бързи известия. Заболелите лица със съмнение за професионален характер на заболяванията са 90. В сравнение с 2008 г. общият брой на сигнализираните случаи със съмнение за професионална болест намалява с 57%.

Най-често бързи известия са изпращани от клиниките и отделенията по професионални болести (70%). Следват: личните лекари (18%), специализираните диспансери по белодробни заболявания (6%) и други лечебни заведения (6%).

През 2009 г. са изготвени и предоставени на Регионалните картотеки на медицинските експертизи 139 протокола за извършено проучване на професионална болест. От тях 83 протокола са за досиета, открити през 2009 г., и 56 за досиета, открити в края на 2008 г.

Най-голям брой проучвания през 2009 г. са извършени от ТП на НОИ – Пловдив (30). Следват София-град (23), Пазарджик (22), София-окръг (16).

В 7 ТП на НОИ (Враца, Добрич, Кърджали, Разград, Силистра, Търговище и Ямбол) не е извършвана дейност по проучване на професионални болести.

През 2008 г. в териториалните поделения на НОИ са получени 130 експертни решения за освидетелствани лица от ТЕЛК/НЕЛК по повод професионална болест. От тях при 70 случая се признава професионален характер на болестта, а при 60 случая се отхвърля.

Общо признатите професионални болести по експертни решения, издадени през 2008 г., са 71. Разпределението по основните класификации на Статистическа система „Професионални болести“ е както следва:

ПРИЗНАТИ ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ ПРЕЗ 2008 г.	
Професионални болести – ОБЩО	71
Разпределение по патогенетични агенти/фактори, причинители на професионални болести	
Професионални болести, причинени от химични агенти	5
Професионални болести, причинени от физически фактори	20
Професионални болести, причинени от биологични агенти	2
Професионални болести, причинени от биомеханични фактори	20
Професионални болести, причинени от индустриални фактори, материали и продукти	24
Разпределение по водеща клинична проява	
Туберкулоза	2
Органични, включително симптоматични, психични разстройства	1
Синдром на карпалния канал	2
Други поражения на медианния нерв	1
Полиневропатия	25
Невропатия на слуховите нерви	7
Алергични ринити	1
Хронични бронхити	2
Астма	1
Азбестоза	2
Силикоза	10
Пневмокониоза, причинена от друга неорганична прах	5
Токсична белодробна фиброза	2
Токсично чернодробно заболяване	3
Алергични контактни дерматити	2
Спондилоза	1
Увреждания на междупрешлените дискове	2
Медиален епикондилит	2
Разпределение по пол	
Мъже	43
Жени	28
Разпределение по възраст	
25-34 г.	4
35-44 г.	12
45-54 г.	29
55-64 г.	18
65 и повече	8
Разпределение по професия	
Аналитични специалисти	1
Техници и други приложни специалисти	1
Административен персонал	2
Персонал зает с услуги за населението, търговията и охраната	2
Квалифицирани производствени работници	40
Оператори на машини и съоръжения, и работници по монтаж на изделия	18
Професии, неизискващи специална квалификация	7
Разпределение по икономически дейности	
Селско, горско и рибно стопанство	2
Добивна промишленост	15
Преработваща промишленост	39
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възтановяване	2
Строителство	4
Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети	2
Държавно управление	2
Образование	1
Хуманно здравеопазване и социална работа	3
Други дейности	1

VII. УЧИТЕЛСКИ ПЕНСИОНЕН ФОНД

Учителският пенсионен фонд се създаде през м. март 1996 г. със Закона за фонд „Обществено осигуряване“ и започна да функционира от 1 януари 1997 г. на извънбюджетна сметка. За този период администрирането на фонда се извършва от Националния осигурителен институт, а от 2006 г. в частта по събиране на осигурителните вноски за УчПФ и на приходи от глоби, санкции и наказателни лихви се включи и Националната агенция за приходите.

Успешното развитие на Учителския пенсионен фонд се дължи до голяма степен както на професионалните кадри, информационната система и персоналният регистър на НОИ, така също и на използването на дългосрочния актюерски модел за УчПФ, разработен с помощта на Световната банка и доразвит и поддържан от експертите на НОИ. Важен фактор за добрите резултати на Учителския пенсионен фонд е и политиката по инвестиране на временно свободните парични средства. Тези средства се инвестират успешно от дилъри, избрани чрез конкурс и на базата на периодични анализи за оценка и диверсификация на риска при различните инвестиционни инструменти.

Основният човешки ресурс на Учителския пенсионен фонд, е педагогическият персонал, който е зает в системата на образованието. Това са работещите в детски градини, училища и обслужващи звена. По форма на собственост институциите в тази сфера са държавни, общински и частни. Обслужващи звена от своя страна са извънучилищни педагогически учреждения и учреждения със социално предназначение.

Основният въпрос, свързан с бъдещето развитие и съществуването на Учителския пенсионен фонд, касаеше уредбата на §5 от Преходните и заключителните разпоредби в Кодекса за социално осигуряване, съгласно която право на пенсия и на добавки от УчПФ се придобиват до 31 декември 2009 г. С направеното изменение в ДВ., бр.109 от 2008 г. и влязло в сила от 01.01.2009 г., се удължи срока на действие на цитирания §5 от ПЗР на КСО, или УчПФ продължава да съществува до 31.12.2020 г. до евентуалното му трансформиране в универсален пенсионен фонд. УчПФ продължава да се развива по същата схема.

Осигурителната вноска за УчПФ се определя ежегодно със ЗБДОО. За 2009 г. е в размер 4,3 на сто е изцяло за сметка на осигурителя.

Бюджетът на Учителския пенсионен фонд за 2009 г. беше разработен съобразно: 1) Изискванията на Решение № 142 на МС от 6 март 2008 г. за бюджетната процедура за 2009 г., Решение № 337 на МС от 26 май 2008 г. за одобряване на основните допускания за разработване на средносрочна фискална рамка за периода 2009–2011 г. и Указания на министъра на финансите за подготовката на тригодишната бюджетна прогноза; 2) Действащото социалноосигурително законодателство, възприетата социална политика на доходите за 2009 г. и основните макроикономически параметри.

В следващата таблица са поместени основните параметри за бюджета на УчПФ през 2009 г. и отчетните данни:

НАТУРАЛНИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА УЧИТЕЛСКИЯ ПЕНСИОНЕН ФОНД			
Показатели	План	Отчет	Изпълнение
Средногодишен брой осигурени лица	100 199	91 968	91,79%
Средногодишен осигурителен доход за учителите (лв.)	636,96	720,58	113,13%
Приходи от осигурителни вноски (лв.)	31 664 700	33 693 858	106,41%
Процент на осигурителната вноска (%)	4,3	4,3	
Брой на пенсиониращите се по-рано учители, съгласно условията на § 5, ал. 2 от ПЗР на КСО към 31.12.2009 г.	2 679	2 935	109,56%
Среден месечен размер на намалената пенсия според § 5, ал. 2 от ПЗР на КСО към 31.12.2009 г. (лв.)	196,72	207,76	105,61%
Брой на учителите, отложили пенсионирането си и получаващи добавка.	14 533	14 201	97,72%
Среден размер на добавката на учител към 31.12.2009 г. (лв.)	25,15	26,05	103,58%
Брой на пенсиониращите се учители съгласно условията на § 5, ал. 4 от ПЗР на КСО към 31.12.2009 г.	112	92	82,14%
Среден месечен размер на получената пенсия според § 5, ал. 4 от ПЗР на КСО към 31.12. 2009 г. (лв.)	198,52	199,89	100,69%

Пенсионно осигуряване

През 2009 г. възрастта за пенсиониране за жените се увеличи съгласно изискванията в чл. 68 от КСО съответно на 60 години и наличие на 94 точки, а за мъжете съответно възраст 63 години и 100 точки за получаване на добавки от УчПФ. За право на ранно пенсиониране на учителите не се изисква наличие на точки. Те могат да се пенсионират 3 години по-рано от изискващата се по чл. 68 от КСО възраст, но при наличие на 30 години учителски стаж за мъжете и 25 години за жените.

Съгласно Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж **учителски стаж** е:

– осигурителният стаж, положен на длъжност учител, възпитател, директор или заместник-директор в учебни или възпитателни заведения, ако е изработена пълната норма задължителна преподавателска работа;

– осигурителният стаж, положен на длъжност по списък, утвърден от министъра на образованието и науката, съгласуван с управителя на НОИ, ако лицата отговарят на изискванията за заемане на длъжността учител или възпитател съобразно придобитото образование, професионална квалификация и правоспособност и са изработили пълната норма за задължителна преподавателска работа;

– осигурителният стаж, положен след 1 януари 2007 г. на длъжността „възпитател“ в домове за деца, лишени от родителска грижа, и стажът, положен след 1 януари 2008 г. на длъжността „възпитател“ в останалите специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца или в други места за социални услуги в общността.

– от 1 януари 2009 г. за учителски трудов стаж се зачита осигурителен стаж, положен след тази дата на длъжността „педагог“ или „възпитател“ в домовете за медико-социални грижи за деца и в детските ясли.

Следователно за тези категории лица осигурителят дължи осигурителна вноска (4,3%) за УчПФ. Тази категория лица имат право на ранна пенсия от УчПФ, ако към датата на освобождаването си от длъжност са изпълнили условията на § 5 от ПЗР на КСО.

Направените през 2009 г. законодателни промени, отнасящи се до размерите на пенсиите, които важат и за пенсиите, изплащани от УчПФ са следните:

- ❖ Пенсии за трудова дейност, отпуснати с начална дата до 31 март 2009 г., бяха преизчислени от 1 април 2009 г. по реда на чл.70 с процент 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж, без да се променя доходът, от които е изчислена пенсията.
- ❖ Считано от 1 април 2009 г. максималният размер на получаваните една или повече пенсии без добавки към тях бе определен на 700 лв.
- ❖ Отпуснатите пенсии и добавки от УчПФ до 31 март 2009 г., както всички други пенсии, се осъвремениха с 9 на сто от 1 юли 2009 г. Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст до 30.06.2009 г. е 124,84 лв., а от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. – 136,08 лв.

Броят на изплащаните от УчПФ **срочни намалени пенсии за ранно пенсиониране** по условията на §5 ал.2 от ПЗР на КСО към 31.12.2009 г. е **2 935**. В сравнение с 2008 г. броят им е с 543 повече, или с 22,7%. Освен тях през годината са изплащани и **92 пенсии в пълен размер** на учители, които са навършили възрастта за пенсиониране по общите условия за придобиване право на пенсия за ОСВ, но нямат необходимия брой точки. Това са лицата, отговарящи по условията на §5 ал.4 от ПЗР на КСО. Спрямо предходната година броят им е останал непроменен.

Към 31.12.2009 г. изплащаните **добавки** по условията на §5 ал.3 от ПЗР на КСО от УчПФ са **14 201**, което е увеличение с 5,6% спрямо 2008 г., когато са били 13 445. Въпреки относително по-малкото увеличение на броя на изплащаните добавки в сравнение с предходната година, когато е било 6,8%, запазва се тенденцията за постепенно им нарастване всяка година. Това е показателно за желанието на учителите да отлагат пенсионирането си в случаите, когато имат възможност да продължат да работят.

Средният месечен размер на срочните пенсии за ранно пенсиониране на учителите, изплащани от УчПФ към 31.12.2009 г. е **207,76 лв.** Той е нараснал с 46,74 лв., или 29% спрямо размера им към 31.12.2008 г., когато е бил 161,02 лв. Средният месечен размер на срочните пенсии при мъжете е 244,27 лв., а при жените – 202,08 лв.. Разликата в размера на пенсиите между двата пола е 42,19 лв. в полза на мъжете.

Средният основен месечен размер на пълните пенсии, изплащани от фонда към 31.12.2009 г. е **199,89 лв.** Увеличението е с 21,5% спрямо 2008 г., когато е бил 164,47 лв. И тук мъжете са с по-голям среден размер на пенсията в сравнение с този на жените – съответно 223,94 лв. и 198,80 лв., като разликата между размера им е 25,14 лв.

Макар че отрасъл образование е силно феминизиран, видна е разликата в размерите на пенсиите на жените и мъжете. Това затвърждава констатацията, че като средни стойности жените получават по ниски доходи от мъжете, което рефлектира и в по-ниските им пенсии.

Средният основен месечен размер на пенсиите, изплащани от УчПФ, продължава да е по-нисък както спрямо средния размер на пенсиите на учителите, получаващи само добавка от фонда (235,27 лв.), така и спрямо средния размер (244,46 лв.) на всички други пенсии. Една от причините за по-ниските размери на тези пенсии е, че те нормативно се редуцират с 0,2% за всеки месец недостигащ стаж на лицата до навършването на възрастта по чл. 68, ал. 1-3 от КСО. Тенденцията на снижаване на средния брой месеци учителски осигурителен стаж, недостигащ до необходимата възраст за III категория труд, продължава и през 2009 г. Средният брой месеци недостигащ учителски стаж за пенсия за ранно пенсиониране е 37,6, а към края на 2008 г. е бил 43,6. Средният учителски осигурителен стаж на пенсионерите, получаващи цяла пенсия към края на 2009 г. при изпълнени условия за ранно пенсиониране, е 46,2 месеца, при 47,3 месеца за 2008 г.

Средномесечният размер на изплащаните добавки от УчПФ към 31.12.2009 г. е **26,05 лв.** Спрямо края на 2008 г. (20,51 лв.) се отчита увеличение с 27%. Това нарастване се дължи както на повишението на средния основен размер на пенсията, от която се изчислява добавката, така и на нарастването на средния брой месеци, за които се отпуска. От 50,6 месеца в края на 2008 г. те са се увеличили на 52,12 в края на 2009 г.

Осигурени лица в УчПФ

Осигурени в УчПФ са педагогическите кадри, заети в системата на образованието. Това са работещите в училища, детски градини и обслужващи звена. По форма на собственост или статут институциите в тази сфера се разделят на държавни, общински и частни. Обслужващите звена от своя страна са: извънучилищни педагогически учреждения и учреждения със социално предназначение. Съгласно международната стан-

дартна класификация на образованието (ISKED-97) в публикацията на НСИ за учебната 2009/2010 г. е отбелязано, че общият брой на детските градини, общообразователните, специалните и професионалните училища е 5 250.

От 1 януари 2008 г. училищното образование се финансира на принципа и чрез системата на делегираните бюджети. Тази система засилва финансовата самостоятелност на директора при управлението на училището, който получава правомощията на второстепенен разпоредител с бюджетни кредити.

В съответствие с процесите за децентрализация на административното и финансово управление на училищата бяха извършени принципни промени и в начина за определяне възнагражденията на заетите в системата на училищното образование. Премахнато беше централизираното определяне на възнагражденията. Отпадна определянето на средни месечни брутни работни заплати като външен ограничител на възнагражденията на учителите в дадено училище. С приетата нова наредба за работните заплати в звената от системата на народната просвета бяха определени само общите правила за структурата на работната заплата, както и минималните размери на заплатите по длъжностни звена. Механизмите за определяне на индивидуалните заплати на учителите се договарят в колективния трудов договор или с вътрешни правила на работната заплата, а конкретните размери на индивидуалните основни заплати се определят от директора на училището.

Средномесечният брой учители, за които да се превеждат осигурителни вноски в УчПФ през 2009 г. се предвиждаше да бъде 100 199. Вследствие наблюдаващата се тревожна демографска тенденция в страната на намаляване броя на децата, което налага съкращаване на паралелки и групи, а в някои региони дори се закриват детски градини и училища, се отчете, че действителния брой на осигурените лица в УчПФ е по-малък. Средногодишно той е **91 968**, или с 8 231 броя по-малко от планирания. Осигурените във фонда лица са с 6 187 броя по-малко спрямо 2008 г., когато са били 98 155. През 2009 г., както и през предходните години, се отчита индивидуалния брой на осигурените учители, независимо на колко места работят.

Средномесечният осигурителен доход за учителите, върху който са превеждани осигурителни вноски в УчПФ, е **720,58 лв.** Той се е увеличил с 12,5% в сравнение с 2008 г., когато беше 640,49 лв. Нарастването на средномесечния доход на учителите се обуславя от въведения нов модел за финансиране на училищното образование (система на делегираните бюджети), който дава право на директора на училището да определя индивидуалните възнаграждения въз основа на преподавателската натовареност и числеността на персонала. И все пак нарастването в сравнение с предходната година, когато е било 36,5%, изостава. Дължи се основно на това, че през 2009 г. не бяха индексирани заплатите на служителите от бюджетната сфера.

Финансово състояние

Приходите на Учителския пенсионен фонд се набират от осигурителни вноски от работодателите за осигурените лица, лихви, доходи от инвестираните активи на фонда, приходи от ревизионни актове за начет и административни наказания. През 2009 г. се предвиждаха постъпления в размер 39 282,3 хил. лв., а реално отчетените приходи възлизат на **41 058,8 хил. лв.** Ако от тази сума намалим постъпленията които представляват централизираните вноски от бюджета на стойност 473,3 лв., приходите възлизат на 40 585,5 хил. лв. Изпълнението в приходната част на фонда е 104,52 на сто, или с 1 776,5 хил. лв. в повече от предвидените. В сравнение с предходната година увеличението е с 4,3 на сто.

От приходите най-съществено значение имат постъпленията от **осигурителни вноски**, които представляват 82 на сто от общите приходи и по отчетна стойност възлизат на 33 688,7 хил. лв. Това са с 6,4 на сто в повече от предвидените средства. Централизираните вноски от бюджета са в размер на 6 750,5 хил. лв., или чисто работодателските вноски са 26 938,2 хил. лв. Получава се че 1:5 е разпределението на централизираните към работодателски вноски.

От другите източници на приходи най-съществен е приходът от **лихви и отстъпки** от

държавни и общински ценни книжа – **5 485,6 хил. лв.**, при планирани 4 823,9 хил. лв., или с 661,7 хил. лв. повече. Приходите от **лихви по текущи банкови сметки и срочни депозити** възлизат на **1 883,1 хил. лв.** при планирани 2 787,2 хил. лв., или с 904,1 хил. лв. по-малко. Общото изпълнение на приходите и доходите от собственост възлиза на 96,82% на база планираните.

Приходите от **сумите по актове за начет, глоби и наказателни лихви** през 2009 г. са **4,5 хил. лв.**, при планирани постъпления в размер 6,0 хил. лв.

Загубите от **други неданъчни приходи** през 2009 г. възлизат на **8,4 хил. лв.** при планирани 0,5 хил. лв.

Разходите на Учителския пенсионен фонд през 2009 г. са **12 171,7 хил. лв.** Те са нараснали с 42,1% спрямо предходната година, когато са били 8 562,8 хил. лв. В сравнение с плана са изразходвани с 2,7% повече, което е 322,2 хил. лв. преразход.

От общите разходи най-голям отчетен относителен дял представляват **разходите за изплащане на пенсии** – 64,46 на сто, следвани от тези за **изплащане на добавки** от Учителския пенсионен фонд – 34,43 на сто. Изразходваните средства за срочните пенсии за ранно пенсиониране и пенсията в пълен размер на учителите са в размер **7 845,5 хил. лв.**, което е с 58,5% повече от изразходваните през 2008 г. 4 948,4 хил. лв.

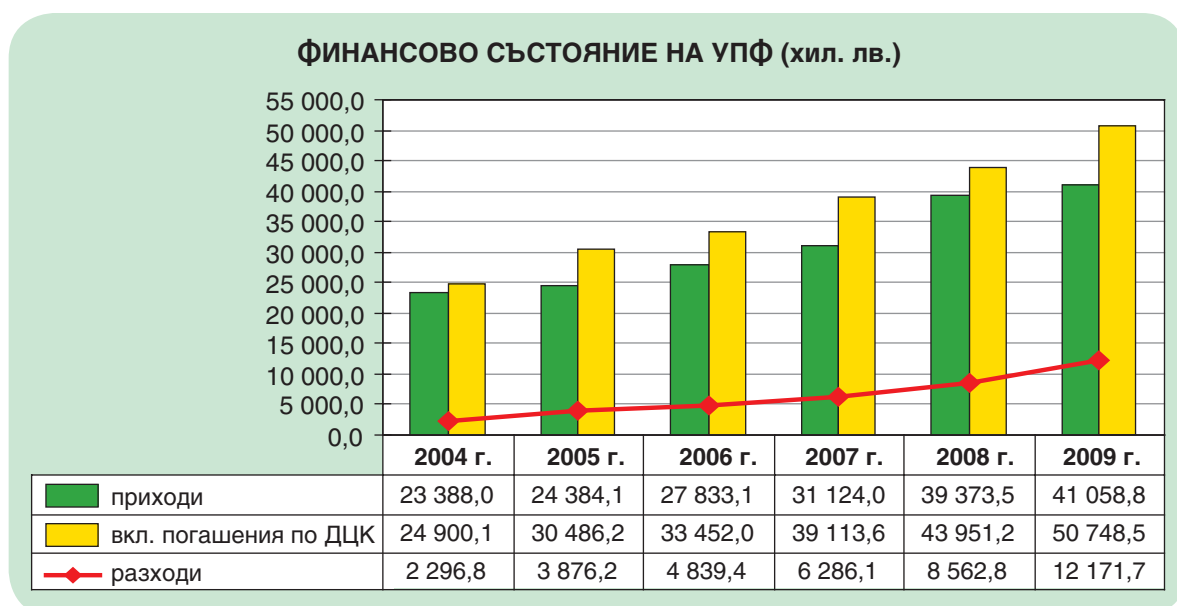
За изплащане на **добавки от УчПФ** на учителите, които не са се възползвали от възможността да се пенсионират по-рано, са изразходвани **4 190,9 хил. лв.** Този разход се е увеличил с 33,2% спрямо предходната година, когато е бил 3 145,9 хил.лв. Броят на пенсионерите, получаващи добавки от УчПФ, в края на 2009 г. достигна 14 201 спрямо 13 445 в края на 2008 г. Средният размер на получаваните добавки от един учител се увеличи от 20,51 лв. в края на 2008 г. на 26,05 лв. в края на 2009 г., или увеличението средно е 5,54 лв. (27 на сто).

Увеличеният разход за пенсии и добавки през 2009 г. се дължи както на нарасналият брой новоотпуснати пенсии, така и на увеличението на пенсията с 9% от 1 юли 2009 г. През 2009 г. броят на новоотпуснатите пенсии е 1 132, със средна стойност на пенсията 167,92 лв.

В бюджета на УчПФ за предходните на 2009 години бяха правени **трансфери** от Централния републикански бюджет, които включваха средствата, необходими за здравноосигурителни вноски за пенсионерите от УчПФ. Но във връзка с промяната на технологията по превеждането на здравноосигурителните вноски, от 01.01.2009 г. Министерство на финансите директно превежда тези средства на ЦБ на НЗОК, т.е те не се трансферират през бюджета на УчПФ.

Свободните средства на Учителския пенсионен фонд могат да се използват за закупуване на държавни ценни книжа и общински облигации и да се влагат на депозитни сметки в банки, избрани от Надзорния съвет на НОИ. През 2009 г. бяха закупени държавни ценни книжа (ДЦК) в размер на 37 642,3 хил. лв., при планирани 35 201,3 хил. лв. Съотношението на инвестициите в ДЦК към годишните приходи на УчПФ през 2009 г. е 60,3%, а към общия баланс е 24,2%. През 2007 г. съотношенията съответно са 107,5% и 37,7%. Когато се сравняват тези стойности трябва да се вземе предвид и общата икономическа обстановка в страната за съответните години. През 2007 г. това съотношение е резултат от засилената инвестиционна дейност със средства от УчПФ, докато през втората половина на 2008 г. е налице общ спад в икономиката и в инвестиционната дейност. Получените погашения на ДЦК през 2009 г. са 9 689,7 хил. лв., т.е. резултативната величина от ДЦК възлиза на 27 952,5 хил. лв. Реализираната доходност от лихви и ДЦК през 2009 г. е 7,10%, докато през 2008 г. е била 5,69%.

Ако се сравнят направените разходи за изплащане на пенсии и добавки към получените суми от осигурителни вноски, то това отношение е 35,4% за 2009 г. при 27,1% през 2008 г. Това показва, че остават свободни финансови ресурси, за които трябва да се приложи подходяща инвестиционна политика, относно управлението им в подходяща икономическа среда. Засега у нас най-сигурният инструмент, с който може да се осигури добра доходност, при ограниченията от все още недостатъчно развития капиталов пазар, са държавните ценни книжа.

Наличният резерв в УчПФ се е увеличил от 96 769,5 хил. лв. в началото на 2009 г. на **98 176,5 хил. лв.** в края на същата година, или с 1 407,0 хил. лв. в повече. Следва да се има в предвид, че за Учителския пенсионен фонд няма административно-стопански разходи. Всички разходи за издръжката на фонда са за сметка на НОИ, което беше регламентирано в отменения Закон за фонд „Обществено осигуряване“, глава шеста „Учителски пенсионен фонд“. В Кодекса за социално осигуряване също няма заложен административно-стопански разходи за УПФ.

Остатъкът по бюджета на Учителския пенсионен фонд към 31.12.2009 г. е в размер на **98 176,5 хил. лв.**

Моделът за Учителския пенсионен фонд, който се използва в Националния осигурителен институт, показва че през следващите години ще продължи натрупване на излишъци в него, а много важно е натрупаните средства да се инвестират ефективно и да се разширява инвестиционната дейност на фонда.

VIII. ПРАВНО ОБСЛУЖВАНЕ

Отдел „Правен“ в ЦУ на НОИ осъществява юридическо обслужване на Националния осигурителен институт. Изразява се в изготвянето на проекти на нормативни актове, инструкции и указания и даване на становища по проектите на нормативни актове, процесуално представителство по всички видове дела, в които НОИ участва като страна пред съдилищата във всички инстанции и пред други юрисдикции.

Основните дейности на отдел „Правен“ през 2009 г. са свързани с:

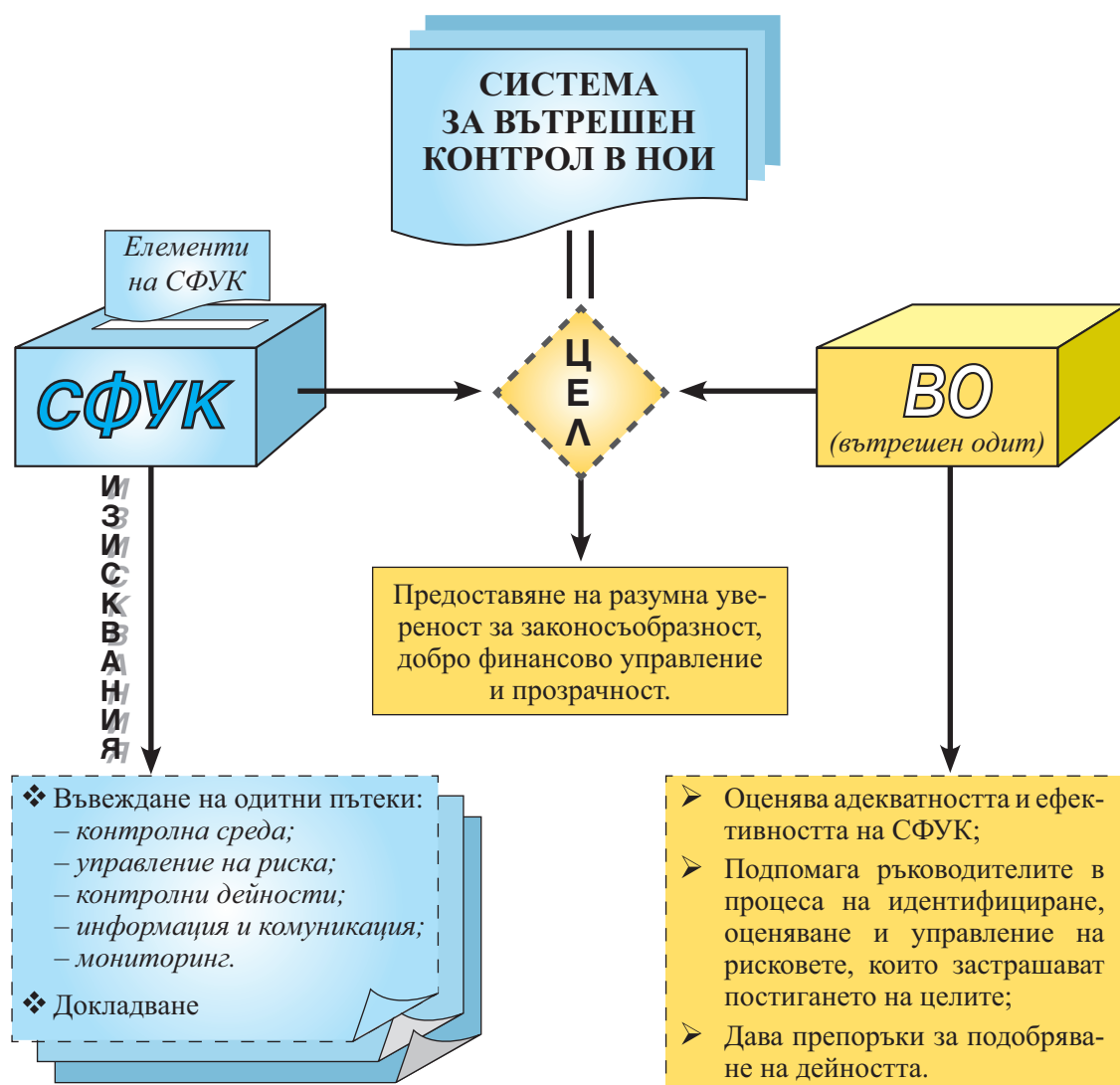
- Изготвяне на предложения за изменения в КСО, Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО и т.н;
- Процесуално представителство по административни дела, в които НОИ участва като страна пред съдилищата във всички инстанции и пред други юрисдикции. Изготвяне на писмени защиты, възражения и жалби;
- Подготвяне на проекти на нормативни актове, инструкции и указания и даване на мнение по проектите на нормативни актове, изпратени за съгласуване;
- Изготвяне на становища по заповеди, решения и други актове свързани с дейността на института;
- Участие в комисии за избор на юрисконсулти в териториалните поделения на НОИ;
- Обучение на служители на териториалните поделения на НОИ по прилагане на осигурителното законодателство;

- Процесуално представителство на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ по всички видове дела пред всички съдилища;
- Изготвяне на становища по молби, жалби и запитвания от физически и юридически лица;
- Консултации на граждани и длъжностни лица по прилагането на осигурителното законодателство;
- Изготвяне на указателни писма до териториалните поделения на НОИ за обобщаване и уеднаквяване на практиката;
- Изготвяне на съвместни указания, както и съгласуване на текущи преписки с други дирекции и отдели в НОИ;
- Организиране на дейностите по изготвяне на становища за изпълнението или прекратяването на обществените поръчки, както и цялостното правно обслужване на процедурите по възлагането им, включващо:
 - участие в подготовката на документации за участие в процедури за възлагане на обществени поръчки по реда на Закона за обществените поръчки и Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки;
 - участие в комисии за разглеждане, оценка и класиране на оферти за участие в процедури по ЗОП и НВМОП;
 - изпращане по електронен път чрез използване на електронен подпис всички документи, които подлежат на вписване в Регистъра на обществените поръчки към Агенцията по обществени поръчки;
 - поддържане на „Профил на купувача“ на сайта на НОИ, съдържащ информация за провежданите в системата на НОИ процедури за възлагане на обществени поръчки.
- Подготовка и изготвяне на договори, по които страна е НОИ и даване на становища по изпълнението и прекратяването им съгласно изискванията на Закона за обществените поръчки;
- Подготвяне на методически указания и даване на консултации по въпроси от правен характер свързани с установяването, изпълнението или прекратяването на договорни отношения в дейността на НОИ;
- Осъществяване на процесуално представителство при обжалване пред Комисията за защита на конкуренцията, Комисията за защита от дискриминация и Комисията за защита на личните данни;
- Участие при подготовка и провеждане на тръжни процедури за отдаване под наем на недвижимо имущество, собственост на НОИ;
- Оказване на съдействие по всички въпроси, възникващи при управление и разпореждане със собствеността;
- Участия в обучения и семинари (семинар във връзка с изменения на КСО и Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО, Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица, Наредбата за елементите на възнаградението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Закона за обществените поръчки, Закона за предотвратяване и разкриване конфликта на интереси и др.);
- Изготвяне на договори с частни съдебни изпълнители и банки за „предоставяне на сведения относно наличие или липса в информационната система на НОИ на данни за осигуряване на физически лица или за самоосигуряването на физически лица със свободни професии и еднолични търговци, както и осигурители – юридически лица“;
- Извършване на проверки в банки(дружества) във връзка с изпълнението на сключени договори с предмет „предоставяне на сведения относно наличие или липса

в информационната система на НОИ на данни за осигуряване на физически лица или за самоосигуряването на физически лица със свободни професии и еднолични търговци, както и осигурители – юридически лица“.

IX. ВЪТРЕШЕН КОНТРОЛ

Законодателната уредба в областта на вътрешния контрол – Закон за финансово управление и контрол в публичния сектор (ЗФУКПС) и Закон за вътрешния одит в публичния сектор (ЗВОПС) задължава ръководителите на бюджетните организации да осигурят ефективно функционираща контролна система във всички ръководени от тях структури, програми, дейности и процеси при спазване на принципите за законосъобразност, добро финансово управление и прозрачност. Регламенти за отговорността на разпоредителите с бюджетни кредити за изграждането, поддържането, функционирането, актуализирането и отчитането на системите за финансово управление и контрол (СФУК), както и за въвеждането и гарантирането на адекватното функциониране на вътрешния одит се съдържат и в Закона за устройството на държавния бюджет.

В съответствие с двата закона, вътрешният контрол в системата на НОИ се осъществява чрез: изграждане, развитие и функциониране на системи за финансово управление и контрол (СФУК) и дейността на вътрешния одит, който подпомага ръководителите като оценява адекватността и ефективността на СФУК. Целта на прилагането на тези два управленски инструмента е да се осигури съответствие със законодателството, добро финансово управление и прозрачност, като се отчитат действията и резултатите от тях.

СИСТЕМИ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ И КОНТРОЛ

През 2009 г. беше изграден необходимият административен капацитет за осигуряване на съответствие с изискванията на ЗФУКПС и правилното прилагане на методологията, одобрена от министъра на финансите. Във всички териториални поделения на НОИ бяха назначени финансови контрольори на самостоятелни щатни бройки. Поставиха се нови изисквания към тяхната дейност, като в длъжностните им характеристики се вмениха и задължения за координиране и оказване на методическа помощ по изграждането и функционирането на СФУК. В съответствие с Методическите насоки за елементите на финансовото управление и контрол (ФУК) те активно подпомагаха дейността по разработването на правила и инструкции, описани като „одитни пътеки“, изготвяни от отделните структурни звена по компетентност. В тях се регламентира разделянето на отговорностите по вземане на решение, осъществяване на контрол и нивата на докладване. Създадени са условия за проследимост на документите и процесите в осъществяването от НОИ дейности.

Промените в политиките и правната уредба на държавното обществено осигуряване през 2009 г. наложиха адаптиране на елементите на ФУК за системата на Националния осигурителен институт. За целта бяха актуализирани действащите и въведени нови правила, инструкции, процедури и други документи, свързани с подобряване организацията на работа и контрола в приоритетни и рискови области от дейността на института. Като основа при разработването на документите по ФУК от териториалните поделения се използва рамката, зададена от финансовите контрольори на централно управление, с основните параметри за съдържанието и изисквания за структурата на документите. Въведените единни стандарти и контролни механизми гарантираха, че рисковете в оперативното управление са ограничени в допустими граници.

През 2009 г. финансовите контрольори изпълняваха успешно една от основните си функции по осъществяване на предварителен контрол върху документи, решения и действия, свързани с финансови ангажименти. Предварителният контрол е част от ФУК и е задължителна контролна дейност по смисъла на чл. 13, ал. 3 от ЗФУКПС, която предоставя на ръководителя разумна увереност за съответствие с приложимото законодателство. Превенцията преди поемане на задължение и/или извършване на разход позволява своевременно разкриване и коригиране на грешки и нередности.

Освен дейностите по прилагането на методологията по ФУК и осъществяването на предварителен контрол, финансовите контрольори изготвиха доклад за състоянието на СФУК през 2008 г. по форма, съдържание, ред и срокове определени в Наредба, приета от Министерския съвет. Представената информация от териториалните поделения в централно управление беше анализирана и отразена в доклад за състоянието на СФУК за системата на НОИ. В него са включени данни за всички елементи на ФУК: контролна среда, управление на риска, контролни дейности, информация и комуникация и мониторинг. Допълнителна част на доклада е становището на ръководителя на вътрешния одит за съответствието на подадената информация с констатациите от извършените вътрешни проверки.

ВЪТРЕШЕН ОДИТ

Дирекция „Вътрешен одит“ (ДВО) в Националния осигурителен институт е създадена с изменението на Правилника за организацията и дейността на НОИ, в сила от 01.06.2006 г. Създадени са три специализирани отдела: 1) „Одит на пенсии“; 2) „Одит на краткосрочни плащания и ревизионна дейност“; 3) „Одит на финанси и управленска дейност“.

Дирекция „Вътрешен одит“ извършва одитни ангажименти в Териториалните поделения и Централно управление на НОИ. Предмет на одитиране са дейностите и процесите във връзка с оценка на риска.

През 2009 г. одитната дейност се осъществяваше на базата на утвърден Стратегически и Годишен план за 2009 г.

Обект на одит бяха седем териториални поделения на НОИ. Във всяко едно от тях се извършиха по три самостоятелни одитни ангажимента за даване на увереност в следните основни сфери на дейност:

- краткосрочни плащания и ревизионна дейност;
- финанси и управленска дейност;
- пенсии;
- архивно стопанство.

През 2009 г. от ДВО са изпълнени общо 22 одитни ангажимента в т.ч. два за проследяване изпълнението на препоръките в едно териториално поделение в областите пенсии и краткосрочни плащания.

Съгласно определената в Стратегическия план одитна стратегия, предмет на одит бяха всички високо и средно рискови дейности, извършвани от НОИ.

Резултатите от изпълнените одитни ангажименти (отразени в окончателните доклади) са връчени на ръководителите на териториалните поделения и са докладвани на управителя на НОИ. Доведени са до знанието и са обсъдени с ръководствата на главните дирекции в ЦУ на НОИ, които методически ръководят съответните дейности.

При всички одитни ангажименти бяха дадени препоръки за отстраняване на констатирани пропуски, слабости и недостатъци. Общият брой на препоръките е 98. Всички препоръки бяха приети от съответните ръководители на ТП на НОИ. Бяха съставени планове за действие. Проследяване изпълнението на дадените през 2009 г. препоръки ще се извърши предимно чрез кореспонденция с ръководителите на териториалните поделения, съгласно утвърдените вътрешни регламенти в дирекцията. Планиран е и един одитен ангажимент през 2010 г.

През 2009 г. беше извършено и проследяване изпълнението на препоръки, дадени на териториалните поделения през 2008 г. Определен бе и редът за документиране на резултатите. От анализа на информацията в одитните доклади може да се направи извод, че предприетите от ръководствата действия по изпълнението на препоръките по съществени констатации са довели до положителни резултати.

През 2009 г., в резултат на направените изводи и дадените препоръки за подобряване на дейността, в одитираните териториални поделения се извършиха промени и допълване на разпоредби в нормативни актове и вътрешни актове на Националния осигурителен институт.

Наред с изпълнените одитни ангажименти, в дирекция „Вътрешен одит“ бяха извършени и други дейности, свързани с подпомагане дейността на НОИ и усъвършенстване дейността на дирекцията:

- През 2009 г. дирекция „Вътрешен одит“ подпомагаше работата по въвеждане на процес по управление на риска. Осъществяваше се (и продължава да се осъществява) чрез участието на директора на дирекцията в обучения, работни срещи, обсъждания със служители на ръководни длъжности, устни и писмени предложения в хода на работата. Взе участие в работата по изготвянето на Наръчник с правила и методика за управление на риска в оперативната дейност на НОИ.
- В съответствие с годишния план на дирекцията беше актуализиран статута на ДВО.
- С цел икономии на средства през месец май дирекция „Вътрешен одит“ извърши промяна в организацията на одитния процес. Предварителното проучване на всеки одитен ангажимент, вместо в ТП на НОИ, се извършва в сградата на ЦУ на НОИ през първата седмица от началото на одита, в резултат на което съществено се намалиха разходите за командировки. Информацията необходима за предварителното проучване се получава чрез кореспонденция с ТП на НОИ (по пощата или по електронен път).
- В съответствие с Програмата за осигуряване качеството на одитната дейност и усъ-

вършенстване в края на 2009 г. бяха извършени самооценки в трите отдела на ДВО за установяване на степента на съответствие на одитната дейност със Стандартите за вътрешен одит.

- Съгласно годишния план бяха актуализирани вътрешните правила в дирекцията, определящи начина на работа и процедурите при изпълнение на функционалните задължения.

Дирекция „Вътрешен одит“ подпомага дейностите и процесите в НОИ, не само чрез извършване на планови одитни ангажименти за даване на увереност, но и под формата на официални и неофициални ангажименти за консултиране.

- През първото полугодие на 2009 г. беше извършен неофициален ангажимент за консултиране на главна дирекция „Информационни системи“ в ЦУ на НОИ. Консултацията се осъществи чрез даване на писмено предложение за допълнение на програмен продукт „Парични обезщетения и помощи от ДОО“.
- През февруари 2009 г. беше извършен още един неофициален ангажимент за консултиране. Дадено беше писмено становище до главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в ЦУ на НОИ за промени в инструкцията за контролната дейност по ползването и изплащането на парични помощи за профилактика и рехабилитация.

Целите и задачите, които са във фокуса на вниманието на дирекция „Вътрешен одит“ през бъдещите периоди, са в контекста на определените мисия, визия и дългосрочни цели на Националния осигурителен институт.

X. МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ НА НОИ

Международно сътрудничество през 2009 г.

1. Сътрудничество с международни организации

1.1. Европейски съюз

Националният осигурителен институт внесе проектно предложение по подприоритет 3.1. на програма ОПАК на тема „Електронно социално осигуряване – достъпност за гражданите и бизнеса“.

НОИ има постоянни представители в някои от комисиите на ЕС.

Главният директор на ГД „Информационни системи“ в НОИ продължава участието си в Техническата комисия за обмен на данни по социално осигуряване към Европейската комисия.

Представител на ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ участва в работната група по застаряване на населението и влияние върху публичните финанси към Икономическата и финансовата комисия на ЕС.

Директорът на Дирекция „Системно, програмно и техническо осигуряване“ в НОИ беше определен за координатор по прилагането на новата интегрирана система за обмен на данни между страните членки. България, заедно с още 5 други страни, е определена за участие в пилотния етап от въвеждането на системата, който ще се проведе под координацията на Европейската комисия до 1 май 2010 г.

• Работни групи на Евростат

Представители на Националния осигурителен институт взеха участие в следните инициативи на Комисията:

- Служители от ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ участваха в работна среща по интегрираната система за статистика на социалното осигуряване.

- Служители от ГД „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ взеха участие в две работни групи по статистика на трудовите злополуки и професионалните заболявания.

➤ Във връзка с влизането в сила на новия Регламент № 883/2004 на ЕС през 2010 г. четирима експерти от Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ участваха в обучителни семинари на Европейската комисия за запознаване с новите норми и произтичащите ангажименти за НОИ във връзка с прилагането им.

➤ Работна група от НОИ попълни формуляра за административна информация за граждани, която ще се предоставя в обединения портал „Вашата Европа“ за всички видове административни права и задължения, в т.ч. и социалното осигуряване.

1.2. Международна асоциация по социално осигуряване

Националният осигурителен институт участва в сравнително изследване на МАСО за ефекта от международната финансова и икономическа криза върху финансовата устойчивост на социалното осигуряване.

Представител на НОИ взе участие в работна среща на европейската мрежа на МАСО – нова форма за обмен на информация и добри практики между осигурителните институции от региона. Темата на срещата беше „Оказване на услуги ориентирани към клиентите“.

Текущо в базата данни на МАСО бяха отразени промените в управлението на НОИ през годината. След приемането на Закона за бюджета на ДОО за 2010 г. и съответните промени в осигурителното законодателство, в сила от 2010 г., беше актуализирана информацията за социалноосигурителната система в България.

1.3. Европейска платформа за социално осигуряване (ESIP)

От началото на 2009 г. ЕПСО се пререгистрира като самостоятелна международна професионална организация с обособен бюджет. НОИ беше вписана в учредителния акт като една от организациите-учредителки. Проведе се първото общо събрание, на което беше приет бюджета на организацията и годишната програма.

1.4. МВФ и Световна банка

В хода на подготовката на проектобюджета за 2010 г. се проведе среща с представители на МВФ за оценка на предизвикателствата и рисковете за публичните финанси в сферата на социалното осигуряване.

НОИ предостави данни на експерти от Световната банка за подготовка на доклад за пенсионната система в България. В Националният осигурителен институт беше проведено обсъждане на подготвения доклад, на което експертите от НОИ направиха своите коментарии по анализа и препоръките за бъдещите пенсионни реформи.

Ръководството на Националният осигурителен институт взе участие в заключителния семинар по проекта на Световната банка за реформиране на данъчната администрация в България (4699-BUL).

2. Двустранно сътрудничество през 2009 г.

2.1. Германия

Проведени бяха два кръга от международните консултационни дни, които се организират съвместно от НОИ и германския осигурителен институт DRB. Първият се проведе в Бургас, а вторият в Берлин.

Продължи изпълнението на програмите за двустранен обмен на специалисти с осигурителния институт DRB в Берлин и регионалният пенсионен институт в Хале (LVA) с две работни срещи в Берлин и София.

2.2. Чехия

Главният актьор на НОИ участва в среща-дискусия, организирана от Чешката асоциация на пенсионните фондове по инвестиционни проблеми.

2.3. Франция

НОИ проведе двудневно обучение за стажанти от френската Висша национална шко-

ла за социална сигурност. Темата на обучението, което се провежда за трета поредна година съвместно с НЗОК, беше „Контрол и превенция на злоупотребите в социалното осигуряване“.

2.4. Полша

По кореспонденски път двете национални институции се информираха за текущите промени в администрирането на социалното осигуряване и беше планирана съвместна среща за обмяна на опит и добри практики в обслужването на граждани, която да се проведе в началото на 2010 година.

2.5. Македония

В изпълнение на двустранното споразумение между НОИ и дружеството „Македонски стопански каталог“ делегация от Македония посети архивното стопанство в с. Недедино и се запозна с процедурите за електронно архивиране на документи.

2.6. Албания

Проведено беше двудневно проучвателно посещение на делегация от албанския социалноосигурителен институт за запознаване с пенсионната система и информационното обслужване на клиентите в НОИ.

2.7. Виетнам

Световната банка планира финансирането на проект за модернизиране на социалното осигуряване в Социалистическа Република Виетнам. Подобен проект е успешно реализиран в България за изграждане на административния капацитет на НОИ в периода 1997-2001 година. В тази връзка представителството на СБ отправи до НОИ молба за организиране на двудневно проучвателно посещение на делегация от виетнамската Агенция по социално осигуряване, което се проведе в София. Със същата цел са били посетени осигурителните институции в Латвия и Турция. Мисията на Световната банка във Виетнам организира семинар, на който България, Латвия и Турция да представят своя опит от сходните проекти. В отговор на отправената покана директорът на дирекция „Системно, програмно и техническо осигуряване“ направи презентация на интегрираната информационна система на НОИ. Тя се отчита като един от основните резултати от проекта на СБ за администриране на социалното осигуряване в България, осъществен през периода 1997–2001 г.

XI. АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ

Главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“ (АПП) подпомага управленския процес и вземането на адекватни решения, базирани на научно обосновани практики и техники за наблюдение на обществената осигурителна система и прогнозирането ѝ в бъдещето. Подсилва институционалните възможности на организацията, изпълнявайки следните основни функции:

- Осъществява дейността по планиране и съставяне на бюджета на държавното обществено осигуряване;
- Анализира, изготвя и обобщава тримесечни и годишни справки по основните показатели на бюджета на ДОО;
- Анализира статистическите данни за икономическото, социалното и демографското състояние в страната и прогнозира отражението му върху функционирането на системата за социално осигуряване;
- Разработва принципите и показателите за анализ и оценка на осигурителната система;
- Разработва и прилага актюерски модели и методи;
- Изготвя актюерски доклад;
- Изготвя анализи и прогнози за управителните органи на института и за други взимачи решения органи на властта;
- Съставя статистически бюлетини на института;

- Предлага съвместно с другите функционални направления стратегии за развитие на института;
- Организира подготовката и разпространението на информационни материали за запознаване на обществеността и за популяризиране дейността на института;
- Анализира обществените нагласи и оценки за общественото осигуряване и дейността на института.

Дирекцията няма териториални структурни звена.

Представители на дирекцията комуникират с външните институции и участват в междудуведомствените работни групи на експертно и по-високо ниво при разработване и координиране на политики, стратегии, програми, свързани със социално-осигурителната система в страната и комплексната социална защита.

През годините на предприєдинителната подготовка за членството на България в Европейския съюз дирекцията подсигури нужното представителство на НОИ в работните групи за подпомагане изпълнението на задълженията на страната, с оглед хармонизация и координация на социалното осигуряване и взаимодействието му с другите сфери на социалната защита и социално-икономическия живот. След присъединяването на България към ЕС дирекцията постоянно участва с информация и становища за нуждите на мониторинга по изпълнение на поетите ангажименти като държава членка, що се касае до социалноосигурителната материя.

Функционалните дейности на Главна дирекция „АПП“ се извършват в три самостоятелно обособени отдела в Централно управление на НОИ и те са: „Анализ и планиране на бюджета“, „Статистика, актюерски анализи и прогнози“ и „Анализ и стратегическо планиране“.

❖ Основната дейност на отдел „Анализ и планиране на бюджета“ е свързана с организиране на процеса по разработването на бюджета на държавното обществено осигуряване и неговото отчитане.

Разработването на бюджета на ДОО започва след Решение на Министерския съвет в началото на годината (обикновено през февруари-март) за откриване на бюджетната процедура за всяка следваща година. В Решението на Министерския съвет се изисква разработването на краткосрочна и средносрочна прогноза за развитието на приходите и разходите на ДОО, след което в определени срокове тя се агрегира от Министерство на финансите в общата прогноза за държавния бюджет на Република България.

По принцип краткосрочната или средносрочната прогноза се разработва **при действашо законодателство**, като се отчитат предположенията за макроикономическото развитие на страната, предоставени от Министерство на финансите, както и основните допускания за промените на политиката в социалноосигурителната област за срока на прогнозата, които засягат приходите и разходите на ДОО.

След приемането на окончателния вариант на прогнозата за развитието на страната за 3-годишен период от Министерския съвет, започва разработването на проектобюджета на ДОО за следващата година. Проектобюджетът се внася с подробна обяснителна записка за обсъждане и приемане в Съвета на управителя.

Впоследствие, след съгласуване в Министерство на финансите, проектът се докладва от Управителя на НОИ в Надзорния съвет. В приетите от Правителството срокове, проектобюджетът на ДОО се внася в Министерския съвет чрез МТСП. След което следва технологията на обсъждане и приемане на Държавния бюджет в Народното събрание. След публикуването му в Държавен вестник и съгласно указанията на Министерството на финансите във връзка с ПМС за изпълнението на Държавния бюджет на Република България, отделът извършва разпределение на Консолидирания бюджет на ДОО по месеци и тримесечия, обвързано с натуралните показатели. В процеса на изпълнението му, ежемесечно се разработва и очаквано изпълнение на приходите и разходите на КБДОО.

За осъществяването на цялата дейност по разработването на бюджета на ДОО в отде-

ла се натрупва и обработва статистическа информация по всички позиции на приходите и разходите (като отчетна информация по месеци, тримесечия и районни управления), анализират се тенденциите в тяхното развитие и се подготвя базисната информация за планирането и прогнозирането. Информативно можем да посочим, че по приходите позициите по бюджета на ДОО са около 200, а заедно с натуралните показатели – над 500. По разходите и трансферите те са над 160, а с натуралните показатели – над 600. Тази огромна информация отразява разнообразието на осигурителното законодателство след старта на реформата в общественото осигуряване пред повече от десет години и фондочната организация на неговото финансиране.

След стартирането на Националната агенция по приходите от 01.01.2006 г., обработката на отчетната информация по приходите (в т.ч. и натуралните показатели), продължава да се осъществява и през 2009 г. чрез много добра координация и взаимодействие с Дирекция „Анализ на политиката и стратегическо планиране“ на НАП и териториалните ѝ дирекции. Едновременно с това, продължава и обработката на информацията по приходите и по разходите (в т.ч. и натуралните показатели), чийто източник са районните управления на НОИ. Цялостната обработка на отчетната информация по приходите, разходите, натуралните показатели и трансферите завършва със Статистически отчет за изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО (за първо тримесечие, шестмесечие, деветмесечие и годишен). Този отчет се предоставя на МТСП, МФ, НАП, Агенцията за икономически анализи и прогнози и др. и се използва основно за аналитична дейност. На базата на годишния Статистически отчет за изпълнението на КБДОО и на годишния отчет за касовото изпълнение на бюджета (от ГД „Финансово-счетоводна дейност“) отделът подготвя отчет за изпълнение на ЗБДОО – включително и по фондове за предходната година и с подробен доклад от управителя се внася за приемане в Надзорния съвет на НОИ. Впоследствие следва приемане от Народното събрание и публикуването му.

Оперативната дейност на отдела е компютъризирана, като обработката на отчетната информация се осъществява с компютърни програми със съдействието на специалисти от ГД „Информационни системи“, а планирането и прогнозирането се осъществява с компютърен актюерски модел, разработен от Международната организация на труда. В администрирането и поддържането на модела в актуално състояние са заети всички служители в отдела.

Отделът предоставя информация за разработването и на почти всички сборници, които се издават от ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ – Годишника на Националния осигурителен институт „Социалното осигуряване в България“, Статистическия справочник „Демография, икономика и социално осигуряване“ и др. Той участва активно и в редица текущи задачи, свързани с финансови обосновки по подготовката на законодателни промени в социалната област, в работни групи по редица проблеми на социалното осигуряване, съвместно с министерствата, професионалните съюзи, съюзи на пенсионерите и др., както и текуща кореспонденция с граждани и външни институции.

Активно е участието на отдела и в дейността на Сметната палата, която засяга бюджета и отчета на ДОО, както и в предоставяне на необходимата информация за одита, провеждан през 2009 г.

В отдела е обособен самостоятелен сектор „Статистика и планиране на пенсиите“, който от 15 октомври 2009 г. премина в структурата на отдел „Статистика, актюерски анализи и прогнози“. В него се обработва и анализира месечно, тримесечно и годишно статистическата и счетоводната информация по пенсиите – общо, по видове пенсии, по фондове и по районни управления. Секторът организира процеса на планиране и прогнозиране на пенсиите като етап от цялостния процес на разработването на бюджета на ДОО.

От 15 октомври 2009 г. в резултат на структурна промяна на дирекцията към отдел „АПБ“ преминаха две нови дейности, касаещи отчетането, планирането и прогнозирането на Учителския пенсионен фонд и фонд „ГВРС“.

През 2009 г. в отдел „АПБ“ се осъществиха следните дейности: месечна обработка на касовия отчет за изпълнение на бюджета на ДОО, УчПФ и ФГВРС; месечно разпре-

деление на ЗБДОО за 2009 г.; подготовка и обработка на статистическа информация за тримесечията на 2009 г.; подготовка на отчета за изпълнение на бюджета за 2008 г. за приемането му в Надзорен съвет на НОИ и изпращането му за приемане от Народното събрание; разработване на проект на КБДОО за 2010 г. Процеса на разработване на проекта на ЗБДОО за 2010 г. премина през следните етапи : разработване на проект на ЗБ за 2010 г. към 22 май 2009 г. на база действащото законодателство; разработване на прогноза към 14.08.2009 г. за периода 2010 – 2013 г. в два варианта - по отношение на осигурителните вноски - намаление в двата варианта с 2 на сто през 2010 г. и с по 1 на сто за 2011, 2012 и 2013 г. като беше запазено участие на държавата в приходите на фонд „Пенсии“ с трансфер, равен на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година и по отношение на пенсиите – с и без индексирание по швейцарското правило/; прогноза към 4.09.2009 г. за 2010–2012 г., която стана основа за разработване на ЗБ на ДОО за 2010 г., който бе приет от Народното събрание и публикуван в ДВ бр.99 от 15 декември 2009 г.

❖ Основните дейности на отдел „Статистика, актюерски анализи и прогнози“ са свързани с:

- Разработване и поддържане на динамична система от статистически показатели за развитието и състоянието на социалното осигуряване и в частност на държавното обществено осигуряване (ДОО) в Република България;
- Анализирание на статистическите данни за икономическото, социалното и демографско състояние в страната и прогнозиране отражението им върху функционирането на системата за обществено осигуряване;
- Разработване на статистически годишници „Пенсии“ и „Демография, икономика и социално осигуряване“;
- Разработване и прилагане актюерски модели за дългосрочно прогнозиране на фондовете на ДОО;
- Участие в изготвянето на актюерски доклад за ДОО;
- Изготвяне бюджета на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (ГВРС) и Учителски пенсионен фонд (УПФ);
- Изготвяне справки за фонд ГВРС във връзка с правото на работниците и служителите да получат обезщетения по Закона за ГВРС при несъстоятелност на работодателя;
- Участие в международни форуми, работни групи, статистически сравнения и анализи, свързани със системите за социална защита.

През 2009 г. служителите в отдел „СААП“ бяха ангажирани със следните задачи:

- Ежемесечно определяне на средния осигурителен доход за страната за съответния месец и за 12-месечен период.
- Извеждане на справки от Персоналния регистър за осигурените лица за фондовете на ДОО, за УПФ, за фондовете на ДЗПО и за фонд ГВРС.
- Планиране на приходната част в бюджета на НОИ от реалния сектор на икономиката за 2009 г., по молба на НАП.
- Изготвяне на месечно разпределение на бюджета за фонд ГВРС за 2009 г. и справки за изпълнението му.
- Изготвяне на справки за: фирмите с открито производство по несъстоятелност, размера на отпуснатото обезщетение гарантирано вземане (ГВ), броя на лицата с право да получават ГВ, броя на лицата без право да получават ГВ, за реимбурсираните средства във фонд ГВРС и др., свързани с текущата дейност на фонд ГВРС.
- Изготвяне на отчет за бюджета на фонд ГВРС за 2008 г.
- Изготвяне на отчет за бюджета на УПФ за 2008 г.
- Изготвяне на месечно разпределение на бюджета на УПФ за 2009 г. и справки за изпълнението му.

- Изготвяне на годишен статистически справочник за пенсиите за 2008 г.
- Разработване на статистически справочник – демография, икономика, социално осигуряване (1988-2008 г.).
- Подготвяне и предоставяне на ежемесечна статистическа информация за пенсиите и изпълнението на бюджета на ДОО за 2009 г. за компетентни служители от МТСП.
- Настройка и разработване на варианти за състоянието на фондовете на ДОО и УПФ чрез моделите за дългосрочно планиране, съобразени с текущите промени в макроикономическата и социалната среда през 2009 г.
- Извеждане на ежемесечни справки за УПФ въз основа на данни от персоналния регистър и от изпълнението на бюджета на УПФ за 2009 г.
- Анализирание на проведените ревизии по разходите за пенсии от УПФ по РУСО.
- Осъществена кореспонденция с МОН и своевременно уведомяване на РУСО за промени в училищната мрежа.
- Обработване и анализирание на данни от ИЦ към МОН за броя на учителите във връзка с функционирането на УчПФ.
- Подготовка на информация за годишника „Социалното осигуряване в България през 2008 г.“ за УчПФ, фонд ГВРС и дейностите, извършени в отдел СААП.
- Прогнозиране с помощта на дългосрочния модел на планиране на различни варианти по развитие на фондовете на ДОО по заявки от МФ, МТСП, Правителството, Социалната комисия към Парламента, Икономическата и финансова комисия на ЕС, СБ, МВФ и други.
- Отговаряне на писма и изготвяне на справки, и анализи за национални и международни организации.
- Участие с публикации в бюлетина на НОИ.
- Поддържане в актуално състояние на рубрики от сайта на НОИ („Равнопоставеност на жените и мъжете“, „Парични обезщетения за безработица“ и др.).
- Участие в РГ 12 по Статистика, РГ по стандартизация на статистическата методология, РГ за мониторинг на бедността, РГ по разработване на стратегия по заетостта, РГ относно националната стратегия за социална защита и социално включване, РГ за разработване на Конвергентната програма на България, РГ за разработване на стратегия за активно стареене на населението, РГ за влиянието върху публичните финанси на състаряването на населението към Европейската комисия, междуведомствена РГ по демографските въпроси към МТСП, междуведомствена РГ по дългосрочните грижи за възрастни и др.
- Разработване на ежемесечни статистически справки за фонд „Безработица“.
- Разработване на статистически справки и анализи за фонд „Общо заболяване и майчинство“ за 2008 г. и 2009 г.
- Разработване на актюерски обосновани разчети относно: Задание за необходимите средства за добавки от Пенсионен фонд за служителите на Българската армия .
- Участие в мерките, предвидени в Плана за изпълнение на демографската стратегия на България през 2009 г. (доклад на тема „Предизвикателства пред политиката на активно стареене“ – научна конференция „Трета възраст и здраве“ м. май 2009 г. гр. Варна.).
- Изготвяне на пилотен проект към ЕВРОСТАТ – „Статистика на социалната защита“ – ESSPROS (данни за приходите и разходите по фондовете на ДОО и УПФ и за броя на бенефициентите за 2007 г.)
- Участие в актюерското обучение и дейностите, организирани от Българското актюерско дружество (БАД).

❖ Отдел „Анализ и стратегическо планиране“ предоставя за ръководството на института, за правителството и за парламента анализи и доклади за състоянието на осигурителната система, мотивирани становища по повдигнати от официални и неправителствени организации и от граждани въпроси и по предложения за промени в някои от разпоредбите в осигурителното законодателство с оглед усъвършенстване и адаптиране към изменената реалност. Този отдел разработва всяка година актуализираното издание на настоящата публикация – „Социалното осигуряване в България“. През отчетната 2009 г. беше изработен поредния годишник на НОИ „Социалното осигуряване в България през 2008 г.“. Предмет на обширния преглед и детайлния анализ в годишника са следните теми:

- Макроикономическа среда, в която функционира осигурителната система през календарната година;
- Действащо законодателство и нормативна уредба (промени и нови разпоредби);
- Администриране на държавното обществено осигуряване и отделните програми;
- Дейности на функционалните направления в Централно управление на НОИ;
- Анализ на финансовите резултати от прилагането на програмите и изпълнението на Закона за бюджета на ДОО за 2009 г.;
- Съвместна работа на НОИ с външни институции.
- Резюме и изводи;
- Стратегия на НОИ (за подобряване на административните дейности).

Концепцията за разработване на този годишник предвижда включената разнообразна информация и анализите да се представят във вид на сборник, удобен за ползване и подпомагане в работата на органите на държавната и изпълнителната власт с пряко или косвено отношение към общественото осигуряване, органите на управление на НОИ, ръководния състав на НОИ, специалисти и изследователи от научните среди, третиращи социалното осигуряване, преподаватели по социално осигуряване, медиите, работодателските, синдикалните и други неправителствени организации с интерес към темата.

Участниците в процеса по формиране на политиките в областта на общественото осигуряване и в другите, пряко или косвено свързани с него сфери на обществения живот, се нуждаят от пълна, обективна и достоверна информация и анализ за състоянието, за естеството на протичащите процеси във функционирането на системата, финансовите резултати от изпълнението на бюджета за реализиране на осигурителните програми, стратегическите намерения за подобряване работата на администрацията и пр.

Ежегодно изработваният годишник на НОИ „Социалното осигуряване в България“ е един от най-надеждните инструменти за постигане на прозрачност за работата на института, и за същността и състоянието на социално-осигурителните програми, които НОИ реализира и администрира в публичния сектор. Анализът се прави и оповестява с цел откритост и доверие и изданието е предназначено да отговори на тези потребности.

Годишникът представя обзорно функционалните дейности на НОИ, провежданите политики по осигурителни програми в състава на ДОО, анализ на отчетените финансови резултати от изпълнението на Закона за бюджета на ДОО, макросредата, в която системата е функционирала през годината. Обект на анализа е също прегледа на извършените законодателни и подзаконовни нормативни промени, стратегическия план на НОИ за подобряване администрирането на държавното обществено осигуряване и пр.

Освен извършваните функционални дейности, от март 2009 г. на отдел „Анализ и стратегическо планиране“ в Главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“ се възложи изпълнението на допълнителни функции и отговорности във връзка с въвеждане на процеса по управление на риска в оперативната дейност на НОИ. Изискването за прилагане на съвременен мениджърски подход чрез управление на риска се съдържа в Закона за финансовото управление и контрол в публичния сектор, част от който е и осигурителната система, администрирана от Националния осигурителен институт. В тази връзка през 2009 г. отдел „АСП“ започна да извършва дейности по организиране,

координиране и методическо подпомагане на процеса. Разработи Наръчник с правила и методика за управление на риска в оперативната дейност на НОИ, който е практическо ръководство за участниците в процеса.

През 2009 г. дейността на отдела беше насочена още към:

- Отговори на писма със становища и коментари до държавни институции, обществени организации, граждани, редакции на вестници относно актуални проблеми и дискуссионни въпроси за общественото осигуряване и в частност за пенсионното осигуряване;
- Изготвяне на становища и коментари по постъпили предложения за промени в социално-осигурителни разпоредби;
- Участие с публикации и анализи по актуални теми в Бюлетина на НОИ и в други специализирани издания;
- Актуализиране на Стратегията на НОИ, съдържаща мисията, визията, ценностите и стратегическите цели;
- Участие в междуведомствени работни групи, конференции, семинари с пряко или косвено отношение към социалното осигуряване и социалната защита;

Ангажиментите в междуведомствените работни групи през 2009 г. е във връзка със следните теми:

- Предоставяне на материали за продължаващ мониторинг на Европейската комисия след присъединяване на Република България към Европейския съюз във връзка с ангажиментите по Глава 11 „Икономически и валутен съюз“ (Работна група № 11 към Агенцията за икономически анализи и прогнози);
- Разработване на Национален план за насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете (2009–2010 г.);
- Разработване на ежегодния национален план по заетостта;
- Открития метод на координация в областта на социалното включване, пенсиите и здравната и дългосрочната грижа;
- Разработване на национален план за изпълнение на демографската стратегия;
- Изготвяне отчет за изпълнението на Националния план за действие за социално включване за 2006–2008 г.;
- Подготовката на Националния план за действие за социално включване за 2008–2010 г.;
- Подготовка на шестмесечния и годишен отчет за изпълнение на Националната стратегия за демографско развитие на Република България 2006–2020 г. и плановете към нея;
- Планирането на конкретни мерки и дейности в годишните оперативни планове към Националната стратегия за демографско развитие 2006–2020 г.;
- Обсъждането на инициативи в областта на демографските проблеми и преодоляване на неблагоприятната структура на населението;
- Разработването на Българската пътека за постигане на по-голяма гъвкавост и сигурност на пазара на труда (flexsecurity);
- Разработване на Национален план за борба с бедността и социалната изолация, при ангажирането на всички компетентни институции;
- Разработване на Национален план за икономическо развитие и Национален план за развитие в съответствие с изискванията на Регламент 1260/1999 на Съвета на Европа;
- Обсъждане на проекта на нов Семейен кодекс предвид законовите предпоставки за създаване на благоприятна среда за нормално физическо и психическо израстване и развитие на децата (бъдещият човешки капитал и гражданин на обществото, ресурс на пазара на труда, участник и бенефициент на осигурителната система).

- Изготвянето на Стратегия и Национален план за действие по заетостта;
- Разработване на националната програма за закрила на детето за 2009 г.
- Разработване и публикуване на анализ, касаещ установена празнотата в българската социално-осигурителна система относно социалния риск „дългосрочна грижа“ за недееспособните възрастни хора и липсата на палиативна грижа; Провокиране на обществена дискусия относно необходимостта от законодателно уреждане, организационно институционализиране и финансово обезпечаване на дългосрочната грижа.

Участието на служители от отдела в конференции и други публични форуми през 2009 г. беше предимно в областта на открития метод на координация и социалното включване, насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете във всички сфери на обществения живот, създаване на условия за съвместяване на семейните и професионалните задължения на жените и мъжете, ограничаване на сивия сектор в икономиката и нерегламентираната заетост, намаляване на бедността и социалното изключване и др.

ХІІ. ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДНА ДЕЙНОСТ

Цялостната дейност по финансирането и счетоводната отчетност на бюджетните и извънбюджетните средства на НОИ се ръководи от главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“ (ГД „ФСД“) в ЦУ. Това функционално направление организира движението на финансовите средства на държавното обществено осигуряване и отчита изпълнението на Закона за бюджета на ДОО. Поддържа постоянни контакти с Министерството на финансите за своевременното осигуряване на необходимите средства за изплащане на пенсиите и обезщетенията. ГД „ФСД“ извършва преводите на пенсии по международни спогодби, както и инвестиционна дейност по отношение на свободните средства на Учителския пенсионен фонд.

В ГД „ФСД“ се разработват формите и съдържанието на документите за счетоводното отчитане на средствата на осигурителните фондове. Оттук се дават методически указания за финансовата дейност на съответните звена в териториалните поделения на НОИ и се извършва контрол върху тяхната отчетност. Служителите в главната дирекция изготвят отчетта на ЦУ на НОИ, обобщават и анализират финансовите отчети на 28-те териториални поделения на НОИ, изготвят консолидирани отчети за месечното, тримесечното и годишното изпълнение на бюджета на ДОО, Учителския пенсионен фонд и фонд ГВРС.

Структурата на ГД „ФСД“ включва дирекция „Счетоводство“ и два сектора: 1) „Финанси, инвестиционна дейност и банково обслужване“ и 2) „Изплащане на краткосрочни обезщетения и помощи от ДОО“.

С оглед на по-точното разпределяне на задачите и отговорностите на служителите, в дирекция „Счетоводство“ са обособени три отдела: „Методология на счетоводната отчетност“, „Счетоводно отчитане на пенсиите“ и „Счетоводство на административната издръжка“. Първият отдел е натоварен с подготовка на методически указания, касаещи краткосрочните плащания, както и с осчетоводяване на финансовите потоци между ЦУ и ТП на НОИ и преводите от/към външни институции – МФ, МТСП и др. Отдел „Счетоводно отчитане на пенсиите“ подготвя методически указания за плащанията за пенсиите и тяхното осчетоводяване. Работи в тясно взаимодействие с дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ по линия на плащанията по международни спогодби. Третият отдел „Счетоводство на административната издръжка“ отговаря за извършване и отчитане на плащанията, касаещи административната дейност на ЦУ на НОИ.

Всички левови плащания на НОИ са включени в Системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА). Набраните приходи в транзитните сметки на териториалните поделения всеки петък се централизират служебно от обслужващите банки на териториалните поделения по сметката на ЦУ в БНБ. Възстановените разходи по сметките за наличности в РУСО се превеждат по сметките на ЦУ в БНБ тримесечно, служебно от обслужващите банки, съгласно разпоредбите на МФ и БНБ.

През 2009 г. предвид икономическата криза един от акцентите във финансовата дейност на НОИ беше **икономичното изразходване на средствата** за администриране на системата. Бяха предприети редица **антикризисни мерки**. В резултат са постигнати съществени икономии на административни разходи.

Разходите за дейност „Служби по социално осигуряване“ възлизат на 72 930 216 лв., при план 93 102 071 лв. Усвоени са само 78,3 % от предвидените в бюджета за 2009 г. средства. Постигната икономия е в размер на 20 171 855 лв. Административните разходи на НОИ представляват 0,95 % от общите разходи. Делът им е намалял спрямо 2008 г. с 0,29 процентни пункта. През 2009 г. при планирани разходи за издръжка в размер на 24 938 345 лв. са отчетени 17 636 807 лв., или е налице изпълнение от 70,7 %. Реализираната икономия е 7 301 538 лв.

Спрямо 2008 г. разходите за издръжка намаляват с 11,1% или с 2 208 836 лв. По-значително намаление на разходите се наблюдава по следните показатели:

- текущ ремонт – с 824,6 хил. лв. по-малко;
- материали – с 433,5 хил. лв. по-малко;
- командировки – с 365,6 хил. лв. по-малко;
- вода, горива и енергия – със 123,5 хил. лв. по-малко;
- научно-изследователски разходи и книги за библиотеките – с 93,9 хил. лв. по-малко;
- глоби, санкции и неустойки – с 38,6 хил. лв. по-малко;
- облекло – с 35,6 хил. лв. по-малко;
- застраховки – с 27,5 хил. лв. по-малко.

Предприетите от НОИ конкретни **антикризисни мерки** се изразяват в:

1. *Ограничаване разходите за командировки* – Квартирните пари при командироване на служители в страната бяха намалени с над 40%. До минимум бяха сведени провеждането на обучения, семинари и други подобни мероприятия. Ограничени бяха командировките в чужбина. В резултат са изразходвани едва 47% от планираните средства.

2. *Лимитиране разходите за стационарни телефони* – В резултат на лимитирането на разходите за стационарни телефони средномесечният разход за разговори намаля над 2 пъти.

3. *Намаляване на лимитите на мобилните телефони и ограничаване на служителите, които имат право да ползват служебни мобилни телефони* – От средата на 2009 г. действащите дотогава лимити бяха намалени средно с около 35%.

4. *Лимитиране на изминатите километри от служебните автомобили* – В резултат на лимитиране на пробезите на служебните автомобили разходите за гориво намаляха с 49,4% през второто полугодие.

5. *Ограничаване на представителните разходи* – През последните два месеца на 2009 г. беше прекратено изразходването на средства за посрещане на гости и представителни разходи в териториалните поделения на НОИ и централно управление. В края на годината не бяха закупувани подаръци, рекламни материали, календари, поздравителни картички и др. във връзка с коледните и новогодишните празници.

6. *Ограничаване на разходите за външни услуги* – В структурата на разходите за външни услуги на ТП на НОИ най-голям относителен дял заемат пощенските разходи и разходите за връчване на разпореждания чрез „Български пощи“ ЕАД. Техният относителен дял е 51,1% от общите разходи за външни услуги. В тази връзка бяха предприети мерки за оптимизиране на процеса по връчване на разпорежданията за актуализиране на пенсията през месец юли 2009 г.

Важно е да се отбележи, че постигнатите икономии на административни разходи са реализирани без да бъдат допуснати просрочени задължения към персонала и към доставчици на стоки и услуги в края на 2009 г.

Друг важен акцент във финансово-счетоводната дейност през 2009 г. беше изграждането на обединена база от счетоводни данни в централно управление, включваща счетоводните данни на 28-те териториални поделения и Централно управление. През миналата година започна тестването на web-базиран счетоводен софтуер, като целта е през 2010 г. счетоводните данни на поделенията да се получават в реално време в централно управление. Това ще даде възможност за своевременен отдалечен контрол върху финансово-счетоводната дейност в териториалните поделения, повишаване на надеждността при изготвяне на финансовите отчети и намаляване на риска от технически грешки при обобщаването им.

Управлението на финансовите средства на Националния осигурителен институт се извършва под непрекъснатия контрол на одитори от Сметна палата. В съответствие с правомощията си по чл. 5, ал. 4 от Закона за Сметната палата, тази институция заверява годишните финансови отчети на Националния осигурителен институт, които се изготвят от финансово-счетоводните звена на ТП на НОИ и ГД „ФСД“. Извършеният одит на отчета за касовото изпълнение на бюджета на Държавното обществено осигуряване и извънбюджетната сметка на Учителския пенсионен фонд и приложенията към него за 2008 г. установи, че отчетът не съдържа съществени грешки и нередности и дава вярна и честна представа за достоверността, законосъобразността и редовността на включената в тях информация. При заверката на баланса към 31.12.2008 г. одитният екип изрази мнение, че балансът и приложенията към него дават вярна и честна представа за имущественото и финансовото състояние на НОИ. Събрани са достатъчно доказателства, въз основа на които е постигната увереност, че балансът не съдържа съществени грешки и нередности. Отчетените финансови и стопански операции, както и формата, съдържанието, изготвянето и представянето на баланса са в съответствие с нормативните изисквания. Въз основа на гореизложеното финансовият отчет на НОИ за 2008 г. беше заверен без резерви. Изготвянето на достоверни финансови отчети за дейността на НОИ е важна предпоставка за вземането на правилни управленски решения в областта на социалното осигуряване.

Сметната палата извърши и одит на отчета за изпълнението на бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2008 г. Основните заключения в доклада са следните:

- Спазени са законовите разпоредби за съставянето, приемането и представянето в Народното събрание на отчета за изпълнение на бюджета на ДОО за 2008 г.
- Отчетът за изпълнение на бюджета на ДОО за 2008 г. съответства по структура и съдържание на Закона за бюджета на ДОО за същата година и на Кодекса за социално осигуряване.
- Разпоредителните действия със средствата по бюджета на ДОО за 2008 г., в т.ч. по бюджетите на отделните фондове и по бюджета на НОИ, са законосъобразни.

През миналата година в изпълнение на препоръка на Сметната палата, направена при одита на финансовото управление в НОИ за периода от 01.01.2008 – 31.12.2008 г., в Правилника на документооборота на счетоводните документи е регламентиран реда и вида на документите, въз основа на които се завеждат имоти – публична и частна държавна собственост, предоставени за управление на НОИ. Бяха актуализирани и други основни документи, касаещи финансово-счетоводната дейност на НОИ – Счетоводна политика и Индивидуален сметкоплан на НОИ.

РАБОТА НА ГЛАВНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ТРУДА С ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА

Главна инспекция по труда е Изпълнителна агенция към министерството на труда и социалната политика. Агенцията упражнява цялостен контрол по спазване на трудовото законодателство съгласно Кодекса на труда и специализиран контрол по спазване на Закона за здравословни и безопасни условия на труд и Закона за насърчване на заетостта, както и на други нормативни актове.

Социално-осигурителната система пряко се влияе от степента на ефективност на работата на ИА „ГИТ“ и реализацията на дадените ѝ пълномощия с оглед на по-добрата социална защита на наетите лица и по-надеждни индустриални отношения от гледище на социалното осигуряване. Контролът върху прилагане на нормативните документи, уреждащи договорните отношения в трудовоправните въпроси, здравословните и безопасни условия на труд и произтичащите от тях осигурителни отношения, обуславя реализацията на осигурителни права на работещите при настъпване на определен социален риск.

Дейностите на ИА „ГИТ“ са насочени към реализирането на цели за:

- защита правата на човека на работното му място;
- осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд;
- законност на трудовите правоотношения;
- осъществяване на конституционното право на труд.

Националният осигурителен институт е заинтересована страна от постигането на тези цели. Те променят средата, в която оперира осигурителната система. Ефективността от работата на Главна инспекция по труда пряко и косвено корелира с крайните резултати от провеждането на социално-осигурителните програми, администрирани от НОИ. Контролът относно здравословните и безопасни условия на труд е много важен за превенцията на трудови злополуки и професионални заболявания, за които от фонд „Трудова злополука и професионална болест“ НОИ изплаща помощи, обезщетения и пенсии. Контролът върху легализиране полагането на труд от наети лица и надлежното оформяне на трудовите правоотношения с договор, последван от изпълнение на задълженията за социално осигуряване, прави възможна тяхната социална защита, намалява скритата икономика и повишава приходите от осигурителни вноски в ДОО. От друга страна следи за неправомерно изразходване на средства от ДОО (например когато лицето работи без трудов договор и получава обезщетение за безработица или друго обезщетение).

Инспекционна дейност

През 2009 г. са извършени общо 53 155 проверки, при планирани 30 050. Увеличеният брой проверки се дължи на реализираните 18 541 непланирани проверки във връзка с:

- осъществяване на контрол по изпълнението на предписания от предишни проверки – 9 040 бр.;
- проучване и решаване на постъпили искания и сигнали за нарушения на трудовоправни норми – 8 347 бр.;
- нареждане на висшестояща организация – 654 бр.;
- разследване на станали трудови злополуки – 472 бр.;
- проучване на професионални заболявания – 28 бр.

В сравнение с 2008 г. са извършени 18 597 проверки повече, което представлява ръст от 54%. Извършеният по-голям брой проверки е за сметка на чувствително подобрената организация по подготовка, извършване и отчитане на проверките и за сметка на намаляване времетраенето на една проверка.

В резултат на извършените проверки през 2009 г. са проверени 38 662 предприятия

или 13% от всички стопански субекти в страната, използващи наемна работна сила. В сравнение с 2008 г. през отчетната година са проверени 11 359 предприятия повече. В 7 706 предприятия или 20% от проверените предприятия са проверени само обособени части от тях – обекти, цехове и т.н.

От общия брой проверени предприятия 11 516 са проверени за първи път, което представлява 30% от всички проверени предприятия. В сравнение с 2008 г. броят на проверените за първи път предприятия е с 2 875 повече.

Констатирани нарушения

През 2009 г. в резултат на извършените проверки са констатирани общо 231 821 нарушения. Нарушенията на законовите норми, които са констатирани по време на проверките се разпределят както следва:

- нарушения на нормите в областта на здравословните и безопасни условия на труд (ЗБУТ) – 140 182 бр., 60,5% от общия брой;
- нарушения на нормите в областта на трудовоправните отношения (ТПО) – 91 048 бр., 39,3% от общия брой;
- нарушения на нормите от Закона за насърчаване на заетостта (ЗНЗ) – 591 бр., 0,2% от общия брой.

През 2009 г. са връчени общо 10 589 наказателни постановления (НП), от тях за нарушения по КТ са връчени 5 382 (50,8%). За нарушения по Закона за здравословни и безопасни условия на труд са връчени 5 022 (47,4%) НП, а за нарушения по ЗНЗ – 185 (1,8%) НП.

Влезлите в сила общо наказателни постановления са 10 084, като 9 207 са необжалвани, а броят на обжалваните пред съда наказателни постановления е 1 412. От всички влезли в сила решения на съда по обжалваните наказателни постановления общо 1 236 бр., потвърдени са 877 и са отменени 359 бр. От връчените през 2009 г. 10 589 наказателни постановления, на работодатели-физически лица са връчени 2 800, на длъжностни лица – 1 483, на юридически лица – 5 481 и на работници и служители – 825.

Сумата на глобите от влезлите в сила наказателни постановления е 6 916 370 лв., при 2 827 017 лв. през 2008 г.

Контрол по спазване на трудовото законодателство

Един от основните елементи в организацията и управлението на дейността по осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд за работещите е извършването на оценка на производствения риск и предприемането на мерки за неговото отстраняване или минимизиране до законоустановените норми. Предвид на това контролните органи на ИА „ГИТ“ по време на проверките отделят специално внимание на качеството на изготвената оценка на риска по отношение на нейния обхват, идентифициране на всички съществуващи опасности, които биха застрашили живота и здравето на работещите, на наличието на актуални данни за параметрите, характеризиращи работната среда.

Проверките са показали, че в 88% от проверените предприятия е извършена оценка на риска, при 86% през 2008 г.

Едновременно с увеличаване броя на предприятията с изготвена оценка на риска се увеличават и предприятията, в които работодателите утвърждават програми за предотвратяване, намаляване и ограничаване на риска за здравето и безопасността на работещите. В сравнение с 2008 г. през 2009 г. с 5% (от 79% на 84%) е увеличен относителният дял на предприятията, в които работодателите са утвърдили мерки за минимизиране на риска.

Установено е, че в 84% от проверените предприятия има приети и утвърдени от работодателя конкретни мерки със срокове и отговорни лица за минимизиране на риска. В големите структуроопределящи предприятия с рискови производства и обекти този процент е 100%.

Констатациите от проверките затвърждават впечатлението за прилагането на порочната практика работодателите изцяло да предоставят работата по оценка на риска на външни служби по трудова медицина, които по същество нямат необходимите специфични познания за производството, потенциални възможности и специалисти за осъществяване на тази дейност. Изготвената оценка на риска не отчита в достатъчна степен спецификата и фактическото състояние на предприятието – непълно и неточно се оценяват рисковете по работните места, рисковете, свързани с работното оборудване и т.н. На основата на така разработените оценки на професионалния риск не могат на практика да се изготвят ефективни програми за отстраняване и минимизиране на риска при работа.

Осигуряване обслужването на работниците и служителите от служба по трудова медицина (СТМ)

В резултат на системното прилагане на принудителни мерки от контролните органи през последните години е постигната висока степен на изпълнение на изискванията на Закона за здравословни и безопасни условия на труд – работодателите да осигуряват своите работници и служители с обслужване от служба по трудова медицина. Установено е, че 89% от проверените през 2009 г. предприятия имат договори за обслужване на работниците от служба по трудова медицина, като в 11 икономически дейности 100% от проверените предприятия имат осигурено обслужване от СТМ, а в 24 икономически дейности от 95 до 100% от проверените предприятия. В проверените за първи път предприятия е установено, че 82% от тях са осигурили обслужване на работещите от СТМ.

Проблем в изпълнението на това законово изискване – осигуряване обслужването на работниците и служителите от служба по трудова медицина, създават и самите служби по трудова медицина. Тяхната дейност е изградена изцяло на пазарен принцип и те не желаят да поемат обслужване на микрофирми, които са значително отдалечени от областните центрове.

Наблюдавана е „практика“, при която работодателите сключват договор със СТМ само за определен срок или за извършване на определен пакет услуги, след което обслужването се преустановява. Основен мотив за това е временно да се избегнат санкциите на контролните органи.

БЕЗОПАСНОСТ НА ТРУДА

Състояние на работното оборудване и технологии

През 2009 г. са констатирани 27 676 нарушения на нормите за безопасност на работното оборудване и технологии, което е 12% от всички установени нарушения. Предимно се нарушават нормите за електрическа безопасност на експлоатираното работно оборудване. Липсата на предпазни и блокиращи устройства е друго типично нарушение.

За отстраняване на нарушенията се прилагат принудителни административни мерки, от които мярката „спиране“ е използвана за 914 необезопасени работни машини и места през 2009 г., при ниво на приложимост в 1 596 случая за 2008 г. Мярката „въвеждане на специален режим“ за безопасна работа е приложена в 42 случая през 2009 г.

Все по-рядкото прилагане на принудителната мярка „спиране“ през последните години е доказателство за ефекта от осъществявания контрол за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд и осъзнатата от работодателите необходимост да се търсят по-безопасни технологии, да се експлоатират по-безопасни машини и съоръжения, които дават по-голяма производителност и по-голяма сигурност за здравето и живота на работещите.

В малките предприятия се подценяват въпросите, свързани с обучението и квалификацията на кадрите. Това е потвърдено и от факта, че при извършване на проверките са отстранени 116 работници и служители не запознати с правилата за здравословни и безопасни условия на труд.

Хигиена на труда

Констатираните нарушения в областта на хигиената на труда през 2009 г. са 27 790. През 2009 г. е достигнат най-нисък дял на работещите при условия на труд, неотговарящи на хигиенните норми и изисквания. В сравнение с 2008 г. е постигнато снижение с 4,5 процентни пункта, като дялът на работещите при неспазени хигиенни норми и изисквания намалява от 16,8% на 12,3%.

Независимо от установилата се тенденция през последните години на непрекъснато снижаване/ограничаване броя на работещите при неспазени хигиенни норми и изисквания в резултат на нереализирането на мерки за отстраняване и ограничаване на професионални рискове, все още е значителен.

В областта на трудовите правоотношения

В резултат на контролната дейност през 2009 г. са установени нарушения на разпоредбите на Кодекса на труда и подзаконовите нормативни актове. Констатирани са 91 048 нарушения по възникване, осъществяване и прекратяване на трудовите правоотношения, които заемат 39,3% от общия брой констатирани през годината нарушения.

Резултатите от контролната дейност на ИА „ГИТ“ през 2009 г. показва, че като правило трудовите правоотношения в големите предприятия от всички икономически дейности възникват и се осъществяват в съответствие с Кодекса на труда и нормативните актове по неговото прилагане.

Запазва се тенденцията, установила се през последните години, нарушенията по заплащане на труда да са най-често констатираните. През годината са установени 20 759 нарушения от този вид, или 23% от общия брой констатирани нарушения по осъществяване на трудови правоотношения.

Установените през 2009 г. нарушения, свързани със заплащането на труда, основно се изразяват в липса на изискваните по закон вътрешни актове за регламентиране организацията на работната заплата и непълноти в съдържанието им. Също така значителен брой от нарушенията се отнасят до неизплащане на положен нощен и извънреден труд и по време на официални празници, както и до неопределяне на дължимо обезщетение за неползван платен годишен отпуск при прекратяване на трудовото правоотношение.

Нарушенията на разпоредбите, уреждащи спазването на работното време, почивките и отпуските, са 11 559 и съставляват 13% от общия брой констатирани нарушения по ТПО.

Нарушенията на нормите, регламентиращи работното време, почивките и отпуските са свързани с липсата на регламент за работното време, почивките и отпуските в обекти, които работят в почивни и празнични дни. В част от проверените предприятия не се спазват изискванията за установяване на разпределението на работното време в Правилник за вътрешния трудов ред. Не се изготвят и съхраняват документите за отчитане на работното време – графици за работа на смени и др.

През 2009 г. са констатирани 1 063 нарушения свързани с регистрацията на трудовите договори и връчване на копия от уведомления заверени от НАП. Относителния дял на тези нарушения от общия брой на нарушенията по ТПО е 1,2%.

Основните причини за допускане на нарушения, свързани със сключване на трудови договори в писмена форма, са от икономически характер, като например в едни случаи избягване внасянето на осигурителни вноски или намаляване разходите за труд. В други случаи самият работник отказва да подпише писмен трудов договор, с оглед възможността да ползва обезщетението при регистрация като безработен и помощи по реда на социалното подпомагане едновременно с получаване на трудово възнаграждение.

В сравнение с 2008 г. се наблюдава увеличаване със 115 броя на констатираните нарушения на разпоредбите на КТ, свързани със специалната закрила на работниците и служителите с намалена работоспособност. Общият брой на тези нарушения за 2009 г. е 515, като 199 броя от тези нарушения, са на нормите на Закона за интеграция на хората с увреждания.

Констатираните нарушения по неспазване на разпоредбите на КТ свързани с извънредния труд през 2009 г. са 986, като се наблюдава тенденция към задържане на нарушенията, които за 2008 г. са били 953.

Нарушенията на други норми от Кодекса на труда са 55 552, или 61% от общия брой констатирани нарушения по ТПО. Това са предимно нарушенията по съдържанието на данните в сключените писмени трудови договори, на задълженията на работодателя по реда на чл. 127 от КТ да представи длъжностна характеристика на работника или служителя при сключване на трудовия му договор и задълженията на работодателя при поискване от работника или служителя да издава извлечения от ведомостите за заплати съгласно чл. 128 от КТ, на промени в регламентирането на почивките при сумирано изчисляване на работния ден и др.

Сътрудничеството

Друга форма на контрол, която повишава ефективността от инспектирането, което е от значение за осигурителната система и Националния осигурителен институт, е извършването на съвместни проверки с участието на други специализирани контролни органи. През 2009 г. с участието на други контролни органи са извършени общо 4 747 проверки, което представлява 9% от всички извършени през годината проверки:

- За противодействие срещу сивата икономика и нарушенията в областта на трудовото и осигурително законодателство с представители на НАП са извършени 1 409 проверки. Извънпланово са извършени и проверки във всички икономически дейности, както и проверки по разпореждане на министъра на труда и социалната политика;
- С представители на МВР са извършени 1 029 проверки. Основно представителите на МВР са оказвали съдействие за осигуряване на достъп до предприятия за извършване на проверки в почивни дни и през нощта за установяване полагането на нощен труд от непълнолетни лица или полагане на извънреден труд в почивни и празнични дни.
- С представители на НОИ са извършени 265 проверки, предимно за разследване на причините за станали трудови злополуки;
- С представители на Контролно-техническата инспекция към МЗГ са извършени 235 проверки, основно по безопасното състояние на техниката в селскостопанските предприятия, земеделски кооперации или отделни земеделски производители;
- С представители на ДНСК са извършени 203 проверки, предимно в икономическа дейност „Строителство“;
- С представители на ГД „ИДТН“ са извършени 91 проверки, предимно в рискови производства и дейности, където се експлоатират съоръжения под налягане, на които се осъществява технически надзор; по време на осъществяване на периодичния контрол и при разследване на причините на няколко от станалите трудови злополуки;
- С представители на АЗ са извършени 443 проверки, предимно във фирми, ползващи средства по програмите, които се финансират от правителството за насърчаване на заетостта;
- С представители на други контролни органи като районни управления по горите, РИОКОЗ, автомобилната администрация и други са извършени 1 627 проверки.

Съвместните проверки са извършени на базата на Закона за инспектиране по труда, който създава условия за по-успешно реализиране на контролните функции на различните институции чрез допълване на техните правомощия. Приоритет на съвместните проверки бяха въпросите, свързани с:

- наличие на трудови договори и уведомление до ТД на НАП;
- спазване на работното време.
- полагане и заплащане на извънреден труд;
- изплащане на трудовите възнаграждения;

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- Значително по-често са установявани нарушения на нормите, свързани с трудовите правоотношения в микро и малки предприятия, особено в тези, в които се извършва проверка за първи път.
- Работодателите все още не са възприели оценката на професионалния риск като основен метод за планиране и организация на дейността по здраве и безопасност.
- В повечето от случаите службите по трудова медицина не изпълняват нормативно възложените им функции за анализиране на здравословното състояние на работниците и предоставяне на информация на всеки работник за здравните рискове, свързани с работата му и за резултатите от профилактичните прегледи. Отсъства дейност по участието на СТМ в избор на ново оборудване, нови работни процеси, по препоръки при подбора на ЛПС.
- Делът на нарушенията по ЗБУТ е намалял за сметка на увеличаване дяла на нарушенията по трудовите правоотношения. Промяната в съотношението на двете основни групи нарушения е в резултат на последицата от икономическата криза – свиване на производството, ограничаване на финансовия ресурс, съкращаване броя на работещите, забавяне на изплащането на трудовото възнаграждение и др.

СОЦИАЛНООСИГУРИТЕЛНИ ПРОГРАМИ НА ДОО

Социалното осигуряване предоставя финансова защита на лицата, засегнати от социални рискове като болест, инвалидност, старост, безработица и др. Социалноосигурителните обезщетения са предназначени да компенсират загубата на доход от труд поради настъпването на даден риск или да покрият допълнителни разходи за осигуреното лице, предизвикани от друг риск. Осигурителните права на лицата финансово се обезпечават чрез натрупаните средства от законоустановени осигурителни вноски във фондовете на ДОО.

Социалното осигуряване у нас гарантира фундаментални осигурителни права на всички икономически активни лица – наетите по трудови и извън трудови правоотношения и самонаетите. Дава закрила срещу определен риск и обхваща определени специфични групи бенефициенти /потребители/. Предоставя обезщетения и помощи на загубилите доходи при временна или трайна, пълна или частична загуба на работоспособност при съблюдаване на определени изисквания. След присъединяването на България към ЕС българските граждани могат да се възползват и от възможността за пренос на осигурителни права по реда на европейските регламенти за координация на социалноосигурителните схеми на всички страни в ЕС. Те засягат осигурените лица и пенсионерите, които работят или живеят в рамките на Съюза. Двата акта, уреждащи тези отношения, са Регламент на ЕИО № 1408/71 и № 574/72. Те регламентират прилагането на схемите за социална сигурност на наети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на Общността. Съгласно правните норми на европейските регламенти отпускните обезщетения и пенсии не могат да бъдат намалявани, изменяни, спирани или прекратявани поради това, че лицето пребивава на територията на държава членка различна от тази, в която са отпускнати. През 2009 г. бяха ратифицирани нови регламенти за координация на системите за социална сигурност на държавите-членки на Европейския съюз. Това са Регламент № 883/2004 (приет през 2004 г.) и Регламент № 987/2009, които влизат в сила от 01.05.2010 г. С тях се въвежда модернизирани и опростяване на правилата за координация на схемите за социална сигурност, утвърждаване на принципа за приложимо само едно законодателство, временно прилагане на осигурително законодателство, засилване ролята на административното сътрудничество и поэтапно преминаване към електронен обмен на данни между институциите с оглед гарантиране правата на гражданите на ЕС и подобряване на обслужването при реализирането им. Приложимото законодателство е особено важно за работниците, които се придвижват и работят в границите на ЕС, за работодателите, дължащи осигурителните вноски, и за Националния

осигурителен институт, който администрира социалното осигуряване в България.

В системата за социално осигуряване са включени осем осигурителни риска (от общо девет според Конвенция № 102 на МОТ), които се обслужват и изплащат от НОИ. Това са осигурителните рискове:

1. болест;
2. инвалидност;
3. майчинство;
4. отглеждане на дете в семейството;
5. трудова злополука и професионално заболяване;
6. старост/навършена възраст за пенсия;
7. смърт на наследодател или загуба на издържател член на семейството;
8. безработица.

Обслужването на деветия осигурителен риск, свързан със здравеопазването и медицинските услуги, се осъществява от Националната здравноосигурителна каса. В определен смисъл задължителното здравно осигуряване също е част от държавното обществено осигуряване в контекста на осигурителната система на България предвид следните признаци: покрива социалния риск от разболяване или влошаване на здравето; основополагащият принцип е солидарността; внасянето на здравноосигурителни вноски е задължително, каквото е и за другите осигурени социални рискове; при определяне големината на сумарната осигурителна вноска са сметка на работещия и работодателя се съблюдават всички нейни компоненти, включително здравно-осигурителната вноска; събирането и контролът на приходите от здравноосигурителни вноски се извършва от една и съща институция – Националната агенция за приходите.

За всеки от посочените осигурителни рискове са формирани съответните социалноосигурителни програми, които се администрират от НОИ в рамките на ДОО. През 2009 г. тези програми са свързани съответно с отпускането и изплащането на пенсии, обезщетения и помощи във връзка с:

- ✦ пенсионното осигуряване за старост, инвалидност и смърт на наследодател;
- ✦ изплащане на пенсии, несвързани с трудова дейност;
- ✦ осигуряване за временна неработоспособност при болест и майчинство;
- ✦ осигуряване за трудова злополука и професионална болест;
- ✦ осигуряване за безработица.

Обособените социалноосигурителни програми на ДОО и връзката им със съответните функционални дейности в организационната структура на НОИ, представени в този годишник, най-общо са:

- **обезщетения и помощи** (за временна неработоспособност, трудова злополука и професионална болест, бременност, раждане и отглеждане на дете, профилактика и рехабилитация, безработица, гарантирани вземания на работниците и служителите);
- **пенсии** (за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност поради общо заболяване, за трудова злополука и професионална болест, наследствени, социални за старост, социални за инвалидност, гражданско-инвалидни, военно-инвалидни, за особени заслуги, персонални). Пенсиите са по българското законодателство и по международни спогодби /договори.

ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ

Парични обезщетения за временна неработоспособност

Паричните обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, бременност и раждане, за отглеждане на малко дете и помощите от ДОО на осигурените лица от 1 януари 2007 г. се изчисляват и изплащат от териториалните поделения на НОИ. Те превеждат дължимите суми за обезщетенията на правоимащите лица по декларираните от тях банкови сметки.

С преходните и заключителни разпоредби на Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. (ДВ, бр. 109 от 23.12.2008 г.) бяха направени съществени промени в КСО, отнасящи се до разпоредбите, свързани с правото и размера на паричните обезщетения за бременност и раждане, и за отглеждане на малко дете.

Осигурените за общо заболяване и майчинство лица имат право на следните видове обезщетения, при изпълнени определени нормативни условия:

◆ Парични обезщетения за периодите на **временна неработоспособност и трудоустрояване**, ако имат най-малко 6 месеца осигурителен стаж, с изключение на ненавършилите 18-годишна възраст.

◆ Лицата, осигурени за **трудова злополука и професионална болест**, имат право на парично обезщетение за трудова злополука или професионална болест, както и на обезщетение при трудоустрояване в тези случаи, независимо от продължителността на осигурителния стаж.

Дневното парично обезщетение за временна неработоспособност поради общо заболяване се изчислява в **размер 80 на сто**, а за временна неработоспособност поради трудова злополука или професионална болест – **90 на сто** от среднодневното брутно трудово възнаграждение или осигурителен доход, върху които са внесени или дължими осигурителни вноски, а за самоосигуряващите се лица – внесени осигурителни вноски за общо заболяване и майчинство за период от 6 календарни месеца, предхождащи месеца на настъпване на неработоспособността.

◆ На осигуреното лице се изплаща парично обезщетение за временна неработоспособност **за времето, през което е под карантина**.

◆ Парично обезщетение се полага и за времето, през което осигуреното лице е отстранено от работа, когато **не може да бъде трудоустроено на друга подходяща работа**. Това обезщетение се изплаща за не повече от 90 календарни дни през една календарна година.

◆ На неработоспособните лица, изпратени от здравните органи на **санаторно-курортно лечение**, се изплаща обезщетение за целия им престой в заведенията, включително до 3 календарни дни за пътуване. Обезщетението е в размерите, определени съответно за общо заболяване или за трудова злополука и професионална болест.

◆ Паричното обезщетение за **гледане на болен член от семейството** се изплаща при условията и в размера на паричното обезщетение за временна неработоспособност поради общо заболяване. Обезщетението се изплаща в следните случаи:

- гледане или **належащо придружаване за медицински преглед**, изследване или лечение в страната или в чужбина на болен член на семейството **над 18-годишна възраст** (на всеки осигурен до 10 дни през една календарна година);
- гледане или **належащо придружаване за медицински преглед**, изследване или лечение в страната или в чужбина на **болно дете до 18-годишна възраст** (до 60 дни през една календарна година общо за всички осигурени членове на семейството);
- гледане **на дете под карантина до 18-годишна възраст**, болно от заразна болест (до изтичане срока на карантината);
- гледане на **болно дете до 3-годишна възраст**, настанено в заведение за болнична помощ заедно с осигурения (за времето, през което осигуреният е бил в заведението);

– **гледане на здраво дете**, върнато от детско заведение **поради карантина** (докато трае карантината).

Този вид парично обезщетение се изплаща и за гледане на дете, настанено при близки, роднини или приемно семейство.

◆ Обезщетение се полага на лица, които вследствие общо заболяване, трудова злоупотрека и професионална болест са **трудоустроени на по-нископлатена работа**. Дневното парично обезщетение е в размер на разликата между полученото среднодневно трудово възнаграждение през 6-те календарни месеца преди трудоустрояването и получаваното среднодневно трудово възнаграждение след трудоустрояването. Това обезщетение се дължи за времето на трудоустрояване, но за не повече от 6 календарни месеца.

◆ Парично обезщетение на **трудоустроена** на друга работа жена **поради бременност или кърмене** се изплаща, ако на новата работа възнаграждението ѝ се намали.

◆ Осигурената майка има право на парично **обезщетение за бременност и раждане**, ако има 12 месеца осигурителен стаж като осигурена за този риск. Обезщетението се изплаща за срок от 410 календарни дни, от които 45 преди раждането. Осигурените лица нямат право на парични обезщетения, когато рискът е настъпил след прекъсване или прекратяване на осигуряването. Когато обаче осигуряването за общо заболяване и майчинство е прекратено през време на получаване на обезщетението за бременност и раждане, последното се изплаща до изтичането на срока.

■ Осигурената или осигуреният за общо заболяване и майчинство, които осиновяват дете, имат право на **обезщетение за бременност и раждане** в размер на разликата от възрастта на детето в деня на предаването му за осиновяване до изтичането на срока на полагащото се обезщетение за раждане.

■ Осигуреният за общо заболяване и майчинство баща има право на **парично обезщетение при раждане на дете за срок до 15 календарни дни** през време на отпуск по чл. 163, ал. 7 от Кодекса на труда. Към датата, от която започва ползването на отпуска, бащата трябва да има 12 месеца осигурителен стаж, или да придобие този стаж по време на отпуска, с оглед отпускане на обезщетението за остатъка до изтичането му. Той трябва да е осигурен за общо заболяване и майчинство в деня, предхождащ датата, от която започва ползването на отпуска.

■ Осигуреният за общо заболяване и майчинство баща/осиновител има право на **парично обезщетение при раждане на дете** след навършване на 6-месечна възраст на детето **за остатъка до 410 календарни дни** през времето на отпуска по чл. 163, ал. 8 от Кодекса на труда.

Размерът на дневното парично обезщетение при бременност и раждане е равен на **90 на сто** от среднодневното брутно трудово възнаграждение или среднодневния осигурителния доход, върху които са внесени или дължими осигурителни вноски, а за самоосигуряващите се лица – внесени осигурителни вноски за общо заболяване и майчинство за периода от 12 календарни месеца, предхождащи месеца на настъпване на временната неработоспособност. То не може да бъде по-голямо от среднодневното нетно възнаграждение за периода, от който е изчислено обезщетението, и по-малко от минималната дневна работна заплата, установена за страната.

Ако през времето на изплащане на парично обезщетение при бременност и раждане или за отглеждане на дете осигурената придобие отново право на парично обезщетение при бременност и раждане, обезщетението е в размера, определен за предходното дете, ако това е по-благоприятно за лицето.

◆ След изтичането на срока на обезщетението за бременност и раждане през време на **допълнителния платен отпуск за отглеждане на малко дете** на майката/осиновителката или на лицето, което е поело отглеждането на детето, се изплаща месечно **парично обезщетение** в размер, определян ежегодно със Закона за бюджета на ДОО. За 2009 г. то е 240 лв. Обезщетението могат да получат осигурените и самоосигуряващите се лица за общо заболяване и майчинство, ако имат 12 месеца осигурителен стаж като осигурени за този социален риск. Обезщетението за отглеждане на малко дете се изплаща до навършване двегодишна възраст на детето.

◆ **Обезщетение при неизползване на допълнителен платен отпуск за отглеждане на малко дете** се изплаща на:

- майката/осиновителката, ако не ползва този отпуск или лицето, което ползва такъв отпуск, го прекъсне;
- самоосигуряващото се лице с право на обезщетение за отглеждане на малко дете започне да упражнява трудова дейност, за която се осигурява за общо заболяване и майчинство.

Паричното обезщетение е в размер 50 на сто от обезщетението за отглеждане на дете, ако лицето е осигурено за общо заболяване и майчинство. През 2009 г. то е 120 лв. месечно.

Средни показатели за паричните обезщетения за временна неработоспособност по пол

През 2009 г. средният брой лица получаващи **парични обезщетения за временна неработоспособност** (общо заболяване, гледане на болен член от семейството и нетрудови злополуки) е **2 264 786**. Делът на жените (60,2%) е относително по-голям спрямо този на мъжете (39,8%). Преобладаването на жените сред ползващите този вид обезщетение е следствие от факта, че традиционно жените ползват болнични при гледане на болните деца и членове на семейството.

Среднодневният размер на обезщетението за временна неработоспособност поради общо заболяване е 18,31 лв., а размерът на обезщетението за временна неработоспособност поради гледане на болен член от семейството е 16,77 лв. При обезщетенията за неработоспособност поради нетрудови злополуки среднодневният размер е 18,23 лв. Средното обезщетение на лице с временна неработоспособност (общо заболяване, гледане на болен член от семейството и нетрудови злополуки) през 2009 г. е 127,20 лв. Като цяло се запазва осезаема разлика по пол в размера на средните обезщетения. Отношението на средното обезщетение на жените към общото средно обезщетение е 90,2%, докато при мъжете е 114,8%.

Броят на **паричните обезщетения за бременност и раждане** за 2009 г. е **858 199**, което е увеличение с 54% спрямо броят им през 2008 г. (557 182). Нарастване на броя с 50,5% се забелязва и при обезщетенията за отглеждане на малко дете, съответно от 370 370 за 2008 г. на 557 590 броя за 2009 г. Това увеличение се дължи както на увеличението на раждаемостта, съответно на броя на децата, така и на увеличаването на продължителността на платения отпуск за бременност и раждане до 410 дни от началото на 2009 г.

Поради липсата на прецизност в нормативната уредба, касаеща обезщетенията **всъщност за родителски отпуск**, в статистиката и отчитането на обезщетенията за бременност и раждане абсурдно се появяват и мъже, възползвали се от законовата възможност да полагат грижи за децата си. Поради неточна терминология още при обозначаването на осигурения социален риск „болест и майчинство“, осигуряването за него, както и наименованието на съответния фонд „Общо заболяване и майчинство“, изпадаме в ситуация да говорим за мъже в майчинство, за мъже, на които са изплащани обезщетения за бременност и раждане, което е пълен нонсенс. Очевидна е необходимостта от промяна в нормативната материя, която да подмени традиционно наложената терминология с такава, насърчаваща и отчитаща равнопоставеността на жените и мъжете без да ни се налага да говорим нелепости.

И така, структурата на обезщетенията за „бременност и раждане“ по пол се характеризира с пълна доминанта на жените (97,8%) и незначителен дял на мъжете (2,2%). След нормативните промени в духа на насърчаване равнопоставеността на половете делът на мъжете, ползващи обезщетение в предвидените от закона случаи, е нараснал от 0,1% през 2008 г. на 2,2% през 2009 г. От получаващите обезщетения за отглеждане на малко дете относителният дял на жените (99,2%) също изцяло доминира спрямо този на мъжете (0,8%).

Размерът на среднодневното парично обезщетение за бременност и раждане през 2009 г. е 20,25 лв., а обезщетението за отглеждане на малко дете е 10,69 лв.

ПАРИЧНИ ПОМОЩИ

От държавното обществено осигуряване се изплащат следните **видове помощи на осигурените лица**:

♦ Изплаща се помощ в размер 60-дневното парично обезщетение за временна неработоспособност (чл. 11, ал. 3 от КСО), когато осигуреното лице има определена загубена работоспособност 50 и над 50 на сто, но **недостига необходимия осигурителен стаж** за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

♦ **При смърт** на осигуреното лице се изплаща еднократна помощ в общ размер две минимални работни заплати за страната на съпругът/съпругата, децата и родителите. За 2009 г. помощта е 480 лв.

♦ Осигурените лица имат право на парични помощи за **профилактика и рехабилитация** и за **помощно-технически средства**, свързани с увреждането. Право на парични помощи за профилактика и рехабилитация имат лицата, за които са били внесени или са дължими осигурителни вноски за период от шест последователни календарни месеца, предхождащи месеца, през който се провежда профилактиката и рехабилитацията. Лицата, получаващи лична пенсия за инвалидност, които не са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1-3 КСО и не са осигурени, също имат право на тази помощ. Тя се отпуска еднократно в една календарна година за престой в заведението от 10 до 15 дни.

Средни показатели за паричните помощи

Броят на помощите при смърт на осигуреното лице към 31.12.2009 г. е 10 084, което е с 35,3% повече спрямо броят им през 2008 г. (7 454). Разликата идва предимно от начина им на отчитане през 2008 г. е отчитан броя само на починалите, а през 2009 г. са отчетени и наследниците.

Получаващите еднократната **помощ при смърт** са със среден размер на помощта – 168,42 лв. За сравнение през 2008 г. е била 178,66 лв.

Лицата, ползвали парични **помощи за профилактика и рехабилитация** през 2009 г. са 57 258, като средният брой на дните, за които е изплатено обезщетението за едно лице са 11,76. Ползвалите този вид помощ са с 243 души по-малко от броят им (57 501) през 2008 г. Средният разход за парична помощ за профилактика и рехабилитация на едно лице през 2009 г. е 441,10 лв.

През 2009 г. на 2 лица е отпусната парична помощ за инвалидност поради общо заболяване **когато няма основание за отпускане на инвалидна пенсия**. Средният размер на помощта е 229,00 лв. Тъй като е необходимо изрично волеизявление на лицето, за да бъде преценено правото на този вид помощ, много е вероятно поради липса на информираност от страна на осигурените лица за това право някои от тях да не се възползват от него.

Парични обезщетения за безработица

За придобиване право на **обезщетение за безработица** лицата трябва да са подлежали на осигуряване за безработица най-малко 9 от последните 15 месеца преди датата на прекратяване на трудовото правоотношение и да нямат отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране. 9-месечният период за придобиване право на парично обезщетение за безработица (ПОБ) не зависи от начина на изчисляване на осигурителния стаж, дори когато лицето е работило на непълно работно време.

От 1 януари 2009 г. отпадна изискването за регистрация в съответното териториално поделение на Агенцията по заетостта (ТП на АЗ). По този начин се даде възможност на лицата да подадат документи за отпускане на ПОБ по техен избор по постоянен или настоящ адрес.

За придобиване право на парично обезщетение за безработица се зачита и времето:

- на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете;
- на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност и за бременност и раждане;
- на неплатен отпуск до 30 календарни дни в една календарна година;
- зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание на международен договор, по който Република България е страна.

Периодът за изплащане на паричните обезщетения се определя съобразно продължителността на осигурителния стаж.

Осигурителен стаж (години)	Период на изплащане на обезщетението (месеци)
до 3	4
от 3 до 5	6
от 5 до 10	8
от 10 до 15	9
от 15 до 20	10
от 20 до 25	11
над 25	12

Паричното обезщетение за безработица се изплаща от датата на прекратяване на осигуряването, ако заявлението е подадено в 3-месечен срок от тази дата. Ако заявлението е подадено след този срок по неуважителни причини обезщетението се изплаща за дължимия период, намален със закъснението. Изплащането на паричното обезщетение за безработица се прекратява с настъпване на промяна в статута на лицето и тази промяна противоречи на условията за получаване на обезщетение. Паричните обезщетения на лицата, чиито правоотношения са прекратени след 01.01.2009 г. се изплащат само по посочена и декларирана от тях банкова сметка.

Размерът на дневното паричното обезщетение на безработните лица е **60 на сто от среднодневното възнаграждение или среднодневния осигурителен доход**, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски във фонд „Безработица“ за последните 9 календарни месеца, предхождащи месеца на прекратяване на осигуряването. То не може да бъде по-малко от минималния и по-голямо от максималния дневен размер на обезщетението за безработица, които се определят ежегодно със Закона за бюджета на ДОО. За 2009 г. **минималният дневен размер** на обезщетението е **6 лв.**, а **максималният – 12 лв.** Изчисляването на паричните обезщетения вече се извършва по данни от регистъра на осигурените лица по реда на чл. 5, ал. 4, т. 1 от КСО, поради което отпада задължението на осигурителите да представят справка декларация за осигурителния стаж и доход.

За 2009 г. е предвидено паричните обезщетения на лицата, освободени през периода от 1 януари 2009 г. до 31 декември 2009 г., да се изплащат в следните размери:

- 130 на сто от размера на обезщетението за първата половина на периода;
- 70 на сто от размера на обезщетението за втората половина на периода.

Месечният размер на паричното обезщетение за безработица се определя като полученият дневен размер се умножи по броя на работните дни в месеца, за който се отнася.

Придобилите право на ПОБ преди изтичане на три години от предходно упражняване на това право получават минималния размер на обезщетението за срок от 4 месеца.

Ако трудовото правоотношение на безработното лице е прекратено по негово искане или с негово съгласие, както и поради виновно поведение, се изплаща парично обезщетение в минимален дневен размер за срок от 4 месеца.

Паричното обезщетение на безработните лица, работили на непълно работно време, се определя пропорционално на уговореното време. В този случай размерът на обезще-

тението не може да бъде по-малък от съответната пропорционална част на определения минимален размер.

Когато в 9-месечния период, от който се определя средномесечния осигурителен доход, се включва време, което се зачита за осигурителен стаж, без да се дължат осигурителни вноски, при определяне на осигурителния доход се вземат съответно:

- минималната месечна работна заплата установена за страната – за времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете, на неплатен отпуск за временна нетрудоспособност и бременност и раждане и на неплатен отпуск до 30 календарни дни в една календарна година;
- доходът, от който е изчислено паричното обезщетение – за времето на платен отпуск за временна нетрудоспособност и бременност и раждане;
- минималната месечна работна заплата – за времето, зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание на международен договор, по който сме страна.

Изплатените парични обезщетения за безработица се възстановяват от лицата, чието уволнение е отменено като незаконно, и за периода, за който им е отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране, както и за периода, през който са получавали парично обезщетение за временна нетрудоспособност, бременност и раждане.

Обезщетение за дълготрайна безработица

Право на **обезщетение за дълготрайна безработица** имат безработните, които отговарят едновременно на следните условия:

- получавали са обезщетение за безработица и са останали без работа най-малко 12 месеца преди подаване на заявлението, като през това време редовно са поддържали регистрацията си в АЗ;
- навършили са 60 години и 6 месеца за мъжете и 57 години и 6 месеца за жените, като сборът от възрастта и изискуемия стаж е до 60 месеца по-малък от необходимия за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 КСО през 2009 г.;
- не им е отпусната пенсия (независимо от нейния вид) и не упражняват дейност, за която подлежат на задължително осигуряване по чл. 4 от КСО.

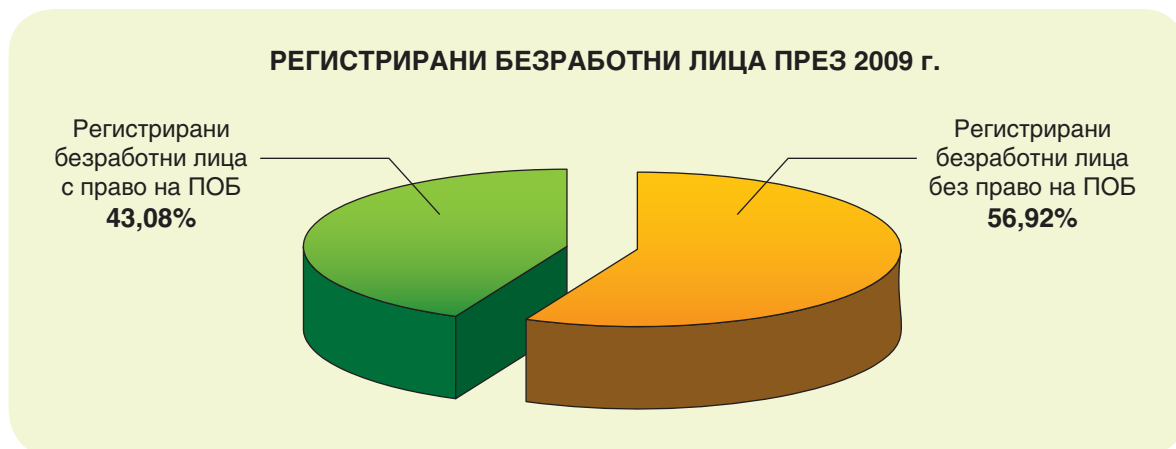
Паричното обезщетение за дълготрайна безработица е равно на минималния размер на обезщетението за безработица, определено със Закона за бюджета на ДОО за съответната година. За 2009 г. е определен минимален размер **6 лв. дневно**. Безработните имат право на това обезщетение само веднъж за период не по-дълъг от 30 месеца. Изплащането на обезщетението вече се извършва само по банкова сметка, посочена/декларирана от лицето.

Средни показатели за безработните лица, получаващи обезщетения за безработица през 2009 г.

През 2009 г. **осигурените лица за фонд „Безработица“ са 2 396 571**. В сравнение с 2008 г. броят им е намалял с 3,5%, или 87 404 души. По данни на Агенцията по заетостта средногодишно са **регистрирани 280 980 безработни** лица. Благоприятната тенденция на намаляване броя безработни хора в България прекъсна през 2009 г. В сравнение с предходната година се отчита увеличение на регистрираните безработни с 20,2%, или с 47 261 души. По-висок дял на безработните жени спрямо безработните мъже отново е факт. Относителният дял на безработните жени през 2009 г. е 57,7%, като спрямо 2008 г. е намалял с 4,8%. Най-високият брой регистрирани безработни е отчетен през месец декември (338 144), а най-малък през януари – 240 782 души.

Показатели	Осигурени лица за фонд „Безработица“ през 2009 г.	Регистрирани безработни лица през 2009 г.	Регистрирани безработни лица с право на ПОБ през 2009 г.
Брой лица	2 396 571	280 980	121 034
По пол			
Мъже	1 196 165	118 873	55 532
Жени	1 200 406	162 107	65 502
По възраст			
до 19 г.	13 953	5 392	107
от 20 до 24 г.	176 476	19 327	5 705
от 25 до 29 г.	252 867	26 616	10 199
от 30 до 34 г.	298 532	29 809	12 493
от 35 до 34 г.	308 322	29 345	13 387
от 40 до 44 г.	292 415	29 657	14 387
от 45 до 49 г.	295 164	34 188	16 625
от 50 до 54 г.	299 147	40 688	19 028
над 55 г.	459 695	65 960	29 103

Регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение за безработица за 2009 г. средно са **121 034**, или **43,1%** от регистрираните безработни. През 2008 г. относителният им дял е бил 28,9%. При тях се наблюдава увеличение със 79,4% спрямо предходната година, или с 53 561 души повече. През месец декември е отчетен най-високият брой (148 130) безработни с право на ПОБ, което е почти двойно повече спрямо броят им (69 035) през декември 2008 г. Най-малък брой е регистриран през януари – 101 246 души.

От получаващите ПОБ **54,1% са жени**, а мъжете са **45,9%**. През 2008 г. дялът на безработните жени в сравнение с безработните мъже беше близо два пъти по-голям, докато през 2009 г. дялът между двата пола почти се изравни. Това се дължи на последиците от глобалната икономическа криза, която доведе до съкращения на персонала в отрасли (строителство, земеделие, индустрия, и др.), където преобладаващата част от заетите лица са предимно мъже. Отчита се увеличение на броя безработни мъже с право на ПОБ със 125% (55 532 души) в сравнение с броят им в края на 2008 г. (24 679 души).

➤ Средно за 2009 г. регистрираните безработни лица с право на обезщетение за дълготрайна безработица (ОДБ) са 3 533 души, или 2,9% от общо регистрираните с право на ПОБ. Броят на безработните с право на ОДБ бележи ръст. Спрямо 2008 г. техният брой се е увеличил с 12,3%. Отново жените са с много по-висок относителен дял (68,5%) спрямо този на мъжете (31,5%). Отчетеният най-висок брой (3 760) безработни с право на ОДБ е през месец юни, а най-малък през декември (3 251 души).

➤ Средногодишно през 2009 г. на 19,8 осигурени лица във фонд „Безработица“ се пада едно лице, получаващо обезщетение за безработица. Това съотношение през 2008 г.

е било 36,8 осигурени към един безработен, получаващ обезщетение.

➤ **Средният размер** на паричното обезщетение през 2009 г. е **143,97 лв.** Спрямо 2008 г., когато среден размер на обезщетението е бил 141,38 лв., се наблюдава минимално увеличение с 2,59 лв., или 1,8%. Забелязва се по-малка неравнопоставеност на жените по отношение размера на средно изплащаното обезщетение за безработица. Мъжете са получавали средномесечно 145,85 лв., а жените 142,20 лв. В сравнение с 2008 г., когато разликата в размера на средномесечното обезщетение между половете е 10,29 лв., то през 2009 г. е само 3,65 лв.

➤ **Най-голям размер средномесечно обезщетение** са получили безработните лица в област **Шумен** – 151,71 лв., а **най-малък** в област **Благоевград** – 135,49 лв. При мъжете най-голямо средно обезщетение са получили в област Перник (153,66 лв.), а при жените – в област Шумен (157,76 лв.). В Благоевград е изплатено най-малкото средно обезщетение (136,24 лв.) при мъжете, а във Видин при жените (132,95 лв.).

➤ Разпределението по групи месечни размери на паричните обезщетения показва, че средно през годината **най-много лица са получавали обезщетение** с размер **от 84 до 120 лв.** Те са 48 723 души, или 40,3% от всички регистрирани безработни с право на обезщетение. От тях 57,6% са жени. Голяма част безработни са с размер на обезщетението съответно от 120 до 140 лв. и от 160 до 200 лв. Общо наброяват 46 299 души, или 38,2% от всички получаващи обезщетение. С обезщетение над средния размер (от 140 лв. до 160 лв.) са 9 759 души, или 8,1% от получаващите обезщетение. Разпределението на безработните лица с право на обезщетение по групи месечни размери на обезщетенията показва, че през 2009 г. малка част (10,1%) получават обезщетение от 200 до 240 лв. и над 240 лв. Едва 3,3% получават обезщетение до 84 лв.

➤ Според **възрастовото разпределение най-много безработни** лица с право на парично обезщетение за безработица попадат във възрастовата група **над 55-годишна** възраст – 24%, или 29 103 лица. Следващите по големина групи са на безработните на възраст **от 50 до 54 години** – 19 028 (15,7%) и на възраст **от 45 до 49 години** – 16 625 (13,7%). Тези три възрастови групи заемат 50,1% от общо регистрираните безработни, или 140 836 души. От тях регистрираните безработни с право на парично обезщетение за безработица са 64 756 и заемат 53,5% от безработните лица, имащи право на ПОБ. Регистрираните безработни лица на възраст до 24 години са 8,8% от всички безработни, докато регистрираните безработни с право на обезщетение до 24-годишна възраст са 4,8% от всички безработни, имащи право на обезщетение. По-малко от половината (41,7%) регистрирани безработни с право на парично обезщетение са на възраст от 25 до 44 години. През 2009 г. разпределението във възрастовите групи на регистрираните безработни е сравнително равномерно в сравнение с разпределението на безработните лица с право на обезщетение, при които концентрацията е при по-възрастните. Подобна тенденция се наблюдаваше и през предходната година. Икономическата криза засяга най-вече младите безработни с право на ПОБ на възраст до 25 години. Спрямо 2008 г., когато наброяват 1 687 души, през 2009 г. броят им се е увеличил трикратно (5 810 души). При възрастовите групи от 35 до 34 години, от 35 до 39 години и от 40 до 44 години средното увеличение е с 92,4%, или броят им е нараснал от 20 924 на 40 267 безработни за 2009 г. Най-малко увеличение (42,1%) спрямо 2008 г. се забелязва в групата на лицата над 55-годишна възраст.

➤ Според **образователния ценз най-много лица**, получаващи обезщетение за безработица, са тези със **средно образование** (общообразователно, специално и професионално) – 73 216 (60,5%). Следващата по големина група е на лицата с основно, начално и без образование 30 703 (25,4%). С висше образование (магистър, бакалавър или специалист) и образователна и научна степен доктор са 17 115, или 14,1% от всички безработни лица с право на ПОБ (121 034). От безработните висшисти 17,9% са съсредоточени в София-град. Безработните лица с право на ПОБ са се увеличили най-много (с 89,5%) сред хората със средно образование. От 38 641 през 2008 г. стават 73 216 лица през 2009 г. При безработните с основно и по-ниско образование се отбелязва увеличение спрямо 2008 г. със 75,1% (от 17 537 на 30 703 лица). Висшистите остават най-слабо засегнати. От 11 295 се увеличават на 17 115 души към края на 2009 г., или с 51,5% повече.

➤ **Разпределението по области** на безработните лица с право на обезщетение през 2009 г. показва, че с най-голяма концентрация те са в Пловдив (8,8%), София-град (8%), Благоевград (6,8%), Варна (5,5%) и Бургас (5,5%). В област Пловдив са и най-много регистрираните безработни лица (7,9%) от всички безработни, в Пазарджик (5,7%), Благоевград (5,7%), Плевен (4,9%) и Варна (4,3%).

➤ **Разпределение според осигурителния стаж:** От регистрираните безработни с право на парично обезщетение през 2009 г. **най-много са** лицата с осигурителен стаж **до 3 години**. Те са 36 640, или 30,3% от всички лица с право на обезщетение. Това са лица, имащи право най-кратко време (4 месеца) да получават обезщетение за безработица, ако не започнат работа. При тях не само липсата на достатъчен практически опит, но и неблагоприятното въздействие на глобалната икономическа криза върху пазара на труда се оказват пречки за намиране на работа. Следващата по големина група е на лицата със стаж над 25 години – 28 272, а делът им е 23,4%. Това е и най-рисковата група хора. Останали веднъж без работа те много трудно успяват да започнат нова и по-често попадат в групата на продължително безработните.

➤ Средномесечно през 2009 г. **новорегистрираните** безработни с право на обезщетение са 19 630. В сравнение с 2008 г., когато са били 10 771, те са се увеличили с 82,2%. Към 31 декември 2009 г. делът на жените е 51% (10 030), а на мъжете е 49%, или 9 600 души. Най-голям брой новорегистрирани безработни има през месеците ноември и януари, съответно 23 484 и 22 789, а най-малък – през август и май, съответно 15 011 и 17 086.

➤ Средно за годината са **прекратени** обезщетенията на 15 168 безработни лица, като спрямо 2008 г. са се увеличили с 49,9%. От тях 6 668 са на мъже и 8 500 на жени. Най-много прекратени обезщетения има през декември – 18 997, а най-малко са прекратените обезщетения през януари – 10 353.

ПЕНСИИ

Пенсии за осигурителен стаж и възраст

Основният вид пенсия, която се отпуска по нашето законодателство и заема най-висок дял в разходите на ДОО за пенсии, е **за осигурителен стаж и възраст (ОСВ)**.

◆ Условието за придобиване право на пенсия са две – навършена минимална пенсионна възраст и сбор от възрастта и осигурителния стаж. От 1 януари 2009 г. мъжете, осигурени при условията на трета категория труд, придобиват право на пенсия при навършена възраст 63 години и наличие на 100 точки (сбор от осигурителния стаж и възрастта). През 2009 г. приключи нарастването на възрастта и сбора от осигурителния стаж и възрастта за жените. Те се пенсионираха при възраст 60 години и 94 точки.

◆ В случай, че лицата не отговарят на посочените условия, придобиват право на пенсия при наличие на 15 години осигурителен стаж, от които 12 години действителен и навършена 65-годишна възраст за двата пола.

◆ Военнослужещите по Закона за отбраната и въоръжените сили на РБ, държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и по Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража, държавните служители по чл. 11 от Закона за пощенските услуги, държавните служители, осъществяващи дейността по охрана на съдебната власт по чл. 391 от Закона за съдебната власт, следователите и младшите следователи, държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“ придобиват право на пенсия при уволнение, независимо от възрастта им, ако имат 25 години осигурителен стаж, две трети от които да са действително изслужени на съответните длъжности по посочените закони. Тези лица, прослужили 15 години на длъжности от летателния състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав, придобиват право на пенсия при уволнение, независимо от възрастта им.

◆ Служителите в Главна дирекция "Гражданска защита" на Министерството на вътрешните работи, изпълняващи някоя от дейностите по чл. 52д, ал. 2, т. 1, букви „в“, „г“,

„д“, и „е“ от Закона за Министерството на вътрешните работи, придобиват право на пенсия, независимо от възрастта им, при 25 години осигурителен стаж, от които две трети действително изслужени в системата на гражданска защита, или ако са прослужили 15 години на длъжност „водолаз“.

Минималният размер на пенсията за ОСВ от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е 124,84 лв. и от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. – 136,08 лв. Минималният размер на пенсията за ОСВ по чл. 68, ал. 4 КСО от 1 януари 2009 г. е 106,11 лв. (85% от 124,84 лв.) и 115,67 лв. след 30 юни 2009 г.

Максималният размер на получаваните една и повече пенсии, без добавките към тях, определен съгласно § 6, ал. 1 от ПЗР на КСО от 01.01.2009 г. до 31.03.2009 г. е 490 лв., а от 01.04.2009 г. – 700 лв.

Условия за пенсиониране с пенсия за ОСВ								
година	възраст						точки	
	I кат. труд		II кат. труд		III кат. труд		за всички категории	
	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени
2000	52	47	57	52	60,6	55,6	98	88
2001	52	47	57	52	61	56	99	89
2002	52	47	57	52	61,6	56,6	100	90
2003	52	47	57	52	62	57	100	90
2004	52	47	57	52	62,6	57,6	100	90
2005	52	47	57	52	63	58	100	91
2006	52	47	57	52	63	58,6	100	92
2007	52	47	57	52	63	59	100	93
2008	52	47	57	52	63	59,6	100	94
2009	52	47	57	52	63	60	100	94

Забележка:

- 1) Условия за придобиване право на пенсия по §4 от ПЗР на КСО.
 - Работилите 10 години в условията на I категория труд и 15 години в условията на II категория труд, визирана в чл. 104, ал. 2 от КСО, могат да се пенсионираат, ако отговарят на изискванията за сбор от осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО.
 - Работилите 10 години в трудова среда, визирана в чл. 104, ал. 3 от КСО, могат да се пенсионираат, ако имат 90 точки и изискуемата възраст за I категория труд. Ако трудовият договор на тези лица бъде прекратен на основание чл. 328, ал. 1, т. 1 и 2 от КТ, могат да се пенсионираат на 45-годишна възраст и сбор от осигурителен стаж и възраст 90 точки.
- 2) Условия за придобиване право на пенсия по §5 от ПЗР на КСО.
 - Учителите могат да се пенсионираат 3 години по-рано от възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО при учителски осигурителен стаж 30 години за мъжете и 25 години за жените.

Пенсии за инвалидност

Осигурените лица имат право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване или трудова злополука и професионална болест при доказана неработоспособност и придобит осигурителен стаж.

♦ **Пенсия за инвалидност поради общо заболяване** се отпуска при 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане. Задължително условие е и наличието на осигурителен стаж според навършената възраст, както следва:

- до 20-годишна възраст и за слепите по рождение и за ослепелите преди постъпването им на работа – независимо от продължителността;
- до 25 годишна възраст – една година;
- до 30 годишна възраст – три години;

- над 30 годишна възраст – пет години;
- инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпването на работа – една година.

Минималният размер на пенсията за инвалидност поради общо заболяване в зависимост от намалената работоспособност на лицата за периода:

от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е:

- над 90 на сто – 143,57 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 131,08 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 106,11 лв.,

от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е:

- над 90 на сто – 156,49 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 142,88 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 115,67 лв.

Този вид пенсия не се отпуска, възобновява или възстановява на получаващите пенсия за осигурителен стаж и възраст. С факта на пенсионирането им с пенсия за осигурителен стаж и възраст те вече са обезщетени поради намалената им работоспособност след навършване на законово определената възраст.

➤ Осигурените, загубили 50 и над 50 на сто работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на **пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест** независимо от продължителността на осигурителния стаж.

Минималният размер на пенсията за трудова злополука и професионална болест в зависимост от намалената работоспособност на лицата за периода:

от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е:

- над 90 на сто – 156,05 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 143,57 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 124,84 лв.,

от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е:

- над 90 на сто – 170,10 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 156,49 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 136,08 лв.

Наследствени пенсии

Наследниците на осигурено лице или пенсионер имат право на наследствена пенсия. На наследниците се отпуска наследствена пенсия спрямо вида на получаваната от наследодателя лична пенсия или от тази, на която би имал право. Условието за отпускане и получаване на наследствена пенсия са:

- Децата до 18-годишна възраст, а след навършването ѝ, ако учат – за срока на обучението, но не по-късно от навършването на 26-годишна възраст, както и над тази възраст, ако са се инвалидизирали до 18, съответно до 26-годишна възраст.
- Преживелият съпруг има право на наследствена пенсия 5 години по-рано от общата възраст за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст за съответната година или преди това, ако е неработоспособен.
- Родителите имат право на наследствена пенсия от децата си, ако са навършили общата възраст за придобиване право на пенсия. Родителите на лицата, починали по време на наборна военна служба, имат право на наследствена пенсия независимо от възрастта им.

Наследствената пенсия се определя в процент от полагащата се лична пенсия на наследодателя така: при един наследник – 50%; при двама наследници – 75%; при трима

и повече наследници – 100%. Отпуска се общо на всички правоимащи и се разпределя поравно между тях.

Минималният размер на наследствената пенсия е 75 на сто от минималния размер на личната пенсия, на която наследодателят е имал право или е получавал.

Пенсии, несвързани с трудова дейност

По силата на Кодекса за социално осигуряване се отпускат и пенсиите, които не са свързани с трудова дейност и осигурително участие. Те имат подчертан социален характер и не са осигурително плащане, но поради периодичността на получаването им и добре развитата и работеща система на НОИ на територията на страната те се администрират от основната осигурителна институция. Този вид пенсии не могат да преминават в наследствени и със смъртта на носителя на правото на пенсия се прекратяват (с изключение на пенсиите за военна инвалидност, които могат да преминават в наследствени). Финансирането на нетрудовите пенсии е за сметка на републиканския бюджет.

Особеностите за пенсиите, несвързани с трудова дейност, са следните:

◆ **Пенсия за военна инвалидност** се отпуска на лица, които са загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали през време или по повод на наборната военна служба, службата в запаса или в резерва. Право на такава пенсия имат и лица, пострадали при оказване на съдействие на въоръжените сили.

◆ Лицата, загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали при изпълнение на граждански дълг или случайно от органите на властта при изпълнение на служебните задачи на тези органи, имат право на **пенсия за гражданска инвалидност**.

◆ **Социална пенсия за старост** могат да получат лицата, навършили 70-годишна възраст, когато годишният доход на член от семейството към датата на навършване на възрастта е по-малък от сбора на гарантирания минимален доход, установен за страната през последните 12 месеца.

◆ Право на **социална пенсия за инвалидност** имат лица, навършили 16-годишна възраст, с намалена работоспособност повече от 71 на сто.

◆ Министерският съвет по определени от него условия и ред в изключителни случаи има право да отпуска **персонални пенсии** на лица, по отношение на които не са налице някои от изискванията за придобиване право на пенсия по КСО. Пенсии се отпускат с решение на Министерския съвет по предложение на министъра на труда и социалната политика, съгласувано с министъра на финансите. Лица, на които могат да се отпуснат персонални пенсии, са:

- деца без право на наследствена пенсия от починал родител;
- жени, навършили 65-годишна възраст, които са родили и отгледали пет и повече деца до навършване на 18 години;
- лица, навършили 65-годишна възраст, които са полагали грижи в продължение на повече от 10 години за инвалиди – членове на техните семейства, постоянно нуждаещи се от чужда помощ.

◆ **Пенсия за особени заслуги** към държавата и нацията се отпуска от Народното събрание по предложение на Министерския съвет.

Размерът на социалната пенсия за старост се определя от Министерския съвет по предложение на МТСП и НОИ. Пенсии за военна инвалидност, гражданска инвалидност и социалната пенсия за инвалидност се определят в процент от социалната пенсия за старост в зависимост от намалената работоспособност на лицата.

Минималните размери на пенсиите, несвързани с трудова дейност, са както следва:

➤ Социалната пенсия за старост за периода от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е 92,53 лв., а от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. – 100,86 лв.;

➤ Пенсията за военна инвалидност в зависимост от намалената работоспособност на лицата:

за периода от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е:

- над 90 на сто – 138,80 лв. (за редници и сержанти) и 148,05 лв. (за офицери);
- от 71 до 90 на сто – 129,54 лв. (за редници и сержанти) и 138,80 лв. (за офицери);
- от 50 до 70,99 на сто – 106,41 лв. (за редници и сержанти) и 111,04 лв. (за офицери);

за периода от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е:

- над 90 на сто – 151,29 лв. (за редници и сержанти) и 161,38 лв. (за офицери);
- от 71 до 90 на сто – 141,20 лв. (за редници и сержанти) и 151,29 лв. (за офицери);
- от 50 до 70,99 на сто – 115,99 лв. (за редници и сержанти) и 121,03 лв. (за офицери);

➤ Пенсията за гражданска инвалидност в зависимост от намалената работоспособност на лицата:

за периода от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е:

- над 90 на сто – 138,80 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 129,54 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 106,41 лв.;

за периода от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е:

- над 90 на сто – 151,29 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 141,20 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 115,99 лв.;

➤ Социалната пенсия за инвалидност в зависимост от намалената работоспособност на лицата:

за периода от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е:

- над 90 на сто – 111,04 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 101,78 лв.;

за периода от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е:

- над 90 на сто – 121,03 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 110,95 лв.;

➤ Персоналната пенсия: за периода от 01.01.2009 г. до 30.06.2009 г. е 83,28 лв.; за периода от 01.07.2009 г. до 31.12.2009 г. е 90,77 лв..

➤ Размерът на пенсията за особени заслуги за всяка календарна година се изплаща в максималния размер на пенсиите. За периода от 01.01.2009 г. до 31.03.2009 г. той е 490 лв., а от 01.04.2009 г. до 31.12.2009 г. – 700 лв.;

Добавки към пенсиите

Към пенсиите се изплащат различни добавки, които не са свързани пряко с трудовата дейност на осигурените лица. Те се получават на основание изрични разпоредби в КСО, други закони или имат като правно основание акт на Министерския съвет. Съгласно действащото законодателство през 2009 г. към пенсиите се отпускат и изплащат следните добавки:

- добавка за чужда помощ (по чл. 103 КСО);
- добавка от пенсията или сбора от пенсиите, които е получавал починалият съпруг/съпруга (по чл. 84 КСО);
- добавка на пострадалите в Отечествената война (Указ № 1611 от 1985 г.);
- добавка към пенсията на ветераните от войните (чл. 5 от Закона за ветераните от войните);

- добавка на лица, които са били в затвори, трудововъзпитателни общежития, лагери и места за задържане (чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица /ЗПГРРЛ/).

Има и добавки, които вече не се отпускат, но продължават да се изплащат. По силата на изричен текст от ПЗР на КСО добавките към пенсиите, получавани към момента на влизане в сила на кодекса, отпуснати по отменени закони, продължават да се изплащат на правоимащите лица. Това са добавките за миньори и добавките за навършилите съответно 75- и 80-годишна възраст лица.

Размерът на добавката за чужда помощ, добавката по Указ № 1611/1985 г. и добавката към пенсиите на ветераните се определя в процент от социалната пенсия за старост. От 1 юли 2009 г. размерът на добавката на инвалидите от войните е 50,43 лв. (при 42,06 за 2008 г.), а за ветераните от войните 100,86 лв., при 84,12 лв. за 2008 г. Добавката за чужда помощ е в размер 75 на сто от социалната пенсия за старост. От 1 юли 2009 г. тя е 76,65 лв. Месечната добавка към пенсиите по чл. 9 ЗПГРРЛ е в размер от 30 до 50 на сто от средната пенсия за ОСВ за предходната година в зависимост от периода на задържането на репресираните лица. Вдовишката добавка по чл. 84 КСО е в размер 20 на сто от пенсията или сбора от пенсиите, които е получавал наследодателят.

Средни показатели за пенсиите към 31.12.2009 г. по пол и възрастови групи

Брой на пенсиите

Броят на пенсиите, изплащани към 31 декември 2009 г., е **2 664 378**. Спрямо предходната година намалението е незначително – с **0,2%**, при 1,5% за 2008 г. Личните пенсии са 2 521 801, а наследствените – 142 577. Освен всички първи пенсии, които са 2 189 131, тук се включват и пенсиите, получавани като втора, трета или четвърта. След значителен тригодишен спад, през 2009 г. броят им е почти равен на предходната година (или с **5 498** по-малко). Това е сумарният ефект от по-големия с 12 374 брой новоотпуснати и с 8 529 по-малък брой прекратени пенсии в сравнение с 2008 г.

♦ Спрямо 2008 г. броят на **новоотпуснатите лични** и **наследствени** пенсии се е увеличил с 15,8%, като е станал **135 259**. Според поредността на пенсията, **първите пенсии** са **95 554**. От тях пенсиите за инвалидност поради общо заболяване са 37 531, за осигурителен стаж и възраст – 53 633 и за трудова злополука и професионална болест – 280. Останалите 4 110 са от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, от които най-многобройни са новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност – 3 435.

♦ Към 31.12.2009 г. се изплащат **1 657 784 лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**. От тях 58 635 броя (3,6%) са отпуснатите при непълнен осигурителен стаж. За 2008 г. са 60 179 броя (3,6%).

Личните пенсии за осигурителен стаж и възраст представляват 65,7% от всички лични пенсии, като от тях отпуснатите по чл. 69 КСО на военнослужещи са 5,3%, или 87 239 броя. От общия брой на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст 2,4% са отпуснати на лица, работили при условията на първа категория труд, 5,8% – на работили при условията на втора категория и 56,1% – при трета. Със смесен осигурителен стаж са 35,7% от личните пенсии.

♦ Общо **личните пенсии за инвалидност** към 31 декември 2009 г. са **858 769**, което представлява 34,1% от всички лични пенсии. От тях с най-голям дял (50,1%) са пенсиите за инвалидност с намалена работоспособност от 71% до 90%. Те наброяват 430 145. Пенсии на лица с намалена работоспособност над 90 на сто са 32,3%. Останалите 17,3% са пенсии на лица с намалена работоспособност от 50 до 70,99 на сто. (С неуточнена група инвалидност са 0,3%). Общо личните пенсии за инвалидност **нарастват** спрямо 2008 г. с **1,6%**. Броят на **новоотпуснатите** лични пенсии за инвалидност през 2009 г. е **31 337**. Той е с 4 808 повече в сравнение с 2008 г. От тях **трудовете** пенсии за инвалидност (в т.ч.

и военноинвалидните) са **27 877**. Броят им спрямо същите през 2008 г. **нараства с 4 569**, или **с 19,6%**. Продължава да се наблюдава тревожната тенденция за относително висок и постоянно нарастващ брой на пенсиите за инвалидност.

♦ От Фонд „Пенсии, несвързани с трудовата дейност“ през 2009 г. са изплатени 501 083 лични пенсии, което е със 7 304 пенсии повече спрямо броя им през 2008 г. Това увеличение се дължи предимно на по-големия брой изплатени в края на 2009 г. лични социални пенсии за инвалидност. Техният брой е 491 972, което е нарастване с 1,6 на сто спрямо броят им през 2008 г. (484 337).

♦ През 2009 г. е намалял броят на **личните пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест**. Изплатени са 16 051 пенсии, или с 4,5 на сто по-малко спрямо края на 2008 г., когато са били 16 808.

Брой на пенсионерите

Към 31 декември 2009 г. **общият брой на пенсионерите** е 2 189 131, което е с 0,5% по-малко спрямо броя им (2 200 595) през 2008 г. Лични първи пенсии са получавали 2 063 457 пенсионери (94,3 на сто), а наследствени – 125 674 (5,7 на сто). Продължава утвърдилата се след 2000 г. тенденция на намаляване в броя на пенсионерите. С постепенното увеличаване на пенсионната възраст и въвеждането на точковата система намаляването спрямо предходната година е с 0,6% при пенсионерите с лични пенсии, тъй като при тези с наследствени пенсии е отчетен незначителен ръст 0,1%.

Пенсии за сметка на държавното обществено осигуряване са получавали 2 131 201 лица, а чрез трансфер от Републиканския бюджет – останалите 57 930 пенсионера.

♦ Общият брой на пенсионерите с **новоотпуснати пенсии** през 2009 г. е **127 827**. От тях с лични пенсии са 84,1% (107 561 души), а с наследствени – 15,9% (20 266 души). В разпределението по пол делът на мъжете и жените е почти изравнен, съответно 51,5% и 48,5%.

Разпределение по пол и възрастови групи

Според разпределението по пол в съвкупността от 2 189 131 пенсионери, отново се забелязва лек превес на жените. **Съотношението между двата пола в броя на пенсионерите** е 57,7% жени и 42,3% мъже. **Броят им е 1 263 805 жени и 925 326 мъже**. С лични пенсии са 1 163 421 жени (43,6%) и 900 036 мъже (56,4%). При получаващите наследствени пенсии делът на жените (79,9%) е значително по-голям от този на мъжете – 20,1%, което е феноменално.

♦ При пенсионерите, получаващи пенсии от фонд „Пенсии“ (за осигурителен стаж и възраст и за инвалидност общо заболяване), чийто общ брой е **2 118 150**, жените са 1 229 801 (или 58,1%), а мъжете – 888 349 (41,9%).

Към 31 декември 2009 г. пенсионерите, които получават **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст по чл. 68** от КСО, са **1 566 311**. В резултат от действието на точковата система и постепенното увеличение на пенсионната възраст при тях е отчетено намаление с 1,15% спрямо края на 2008 г., докато при получаващите лични пенсии **по чл. 69 от КСО** (военнослужещи, офицери, сержанти и др. на специален режим на пенсиониране) се наблюдава ръст 0,6%. Към 31.12.2009 г. техният брой е **87 232**, или с 495 повече от предходната година. Увеличението в броя на пенсионерите по чл. 69 от КСО се дължи преди всичко на съкращения в тези ведомства и на ограничения срок за прилагане на преходните разпоредби в КСО с облекчени условия за пенсиониране на тази категория лица по отменения Закон за пенсиите. Делът на жените, получаващи лични пенсии по чл. 68 от КСО, е 59,9%, при 40,1% за мъжете, докато при получаващите лични пенсии по чл. 69 от КСО едва 0,2% са жени, а 99,8% мъже.

През 2009 г. се прекъсна двугодишната тенденция за спад в общия брой на пенсионерите с **лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване**. Отново се констатира увеличение с 2,1 на сто в сравнение с броя им в края на 2008 г. (339 361). Към 31 декем-

ври 2009 г. са **346 415**. При пенсионерите с лични пенсии от този вид делът на жените е 56,3%, а на мъжете – 43,7%.

◆ Относително малка е разликата в броя на пенсионерите по пол при тези, които получават повече от една пенсия и първата е пенсия поради **трудова злополука и професионална болест**. От **13 051** пенсионери жените са 6 809 (52,2%), а мъжете 6 242 (47,8%). При пенсионерите с лични пенсии за ТЗПБ обаче делът на мъжете е 69,1%, а на жените – 30,9%. Дължи се на това, че в секторите, където са повечето трудови злополуки и професионални заболявания, работят предимно мъже. Обратно е съотношението при наследствените пенсии за ТЗПБ, където съотношението жени/мъже е в полза на жените. Те преобладават значително с дял 88,7%, докато мъжете са 11,3%.

Налага се изводът, че мъжете работят при по-тежки и нездравословни условия на труд, по-потърпевши са от неспазване на условията за безопасност при работа, претърпяват повече трудови злополуки и професионални заболявания, по-често получават лични пенсии за ТЗПБ и много по-често тези пенсии преминават в наследствени и се получават от жени.

◆ Пенсионерите, получаващи пенсии от **фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“**, са общо **57 930**. Делът на жените, получаващи този вид пенсии, е 46,9%, а на мъжете – 53,1%. В съвкупността мъжете са повече от жените поради спецификата на много от нетрудовите пенсии (военна инвалидност, гражданска инвалидност, особени заслуги), при които правоимащи стават предимно мъже.

В **разпределението на пенсионерите по възрастови групи** най-голям дял заемат пенсионерите на възраст между 65 и 69 години. Техният дял е 18,5%, а общият брой 404 595. Най-много мъже има във възрастовата група от 65 до 69 г. (19,1%), а преобладаващата част жени са на възраст между 60 и 64 г. (19,8%).

◆ От получаващите **лична** пенсия най-многобройна е групата на пенсионерите на възраст между 65 и 69 г. (19,3%). От гледна точка на пола най-много са мъжете в същата възрастова група (65-69-годишните) – 19,6%. Най-многобройната група при жените е на 60-64-годишните – 19,9%.

◆ При получаващите **наследствени** пенсии най-многобройна е възрастовата група на лицата до 44-годишна възраст (32,1%), като преобладаващата част от мъжете също попадат в тази група (77%). Най-многобройната група при жените, получаващи наследствени пенсии, е при 55-59-годишните – 31,5%.

Броят на **пенсионерите с новоотпуснати първи пенсии** през 2009 г. е 95 554, от които **82 752 лични** и **12 802 наследствени**. Те бележат увеличение с 14,9% спрямо 2008 г. (83 180). В общия брой на пенсионерите с новоотпуснати пенсии през 2009 г. най-много са пенсионерите на възраст 60-64 г. (34,1%). Най-многобройна група при мъжете е на 60-64-годишните – 37%, а при жените – възрастовата група на 55-59-годишните (32,7%).

◆ От пенсионерите с новоотпуснати **лични** пенсии най-много са във възрастовата група от 60 до 64 години – 37,8%. В същата възрастовата група с новоотпуснати лични пенсии са както най-много от жените (36,6%), така и най-много от мъжете (38,6%).

◆ В структурата на пенсионерите с новоотпуснати **наследствени** пенсии най-голям дял заемат лицата на възраст от 55 до 59 години (44,3%). В тази възрастова група попадат най-много от жените – 53,8%, а при мъжете най-голяма е групата на лицата до 44 годишна възраст – 62%.

Средна възраст на пенсионерите

Върху средната възраст на пенсионерите влияние оказват редица фактори като: средна продължителност на живота в България, средна възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии, нормативно определената възраст за придобиване право на пенсия и др. През 2009 г. възрастта за придобиване **право на пенсия за мъжете е 63 г., а за жените – 60 години.**

◆ **Средната възраст на пенсионерите с лични пенсии към 31.12.2009 г. е 68,4 годи-**

ни. В края на 2008 г. тя е била 68,3, а в края на 2007 г. – 68 години. На мъжете пенсионери средната възраст е 67,2 години, а на жените – 69,4. Или разликата е с 2,2 години повече за жените, което се дължи основно на по-голямата средна продължителност на живота при жените. Средната възраст на пенсионерите, получаващи **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**, е **71,2 години**, като при мъжете е 70,4, а при жените – 71,7 години. От тях пенсионирани по **чл. 68, ал. 1-3 от КСО** са на възраст 71,6 години. За мъжете тя е 71,5, а за жените – 71,7 години. За пенсионерите по **чл. 69 от КСО** е 62,6, съответно 62,6 години при мъжете и 64,2 години при жените.

◆ Средната възраст на **пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии** през 2009 г. е **56,2 години**. Мъжете средно са се пенсионирали на 56,9 години, а жените – на 55,1 години. Тук се включват пенсионерите, получаващи всички видове пенсии. При **новоотпуснатите наследствени** пенсии за ОСВ средната възраст на пенсионерите е **53,6 години**, като за жените и мъжете тя е съответно 55,3 и 43,6 години. Възрастта, на която са придобивали право на лична пенсия за **осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО** през 2009 г. средно е **60,8 години** – мъжете на 61,4 години, а жените на 59,9 години. През 2008 г. средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии е 56,1, а през 2007 г. – 55,9 години. Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии все още остава сравнително ниска, за което благоприятстват и някои от новите нормативни условия:

- Удължи се срока (до 31.12.2010 г.) за ранно пенсиониране на работилите при условията на първа и втора категория труд по §4 от Преходните разпоредби на КСО;
- Даде се нов срок (до 31.12.2014 г.) за ползване на преференциални права за пенсиониране на работилите в миннодобивната промишленост, като лицата придобили право на пенсия в периода от 01.01.2007 г. до влизането в сила на новия срок могат да се пенсионират от датата на придобиване на правото, т.е. със задна дата, и много лица се възползваха от тази възможност;
- Непрекъснато се допълваха списъците с длъжности и професии, които се пенсионират при преференциални условия и се удължават сроковете за ползването им.

◆ Средната възраст на **пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за осигурителен стаж и възраст** по реда на **чл. 69 от КСО** на военнослужещи, офицери и сержанти е **50,4 години**. В сравнение с 2008 г., когато е 50 години, тя бележи нарастване. Преходната разпоредба на КСО за пенсиониране по условията на отменения Закон за пенсиите относно тази категория лица действаше до 31.12.2003 г., но след промените (ДВ, бр. 67 от 2003 г.) офицерите и сержантите от МВР можеха да се пенсионират по отменения Закон за пенсиите до края на 2005 г., ако до 31.12.2003 г. имат необходимия осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. С допълнителни промени на чл. 69 от КСО от 01.01.2008 г. (ДВ, бр. 109 от 2007 г.) списъкът на лицата, които могат да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО, се допълни с държавните служителите от Държавна агенция „Национална сигурност“. Даде се възможност на лицата, които имат право да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО, да се възползват от това си право при уволнение, независимо от възрастта, при наличие на 25 години осигурителен стаж, от които две трети са действително изслужени на определени длъжности. С приетия нов Закон за отбраната и въоръжените сили на РБ (ДВ, бр. 35/2009 г., в сила от 12.05.2009 г.) при придобиване на права по КСО, прослуженото време на кадрова военна служба по отменения ЗОВС се зачита за военна служба. Със същия закон вече една година осигурителен стаж се зачита за три години от трета категория труд за военнослужещите, участващи в операции и мисии извън страната с висока степен на риск. За тези с ниска степен на риск – една година действително изслужено време се зачита за две години осигурителен стаж от трета категория труд при пенсиониране.

◆ Средната възраст на получаващите лична пенсия за **инвалидност поради общо заболяване** през 2009 г. е нараснала на **58,6 години** (за 2008 г. е 58,5). В разпределението по пол средната възраст на жените е 59,6 години, или 2,3 години повече спрямо тази на мъжете – 57,3 години. При **новоотпуснатите лични** пенсии средната възраст е 51,5 години (за 2008 г. е 51,3), а при **наследствените** – 39,1 години. По групи намалена работоспособност средната възраст през 2009 г. се увеличава в сравнение с преходната година така:

- с намалена работоспособност над 90% – от 53,1 на **53,2** години;
- с намалена работоспособност от 71 до 90% – от 51,5 на **51,7** години;
- с намалена работоспособност от 50 до 70% – от 50,7 на **51,1** години.

◆ Сравнително по-ниска е **средната възраст** на пенсионерите с **новоотпуснати лични пенсии за инвалидност поради ТЗПБ**. Към 31 декември 2009 г. тя е **46,7 години**. Мъжете средно са се пенсионирали на 45,3 години, а жените – на 50,9 години. Възрастта на пенсионерите, получаващи **наследствени пенсии**, от този вид е средно 47,6 години, като при жените е 51, а при мъжете – 27,8 години.

Среден индивидуален коефициент (ИК)

Средният индивидуален коефициент на пенсионер за личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** – състояние към 31.12.2009 г. е **1,314** (при 1,312 за 2008 г.), като при мъжете е 1,602, а при жените 1,094. На новоотпуснатите пенсии средният индивидуален коефициент общо е същият, както стойността по този показател по състояние – 1,314. За жените е по-нисък от средния (1,083), а за мъжете – по-висок от средния (1,449). С индивидуален коефициент **до 1 са 32,3%** (529 273) от общия брой лични първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст (ОСВ)**. От тях 17,8% (94 427) се получават от мъже, а много по-голямата част 82,2% (434 846) – от жени.

- С коефициент **от 1 до 2 са 56,1%** или 921 560 пенсионера. От тях мъжете са 50,8% (468 407), а жените – 49,2% (453 153). Тук съотношението между мъжете и жените е много близко, макар и с лек превес на мъжете.
- Получаваните пенсии с индивидуален коефициент **от 2 до 3 са 9,0%** (147 941) от личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст. Получавани от мъже са 119 497 (80,8%), а от жени – 28 444 (19,2%).
- С коефициент **от 3 до 4 са 1,5 %** (24 596) от пенсиите. От тях мъжете са 82,2% (20 218), а жените – 17,8% (4 378).
- С коефициент **над 4 са 0,3%** (5 559) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 80,1% (4 453) са мъжете и 19,9% (1 106) са жените.
- Без индивидуален коефициент (отпуснати на минимален размер) са **0,8%** (13 459) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 44,8% (6 033) са мъжете и 55,2% (7 426) са жените. Тук жените отново са повече.

Както се вижда, с високи индивидуални коефициенти над 2, 3 и 4, зад които стоят респективно високи работни заплати или осигурителен доход, категорично с дял по-голям от 80% са мъжете. Много по-малкият дял на жените с високи индивидуални коефициенти е между 19,2% и приблизително 20%. Сравнението само по себе си говори за нивото на равнопоставеност или неравнопоставеност на половете, измерена през легалното заплащане и реалния осигурителен доход, рефлектиращи пряко в индивидуалния пенсионерски коефициент. Заплащането от своя страна зависи и от вида на изпълнителните дейности, в които са били заети.

По **категории труд** средният индивидуален коефициент на личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2009 г. е както следва:

- Общо за работилите при условията на **първа категория труд** ИК е **1,754**. При мъжете е 1,824, а при жените – 1,538. За **новоотпуснатите** пенсии ИК е **1,766** (1,855 за мъжете и 1,318 за жените).
- За **втора категория труд** общо средният ИК е 1,447 (мъже – 1,556, жени – 1,256). При **новоотпуснатите** пенсии средният ИК е 1,445 (мъже – 1,616, жени – 1,338).
- За работилите при най-масовата **трета категория труд** средният ИК /състояние/ е 1,153 (1,448 – мъже и 1,057 – жени). При **новоотпуснатите** пенсии ИК нараства на 1,196 спрямо състоянието (мъже – 1,410, жени – 1,082). В сравнение с 2008 г. обаче, когато ИК на новоотпуснатите е бил 1,210, се забелязва намаляване.
- ◆ Средният индивидуален коефициент (СИК) на личните първи пенсии за **инвалид-**

ност поради общо заболяване /състояние/ е **0,967**, при 0,968 за 2008 г. (мъже – 1,094 и жени – 0,868). ИК на новоотпуснатите пенсии за ИОЗ при 1,073 средно за 2008 г. намалява на 1,046 за 2009 г. (мъже – 1,157 и жени – 0,924). С индивидуален коефициент 0,993 са пенсионерите с намалена работоспособност над 90%, с коефициент 0,978 са пенсионерите със загубена работоспособност от 71 до 90% и с 0,939 са тези с намалена работоспособност от 50 до 70,99%.

➤ При **новоотпуснатите** лични първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** СИК е 1,046, при 1,073 за 2008 г., сиреч също бележи намаляване на стойността. За пенсионерите с намалена работоспособност над 90% е 1,071. С коефициент 1,083 са пенсионерите със загубена работоспособност от 71 до 90% и с 1,018 с намалена работоспособност от 50 до 70,99%.

◆ На пенсионерите с лични пенсии за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест** /състояние/ средният индивидуален коефициент, при 1,154 през 2008 г., е 1,143 (мъже – 1,239 и жени – 0,927). Средният индивидуален коефициент на пенсионерите с намалена работоспособност над 90% е 1,207, от 71 до 90% е 1,175 и с намалена работоспособност от 50 до 70,99% е 1,128.

➤ При **новоотпуснатите** лични първи пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест СИК е 1,178, (За 2008 г. е бил 1,085). За тези с намалена работоспособност над 90% е 1,975, с коефициент 1,117 са пенсионерите със загубена работоспособност от 71 до 90% и с 1,095 при намалена работоспособност от 50 до 70,99%.

Запазва се тенденцията индивидуалните коефициенти на мъжете да са по-високи от тези на жените. Дължи се предимно на това, че мъжете работят в по-тежки условия при първа и втора категория труд с по-високи заплати, по-често заемат ръководни длъжности в стопанския сектор или в органите на управление на държавата, получават по-високо заплащане в сравнение с жените, не отсъстват от работа поради грижи за членове на семейството, стереотипно считано за задължение на жените.

Като обща тенденция се наблюдава намаляване на индивидуалните коефициенти на новоотпуснатите пенсии.

Среден осигурителен стаж

Осигурителният стаж се изчислява в години, месеци, дни и часове. За осигурителен стаж се зачита времето, през което лицата, работили по трудово или служебно правоотношение, или без трудово правоотношение, за което са внесени или дължими осигурителните вноски. На самоосигуряващите се лица се зачита за осигурителен стаж времето, за което са внесени осигурителни вноски.

Без да се внасят осигурителни вноски се зачита:

- 1) времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на малко дете;
- 2) времето на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност и за бременност и раждане;
- 3) времето на неплатен отпуск до 30 работни дни през една календарна година;
- 4) времето, през което лицето е получавало обезщетение за безработица;
- 5) при самоосигуряващите се лица, осигуряващи се за всички осигурителни рискове, времето за периодите на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност, бременност и раждане и за отглеждане на малко дете.

За осигурителен стаж при пенсиониране се зачита и:

- 1) времето след 1 януари 1996 г., през което родител/осиновител на дете-инвалид е полагал постоянни грижи за него до навършване на 16-годишна възраст, поради което не е работил по трудово или по служебно правоотношение и не е бил осигурен;
- 2) времето след 1 януари 2001 г., през което родител/осиновител или съпруг/съпруга са полагали грижи за инвалиди с трайно намалена работоспособност/вид и степен на

увреждане над 90 на сто, постоянно нуждаещи се от чужда помощ, за което не са били осигурени или не са получавали пенсия;

3) времето на наборна или мирновременна алтернативна служба;

4) времето, през което неработеща майка е гледала дете до 3-годишна възраст;

5) времето, за което са внесени осигурителни вноски за недостигащия до 5 години осигурителен стаж.

За осигурителен стаж при пенсиониране по чл. 68, ако това е по-благоприятно за лицата, се зачита в съотношение 4 години за 5 години от трета категория труд времето, през което лицата едновременно са работили по трудов договор при пълно работно време и по допълнителен или втори трудов договор за не по-малко от 3 часа, като еднолични търговци и собственици или съдружници в търговски или неперсонифицирани дружества, а също така ако са упражнявали свободна професия и/или занаятчийска дейност;

◆ **Средният осигурителен стаж**, превърнат към трета категория труд, към 31 декември 2009 г. при **личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст** е 36,6 години, а при новоотпуснатите – 39,7 години. За мъжете е 43,0 като при новоотпуснатите намалява на 41,6 години. При жените е 31,7, а при новоотпуснатите е 36,6 години. **Действителният стаж** при личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст е 32,7 години (мъже – 35,6; жени – 30,5). При новоотпуснатите действителният стаж е 35,3 години (мъже – 35,7; жени – 34,8).

➤ Средният осигурителен стаж на пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ по **чл. 68 от КСО** е 32,8 години, а превърнатият – 36 години. За мъжете действителният стаж е 36,2 години, а 42,4 години – превърнатият. При жените средният осигурителен стаж е по-нисък отколкото при мъжете и разликата между действителния и превърнатия е значително по-малка, като стойностите са съответно 30,5 и 31,7 години. При новоотпуснатите пенсии действителният стаж е 35,7 г., а превърнатият – 39,3 г.

➤ Средният осигурителен стаж на пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ по **чл. 69 от КСО** е 31 години действителен, а превърнатият е 46,9 години. Значително по-висока е разликата между действителния и превърнатия стаж на тази категория пенсионери отколкото на лицата, пенсионирали се по чл. 68 от КСО. Сравнително малка е разликата между действителния осигурителен стаж на мъжете и жените, съответно 31 и 28,8 години, но пак по-ниската стойност е за жените. При мъжете превърнатият стаж е 47 години, а при жените – 42,7 години. Разликата между действителния (30,1 г.) и превърнатия стаж (47 г.) при новоотпуснатите пенсии е 16,9 г.

◆ При пенсиите за **инвалидност поради общо заболяване** към 31.12.2009 г. действително положеният осигурителен стаж средно е 22,4 години, а признатият по чл. 75, ал. 2 от КСО – 12,1 години. За мъжете и действителният стаж (22,7 години) и признатият стаж (14,5 г.) са по-високи от съответните средни стойности за двата пола. При жените продължителността и на двата вида стаж е по-кратка от средните стойности за двата пола. Действителният е 22,3 г., а признатият – 10,3 г. При новоотпуснатите пенсии тези величини са с доста по-ниски. Действителният среден трудов стаж е 19,1 години, а признатият – 10,5 години, като при мъжете 19,4 год. е действителен и 10,9 год. признат, а при жените – 18,7 год. действителен и 10,1 год. признат.

Данните сочат, че при всички случаи жените средно имат по-ниска продължителност на стажа.

Средни размери на личните пенсии за трудова дейност по пол

Средният месечен размер пенсия на пенсионер през 2009 г. е **244,46 лв.** Нарастването спрямо 2008 г. е с 16,98% в номинално изражение и 13,80% в реално изражение. **Средният размер на изплащаните за сметка на ДОО пенсии** (включително за трудова злополука и професионална болест) от 211,35 лв. за 2008 г. е станал **247,51 лв.** за 2009 г., или е нараснал със 17,11%.

◆ При пенсионерите с **лични първи пенсии за осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2009 г. общият средномесечен основен размер на пенсията е нараснал с 23% (**253,88 лв.**) спрямо края на 2008 г. (206,41 лв.). При разпределението по пол се запазва тенденцията средният месечен размер на пенсията при мъжете (339,45 лв.) да е значително по-голям от този на жените (188,27 лв.). Тъй като в размера на пенсиите се отразяват по-ниските трудови и съответно осигурителни доходи на жените, по-ниските индивидуални коефициенти на жените, както и по-ниския среден осигурителен стаж на жените в сравнение с тези на мъжете, вследствие тези корелации средностатистически жените получават по-ниски пенсии.

● Общият средномесечен размер на пенсиите на лицата, пенсионирали се по **чл. 68 от КСО**, е **243,92 лв.** Пенсиите на мъжете средномесечно са 326,15 лв., а на жените 188,03 лв.

● Разликата в средномесечните размери на пенсиите на жените и мъжете пенсионери – военнослужещи и приравнени към тях (**чл. 69 от КСО**) и през 2009 г. е сравнително малка (9%). Мъжете получават лични първи пенсии в размер 437,79 лв., а жените – 398,53 лв. Общият среден размер на пенсиите на двата пола (**436,91 лв.**) надвишава значително средния размер на пенсиите на лицата, придобили право на най-масовата пенсия по чл. 68 от КСО (243,92 лв.).

◆ Пенсионерите с лични първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** имат среден размер на пенсията **182,69 лв.** И тук разликата в размера на пенсията между двата пола се запазва. Мъжете получават 204,20 лв., или с 38,10 лв. повече от жените (166,10 лв.). Много голяма е разликата в средните размери на пенсиите на военнослужещите (247,76 лв.) и на останалите трудови пенсии за инвалидност поради общо заболяване (182,80 лв.). Военнослужещите получават средно с 64,96 лв. по-висока пенсия за инвалидност.

◆ Разпределението по пол на пенсионерите с лични първи пенсии за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест** към 31.12.2009 г. показва, че средномесечният размер на пенсията при мъжете е 199,37 лв., а при жените – 159,28 лв. Общият среден размер на пенсията за ТЗПБ е **187,13 лв.**, което е средно с по 4,44 лв. повече спрямо другия вид пенсия за инвалидност – по чл. 74 от КСО (182,69 лв.) и с 66,75 лв. спрямо пенсията за ОСВ (253,88 лв.).

Средни размери на личните пенсии за трудова дейност по възрастови групи и пол

Осигурителен стаж и възраст

През 2009 г. личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст за всички възрастови групи са със среден основен месечен размер 253,88 лв. С най-висок средномесечен размер на пенсиите са пенсионерите до 40 години и между 50 и 54 години (съответно 530,42 лв. и 432,17 лв.). В тези възрастови групи попадат 24 697 пенсионери, или 1,5% от 1 628 929 души. Следващите по големина месечни размери (427,38 лв.) се получават от пенсионерите на възраст между 40 и 44 години и от тези между 45 и 49 години (410,03 лв.). Това са предимно хора, работили в условията на първа и втора категория труд, придобили право на пенсия на по-ниска възраст, също и военнослужещи, приравнени на тях и други по специален режим за ранно пенсиониране. Те представляват 0,6% от общата съвкупност на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ. Най-голямата по брой група на 65-69-годишните (22,3%) е със среден основен месечен размер 253,96 лв. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите са лицата на възраст над 95 години и групите на 90-94- и 85-89-годишните, които са 5,1% от общия брой. Най-възрастните съответно по групи получават 187,83 лв., 194,96 и 199,07 лв., което е показателно за изоставането на размерите на пенсиите с отдалечаване във времето от момента на отпускането им. Този факт е безспорен и прилаганите до сега механизми за осъвременяване и индексирание на пенсиите не преодоляват тенденцията за изоставащи размери на пенсиите на пенсионе-

рите в по-високите възрастови групи.

Според **разпределението по пол** мъжете, попадащи във възрастовата група до 40 години и между 50-54-годишните, са с най-висок среден месечен размер на пенсията, съответно – 530,42 лв. и 443,88 лв. При жените със значително по-висок от средния размер пенсия за всички жени са групите на 45-49-годишните (417,09 лв.) и 40-44-годишните (326,53 лв.). Най-нисък размер на пенсията за мъжете и жените се наблюдава при най-възрастните – над 95-годишните (съответно 233,62 лв. и 139,67 лв.).

Инвалидност общо заболяване

Разпределението по възрастови групи при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване показва, че най-висок е средният размер (192,19 лв.) на хората на възраст 65-69 години, следвани от 75-79-годишните със средна пенсия 191,96 лв. След тях е възрастовата група на 70-74-годишните, които получават средна месечна пенсия 191,32 лв. Тези три възрастови групи представляват 18,9% от общата съвкупност (313 088) на пенсионерите с лични първи пенсии за ИОЗ. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите е групата до 20 години – 123,67 лв., следвани от 20-24-годишните – 134,62 лв. поради ниските възнаграждения и осигурителен доход на по-младите хора и по-краткия им осигурителен стаж. Те заемат 0,2% от общия брой.

В **разпределението по пол** с най-висок средномесечен размер на пенсията за ИОЗ при мъжете са тези от възрастовата група на 80-84-годишните – 252,36 лв., докато при жените се наблюдава при 70-74-годишните (175,88 лв.). С най-нисък размер на пенсията и при двата пола е групата на 20-годишните. В тази възрастова група средномесечният размер на пенсията за ИОЗ при жените (126,60 лв.) е по-висок с 3,6% от този при мъжете (122,10 лв.).

Трудова злополука и професионална болест

Най-висок средномесечен размер на пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест получават пенсионерите на възраст 65-69 години (197,21 лв.), следвани от групата на 55-59-годишните със среден размер 194,83 лв. Те съставляват 24,6% от получаващите този вид пенсия. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите са 30-34-годишните (156,02 лв.).

Според **разпределението по пол** с най-висок среден размер са пенсионерите на възраст между 65 и 69 години както при мъжете, така и при жените. Средният размер на пенсията съответно е 210,27 лв. за мъжете и 169,89 лв. за жените. При мъжете групата на 20-24-годишните е с най-нисък размер на пенсията (150,08 лв.), а при жените – на възраст между 25 и 29 години и тези над 95 годишна възраст (136,08 лв.).

Средна продължителност на получаване на пенсиите по пол

Средната продължителност за получаване на една лична пенсия се определя от данните за броя на прекратените лични пенсии поради смърт за отчетната година и от информацията за годината, през която са били отпуснати тези пенсии, т.е. продължителността за получаване на даден вид пенсия. Действителните разходи за пенсии зависят не само от нивото на заплащаните пенсии, но и от периода на изплащане на пенсията, който от своя страна зависи от възрастта за пенсиониране и средната продължителност на живот.

През 2009 г. средната продължителност на получаване на една пенсия е **19,8** години, което е увеличение с 0,2 години спрямо продължителността през 2008 г. (19,6 г.). Запазва се тенденцията продължителността на получаване на пенсия при жените да е по-висока от тази при мъжете. Жените получават пенсия 22,5 години, докато мъжете с 5,3 години по-малко, или 17,2 години.

• **Общо за всички видове лични пенсии** средната продължителност за получаване при мъжете е по-малка от тази за жените, като разликата в средната продължителност за получаване на една пенсия между двата пола от един продължителен период с тенденция

на намаление до 5,1 през 2008 г., през 2009 г. се характеризира отново с нарастване на 5,3 години.

- Средната продължителност на получаване на личните пенсии **за осигурителен стаж и възраст** е общо 21,1 години, като при жените е 23,6, а при мъжете 18,8 години. От тях работещите при условията на първа категория труд получават пенсия средно 22,6 години, втора категория – 17,8 години и трета категория – 22,9 години. Отчетена е тенденция за нарастване на средната продължителност за получаване на една лична пенсия за осигурителен стаж и възраст – трета категория труд (от 16,7 за 2000 г. на **22,9** години за 2009 г.).

- Аналогична е тенденцията и при пенсиите за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест**, като за периода 2000-2008 г. средната продължителност за получаване на една лична пенсия непрекъснато нараства в диапазона от 27,0 на 32,7 години. Тази тенденция през 2009 г. се прекъсва, като е отчетено снижаване до 29,6 години. Поради специфичните законови условия за правото на получаване на този вид пенсии, в сравнение с пенсиите за инвалидност общо заболяване, те средно са получавани много по-дълго време. Мъжете ги получават средно 29,4 г., а жените 30,1 г.

- Средната продължителност за получаване на една лична пенсия за **инвалидност общо заболяване** за периода 2000-2009 г. се мени в границите от 14,4 в началото до 8,1 години за 2005 г., като през този период тенденцията е на намаление. За периода 2006-2008 г. нараства от 8,7 на 9,6 години и отново за 2009 г. намалява на 8,7 години. От мъжете са получавани средно 7,8 години, а от жените – 9,5 години.

Сравнителният анализ по видове пенсии показва, че средната продължителност за получаване на една лична пенсия е най-дълга за пенсионерите с пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест, следвани от пенсиите за осигурителен стаж и възраст. Най-кратко получават лична пенсия пенсионерите с пенсии за инвалидност поради общо заболяване, тъй като тя има срочен характер. Подобна зависимост на наблюдаваните видове пенсии се забелязва и по пол.

Прекратени пенсии по причина за прекратяване

Общият брой на **прекратените и спрени пенсии** към 31.12.2009 г. (139 286) е намалял с 3,9% спрямо броя им през 2008 г. (144 981). От тях 119 163 са лични и 20 123 наследствени. Пенсията се прекратява при отпадане на основанието за получаването ѝ. През 2009 г. се наблюдава нарастване с 3 862 броя на прекратените пенсии по причина „промяна на вида на пенсията“ – променили вида си от пенсии за инвалидност в пенсии за осигурителен стаж и възраст (поради изпълнени условия за отпускане на пенсия за ОСВ). В зависимост от причините за прекратяване най-много са прекратените пенсии поради смърт на пенсионера – 98 643, или 70,8%. На второ място са прекратените поради промяна на вида на пенсията – 15 465, което е 11,1% от всички прекратени пенсии. Поради рехабилитиране на инвалиди и преминаване на пенсионната преписка в друг окръг са прекратени 12 781 пенсии, или 9,2%. Спрямо 2008 г., когато прекратените поради смърт са били 100 605 пенсии, те са намалели с 2%, докато прекратените поради промяна на вида на пенсията през 2009 г. са се увеличили с 33,3% (11 603 бр.).

- От всички 95 991 **лични пенсии, прекратени поради смърт**, 49,4% са на жени и 50,6% на мъже.

- Броят на **прекратените поради смърт лични пенсии за осигурителен стаж и възраст** е 75 214, от които 39 383 (52,4%) на мъже и 35 831 (47,6%) на жени.

- През 2009 г. са **прекратени след рехабилитиране на инвалиди или поради смърт 20 800 лични пенсии за инвалидност**. От тях 10 430 (50,1%) са на мъже и 10 370 (49,9%) на жени. Средната продължителност на получаване на тези пенсии се е увеличила през 2009 г. с 8,3%, като е станала 9,1 години. Мъжете са ги получавали средно 8,4 години, а жените – 9,8 години. От прекратените поради рехабилитиране (5 728) 58,6% са на жени и 41,4% на мъже. Средната продължителност на получаването им за периода от инвали-

дизирането до възстановяването на работоспособността е 5,5 г., като при жените е 5,5 г., а при мъжете – 5,6 г.

➤ Прекратените (по причина на смърт или след рехабилитиране) лични пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** през 2009 г. са 20 376, което е с 19,7 на сто по-малко спрямо броя им през 2008 г. (25 369). Прекратените пенсии на мъже са 10 137 (49,7%), а на жени 10 239 пенсии (50,3%).

➤ Най-малък брой след рехабилитиране на инвалиди или поради смърт са прекратените пенсии за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест** – 424 пенсии. От тях мъжете са 69,1% (293 бр.), а жените 30,9% (131 бр.).

Средни показатели за добавките към пенсиите през 2009 г. по пол и вид на добавката

Всички добавки, които се изплащат към пенсиите към 31.12.2009 г. (като състояние – заварени и новоотпуснати), общо са **977 305**, или с 25 328 по-малко отколкото в края на 2008 г. (1 002 633).

■ От тях с най-голям относителен дял са **добавките по чл. 84 от КСО**, или така наречените вдовишки добавки. Отпускат се на преживелия съпруг/а в размер 20 на сто от пенсията/те на починалия наследодател. Към 31 декември 2009 г. техният брой е **683 344**. Нарастването им спрямо 2008 г. е 1,0%. **Жените**, получаващи вдовишки добавки (543 422), са близо 4 пъти повече от мъжете с право на такива (139 922). **Средният месечен размер** на добавката към 31.12.2009 г. е **40,90 лв.**, като при жените е 44,17 лв., а при мъжете – 28,18 лв. Той общо е с 19,7 на сто по-висок от изплатения за 2008 г. При мъжете нарастването е с 18,6%, а при жените – 19,8%. Статистиката показва, че мъжете получават по-високи пенсии от жените и съответно добавките, изчислени от техните пенсии, също са по-високи.

■ Към края на годината се изплащат **112 169 добавки за чужда помощ**. В сравнение с края на 2008 г. броят им е намалял с 3,0%. За сметка на ДОО се изплащат 97 838 добавки (87,2% от всички добавки за чужда помощ), а останалите са със средства от централния републикански бюджет.

■ **Добавките по отменени закони** вече не се отпускат, но продължават да се изплащат. Такива са добавките за навършена 75- и 80-годишна възраст, които след деноминацията на лева останаха в пренебрежително малък размер – съответно 0,15 лв. и 0,23 лв. Продължава да се изплаща и добавката в размер на 33,30 лв. за лица, пенсионирани се като миньори по отмененото ПМС № 40 от 1968 г. или отговаряли на неговите условия. Към 31.12.2009 г. се изплащат **114 004 добавки за старост** и **40 690 миньорски добавки**.

■ Към края на 2009 г. се изплащат **10 484 добавки** съгласно **чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица**, или с 639 повече отколкото през 2008 г.

■ Въз основа на Указ № 1611 на инвалидите от войните и по чл. 5 от ЗВВ на ветераните от войните са изплатени **16 961 добавки за ветераните от войните**, или с 3 866 по-малко от края на 2008 г.

Запазва се очерталата се от 2003 г. насам тенденция на намаление броя на пенсиите, към които се получават различните видове добавки. През 2009 г. техният брой (177 175) е намалял с 3,8 на сто, спрямо броя им (184 116) в края на 2008 г.

ГАРАНТИРАНИ ВЗЕМАНИЯ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖИТЕЛИТЕ

Със Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя (ЗГВРСНР) към НОИ се създаде специален фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (обн., ДВ, бр. 37 от 04.05.2004 г.). Този фонд е финансовият източник за получаване на начислените, но неизплатени трудови възнаграждения и парични обезщетения на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя. Предназначението на фонда е да осигури защита на вземанията на работниците и служителите, произтичащи от трудовите им правоотношения, когато спрямо техните работодатели е открито производство по несъстоятелност.

Работодателите са задължени да внасят определени месечни вноски във фонда за работещите при тях по трудово правоотношение работници и служители. Вноската за фонда е за сметка на работодателя и се определя ежегодно със закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. Фондът се управлява от надзорен съвет и директор.

Надзорният съвет на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ е управленски орган, който се състои от осем члена, разпределени по схемата 4:2:2 така:

- четирима представители на национално представените работодателски организации;
- двама представители на представителните синдикални организации;
- двама представители на Министерския съвет – по един от Министерство на труда и социалната политика и от Министерство на финансите.

По-голямото представителство на работодателските организации в състава на надзорния съвет се основава на обстоятелството, че вноските във фонда се правят изцяло и само от работодателите и те са заинтересовани от управлението на фонда съобразно предназначението му.

Мандатът на Надзорния съвет е три години. Всяка година на базата на ротационен принцип се избира председател от състава на надзорния съвет. На надзорния съвет на фонд ГВРС са възложени няколко функции. Той упражнява правомощията си по чл. 11 от ЗГВРСНР като:

- Приема правилник за организацията и дейността си;
- Утвърждава Инструкция за реда и начина за осигуряване на текущия обмен на информация между Националната агенция за приходите и фонд ГВРС по предложение на директора на фонда;
- Приема решения за отписване на несъбиращи вземания след приключване на производството по несъстоятелност на работодателя, въз основа на информация от Агенцията за държавни вземания и доклад на директора на фонда;
- Определя с решение размера на годишната издръжката на фонда, съгласно чл. 15, ал. 1, т. 3 от ЗГВРСНР;
- Утвърждава проекта на годишния бюджет на фонд ГВРС;
- Разглежда, обсъжда и приема по предложение на директора на фонда вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства;
- Взема решение за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда по реда на чл. 16 от ЗГВРСНР, като ежегодно приема годишна инвестиционна програма на фонда;
- Утвърждава ежегодно основните насоки и плана за осигуряването със средства на фонда, които са база за разработването на годишната инвестиционна програма;
- Утвърждава списък на банките, които обслужват фонда, определени по реда на чл. 29 от Кодекса за социално осигуряване;
- Приема отчета за изпълнение на бюджета на фонда и отчета за изпълнение на годишната инвестиционна програма като неразделна част от него;

- Прави предложение пред управителя на Националния осигурителен институт за назначаване и освобождаване на директора на фонда и определя възнаграждението му;
- Определя с решение лицето, на което ще се делегират правомощия да изпълнява функциите на директор на фонда за периодите, в които титулярът е в отпуск, командировка, трайно отсъствие, физическа или фактическа невъзможност да изпълнява функциите си и го предлага на управителя на НОИ;
- Осъществява контрол върху дейността на директора на фонда;
- Приема решения по други въпроси в съответствие с разпоредбите на ЗГВРСНР.

Директорът на фонд ГВРС се назначава от управителя на НОИ по предложение на НС на фонда и има четиригодишен мандат. Директорът представлява фонда и осъществява оперативното му ръководство като упражнява правомощията по чл. 12, ал. 3 от ЗГВРСНР, а именно:

- Действа като разпоредител с бюджета на фонда;
- Съвместно с Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в Централното управление на НОИ извършва дейността по чл. 13а, ал. 1, т. 28 от Правилника за организацията и дейността на Националния осигурителен институт;
- Съвместно с Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в ЦУ на НОИ разработва методически указания, формуляри и образци за изплащане на гарантираните вземания;
- Решава всички останали въпроси, които не са от изключителната компетентност на надзорния съвет и на управителя на НОИ, във връзка с дейностите по гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност;
- Прави предложения за промени в правилника за дейността на фонд ГВРС и правилника за организацията и дейността на надзорния му съвет;
- Дава становища, мнения и препоръки по нормативни актове и други въпроси, свързани с дейността на фонда;
- Разработва Вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда и ги предлага за утвърждаване от надзорния му съвет;
- Разработва ежегодно Основни насоки и план за осигуряване средствата на фонда и ги предлага за утвърждаване от надзорния съвет на фонд ГВРС;
- Разработва и предлага изменения и допълнения на Инструкцията за реда и начина за осигуряване на текущия обмен на информация между Националната агенция за приходите и фонд ГВРС;
- Прави предложение пред надзорния съвет на фонда за отписване на несъбиращите вземания след приключване на производството по несъстоятелност на работодателя въз основа на предоставена от Агенцията за държавни вземания информация;
- Изработва и предлага на надзорния съвет на фонда ежегодно до края на месец декември проект на годишна инвестиционна програма;
- Ръководи изпълнението на годишната инвестиционна програма на фонда, подпомаган от сектор „Финанси, инвестиционна дейност и банково обслужване“ към Главна дирекция „Финансово-стопански дейности“ на Националния осигурителен институт, съгласно приетите Вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда;
- Подготвя отчета за изпълнението на бюджета и годишната инвестиционна програма на фонда;
- Изготвя тримесечни текущи отчети за състоянието на приходната и разходната част на фонда, а също и за достигнатата доходност от инвестиции.

Административното, техническото, счетоводното, правното и информационното обслужване на фонда се извършва от Националния осигурителен институт на основание чл. 13 от закона.

Съгласно разпоредбите на чл. 28 от ЗГВРСНР, в резултат на изплащането на гарантираните вземания на работниците и служителите от средствата на фонда, в негова полза възниква правото на иск срещу работодателя в размер на масата на изплатените средства. В производството по несъстоятелност, във връзка с изплатените гарантирани вземания на работниците и служителите, фондът се представлява от Агенцията за държавни вземания (АДВ).

Задължение за внасяне на осигурителни вноски и осигурени лица във фонда

Съгласно Закона за гарантираните вземания на работници и служители при несъстоятелност на работодателя, **задължени лица са всички физически и юридически лица**, които наемат лица по трудово правоотношение и спрямо които може да се открие производство по несъстоятелност по реда на Търговския закон или по реда на специални закони. Те са длъжни да внасят задължителните месечни вноски във фонда за работещите при тях по трудово правоотношение работници и служители с изключение на лицата, които са:

- съдружници в търговските дружества;
- членове на органите на управление и контрол на търговеца;
- съпрузи и роднини по права линия на търговеца – физическо лице или на лицата по предходните две подточки.

Вноски във фонда не се внасят от работодателите, визирани в § 1, т. 1 от Допълнителните разпоредби на Кодекса на труда, спрямо които не може да се открие производство по несъстоятелност, тъй като не са „търговци“ по смисъла на закона. Това са държавните учреждения – министерства, изпълнителни агенции, общини, учебни заведения, висши училища, институти, регистрирани партии по Закона за политическите партии, регистрирани вероизповедания по Закона за вероизповеданията и др. Не са задължени лица по смисъла на чл. 2 от ЗГВРСНР също и неперсонифицирани дружества, търговски представителства, народни читалища, синдикални организации, нотариуси и адвокати.

Вноската за фонда се определя ежегодно със Закона за бюджета на ДОО, но не може да надвишава 0,5%. Размерът ѝ се намали от 0,5% през предходните години на **0,1%** за 2009 г. Осигурителните вноски се дължат върху изплатени или начислени brutни трудови възнаграждения, но върху не повече от максималния месечен размер на осигурителния доход, определен със Закона за бюджета на ДОО, който за 2009 г. е **2 000 лв.** В случай, че работникът или служителят има сключен трудов договор с повече от един работодател, то вноски във фонда се дължат от всеки работодател поотделно. При вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ не се прилага минимален осигурителен доход. Не се дължат осигурителни вноски върху плащанията на работниците и служителите от средствата за социални разходи, средствата за работно, униформено и представително облекло, както и парични обезщетения, дължими от работодателя по силата на нормативен акт. Това са паричните обезщетения по членове от 213 до 221 включително, чл. 222, ал. 2 и 3, чл. 224, 225, 331 КТ. От 01.01.2007 г. вноски за фонд ГВРС се дължат и върху възнаграждението, което работодателят изплаща за своя сметка на работниците и служителите за първия работен ден от временната неработоспособност.

Със стартирането на Националната агенция за приходите от началото на 2006 г., и на база законови промени в сила от 01.01.2006 г., контролът по внасянето на вноските във фонд ГВРС се осъществява от органите на НАП, а контролът по изплащането на гарантираните вземания се извършва от контролните органи на Националния осигурителен институт.

Националната агенция за приходите ежесечно предоставя на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ информация за размера на събраните приходи, просрочените вземания и подлежащите на възстановяване суми за фонда. Между НАП и фонд ГВРС има подписана Инструкция за реда и начина за осигуряване на текущия обмен на информация между Националната агенция за приходите и ръководството на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“.

Дължимите, но невнесени вноски, се събират по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс, като се прилагат правилата за установяването и събирането на задължителните осигурителни вноски (чл. 21, ал. 2 от ЗГВРСНР).

Право и размер на гарантираните вземания

Право на гарантирани вземания имат работниците и служителите, за които са били внесени или дължими осигурителни вноски за всички осигурени социални рискове и на които трудовото правоотношение не е прекратено към датата на обнародване на решението за откриване на производство по несъстоятелност в Държавен вестник или е прекратено през последните три месеца преди тази дата. За да имат право работниците и служителите на гарантирано вземане, работодателят трябва да е осъществявал дейност най-малко шест месеца преди началната дата на неплатежоспособността, посочена в решението по чл. 6 от ЗГВРСНР. Невнасянето на дължимите вноски от работодателя не лишава правоимащите работници и служители от гарантираните вземания. Правото на гарантирано вземане възниква от датата на вписване на решението за:

- 1) откриване на производство по несъстоятелност;
- 2) откриване на производство по несъстоятелност с едновременно обявяване в несъстоятелност;
- 3) откриване на производство по несъстоятелност, обявяване в несъстоятелност и прекратяване на производството по несъстоятелност поради недостатъчност на имуществото за покриване на разноските по производството.

Гарантираните вземания на работниците и служителите са начислените и неизплатени:

1. трудови възнаграждения, дължими от работодателя по индивидуални и колективни трудови договори;

2. парични обезщетения, дължими от работодателя по силата на нормативен акт.

С направената редакция на чл. 4, ал. 1 от ЗГВРСНР се разширява обхвата на лицата, които имат право на гарантирани вземания. От 1 юли 2006 г. такова право вече имат всички лица, които са били в трудово правоотношение с работодателя, независимо от срока му и продължителността на работното време. Това се отнася за лицата, за които не се внасят вноски за всички осигурени социални рискове. Тук попадат включените в програмата на МТСП „От социални помощи към осигуряване на заетост“, за които не се дължат вноски за фонд „Безработица“, и лицата, осигурени по реда на чл. 4, ал. 2 от КСО, които са наетите на работа при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец. Работодателите, които имат такива работници и служители, вече дължат и за тях осигурителни вноски за фонд ГВРС.

Полаганият се размер на гарантираните вземания се определят в глава трета от ЗГВРСНР, като:

- **Гарантираните вземания на работниците и служителите, на които трудовите договори не са прекратени** към датата на обнародване на решението за откриването на производството по несъстоятелност, **са в размер на:**
 - **последните три начислени, но неизплатени месечни трудови възнаграждения и парични обезщетения през последните 6 календарни месеца**, предхождащи месеца, в който е вписано решението за откриване на производство по несъстоятелност, но месечно **не повече от определения за тези случаи максимален размер**, ако работникът или служителът е бил в трудово правоотношение със същия работодател **не по-малко от три месеца;**
 - **начислените, но неизплатени трудови възнаграждения и парични обезщетения, но не повече от една минимална работна заплата**, установена за страната към датата на вписване на решението, ако към тази дата работникът или служителът е бил в трудово правоотношение със същия работодател **по-малко от три месеца;**
- В случай, че вземанията на работниците и служителите **са само за начислени, но**

неизплатени парични обезщетения за сметка на работодателя, дължими по силата на нормативен акт или колективен трудов договор, гарантираното вземане е в размер на:

- неизплатените обезщетения, но **не повече от четирикратния размер на МРЗ**, установена за страната към датата на прекратяване на трудовото правоотношение, ако са били в трудово правоотношение със същия работодател **повече от три месеца**;
 - неизплатените обезщетения, но **не повече от една минимална заплата**, ако трудовото правоотношение със същия работодател е **по-малко от три месеца**.
- **Максималният месечен размер** на гарантираните вземания се определя ежегодно със ЗБДОО и не може да бъде по-малък от две и половина МРЗ, установени към датата на вписване на решението. За 2009 г. **максималният месечен размер е 660 лв.**

С допълнителната разпоредба на § 1 от ЗГВРСНР, която е в съответствие с прилагания от 01.01.2007 г. Регламент на Европейския съюз (ЕИО) № 1408/71, са защитени и служителите от клоновете на чужди компании.

- **Право на гарантирани вземания** при условията, по реда и в размерите, определени със ЗГВРСНР, имат работниците и служителите, наети по трудови правоотношения в предприятие-български работодател. Предприятието трябва да осъществява стопанска дейност на територията на Република България и да е обособена част от друго предприятие, осъществяващо стопанска дейност на територията на друга държава – членка на ЕС или на друга държава от Европейското икономическо пространство. Когато по реда на законодателството на тази държава предприятието е в несъстоятелност и това се отнася и за обособената част от него в България, в този случай работникът или служителят, нает от такъв работодател, също има право на гарантирано вземане в размерите и сроковете, определени със ЗГВРСНР.

Едновременно с изплащането на гарантираните вземания се внасят и дължимите осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване, допълнителното задължително пенсионно осигуряване и задължителното здравно осигуряване, в размерите определени в КСО.

Финансово състояние на фонд „ГВРС“

Годишната план-сметка за 2009 г. на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ е утвърдена в приложение към Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. Средствата на фонда не се включват в средствата на другите фондове на държавното обществено осигуряване и активите и пасивите му не могат да се обединяват с активите и пасивите на другите фондове на ДОО.

Основните параметри, заложи при разработването и отчитането на бюджета на фонд „ГВРС“ за 2009 г., са следните:

НАТУРАЛНИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ФОНД „ГВРС“ ПРЕЗ 2009 г.			
Показатели	План	Отчет	Изпълнение
	2009 г.	2009 г.	
Средногодишен брой лица, за които са внесени вноски за фонд „ГВРС“	2 054 100	1 930 272	94,0%
Средномесечен осигурителен доход (лв.)	540,90	540,30	99,9%
Процент на вноската (определя се със ЗБ на ДОО)	0,1%	0,1%	
Доходност от инвестиции в ДЦК	4,01%	4,31%	
Лихвени проценти по срочни депозити	3,89%	0,48%	
Разходи за издръжка на фонда, като % от годишните приходи на фонда	0,3%	0,3%	
Разходи по дейността по чл. 13 от ЗБДОО (1,5% от приходите от вноски във фонда)	1,5%	1,5%	
Брой на осиг. лица с изплатени гарантирани вземания	1 203	433	36,0%
Размер на изплатеното средно гарантирано вземане от фонд „ГВРС“ – на лице (лв.)	1043	1048	100,5%

Средногодишният брой на лицата, за които работодателят внася вноски за своя сметка

във фонд ГВРС по отчетни данни за 2009 г., е с близо 124 хиляди по-малко от планирания брой, или с 6 на сто по-малко. Имайки предвид броя на лицата за предходната година може да се предположи, че намаленият брой спрямо планирания е в резултат от понижаване заетостта в икономиката на страната.

Отчетеният средномесечен осигурителен доход на осигурените лица във фонда **540,30 лв.** е почти равен (с 0,11% по-малко) на планирания 540,90 лв.

Броят на лицата, на които са изплатени гарантирани вземания са **433**, или 36 на сто от планирания брой (1 203). На фона на отчетеното през предходната година, когато този процент беше едва 1,3 на сто, повишението е доста голямо. През 2009 г. 413 лица повече са получили обезщетение спрямо 2008 г. И все пак броят на лицата, получаващи гарантирани вземания, е сравнително малък. Дължи се на факта, че фирмите, изпаднали в несъстоятелност, не могат да покрият нормативните изисквания, необходими за изплащане гарантираните вземания на работниците и служителите от този фонд, въпреки законовите промени (ДВ. бр. 48 от 2006 г.).

Отчетеното средно обезщетение на осигурено лице (1 048 лв.), следвайки тенденцията на отчетения средномесечен осигурителен доход, също е в рамките на планираното (1 043 лв.), или изпълнението е 100,5 на сто.

ОБОБЩЕНА ПЛАН-СМЕТКА НА ФОНД „ГВРС“ ЗА 2009 г.				
	ПОКАЗАТЕЛИ	ПЛАН	ОТЧЕТ	ИЗПЪЛНЕНИЕ
		(хил. лв.)	(хил. лв.)	(%)
I.	ПРИХОДИ	19 290,3	21 804,9	113,0%
1.	Осигурителни вноски	13 332,7	15 492,0	116,2%
2.	Приходи и доходи от собственост	5 815,8	6 114,8	105,1%
3.	Приходи от глоби, санкции и наказателни лихви	141,8	203,3	143,4%
4.	Други неданъчни приходи		-5,2	
II.	РАЗХОДИ	1 795,1	710,5	39,6%
1.	Заплати и възнаграждения на персонала, нает по трудови правоотношения	27,5	24,8	90,2%
2.	Други възнаграждения и плащания на персонала	30,2	19,3	63,9%
3.	Осигурителни вноски за ДОО	149,4	42,5	28,4%
4.	Здравно-осигурителни вноски	63,0	17,0	27,0%
5.	Вноски за ДЗПО	24,8	5,9	23,8%
6.	Други текущи трансфери за домакинствата (гарантирани вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя)	1 255,2	321,8	25,6%
6.1.	Плащания от фонд „ГВРС“ на вземания на работниците и служителите от предприятия в несъстоятелност	1 255,2	383,0	30,5%
6.2.	Възстановени суми на работодатели за изплатени от фонд „ГВРС“ гарантирани вземания на работници и служители (-)		-61,2	
7.	Разходи за издръжка на фонда	245,0	279,2	114,0%
III.	ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	17 495,2	21 094,4	120,6%
IV.	ФИНАНСИРАНЕ	-17 495,2	-21 094,4	120,6%

Приходи

Приходите във фонд ГВРС се набират от:

- задължителни месечни осигурителни вноски за сметка на работодателите, които са и основният източник на приходи във фонда;
- приходи от встъпване в правата на удовлетворени от фонда кредитори в рамките на съдебното производство по несъстоятелност;

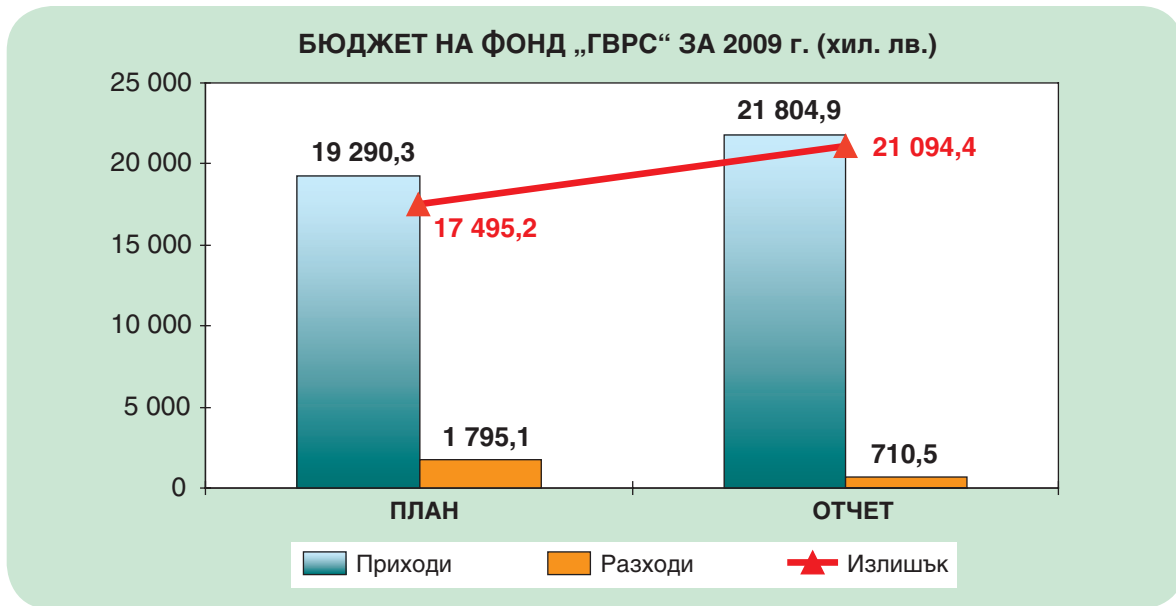
- възстановени от работодателя суми за изплатените от фонда гарантирани вземания и за внесените за сметка на работодателя осигурителни вноски;
- доходи от инвестиране на временно свободните парични средства на фонда, като законодателят е предвидил следните ограничения:
 - ценни книжа, издадени или гарантирани от държавата – не по-малко от 65 на сто от временно свободните средства. Именно с оглед на сигурността е предвидено най-голяма част от средствата на фонда да бъдат инвестирани по този начин по презумпция, че държавата не би могла да фалира и тези ценни книжа не носят риск;
 - общински облигации – не повече от 10 на сто от временно свободните средства;
 - депозити в банки – не повече от 25 на сто от временно свободните средства;
- дарения, временни финансови и безвъзмездни помощи, като в случаите на временен недостиг на средства във фонда за покриване на неотложни плащания, могат да се ползват краткосрочни безлихвени заеми от републиканския бюджет и/или от фондове със социално предназначение;
- наказателни лихви, дължими при ненавременното изпълнение на задължението за вноски във фонда;
- глоби в случаите на реализиране на административнонаказателна отговорност на работодател или длъжностно лице за неизпълнение на ЗГВРСНР или на нормативните актове по прилагането му;
- други източници.

Отчетените приходи през 2009 г. са **21 804,9 хил. лв.**, или с 13 на сто повече от планираните 19 290,3 хил. лв.

- Основната част от приходите се формират **от вноски** от работодатели за работници и служители. Техният дял през 2009 г. е 71,1 %. Постъпили са общо **15 492 хил. лв.** от вноски, като преизпълнението е с 16,2 %. Преизпълнението е в резултат на издължаването на работодателите за 2008 г., тъй като за 2009 г. броят на осигурените лица е с близо 124 хиляди по-малък от планирания, а средномесечният осигурителен доход е почти равен на планирания.

Приходите от осигурителни вноски зависят от броя на осигурените лица, средния осигурителен доход и размера на осигурителната вноска.

- **Средногодишният брой на лицата**, за които са внесени осигурителни вноски за фонд ГВРС през 2009 г., е **1 930 272**, или с 6 на сто по-малко от планирания – 2 054 100.
- Отчетеният **средномесечен осигурителен доход** на осигурените лица е **540,30 лв.**, който е с 0,1% по-нисък от планирания (540,90 лв.).
- През 2009 г. определеният със ЗБ на ДОО **размер на осигурителната вноска** за фонд ГВРС е **0,1%** и е драстично намален спрямо предходните година, когато беше 0,5%.
- **Приходите и доходите от собственост** са **6 114,8 хил. лв.** (28% от общите приходи) при план 5 815,8 хил. лв. Те са основно от лихви при инвестиране на временно свободните парични средства на фонда в срочни депозити, ДЦК и др. Отчетената доходност от лихви по срочни депозити е в размер на 1 393,1 хил. лв. (с 6 на сто над планираната), а постигнатата доходност от инвестирането в ДЦК е 4 716,1 хил. лв. (с 5 на сто над планираната).
- Приходите **от глоби, санкции и наказателни лихви** са **203,3 хил. лв.**, или с 43,4 на сто над планираните 141,8 хил. лв.

Разходи

Законът определя за какво могат да се разходват натрупаните във фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ средства и те са за:

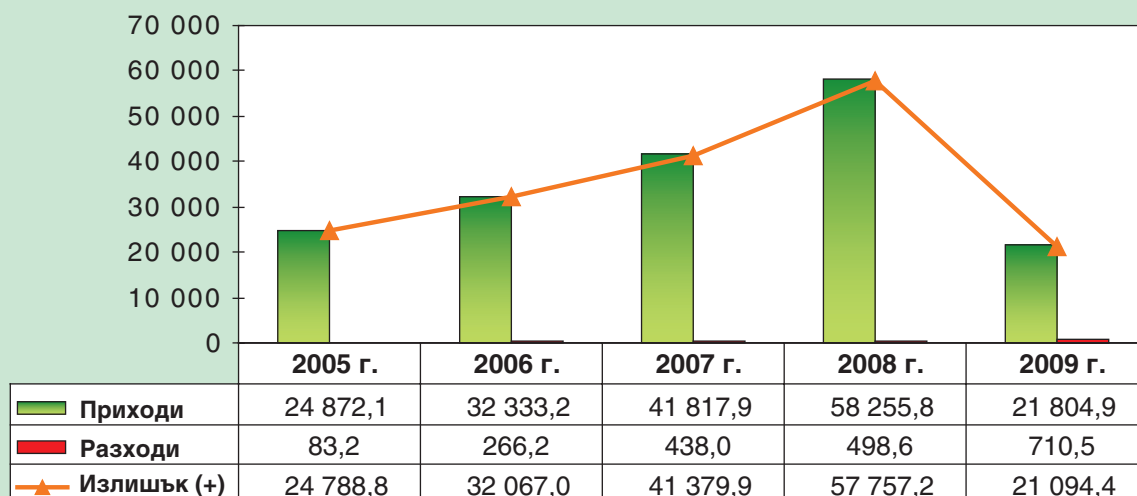
- изплащане на гарантирани вземания;
- осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО, НЗОК;
- издръжка на дейността на фонда в размер, установен от неговия надзорен съвет, но не повече от 0,3 на сто от годишните приходи на фонда;
- разходи за административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване, което се осъществява от НОИ. Тези разходи се определят ежегодно със закона за бюджета на ДОО.

Изразходваните средства през 2009 г. от фонд „ГВРС“ са **710,5 хил. лв.** Изпълнението на планираните средства е 39,6 %. В сравнение с 2008 г., когато разходите са били 498,6 хил. лв. те са нараснали с 42,5 на сто. Разпределението на направените разходи през 2009 г. е както следва:

- Общо изплатените суми за гарантирани вземания са 63,9 на сто от общите разходи на фонда. Изплатени са гарантирани вземания на 433 лица на обща сума **453,8 хил. лв.** (30,4% от планираните). В сумата са включени и задължителните осигурителни вноски от работодателя, изплатени от фонда. От тях изплатените обезщетения на работниците и служителите са **383,0 хил. лв.**, като средният размер на обезщетението на осигурено лице е **1 048 лв.**, което е почти равно на планираното 1 043 лв.
- Общо преведените задължителни осигурителни вноски от фонд ГВРС за ДОО, ДЗПО, НЗОК са **65,4 хил. лв.**, което е 27,6 % от планираните. Те са върху изплатените гарантирани вземания, заплати и възнаграждения на персонала, възстановени осигурителни вноски от работодателите и др. Разпределението им е следното:
 - Върху изплатените заплати и възнаграждения по трудови правоотношения на персонала са преведени **6,3 хил. лв.**;
 - За изплатените гарантирани вземания на работниците и служителите са преведени **70,8 хил. лв.** осигурителни вноски;
 - Възстановените осигурителни вноски от работодателите върху изплатените възнаграждения на работниците и служителите са минус **11,7 хил. лв.**
- Изплатените възнаграждения за членовете на Надзорния съвет и директора на фонд ГВРС са **44,1 хил. лв.**

- Направените разходи за административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване, което се извършва от НОИ, са **259,3 хил. лв.**, което е 36,5% от общите разходи. Тези разходи се определят ежегодно със закона за бюджета на ДОО, като за 2009 г. определеният размер е 1,5% от приходите от осигурителни вноски във фонд ГВРС (чл. 13 от ЗБДОО).

ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ НА ФОНД „ГВРС“ ЗА ПЕРИОДА 2005 – 2009 г. (хил. лв.)

- Възстановените суми от работодатели за изплатените от фонд ГВРС гарантирани вземания на работници и служители от предприятия в несъстоятелност за 2009 г. са **61,2 хил. лв.**, а с включените задължителни осигурителни вноски от работодателите общата възстановена сума е 72,8 хил. лв.

За 2009 г. фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ приключи с **излишък 21 094,4 хил. лв.**, при планиран 17 495,2 хил. лв. Реализираният излишък е с 20,6 % по-голям от планирания.

Наличността по сметката на фонд ГВРС към 01.01.2010 г. е в размер 5 100,1 хил. лв.

В края на 2009 г. фондът има закупени с натрупване ДЦК на първичния пазар за три, пет и десет години на стойност 136 561,6 хил. лв. Закупените ДЦК само за 2009 г. са за 31 344,1 хил. лв. със средна доходност 4,31%, изплащана на купон. Наличността по срочни депозити с натрупване е 40 000 хил. лв. със средна доходност 0,48 %. Рязкото понижение на лихвата по срочни депозити за периода 2008–2009 г. от 3,74% в началото на 2008 г. на 1,45% доходност към края на годината и продължаващото понижаване през 2009 г. до 0,34% наложи ръководството на фонда да вземе решение за прекратяване инвестирането на свободните средства в срочни депозити, което рефлектира негативно върху доходността им. За да се избегне това, те бяха редуцирани във времето и пренасочени за закупуването на ДЦК.

Прогнозата за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, която се разработва от Националния осигурителен институт, на база отчета за 2009 г. показва, че през следващата година трябва да продължат инвестициите в ДЦК, с цел инвестиционният портфейл да носи максимална доходност на вложените свободни средства на фонда. Така ще се компенсират очакваните по-ниски приходи от вноски, дължащи се както на намаляването на вноската за фонда от 0,5% на 0,1%, така и на броя на осигурените лица.

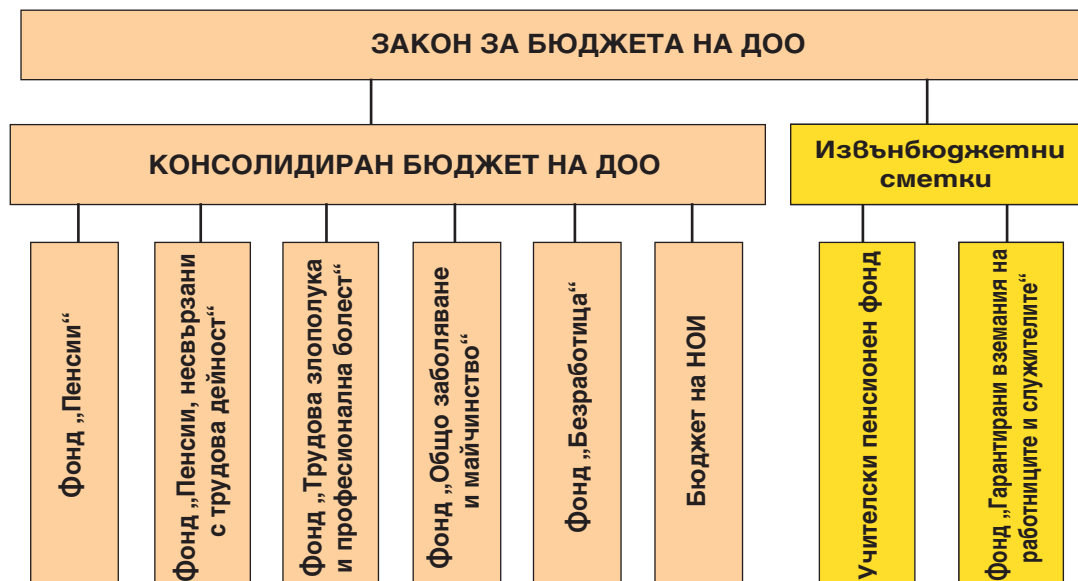
ОТЧЕТ НА ФОНД „ГВРС“ ЗА ПЕРИОДА 2005-2009 г.							
		2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2009 г./ 2008 г.
		(хил. лв.)	(хил. лв.)	(хил. лв.)	(хил. лв.)	(хил. лв.)	(%)
I.	ПРИХОДИ-ОБЩО	24 872,1	32 333,2	41 817,9	58 255,8	21 804,9	37,4%
1.	Осигурителни вноски от работодатели за работници и служители	24 771,5	32 249,6	41 884,4	54 633,0	15 492,0	28,4%
2.	Глоби, санкции и наказателни лихви	8,4	20,4	80,9	193,4	203,3	105,1%
3.	Приходи и доходи от собственост			-107,7	3 194,1	6 114,8	191,4%
4.	Други данъчни приходи (неразпознати преводи за уточняване)	92,1	63,2	0,2	0,7	-5,2	-742,9%
II.	РАЗХОДИ-ОБЩО	83,2	266,2	438,0	498,6	710,5	142,5%
1.	За гарантирани вземания на работници и служители	46,4	25,0	21,7	-8,0	321,8	-4022,5%
2.	Осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО и НЗОК	16,6	8,9	9,0	6,7	65,4	976,1%
3.	Заплати, възнаграждения и др. плащания на персонала	16,9	23,9	27,4	42,5	44,1	103,8%
4.	Издръжка на ф. „ГВРС“	3,3	0,3	27,7	28,9	19,9	68,9%
5.	За административното обслужване на ф. „ГВРС“ от НОИ	0,0	208,1	352,2	428,5	259,3	60,5%
III.	ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	24 788,8	32 067,0	41 379,9	57 757,2	21 094,4	36,5%

КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА 2009 г.

Консолидираният бюджет на ДОО за 2009 г. включва приходите, разходите, трансферите, субсидиите, дефицита/излишъка на петте осигурителни фонда и административния бюджет на НОИ.

Бюджета на ДОО е основният финансов план на социалноосигурителната система, с който се реализира определената за годината осигурителна политика. Структурата на бюджета следва модела на фондовата организация на държавното обществено осигуряване, съобразно спецификата на осигурителните рискове, съвкупностите на осигурените лица и изискванията на единната бюджетна класификация.

Бюджетът е разработен и приет при спазване на макроикономическите параметри, заложи в Закона за държавния бюджет на Република България за 2009 г. Чрез него се осигурява финансовата основа и се гарантира отпускане и изплащане на пенсиите и обезщетенията от ДОО. Най-важните политики и основни цели, реализирани чрез изпълнението на бюджета на ДОО за 2009 г. са: повишаване ефективността и качеството на услугите за осигурителите и бенефициентите на системата чрез усъвършенстването на технологията по предоставяне на паричните обезщетения и помощи от ДОО, доизграждане на архивното стопанство в НОИ, подобряване на информационната сигурност и повишаване ефективността на контрола върху поведението на осигурителите и осигурените лица по спазване на трудовото и осигурително законодателство и в областта на експертизата на временната и трайна неработоспособност.

Законът за бюджета на ДОО за 2009 г. беше приет в края на 2008 г. когато задълбочаващата се финансова и икономическа криза още слабо проявяваше отрицателното си влияние върху социалната сфера, затова основните политики залегнали в бюджета все още акцентираха върху повишаване на социалните плащания.

Съществена особеност на отчета за бюджета за 2009 г. е преструктурирането на формата му, като приходите и разходите включват и трансферите, а се изключиха здравноосигурителните вноски за НЗОК, които директно се предоставят от РБ, а не от бюджета на ДОО.

В бюджета е отразено и политическото решение за участие на държавата в приходите на фонд „Пенсии“ с трансфер, равен на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица.

Със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване ежегодно се определят:

- Минималните месечни осигурителни доходи по видове осигурени лица и максималният осигурителен доход за всички осигурени лица;
- Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст;
- Минималният и максималният размер на обезщетението за безработица;
- Размерът на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете по чл. 53, ал. 1 и 2 от КСО;
- Размерите на вноските за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ по групи основни икономически дейности и за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (ГВРС);
- Приема се план-сметка на фонд ГВРС и се определя максималният размер на гарантираните вземания.

Анализът на изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО и на бюджетите по фондове показва изпълнението на една от основните функции на НОИ да управлява ефективно и прозрачно средствата на ДОО в съответствие с фондовия принцип за финансиране и изразходване на средствата според структурата на осигурените социални рискове. Последващият контрол върху изпълнението на бюджета в неговите съставни части по осигурителни фондове и социалноосигурителни програми, финансирани от тези фондове, е действителен инструмент за проследяване набирането и изразходването на бюджетните средства, реализацията на дългосрочните и годишните приоритети на социалноосигурителната политика и постигнатите резултати и ефекти. Анализът на изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО подпомага ръководните органи на НОИ при представянето пред органите за управление на държавата и пред заинтересованите среди в обществеността не само конкретните резултати от изтеклата година, но и при проследяването на очертаните насоки на провеждащата се реформа в социалното осигуряване и изпълнението на възложените на НОИ отговорности.

Съгласно Закона за бюджета на ДОО, консолидираният бюджет на ДОО за 2009 г. е балансиран на нула чрез **планирана субсидия** от Централния републикански бюджет за покриване на недостига от средства в размер на **845 944,5 хил. лв.**, която при заложените макроикономически показатели и политика по доходите и в контекста на икономическата криза е обоснована.

Съществено влияние върху отчетената приходна и разходна част на бюджета на ДОО за 2009 г. оказва изпълнението на основните показатели, заложен в макрорамката на държавния бюджет. Определените от Министерския съвет и Министерството на финансите макропоказатели, както и действащата нормативна база и реализираните политики през годината, определят облика на консолидирания бюджет на ДОО и обуславят неговото изпълнение.

Броят и структурата на осигурените лица и средният им осигурителен доход се планират и наблюдават от НОИ, доколкото влияят директно върху изпълнението на приходите и разходите по бюджета на ДОО. Техните планови и фактически равнища в голяма степен са резултативни от цялостното икономическо развитие на страната през годината. Нивото на добросъвестност и доброволност при спазване на осигурителните задължения, както и осигурителната култура, макар и трудно измерими, са изключително важни фактори за размера на приходите от осигурителни вноски.

БРОЙ ОСИГУРЕНИ В ДОО ЛИЦА И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД ЗА 2009 г.				
Показатели	План		Отчет	
	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.
ОСИГУРЕНИ ЛИЦА С ВНОСКИ	2 887 125	587,41	2 829 819	554,78
I. Осигурени от работодател/възложител лица	2 649 800	630,15	2 566 440	551,24
Работещи по трудови правоотношения:	2 469 347	612,05	2 374 057	534,39
– от първа категория труд	8 000	1 119,53	7 759	900,05
– от втора категория труд	88 000	889,69	106 052	713,92
– от трета категория труд	2 373 347	600,05	2 260 246	524,71
Държавни служители и спец. дейности	128 832	1 160,67	137 387	1 000,58
Членове на кооперации, работещи без трудови правоотношения	3 500	234,43	1 184	188,76
Лица, включени в програмите от „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	25 121	218,66	30 847	199,58
Осигурени от възложител лица (без трудови правоотношения)	58 000	290,54	66 358	266,84
Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука	23 000	111,18	22 965	95,82
II. Самоосигуряващи се лица	237 325	258,78	263 379	242,19
Самоосигурени лица за всички социални рискове	92 000	299,78	120 633	285,61
Самоосигурени лица само за пенсия	100 325	299,69	92 578	272,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители, осигурени за всички соц. рискове	17 000	88,04	21 711	92,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители, осигурени само за пенсия	28 000	81,14	28 457	72,10
III. Лица, откупили времето на обучението си – Осигурителен стаж на едно лице (в месеци)	1250 бр. 30 м.	260,0	1410 бр. 34,30 м.	260,0
IV. Лица, откупили до 5 години осиг. стаж по § 9, ал. 3 от ПЗР на КСО – бр. – осиг. стаж на едно лице в месеци	50 000 бр. 3,0 м.	260,0	64 524 бр. 2,76 м.	260,0
<i>Забележка: В броя на осигурените от работодател лица са включени наетите в специалните дейности и във Висшия съдебен съвет. Не са включени откупилите осигурителен стаж и осигурените от възложител лица, които са осигурени и на друго основание.</i>				

Изпълнението на макроикономическите параметри зависи от цялостното икономическо развитие на страната през годината, което за 2009 г. се характеризира с отрицателно изменение на ВВП, ниска инфлация, повишаване равнището на безработица и съответно по-ниска заетост.

Анализът за изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО за 2009 г. показва следното:

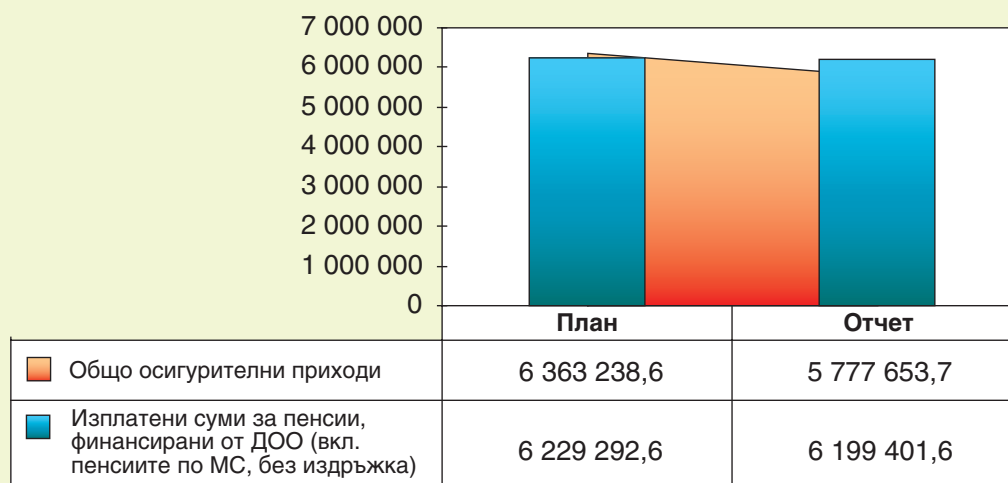
❖ Планираните приходи са **4 316 204,7 хил. лв.**, а планираните разходи **7 571 503,4 хил. лв.** Фактическото изпълнение на бюджета на ДОО за 2009 г. показва, че са постъпили **3 734 212,9 хил. лв.**, или изпълнението на плана е **86,52 на сто**. Изразходвани са **7 643 871,6 хил. лв.**, което представлява **100,96 на сто** от утвърдения бюджет.

❖ Съгласно Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г. консолидираният бюджет на ДОО е **балансиран на нула** чрез **субсидия от ЦРБ** за покриване недостига от средства, която по план е в размер на **845 944,5 хил. лв.**, но в действителност са постъпили **1 522 815,9 хил. лв.**

❖ Държавата е финансирала ДОО с **трансфер от републиканския бюджет** на обща стойност **3 884 670,2 хил. лв.**, което представлява **50,8 на сто** от разходите.

❖ В края на годината е **реализиран остатък** в размер **224,6 хил. лв.** по валутните сметки на НОИ (в евро и щатски долари).

**ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ,
ФИНАНСИРАНИ ОТ ДОО ПРЕЗ 2009 Г. (ХИЛ. ЛВ.)**

При средномесечен разход за пенсии през годината 539,3 млн. лв. (без коледната добавка, пощенска такса и ДДС), допълнителната субсидия за покриване на недостига от средства е в размер 1 522,8 млн. лв.

Консолидираният бюджет на ДОО през 2009 г. има нова структура:

- I. Приходи и трансфери
- II. Разходи и трансфери
- III. Дефицит/Излишък
- IV. Финансиране

Новата структура на консолидирания бюджет на ДОО по същество се изразява в реструктуриране на приходите и разходите и включването в тях съответно на получените и на предоставените трансфери.

Основните резултати, с които се характеризира изпълнението на бюджета на ДОО за 2009 г. по отделните части на бюджетната структура са показани по-долу в анализа.

Приходи

В областта на приходите основните параметри са следните:

- Увеличение на минималния месечен осигурителен доход за самоосигуряващите се лица от 240 лв. на 260 лв.;
- Увеличение на минималния осигурителен доход за регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители от 120 лв. на 130 лв. и за тези, които упражняват само земеделска дейност от 60 лв. на 65 лв.;
- Нарастване на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и основни групи професии за работещите по трудови правоотношения, като средното нарастване е с 26,6 на сто повече спрямо 2008 г.;
- Запазване на максималния осигурителен доход за всички осигурени лица на 2 000 лв.;
- Намаляване размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ от 22 та 18 на сто за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. и от 17 на 13 на сто за лицата, родени след 31.12.1959 г., и запазване размера на вноската в универсалните фондове за ДЗПО – 5 на сто;
- Промяна на съотношението при разпределяне на осигурителната вноска между работодател и осигурено лице за фонд „Пенсии“ на 10:8, за родените преди 1 януари 1960 г. и 7,2:5,8 за родените след 31.12.1959 г., а за ДЗПО съответно 2,8 и 2,2 на сто;
- Участие на държавата с трансфер във фонд „Пенсии“ в размер 12 на сто от сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица;
- Запазване размерите на осигурителните вноски за фонд „Общо заболяване и май-

чинство“ и фонд „Безработица“ съответно 3,5 на сто и 1,0 на сто и на съотношението при разпределянето им между работодател и осигурено лице 60:40;

- Запазване размерите на диференцираните осигурителни вноски за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ между 0,4 и 1,1 на сто, които са само за сметка на осигурителя;

- Намаляване на вноската във фонд „ГВРС“ от 0,5 на 0,1 на сто;
- Средномесечен осигурителен доход по план 587,41 лв., по отчет 554,78 лв.;
- Минимална работна заплата за страната 240 лв.;
- Средногодишна хармонизирана инфлация: план – 6,7%, отчет – 2,8%;
- Средногодишно ниво на безработица: план – 6,8%, отчет – 7,6%;

1. Изпълнение на приходната част на бюджета на ДОО за 2009 г.

Финансирането на държавното обществено осигуряване се осъществява чрез приходи от:

- 1) **собствени източници**, като постъпленията през годината са 79,08 на сто, а с включването на остатъка в консолидирания бюджет (КБ) от предходната година съставляват **79,25 на сто** от приходите в консолидирания бюджет на ДОО (при план 88,30 на сто);
- 2) **външни източници** (субсидии и трансфери от ЦРБ) – **20,75 на сто** (при план 11,70 на сто).

Приходите от **собствени източници на финансиране** през 2009 г. са **5 815 493,8 хил. лв.**, като от тях 11 661,0 хил. са остатък от предходната година и **5 803 832,8 хил. лв.** са постъпленията през годината. Неизпълнението на собствените приходи с **8,93 на сто**, равняващо се на **570 330,9 хил. лв.**, се формира основно от неизпълнението с **13,6 на сто** на приходите от **осигурителни вноски**. Те са с **585 584,9 хил. лв.** по-малко от планираните. Тук се включват вноските на работодатели/възложители за работници и служители, които в структурата заемат 58,9%. Другите дялове са съответно: лични вноски – 35,3%, вноски от самоосигуряващи се лица – 4,5%, главница по ревизионни актове за начет от НАП и АДВ – 0,7% и приходи от професионални фонове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО – 0,6%.

1. Приходи от осигурителни вноски

Неизпълнението на плана по **приходите е с 581 991,8 хил. лв.**, или 13,48 на сто. Основно неизпълнението се формира от неизпълнение на приходите от осигурителни вноски. Дължи се на по-малкия **брой осигурени лица** през 2009 г. поради по-ниската заетост. По план броят на осигурените лица е 2 887 125, а отчетеният брой е 2 829 819 лица. Другият фактор за неизпълнението е отчетеният с 5,6 на сто по-нисък **осигурителен доход** (554,78 лв.) от планирания (587,41 лв.). Неизпълнението на приходите само от **осигурителни вноски** е в размер на **585 584,9 хил. лв.**

1.1. Постъпилите вноски от работодатели/възложители за работници и служители са 2 184 120,6 хил. лв., при план 2 548 424,0 хил. лв., или изпълнението на плана е **85,70 на сто**. В тях са включени осигурителните вноски за работещите по трудови правоотношения, държавните служители и наетите в специални дейности, работещите без трудови правоотношения, вноските за включените лица в програмите на МТСП „От социални помощи към осигуряване на заетост“, „В подкрепа на майчинството“ и други.

- Неизпълнението на приходите от вноски от работодатели за работниците и служителите се дължи на **по-малкия брой на осигурените лица** и на **по-ниския среден осигурителен доход** за осигурените от работодател спрямо плана. Неизпълнението при броя на осигурените лице е в резултат най-вече на по-малкия с **4,8 на сто брой работещи по трудови правоотношения** от трета категория труд в сравнение с планирания. При план 2 373 347, осигурените са **2 260 246** лица. Отчетеният им осигурителният доход е с 12,6 на сто по-нисък от планирания – при план 600,05 лв., отчета е **524,71 лв.**

• **За работещите по трудов договор постъпленията от вноски са 1 677 568,9 хил. лв.** общо за трите категории труд. От тях 1 541 379,8 хил. лв. за работещите при условията на 3-та категория (84,02 на сто изпълнение спрямо плана) и 136 189,1 хил. лв. за лицата от 1-ва и 2-ра категория труд (94,67 на сто изпълнение). Общо изпълнението на плана е **84,80 на сто**, като неизпълнението с 15,2 на сто се дължи основно на постъпилите 293 072,7 хил. лв. по-малко за осигурените от 3-та категория труд.

• **Наетите по трудови правоотношения лица са с 95 290 по-малко от планираните.** Вноски са постъпили за 2 374 057 осигурени. От тях 2 260 246 са работещите от 3-та категория труд, 106 052 от 2-ра и 7 759 от 1-ва категория. Най-съществено е неизпълнението на плана за осигурените от 3-та категория, които са със **113 хиляди по-малко** от планирания брой.

• За осигурените от 3-та категория труд, които имат най-съществено влияние за изпълнение на приходите от осигурителни вноски, отчетеният среден осигурителен доход (524,71 лв.) е с 12,6 на сто по-нисък от планирания (600,05 лв.). Отчетеният по-ниския осигурителен доход се дължи на задържане на доходите на работещите в бюджетната сфера и на масово осигуряване на доход, близък до минималния за съответната икономическа дейност и професия.

• **Приходите от осигурителни вноски за държавните служители и наетите в специалните дейности, които са осигурени изцяло за сметка на държавния бюджет, са 341 110,5 хил. лв., което е с 40 395,8 хил. лв. по-малко** от планираната сума. Неизпълнението се дължи на по-ниския с 13,8 на сто, или 160,09 лв. по-малко от планирания размер на средния осигурителен доход, върху който са осигурявани от държавата тези служители. През 2009 г. не беше извършено индексирание на заплатите на работещите в бюджетната сфера, което е основната причина за по-ниския размер на средния осигурителен доход.

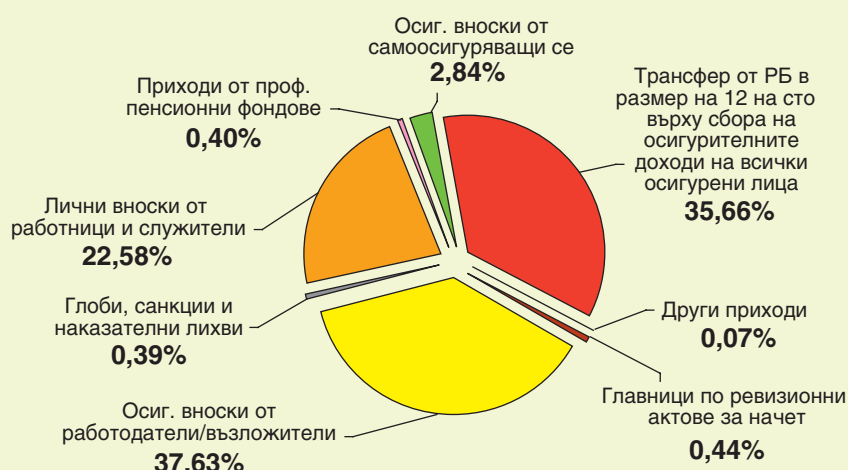
• **Наетите лица без трудови правоотношения** (членове на кооперации, работещи без трудови правоотношения и осигурени от възложител по граждански договори) през 2009 г. са **67 542** (при план 61 500). Отчетен е ръст 9,8% или 6 042 души повече, като основната причина е в търсенето на възможности за допълнителна работа, освен основната заетост. За тях са постъпили **17 573,2 хил. лв.** от осигурителни вноски, или 98,8% изпълнение на плана. Средномесечният осигурителен доход за тези лица по отчет е **265,47 лв.**, по план – 287,35 лв., или със 7,6% по-нисък от планирания.

1.2. Постъпилите лични вноски от работници и служители са в размер **1 310 390,3 хил. лв.**, като изпълнението спрямо плана е **85,08%**. Неизпълнението, както при приходите от осигурителни вноски от работодатели, се дължи на по-малкия брой осигурени лица и по-ниския среден осигурителен доход спрямо планирания.

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА 2009 г.					
	ПЛАН		ОТЧЕТ		ИЗПЪЛ- НЕНИЕ
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	%
Осигурителни вноски от работодател/възложител	2 548 424,0	59,35	2 184 120,6	58,90	85,70
1. На работещи по трудови правоотношения	1 978 309,8	77,63	1 677 568,9	76,81	84,80
3-та категория труд	1 834 452,5	92,73	1 541 379,8	91,88	84,02
1-ва и 2-ра категория труд	143 857,3	7,27	136 189,1	8,12	94,67
2. Държавни служители и наети в специални дейности	381 506,3	14,97	341 110,5	15,62	89,41
3-та категория труд	109 320,6	28,65	108 838,1	31,91	99,56
1-ва и 2-ра категория труд	272 185,7	71,35	232 272,4	68,09	85,34
3. За осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и проф. болест	2 739,8	0,11	2 369,3	0,11	86,48
3-та категория труд	2 657,0	96,98	2 305,3	97,30	86,76
1-ва и 2-ра категория труд	82,8	3,12	64,0	2,70	77,29
4. Осиг. вноски върху доходи без трудови правоотношения	17 785,5	0,70	17 573,2	0,80	98,81
5. Осиг. вноски за ФТЗПБ за лицата, осигурени за тр. зл. и проф. болест от работодатели – от 0,4 до 1,1%	118 569,6	4,65	106 708,4	4,89	90,00
6. Осиг. вноски върху обезщетенията за оставане без работа – по КТ, Закона за висшето образ. и ЗДС	772,7	0,03	2 109,6	0,10	273,02
7. Осиг. вноски за ф. „Пенсии“ поради незаконно недопускане или отстраняване от работа	3 151,3	0,12	3 265,7	0,15	103,63
3-та категория труд	2 516,1	79,84	3 037,3	93,01	120,71
1-ва и 2-ра категория труд	635,2	20,16	228,4	6,99	35,96
8. Осиг. вноски за включените в програмите „ОСПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	7 025,8	0,28	8 046,9	0,37	114,53
9. Осиг. вноски, дължими за периода преди 1.01.2005 г.	150,0	0,01	133,7	0,01	89,13
10. Осиг. вноски върху средствата за социални разходи	38 272,1	1,50	25 194,6	1,15	65,83
11. Осиг. вноски върху изплатени гарантирани вземания	141,1	0,01	39,8	0,00	28,21
Лични осигурителни вноски	1 540 263,9	35,87	1 310 390,3	35,34	85,08
Осиг. вноски от самоосигуряващи се лица, в т.ч. от:	157 630,8	3,67	165 097,5	4,45	104,74
– осигурени само за пенсия	56 181,4	35,64	48 312,9	29,26	85,99
– осиг. само за пенсия при год. изравняване за 2008 г.	30 000,0	19,03	31 221,9	18,91	104,07
– осиг. за всички осиг. рискове без тр. зл. и безработ.	62 674,4	39,76	78 513,3	47,56	125,27
– осиг. вноски върху МРЗ за времето на обучение	1 755,0	3,12	1 893,2	3,92	107,87
– върху МРЗ от лицата, на които не им достига 5 г. осиг. стаж за пенсия	7 020,0	23,40	5 156,2	3,12	73,45
Главница върху ревизионни актове за начет	37 300,0	0,87	25 426,7	0,69	68,17
Приходи от професионалните пенсионни фондове	10 000,0	0,23	22 998,7	0,62	229,99
ОБЩО ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ	4 293 618,7	100,0	3 708 033,8	100,0	86,36

1.3. Вноските от самоосигуряващи се лица по отчета за 2009 г. са в размер **165 097,5 хил. лв.**, а по план – 157 630,8 хил. лв. Преизпълнението е **с 4,7%** е в резултат на **по-високия брой на самонаетите лица** от предвидения. Отчетен е **ръст с 11%**, или 26 054 лица повече в броя на самоосигуряващите се спрямо планирания и то при тези, които се осигуряват не само за пенсия, но и за общо заболяване и майчинство. Вероятно тук проличава желанието на повече самоосигурени лица да ползват обезщетения за бременност и раждане. По отношение на осигурителния им доход, при определен минимум от 260 лв., по отчетни данни самоосигуряващите се лица за всички социални рискове са се осигурявали върху по-висок размер – **285,61 лв.**, а тези само за пенсия върху **272,91 лв.** **Средният осигурителен доход**, на който са се осигурявали всички самонаети, тоест като се включат и осигурените земеделски производители и тютюнопроизводители е **с 6,42 по-нисък** от планирания. При план 258,78 лв. е отчетен **242,19 лв.**

СТРУКТУРА НА ПОСТЪПИЛИТЕ ПРЕЗ ГОДИНАТА ПРИХОДИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

1.4. В групата на приходите от осигурителни вноски се отнасят и постъпленията от **главниците по ревизионните актове за начет**, събрани от контролните органи на Националната агенция за приходите (НАП) и от Агенцията за държавни вземания (АДВ). Общо постъпилите суми са **с 11 873,3 хил. лв. по-малко** спрямо планираните (37 300 хил. лв.), или изпълнението на плана е **68,17 на сто**. Неизпълнението се дължи на постъпилите със **17 353,8 хил. лв.** по-малко от планираните суми от контролните органи на АДВ. Събрани са **3 646,2 хил. лв.**, при план 21 000,0 хил. лв., или изпълнението на плана е едва **17,36 на сто**. Изпълнението спрямо плана на постъпилите приходи от контролните органи на НАП е **с 33,62% повече**. Общо постъпилите суми са в размер на **21 780,5 хил. лв.**, а планираният приход е 16 300,0 хил. лв.

1.5. Прехвърлените средства от осигурителни вноски от **професионалните пенсионни фондове** за пенсиониралите се по чл. 157, ал. 7 от КСО и §4, ал. 4 от ПЗР на КСО лица са **22 998,7 хил. лв.**, при план 10 000 хил. лв., или **130,0 на сто** повече. Осигурителните вноски за допълнително задължително пенсионно осигуряване в професионален пенсионен фонд за лицата, които имат право на пенсия за осигурителен стаж и възраст от ДОО, се превеждат във фонд „Пенсии“. Когато работещите от първа и втора категория труд реализират правата си за ранно пенсиониране в първия стълб на пенсионната система, набраните средства по индивидуалните им партии в професионалния пенсионен фонд се прехвърлят във фонд „Пенсии“ на ДОО.

1.6. Средни осигурителни вноски за 2009 г.

Върху приходите от осигурителни вноски, освен броя на осигурените и средният осигурителен доход, влияние оказва и **размерът на осигурителните вноски**. При планирането и отчитането на средната осигурителна вноска се отразява: нормативно определените размери на осигурителните вноски, разпределението на осигурените лица по категории

труд, обхвата на осигуряването и съотношението между родените преди и след 1960 г.

◆ **Общо отчетената средна осигурителна вноска** (без участието на държавата) за работещите **по трудови правоотношения** (от I, II и III категория труд) през 2009 г. е **19,81%**.

По категории труд изпълнението спрямо плана е следното:

- За осигурените от **I категория труд** средната осигурителна вноска е **21,659%** и е с **0,142% по-ниска** от планираната (21,801%).
- За **II категория труд** средната осигурителната вноска е **21,997%** и е с **0,325% по-ниска** от планираната (22,322%).

Намалението между планираната и отчетената средна осигурителна вноска за осигурените от 1-ва и 2-ра категория труд макар и малко, се дължи на увеличението относителен дял на родените след 31.12.1959 г., за които осигурителната вноска за ДОО е с 5 пункта по-ниска.

- Най-голяма разлика между планираната и отчетена средна осигурителна вноска през 2009 г. се констатира при работещите при условията на **III категория труд**. Отчетената **19,152%** средна осигурителна вноска е с 1,095 пункта **по-висока** от планираната (18,057%).

Това е в резултат на отчетеният по-малък брой на осигурените лица родени след 31.12.1959 г. в сравнение с планирания (-7,1%) и на доста по-ниският им отчетен осигурителен доход от планирания (-14,7%).

◆ За осигурените изцяло от работодател **държавни служители** общо за трите категории труд отчетената средна осигурителна вноска (19,500%) също е **по-висока** с 0,383 пункта от планираната за годината (19,117%).

Дължи се на по-големия отчетен брой на осигурените, родени преди 01.01.1960 г. (25,6%). Плановият брой на тази категория осигурени лица беше намален, поради очаквани структурни промени в държавната администрация.

◆ При осигурените от възложител лица, работещи по т. нар. **граждански договори**, които се осигуряват само за пенсия, средната осигурителна вноска е **14,593%**, при планирана 16,018%. За отчетената с **1,425 пункта по-ниска** средна осигурителна вноска влияние оказва по-големия с 8,2% относителен дял на родените след 31.12.1959 г. спрямо предвидения им дял по план.

◆ Отчетената средногодишна осигурителна вноска за лицата, **осигуряващи се за собствена сметка за всички социални рискове** без трудова злополука, професионална болест и безработица, е **17,956%** и е само с 0,008 пункта по-висока от планираната. При осигуряващите се за собствена сметка **само за пенсия** отчетената осигурителна вноска е по-висока от планираната с 0,298 пункта (**14,706%** при план 14,408%). При тази категория осигурени върху средния размер на вноската оказват влияние както съотношението между броя на родените преди и след 1960 г., така и дялът на осигуряващите се за всички социални рискове и осигуряващите се само за пенсия в общата структура на самоосигуряващите се лица. Отчетеният с 31,1% по-висок дял спрямо плана на самоосигуряващите се за всички осигурителни рискове без ТЗПБ и безработица е основният фактор, който допринася за по-високата отчетена средна осигурителна вноска спрямо планираната.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПРЕЗ 2009 г. ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ					
	ПЛАН		ОТЧЕТ		ИЗПЪЛ- НЕНИЕ
	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	%
Приходи от собствени източници на финансиране	6 385 824,7	84,20%	5 803 832,8	76,18%	90,89%
ОСИГУРИТЕЛНИ ПРИХОДИ	6 363 238,6	99,65%	5 777 653,7	99,55%	90,80%
Общо от осигурителни вноски, в т.ч. от:	4 293 618,7	67,48%	3 708 033,8	64,18%	86,36%
– работодатели/възложители	2 548 424,0	59,35%	2 184 120,6	58,90%	85,70%
– лични вноски от работници и служители	1 540 263,9	35,87%	1 310 390,3	35,34%	85,08%
– самоосигуряващи се	157 630,8	3,67%	165 097,5	4,45%	104,74%
– главница по рев. актове за начет от НАП	16 300,0	0,38%	21 780,5	0,59%	133,62%
– главница по рев. актове за начет от АДВ	21 000,0	0,49%	3 646,2	0,10%	17,36%
– приходи от проф. пенсионни фондове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	0,23%	22 998,7	0,62%	229,99%
Трансфер от РБ в размер на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица	2 069 619,9	32,52%	2 069 619,9	35,82%	100,00%
Глоби, санкции и наказателни лихви	18 861,7	0,30%	22 390,1	0,39%	118,71%
Други приходи	3 724,4	0,06%	3 789,0	0,07%	101,73%
Приходи от външни източници на финансиране	1 198 267,4	15,80%	1 815 138,9	23,82%	151,48%
Трансфер за извършени плащания от ДОО за сметка на РБ	352 322,9	29,40%	292 323,0	16,10%	82,97%
Субсидии от ЦРБ за покриване на недостига	845 944,5	70,60%	1 522 815,9	83,90%	180,01%
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ – ВСИЧКО	7 584 092,1	100%	7 618 971,7	100%	100,46%

2. Други собствени приходи

В консолидирания бюджет на ДОО са планирани и постъпват и т.н. **други собствени приходи**. Те включват приходи и доходи от собственост, глоби, санкции и наказателни лихви (събирани от НАП, АДВ и НОИ) и други неданъчни приходи. В структурата на постъпленията от собствени източници на финансиране техният дял е **0,46%** (26 179,1 хил. лв.) при заложен в бюджета **0,36%** (22 586,1 хил. лв.).

2.1. Събраните лихви по ревизионни актове за начет от НАП са в размер **7 539,4 хил. лв.**, или 107,71 на сто спрямо плана. От АДВ при план 7 406,7 хил. лв. са постъпили **1 700,0 хил. лв.**, или 22,95 на сто. По ревизионни актове за начет, съставени от **контролните органи на НОИ** след 31.12.2005 г., са постъпили начети и лихви в размер **3 288,0 хил. лв.** (при план 1 500,0 хил. лв.), а от глоби, санкции, неустойки и обезщетения по наказателни постановления са събрани **217,7 хил. лв.** (при план 80,0 хил. лв.).

2.2. Приходите и доходите от собственост (от наем на имущество, от продажба на стоки и услуги, приходи от лихви и др.) са със **160,8 хил. лв. повече** от планираните 4 253,0 хил. лв.

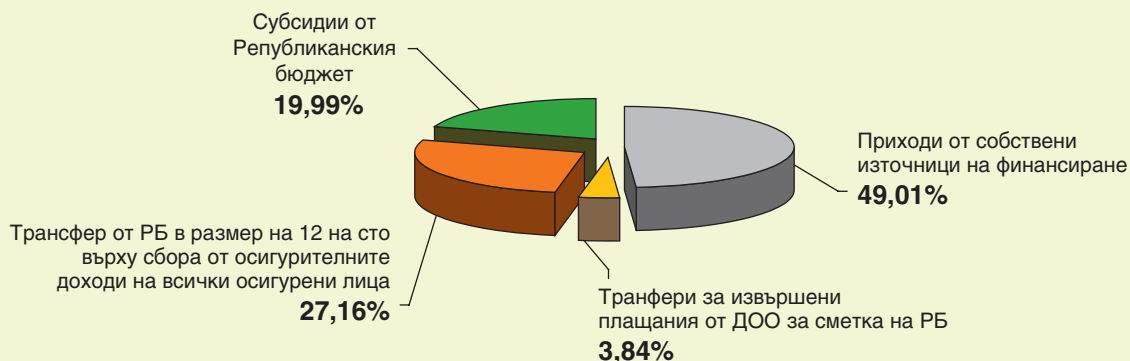
3. Трансфери

3.1. За 2009 г. е планирано участие на държавата в приходите на фонд „Пенсии“ с трансфер, равен на **12 на сто върху сбора от осигурителните доходи** на всички осигурени лица. Преведената сума е в размер на **2 069 619,9 хил. лв.**

3.2. Получен е **трансфер от ЦРБ за ДОО** в размер на **292 323,0 хил. лв.** при планирани 352 322,9 хил. лв. (вкл. 60,0 млн. лв. трансфер за реформата в СО). Това са средствата за изплащане на пенсиите и добавките към пенсиите, които не са свързани с трудова дейност и по принцип са за сметка на държавния бюджет, но се административират от НОИ.

3.3. Разликата между приходите и разходите в консолидирания бюджет се покрива чрез субсидии от републиканския бюджет. Получените **допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване на недостига от средства са 1 522 815,9 хил. лв.**, при планирани в Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. **845 944,4 хил. лв.**

СТРУКТУРА НА ПОСТЪПИЛИТЕ ПРИХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ 2009 Г.

Разходи

В областта на разходите бюджетът на ДОО за 2009 г. беше реализиран при следните социално-осигурителни параметри и политики:

- На два пъти през годината беше определен нов по-висок размер на социалната пенсия за старост:

- 1) от 1 януари до 30 юни – 92,53 лв., което представлява увеличение от 10,0 на сто;
- 2) от 1 юли до 31 декември – 100,86 лв., което е увеличение от 9 на сто.

Със същия процент се промениха минималните размери на пенсиите, както и добавките към пенсиите, които са процент от социалната пенсия за старост, а именно: добавката за чужда помощ стана 75,65 лв., добавката към пенсиите на участниците и пострадалите във войните – 100,86 лв., а добавката по Указ 1611 (на инвалидите и ветераните от войните) – 50,43 лв.

- Също на два пъти през 2009 г. се определи минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, както следва:

- 1) от 1 януари до 30 юни – 124,84 лв.;
- 2) от 1 юли до 31 декември – 136,08 лв., което е осъвременяване с 9,0 на сто.

- Максималният размер на получаваните една или повече пенсии, без добавките към тях, се увеличи, считано от 1 април 2009 г. от 490 лв. на 700 лв.

- От 1 април 2009 г. пенсиите за трудова дейност, отпуснати с начална дата до 31 март, бяха преизчислени по реда на чл. 70 от КСО с процент 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж, без да се променя дохода от който е изчислена пенсията.

- Увеличи се, от 1 януари 2009 г., на 51,93 лв. средният месечният размер на добавката към пенсиите по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица, която се определя от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година. Всички добавки с начална дата след 31.12.2008 г. бяха автоматично преизчислени въз основа на определения по-висок размер на средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2008 г.

- Запази се нормативната разпоредба, работодателят да изплаща първия ден от вре-

менната неработоспособност за негова сметка в размер на среднодневното брутно трудово възнаграждение за месеца, в който е настъпила временната неработоспособност.

- Разшириха се правата на майките при бременност и раждане чрез удължаване на отпуската и изплащане на обезщетение от 9- до 12-месечна възраст на детето, тоест майката ползва 410 дни обезщетение при бременност и раждане;

- Предостави се възможност на осигурения за общо заболяване и майчинство баща да получи обезщетение за срок от 15 календарни дни от раждането на детето, както и право на обезщетение вместо майката между 6- и 12-месечна възраст на детето;

- Увеличи се месечният размер на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете от 220 на 240 лв.;

- Увеличи се минималният (от 100 лв. на 110 лв.) и максималният (от 220 на 240 лв.) размер на обезщетението за безработица или 6 лв. минимален и 12 лв. максимален дневен размер.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАСИРАНЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПРЕЗ 2009 г.			
	ПЛАН	ОТЧЕТ	ИЗПЪЛ- НЕНИЕ
	хил. лв.	хил.лв	%
1. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ БЮДЖЕТА НА ДОО	7 229 980,5	7 371 377,5	101,96%
Пенсии за сметка на ДОО	6 175 292,6	6 151 017,5	99,61%
Пенсии по международни спогодби	54 000,0	48 384,1	89,60%
Социални помощи и обезщетения	851 449,5	1 048 998,7	123,20%
Издръжка на службите по социално осигуряване	93 102,0	73 057,6	78,47%
Разходи за лихви (лихви по заем от СБ и др. лихви)	1 333,8	670,8	50,29%
Отбрана и сигурност	1 246,2	47,5	3,81%
Издръжка (пощенска такса, ДДС и др.)	43 556,4	38 679,9	88,80%
Предоставени трансфери от ДОО:	10 000,0	10 521,4	105,21%
в т. ч. за: – Агенцията за социално подпомагане към МТСП	3 500,0	2 607,4	74,50%
– на МТСП за ф. „Условия на труд“	6 000,0	5 000,0	83,33%
– МТСП по програма „В подкрепа на майчинството“	–	2 914,0	–
– за ДАИТ	500,0	–	–
2. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ЦР БЮДЖЕТ	351 522,9	283 015,5	80,51%
Пенсии за сметка на РБ	289 456,2	280 493,2	96,90%
Еднократна допълнителна сума към пенсиите за периода 2004–2008 г.	–	517,7	–
Резерв за реформата	60 000,0	–	–
Издръжка (пощенска такса, ДДС и др.)	2 066,7	2 004,6	97,00%
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ:	7 581 503,4	7 654 393,0	100,96%

II. Изпълнение на разходната част на бюджета на ДОО

За разходите през 2009 г. в бюджета са заложили **7 571 503,4 хил. лв.** В тях са включени социалноосигурителните разходи (пенсии, социални помощи и обезщетения), разходите за издръжка на службите за социално осигуряване, разходите за отбрана и сигурност, разходи за лихви и планирания резерв за реформата. По отчета на консолидирания бюджет на ДОО за 2009 г. разходите възлизат на **7 643 871,6 хил. лв.** Те включват:

- **Разходи за пенсии – 6 521 097,0 хил. лв.,** или 85,3% от общите разходи. В тях са включени и **8 814,0 хил. лв.** за еднократно изплащане на допълнителна сума към пенсиите за периода 2004-2008 г., тоест за минали години, както и **40 684,5 хил. лв.** пощенска такса и ДДС;

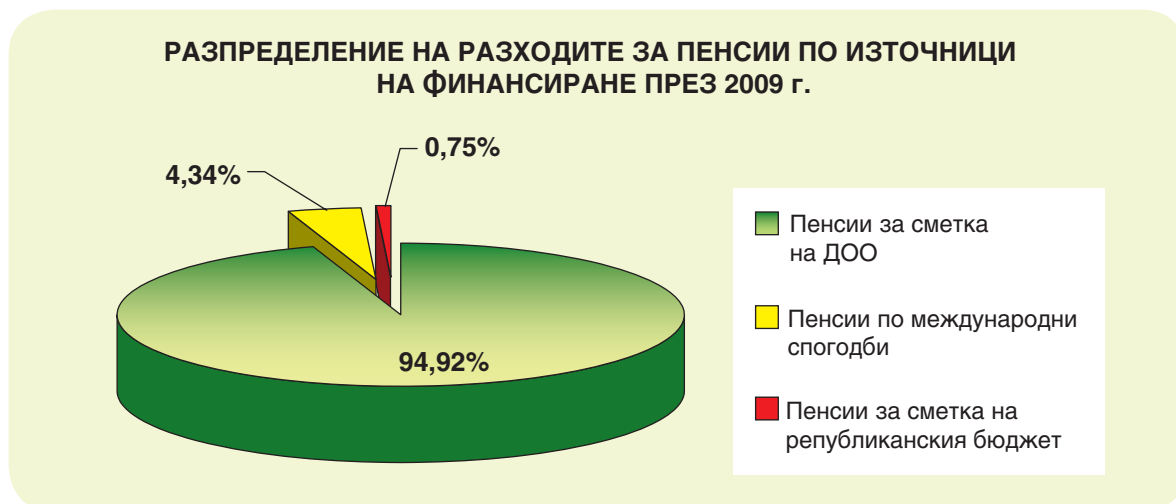
- **Разходи за социални помощи и обезщетения – 1 048 998,7 хил. лв.,** или 13,7 на

сто от общите разходи. Изплатените суми само за социални помощи и обезщетения по КСО са **1 048 385,2 хил. лв.**, или 123,1% от планираните.

- **Разходи за издръжка на службите по социално осигуряване – 72 368,2 хил. лв.** (при планирани 93 102,0 хил. лв.), или **0,95 %** от общите разходи. Спрямо плана са усвоени 78,3%, като е реализирана икономия от 20 171,8 хил. лв.

- **Разходи за отбрана и сигурност – 47,5 хил. лв.**, при планирани 1 246,2 хил. лв., тоест изразходвани са едва 3,81 на сто.

Изпълнението на плана по разходите е **101,0** на сто. Преразходът в размер **72 368,2 хил. лв.** се формира основно от **пнеразход** в средствата, изплатени за социални помощи и обезщетения – **197 549,3 хил. лв.**, и от **икономия** в разходите за пенсии – **43 274,8 хил. лв.** и в разходите за службите по социално осигуряване – **20 171,9 хил. лв.**

1. В структурата на разходите най-съществен дял заемат **разходите за пенсии**, които по отчета за 2009 г. са **6 521 097,0 хил. лв.** (включително еднократните допълнителни суми към пенсиите за периода 2004-2008 г. и пощенската такса и ДДС), или **85,3 на сто** от общите разходи. Отчетените разходи са **0,7 на сто по-малко** от планираните. През 2009 г. са изплатени **40 682,3 хил. лв.** за пощенска такса и ДДС, което е 89,2 на сто от предвидените. По-ниският разход се дължи на нарасналия брой пенсии, изплащани по банков път. Изплатените суми само за пенсии (без пощенската такса и ДДС) са в размер **6 480 412,5 хил. лв.** В рамките на тези разходи са пенсиите, **финансирани от ДОО, по международни спогодби** и разходът за пенсии от **републиканския бюджет**. Изпълнението е 99,4 на сто, или с 38 336,3 хил. лв. по-малко от заложените в плана. Основните фактори, влияещи върху разходите за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер. Реализираната икономия се дължи основно на **по-ниския среден размер пенсия** (244,46 лв.) спрямо планирания (247,47 лв.) поради по-ниския процент, с който бяха осъвременени пенсиите от 1 юли 2009 г. При заложен процент за осъвременяване 9,7 на сто, в същност пенсиите бяха индексирани с 9 на сто. Освен това през последните години преразходът на изплатените суми за пенсии над планираните до голяма степен се дължеше на традиционното за последните години изплащане на еднократни допълнителни суми към пенсиите т. н. коледна добавка, които не се предвиждат в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за годината, защото зависят от възможностите на държавния бюджет в края на годината. През 2009 г. поради това, че добавката беше изплатена в началото на 2010 г. и със средства от бюджета за 2010 г., фактическите разходи за изплатените пенсии са максимално близко до планираните.

1.1. **За пенсиите и добавките към тях за сметка на ДОО** през 2009 г. са изразходвани **6 151 017,5 хил. лв.** В тези средства са включени 8 296,2 хил. лв. за еднократна допълнителна сума към пенсиите за минало време. Планираният разход за пенсии от ДОО е **изпълнен на 99,6 %**. При пенсиите за **трудова дейност** изпълнението на плана е **100,2%**. Тоест има **пнеразход 10 405,6 хил. лв.**, а при тези за **кадрови военнослужещи**

и приравнени на тях – **91,4%**, или е отчетена **икономия в размер на 42 976,8 хил. лв.**

Общо разходите за пенсии, **финансирани само от бюджета на ДОО** (трудови пенсии и пенсии по чл. 69 от КСО) са **6 142 721,3 хил. лв.** и са по-малко от планираните с **32 571,3 хил. лв.** Икономията се дължи на изплатените с 8,6 на сто по-малко от предвидените суми за пенсии на кадрови военносслужещи.

1.2. За пенсиите по международни спогодби, които също се финансират от бюджета на ДОО, са изразходвани **48 384,1 хил. лв.** Разходът за тези пенсии е с 10,4 на сто по-нисък от плана.

1.3. Разходът за пенсии и добавките към тях, финансирани от републиканския бюджет, е 281 010,9 хил. лв., при план 289 456,2 хил. лв., или изразходваните средства са по-малко от планираните с 2,9 на сто. Разходът за пенсии, е с **8 445,3 хил. лв.** по-малко от планирания, или изпълнението е **97,1%**.

- За пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост, социални пенсии за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги и пенсии, отпуснати по отменени закони, през 2009 г. са изразходвани **253 088,6 хил. лв.**, при планирани 261 685,1 хил. лв., или с **3,3 на сто по-малко**. От 1 януари и от 1 юли 2009 г. беше определян нов по-висок размер на социалната пенсия за старост (съответно 92,53 лв. и 100,86 лв.), а всички пенсии, несвързани с трудова дейност, се определиха в процент от нея.
- Реализирана е икономия от **131,6 хил. лв.** (с 0,7 на сто по-малко) от планираната сума за изплащане на добавки към пенсиите на ветераните и на ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на техните наследници, получаващи наследствена пенсия. Разходът е **21 027,3 хил. лв.**, при план 21 158,9 хил. лв. Съгласно чл. 5 от Закона за ветераните от войните те получават към пенсията си добавка в размер 100% от социалната пенсия за старост.
- Разходът за изплащане на добавките към пенсиите съгласно чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица (ЗПРГРРЛ) е в размер **6 377,3 хил. лв.**, при план 6 612,2 хил. лв., или с 3,6% по-малко. Във връзка с прилагането на чл. 9 от този закон от 1 януари 2009 г. всички добавки към пенсиите на правоимащите лица бяха автоматично преизчислени въз основа на по-високата средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2008 г. в размер на 210,0 лв.

1.4. За пощенска такса и ДДС през 2009 г. е изплатена сумата **40 684,5 хил. лв.**, което е 89,2% от предвидените за тази цел разходи. Икономията от 4 938,6 хил. лв. е в резултат на увеличаване броя на пенсиите, изплащани по банков път, при които разходите са значително по-ниски от изплащаните в пощенските клонове. В нея са включени пощенска такса и ДДС за пенсиите и добавките към тях от ДОО в размер 38 679,9 хил. лв., пощенска такса и ДДС за пенсиите от републиканския бюджет, за добавките към пенсиите на ветераните от войните и на репресираните лица в размер 2 004,6 хил. лв.

2. Следващи по значимост са разходите за социални помощи и обезщетения, които по отчет са **1 048 998,7 хил. лв.**, или **13,7%** от всички разходи. По план общо за тази група разходи са предвидени 851 449,5 хил. лв., а са изплатени със 197 549,2 хил. лв. повече (23,20 на сто). От тях разходите по КСО за изплащане на паричните обезщетения и помощи са **1 048 385,2 хил. лв.**, което е със **196 935,8 хил. лв.** над планираните. Сумата за пощенска такса и ДДС за изплащане на обезщетенията за безработица в размер на **613,5 хил. лв.** не се планира.

• Най-голям дял в изплатените парични обезщетения и помощи по КСО заемат обезщетенията за **общо заболяване и трудоустрояване – 33,17%**. При план 310 336,9 хил. лв. са изплатени **347 740,0 хил. лв.**, или с **12 на сто повече**. Изплатените обезщетения за **бременност, раждане и трудоустрояване**, които заемат дял **28,70%**, по отчет са 300 925,0 хил. лв., което е с **24,60 на сто над планираните**. Следващи в структурата на паричните обезщетения и помощи по КСО са **обезщетенията за безработица**, заемащи дял **22,75%** и по отчет са 238 487,0 хил. лв. При тях превишението над плана със **135,9 на сто** е най-съществено. Единствено при обезщетенията за отглеждане на малко дете (техният дял е

12,17%) е реализирана икономия **36 526,5 хил. лв.**, което е с **22,26% по-малко** от планираната сума.

При останалите парични обезщетения и помощи изплатените суми са близки или малко под планираните.

ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ през 2009 г.			
	План хил. лв.	Отчет хил. лв.	Изпълнение %
Парични обезщетения общо, в т.ч.:	823 661,6	1 021 429,6	124,01
– поради общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване	310 336,8	347 740,6	112,05
– трудова злополука, проф. болест и трудоустрояване	6 615,8	6 689,5	101,11
– бременност, раждане и трудоустрояване	241 511,1	300 925,0	124,60
– отглеждане на малко дете	164 114,0	127 587,5	77,74
– безработица	101 083,9	238 487,0	235,93
Помощи общо, в т.ч.:	27 787,8	26 955,6	97,01
– профилактика и рехабилитация	25 954,1	25 256,7	97,31
– еднократна помощ при смърт	1 831,7	1 698,4	92,72
– за инвал. поради общо заболяване	2,0	0,5	25,00
Общо обезщетения и помощи по КСО	851 449,4	1 048 385,2	123,13

Разходът за парични обезщетения и помощи, изплащани от ДОО, зависи от броя на осигурените лица, размера на среднодневното парично обезщетение на едно осигурено лице и броя на изплатените работни дни поради временна неработоспособност.

• **Спрямо планираното за 2009 г. (310 201,8 хил. лв.)** разходите за обезщетения при временна неработоспособност поради **общо заболяване, гледане на болен член от семейството и карантина и нетрудови злополуки** по отчет са с **12,1%** повече. Преразходът от 37 448,2 хил. лв. се дължи на по-високото с 35,6 на сто среднодневно обезщетение от планираното, тъй като изплатените работни дни са по-малко със 17,3 на сто от предвидените. Основната причина за превишението на разхода е високият осигурителен доход за 2008 г., от който се изчисляват паричните обезщетения през 2009 г.

■ Само за **обезщетения за общо заболяване**, които са най-значимият разход в тази група, са изплатени **30 043,6 хил. лв. повече** от планираните. Загубените работни дни на едно осигурено лице поради общо заболяване са с 2,5 на сто повече от предвидените. При този осигурен социален риск изплатеното среднодневно парично обезщетение е **18,31 лв.**, при планирано – 13,51 лв., или с 35,5 на сто повече.

■ Преразход с 19,1% (7 204,7 хил. лв.) се наблюдава при изплатените обезщетения за **нетрудови злополуки**. То е в резултат на изплатеното по-високо среднодневно парично обезщетение спрямо планираното, тъй като общите загуби на работни дни са по-малко от предвидените. Отчетени са с **12,6 на сто** по-малко от планираните загубени работни дни със среднодневно парично обезщетение **18,25 лв.**, или с 36,2 на сто повече от планираното.

• При **разходите по майчинство (300 925,0 хил. лв.)** също има преразход спрямо плана с 59 413,9 хил. лв. (по план – 241 511,1 хил. лв.) Те включват обезщетенията за бременност, раждане и трудоустрояване поради бременност и кърмене.

■ Отчетените суми за обезщетенията за **бременност и раждане** са **300 904,4 хил. лв.**, или с **24,6%** повече от планираните. Изплатени са 14 861,4 хиляди работни дни (3,5 на сто повече от планираното) при среднодневно обезщетение 20,25 лв., което е с **20,4 на сто** по-високо от планираното (16,82 лв.). При планирани 10,70 дни на една осигурена жена, по отчет те са **11,62**, ръст с 8,6%. Увеличеният разход се дължи на нормативната промяна, с която от 1 януари

2009 г. беше удължено времето, през което майката има право на обезщетение за бременност и раждане до навършване на една година на детето, и на по-високата отчетена раждаемост. Отчетен е 1,57 тотален коефициент на плодовитост при планиран 1,47.

- За доплащане разликата при **трудоустрояване поради бременност и кърмене** са изплатени **20,6 хил. лв.**, като изпълнението на плана е **46,52 на сто**, или с 23,7 хил. лв. по-малко от предвидените. При този вид обезщетения общо изплатените работни дни (1 399) са значително по-малко от планираните (4 640), но среднодневната разлика която е изплащана поради трудоустрояване по отчет, е 14,75 лв., при планирани 9,56 лв.

- Разходите за **отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст** са **127 587,5 хил. лв.**, при план 164 114,0 хил. лв., или с **22,3%** по-малко. Икономията се дължи, както на по-малкото със 17,2 на сто изплатени работни дни, така и на по-ниското със 6,1 на сто среднодневно парично обезщетение (10,69 лв.) при планирано 11,38 лв. Също така нормативно е намален срока за получаване на това обезщетение.

- Изплатените средства за парични обезщетения поради **трудова злополука или професионална болест** са **6 689,6 хил. лв.** и превишават само с **1,1%** планираните 6 615,8 хил. лв. Преразходът 73,8 хил. лв. е в резултат на по-високото среднодневното парично обезщетение в размер 22,59 лв., което е с 4,92 лв. (27,8 на сто) по-високо от планираното (17,67 лв.), тъй като изплатените работни дни са с 20,9 на сто по-малко от предвидените. Разходът е близко до плановото ниво, тъй като по-малкият брой изплатени работни дни компенсират по-високото среднодневно обезщетение.

- За дейността по **профилактика и рехабилитация** на осигурените лица за 2009 г. бяха планирани средства за медицински услуги, нощувки и частична парична помощ за хранене в размер 25 954,1 хил. лв. Изразходвани са **25 256,7 хил. лв.**, или **97,31%**. През годината в заведенията за профилактика и рехабилитация са преминали **57 258** правоимащи лица (при план 58 045). Планираният среден разход за едно лице е в размер 447,14 лв., а действително изразходваният е **441,10 лв.** Икономията, реализирана в следствие на по-малкия брой лица ползвали програмите за профилактика и рехабилитация и по-ниския разход спрямо предвидения, възлиза на **697,4 хил. лв.**

- Направените разходи за обезщетения и помощи за **безработни** са **238 487,0 хил. лв.**, което е превишение на плана със **135,9%**. От тях **237 934,0 хил. лв.** са обезщетения за безработица по КСО. Останалите **553,0 хил. лв.** са за обезщетения по Закона за обратната и въоръжените сили на РБ и еднократни парични суми по чл. 47 от Закона за насърчаване на заетостта. Основната причина за превишението на разходите за обезщетения и помощи за безработни е по-високото равнище на безработица в сравнение с планираното (отчет – 7,6 на сто; план 6,8 на сто), както и новият начин на изплащане на паричните обезщетения за безработица за 2009 г. Изплатени са обезщетения средномесечно на **121 034 безработни** лица, което е със **120,7 на сто** повече от планирания брой безработни - 54 830, при средномесечно обезщетение **164,22 лв.**, или със 6,9 на сто по-високо от планираното (153,63 лв.).

- Анализът на изпълнението на плана по другите видове обезщетения и помощи показва, че е реализирана икономия при еднократната помощ при смърт на осигурено лице и при помощите за инвалидност, които са незначителни като разход в общата структура на разходите за социални помощи и обезщетения.

3. Разходите за службите по социално осигуряване за 2009 г. са в размер **72 930,2 хил. лв.** и представляват **0,95%** от общите разходи на ДОО. Спрямо плана са усвоени 78,33%, и е реализирана **икономия 20 171,9 хил. лв.** като резултат от предприетите антикризисни мерки през втората половина на 2009 г. и по-конкретно в:

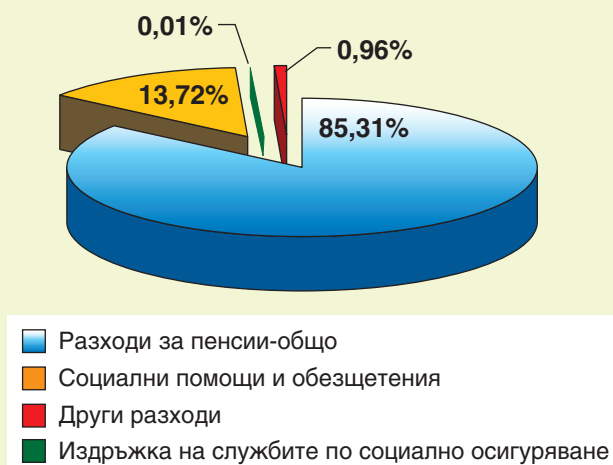
- Заплати и други възнаграждения и плащания на персонала, както и осигурителни вноски върху тях – икономия в размер на 4 974,6 хил. лв. (9,0 на сто) спрямо плана;
- Издръжка – икономия от 7 303,5 хил. лв. (29,3 на сто) спрямо плана;

- Капиталови разходи – икономия от 7 895,3 хил. лв. (61,6 на сто) спрямо плана.

По всички параграфи на **издръжката** са изразходвани **по-малко** от предвидените средства в резултат на оптимизиране на административните разходи, завишения вътрешен финансов контрол и подобрената ефективност и оперативност в организацията и управлението. Отчетените средства за платени данъци, застраховки, командировки, външни услуги, текущ ремонт и други включени в издръжката са с 29,3 на сто по-малко от заложените в бюджета за 2009 г. Икономията в размер **7 303,5 хил. лв.** спрямо плана е в резултат на по-малко изплатените суми почти при всички разходи за издръжка, като най-голяма е при постелен инвентар и облекло, материали, вода, горива и енергия общо (2 157,7 хил. лв.), платени данъци, мита и такси (1 375,3 хил. лв.), текущ ремонт (1 306,8 хил.лв.), командировки (636,4 хил. лв.) и други. При разходите за **външни услуги**, които заемат най-голям дял в структурата на разходите за издръжка (58,1%) изпълнението на плана е 87,3 на сто. В тях са включени изплатените суми за наеми, транспортни и телекомуникационни услуги, разходи за поддръжка и ремонт на хардуер и софтуер, за сканиране и индексирание на разплащателните документи в архивно стопанство и за други външни услуги. При **капиталовите разходи** икономията спрямо плана е в резултат най-вече на неусвоените суми за придобиване на дълготрайни материали активи (6 206,7 хил. лв.), тъй като те заемат най-голям дял в структурата на капиталовите разходи. Тук се отразяват също така и реализираните с 46,5 на сто по-малко разходи за основен ремонт на дълготрайни материални активи и с 86,3 на сто по-малко за придобиване на нематериални дълготрайни активи.

4. Извън разходите за издръжка на службите за социално осигуряване са така наречените **други разходи**. Това са съпътстващите разходи за отбрана и сигурност, разходите за лихви и резерв за реформата, който е планиран в бюджета за 2009 г. в размер на **60 млн. лв.** Разходите за **лихви по заеми** от Световната банка са **670,8 хил. лв.**, или 50,3 на сто от предвидените. За **отбрана и сигурност** са изплатени **47,5 хил. лв.**, което е едва 3,8 на сто от планираните средства. Направените разходи са за превантивна дейност за намаляване на вредните последствия от кризи, бедствия и аварии, както и за закупуване на предпазни средства.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО през 2009 г.

III. Трансфери

1. Предоставени трансфери от ДОО

За уреждане на законово установени обществени отношения с други институции и фондове от средствата на държавното обществено осигуряване през 2009 г. бяха **предоставени следните трансфери:**

➤ На Агенцията за хората с увреждания към министъра на труда и социалната политика за помощно-технически средства на осигурените лица – **2 607,4 хил. лв.** (при план 3 500,0 хил. лв.).

➤ На фонд „Условия на труд“ към МТСП, в т. ч. за предотвратяване на трудовите злополуки и за диагностика на професионалните болести – **5 000,0 хил. лв.** (планирани 6 000,0 хил. лв.).

➤ На Държавната агенция за информационни технологии и съобщения – планирана е сума в размер на **500,0 хил. лв.**, която не е преведена.

➤ Към бюджета на МТСП по програмата „В подкрепа на майчинството“ са преведени **2 914,0 хил. лв.** без планиран за това разход.

➤ Изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО в края на 2009 г. завърши с остатък от **224,6 хил. лв.** по валутните сметки на НОИ.

2. Получени трансфери /субсидии за ДОО

Участието на държавата в поемането на осигурителните разходи, които са за сметка на републиканския бюджет, през 2009 г. се осъществява чрез **трансфер по план** в размер на **3 267 887,3 хил. лв.** Това са средства, предвидени за изплащане на:

➤ Пенсии за военна инвалидност, пенсии за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, пенсии за особени заслуги, пенсии по отменените Закон за пенсиите и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т.ч. и вдовишките добавки по чл. 84 от КСО (вкл. пощенската такса и ДДС). Отчетената сума е **263 553,5 хил. лв.**

➤ Добавки към пенсиите на ветераните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война (вкл. пощенска такса и ДДС). Изплатената сума е **21 310,0 хил. лв.**

➤ За добавки към пенсиите по чл. 9 от Закона за политическата и гражданска реабилитация на репресираните лица (вкл. пощенска такса и ДДС). Преведената сума е **6 659,5 хил. лв.**

➤ Осигурителни вноски във фонд „Пенсии“ за осигурителен стаж по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО, зачетен при пенсиониране, които се поемат от държавния бюджет – по план и отчет **500,0 хил. лв.**

➤ Обезщетения по чл. 230 и чл. 233 от Закона за отбраната и въоръжените сили на РБ, съгласно чл. 26а, т. 3 от КСО – по план и отчет **300,0 хил. лв.**

➤ Трансфер за резерва за реформата в социалното осигуряване – **60 000,0 хил. лв.**

➤ Трансфер към фонд „Пенсии“ в размер на 12 на сто върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица – **2 069 619,9 хил. лв.**

➤ Допълнителна субсидия за покриване недостига от средства по план – **845 944,5 хил. лв.**

За отчетната 2009 г. бюджетът на ДОО е получил трансфер от републиканския бюджет в размер на **3 884 670,2 хил. лв.**, който се различава от планирания в следните плащания:

✦ Планираната сума от трансфера за резерва за реформата в размер на **60 000,0 хил. лв.** не беше предоставена.

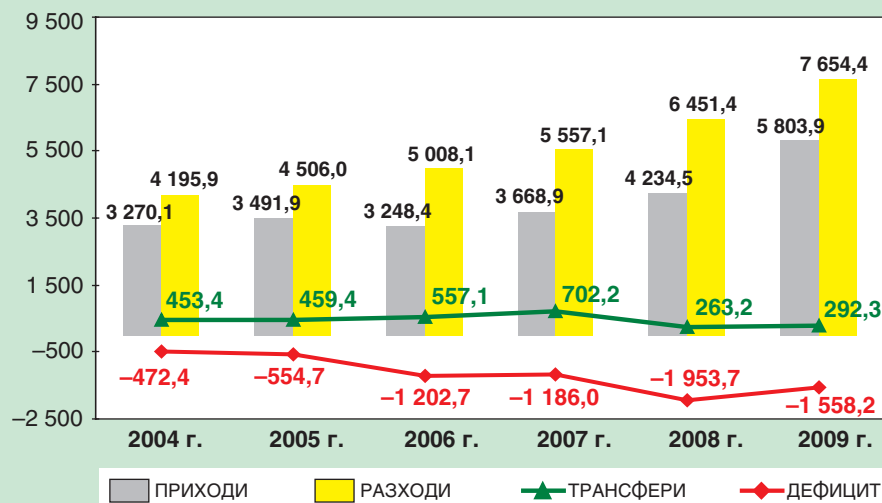
✦ Преведени бяха **39,2 хил. лв.** трансфер по чл. 5 и чл. 6 от Правилника за прилагане

на Закона за ветераните от войните, без да са планирани.

✦ Допълнителните субсидии от републиканския бюджет за покриване недостига от средства по отчет са в размер **786 117,7 хил. лв.**

✦ С ПМС №300 от 10.12.2009 г. бе отпуснат и допълнителен трансфер от републиканския бюджет в размер **736 570,4 хил. лв.**

ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ НА ДОО ЗА ПЕРИОДА 2004–2009 г. (млн. лв.)

IV. Дефицит/Излишък

Дефицитът по фондовете на ДОО се финансира със субсидия от републиканския бюджет, която се отчита по бюджета на НОИ. Общият финансов резултат е **равен на наличността в края на периода** по отчета на консолидирания бюджет (224,6 хил. лв.).

СТРУКТУРА НА ОТЧЕТЕНИТЕ ПРИХОДИ И РАЗХОДИ ПО ФОНДОВЕТЕ НА ДОО ЗА 2009 г.

Фондове	Осигурителни приходи		Разходи за осигурителни плащания		Трансфери	Дефицит /-/ Излишък /+/ хил. лв.
	хил. лв.	%	хил. лв.	%		хил. лв.
Ф. „Пенсии“	2 824 155,6	75,63%	6 194 706,6	81,04%	2 070 119,9	-1 300 431,1
Ф. „Пенсии, несвързани с трудова дейност“			283 034,1	3,70%	291 523,0	8 488,9
Ф. „Общо заболяване и майчинство“	608 500,7	16,30%	802 127,2	10,49%	-5 421,4	-199 047,9
Ф. „Трудова злополука и проф. болест“	106 708,5	2,86%	51 127,3	0,67%	-5 100,0	50 481,2
Ф. „Безработица“	168 669,0	4,52%	239 100,5	3,13%	300,0	-70 131,5
Бюджет на НОИ	26 179,1	0,70%	73 775,9	0,97%	1 522 815,9	1 475 219,1
ОБЩО	3 734 212,9	100,00%	7 643 871,6	100,00%	3 874 237,4	-35 421,3

В изпълнението на бюджетите на отделните фондове през 2009 г. се отчете следното:

- ✦ Фонд „Пенсии“ – при планиран дефицит в размер 804 300,9 хил. лв. беше отчетен **1 300 431,1 хил. лв.**, или с **496 130,2 хил. лв.** по-повече;
- ✦ Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, който по план е с дефицит 10,4 хил. лв., завърши с **остатък 8 488,9 хил. лв.**;
- ✦ Фонд „Трудова злополука и професионална болест“ – при планиран излишък 61 280,5 хил. лв. се отчете **излишък 50 481,2 хил. лв.**, или с **10 799,3 хил. лв.** по-малко;

◆ Фонд „Общо заболяване и майчинство“ – при планиран недостиг 104 757,2 хил. лв., отчетеният дефицит е **199 047,9 хил. лв.**, или с **94 290,7 хил. лв.** по-голям от планирания;

◆ Фонд „Безработица“ – при планиран излишък 78 028,1 хил. лв. е отчетен **дефицит** в размер на **70 131,5 хил. лв.**

◆ По **бюджета на НОИ** (като административен фонд) беше планиран излишък в края на периода 769 759,9 хил. лв. След извършените плащания за погашения по заема от Световната банка, по разчети за поети осигурителни вноски и др., наличността в края на годината е **1 510 865,0 хил. лв.**, или със **741 105,1 хил. лв.** повече от планираната.

Дефицитите по фондовете на ДОО в рамките на консолидирания бюджет се финансират с излишъка по бюджета на НОИ.

Общият финансов резултат по отчета на консолидирания бюджет на ДОО е **равен на наличността в края на периода. Равнява се на 224,6 хил. лв.** остатък по валутните сметки.

КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА ДОО ЗА 2009 г.			
	ЗБДОО хил. лв.	ОТЧЕТ хил. лв.	ИЗПЪЛ- НЕНИЕ %
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	7 584 092,1	7 618 971,7	100,46%
1. Осигурителни приходи	6 363 238,6	5 777 653,7	90,80%
1.1. Осигурителни вноски	4 293 618,7	3 708 033,8	86,36
– Вноски за работници и служители от работодатели	2 548 424,0	2 184 120,6	85,70
– Вноски от работници и служители (лична вноска)	1 540 263,9	1 310 390,3	85,08
– Вноски от самонаети лица (самоосигуряващи се)	157 630,8	165 097,5	104,74
– Главница по ревизионните актове за начет в приход на ДОО от НАП	37 300,0	25 426,7	68,17
– Приходи от професионалните пенсионни фондове по чл. 157, ал. 7 и § 4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	22 998,7	229,99
1.2. Трансфери от РБ в размер на 12% върху сбора на осигурителните приходи на всички осигурени лица за календарната година	2 069 619,9	2 069 619,9	100,00
2. Неданъчни приходи	23 344,7	26 921,1	115,32
– Приходи и доходи от собственост	4 253,0	4 413,8	103,78
– Глоби, санкции и наказателни лихви	18 861,7	22 390,1	118,71
– Други неданъчни приходи	230,0	117,2	50,96
3. Внесени ДДС и други данъци върху продажбите	-758,6	-742,0	97,81
4. Получени трансфери от ЦРБ за ДОО	352 322,9	292 323,0	82,97
5. Получени допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване на недостига от средства	845 944,5	1 522 815,9	180,01
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	7 581 503,4	7 654 393,0	100,96
1. Разходи	7 571 503,4	7 643 871,6	100,96
1.1. Пенсии	6 564 371,9	6 521 097,0	99,34
Пенсии за сметка на държавното обществено осигуряване, в т. ч.:	6 175 292,6	6 151 017,5	99,61
– пенсии за трудова дейност и добавките към тях	5 674 800,9	5 685 206,4	100,18
– пенсии по чл. 69 от КСО и добавките към тях	500 491,7	457 514,9	91,41
– еднократна допълнителна сума към пенсиите – общо за периода 2004–2008 г.		8 296,2	
Пенсии по международни спогодби	54 000,0	48 384,1	89,60
Пенсии за сметка на републиканския бюджет, в т. ч.:	289 456,2	281 010,9	97,08
– пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност и др. и добавките към тях	261 685,1	253 088,6	96,71
– добавки към пенсиите на ветераните от войните и на ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците получаващи наследствена пенсия за загиналите в Отечествената война	21 158,90	21 027,3	99,38
– добавки към пенсиите на реприсираните лица по чл. 9 от ЗПГРРЛ	6 612,2	6 377,3	96,45
– еднократна допълнителна сума към пенсиите – общо за периода 2004–2008 г.		517,7	
Разходи по изплащане (пощенска такса и ДДС)	45 623,1	40 684,5	89,18

Социалното осигуряване в България през 2009 Консолидиран бюджет на ДОО за 2009 г.

Социални помощи и обезщетения по КСО	851 449,5	1 048 998,7	123,20
– обезщетения за общо заболяване и трудоустрояване	310 336,9	347 739,5	112,05
– обезщетения за ТЗПБ и трудоустрояване	6 615,8	6 690,6	101,13
– обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване	241 511,1	300 925,1	124,60
– обезщетения за отглеждане на малко дете	164 114,0	127 587,5	77,74
– еднократна помощ при смърт	1 831,7	1 698,3	92,72
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	25 954,1	25 256,7	97,31
– обезщетения и помощи за безработни (ПОБ)	101 083,9	238 487,0	235,93
– парична помощ за инвалидност поради общо заболяване	2,0	0,5	25,00
– разходи по изплащане (пощенска такса и ДДС за изплащане на ПОБ)		613,5	
Служби по социалното осигуряване	93 102,0	73 057,6	78,47
– Заплати и възнаграждения за персонала, нает по трудови правоотношения	47 024,8	42 950,7	91,34
– Задължителни осигурителни вноски от работодатели (ДОО+НЗОК+ДЗПО)	8 236,2	7 335,7	89,07
– Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, горива и енергия	7 504,6	5 191,8	69,18
– Командировки	1 197,6	561,2	46,86
– Външни услуги	11 728,8	10 240,7	87,31
– Текущ ремонт	1 800,0	493,2	27,40
– Други разходи, платени данъци, мита и такси	2 425,6	1 050,3	43,30
– Разходи за застраховки и други финансови услуги	283,7	99,6	35,11
– Членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	74,9	76,5	102,14
– Капиталови разходи	12 825,8	4 930,5	38,44
– Международни програми и споразумения, дарения и помощи от чужбина		11,7	
– Други служби и дейности по соц. осигуряване, подпомагане и заетост		39,3	
– Програми за временна заетост		76,4	
Разходи за лихви	1333,8	670,8	50,29
Отбрана и сигурност	1 246,2	47,5	3,81
Резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0		
2. Предоставени трансфери	10 000,0	10 521,4	105,21
– На МТСП за АСП, съгласно чл. 11, ал.1, т. 2, буква "в", чл. 12, ал.1, т.4 и чл. 13, ал. 1, т. 3 от КСО	3 500,0	2 607,4	74,50
– На МТСП за фонд „Условия на труд“	6 000,0	5 000,0	83,33
– За държавна агенция за информационни технологии	500,0		
– На МТСП за програма „В подкрепа на майчинството“		2 914,0	
3. Дефицит (–), Излишък (+)	2 588,7	–35 421,3	–1368,30
Финансиране	–2 588,7	35 421,3	–1368,30
– Погашения по дългосрочни заеми от банки и финансови институции от чужбина	–2 588,7	–2 620,0	101,21
– Суми по разчети за поети осигурителни вноски		24 052,5	
– Друго вътрешно финансирани		2 549,9	
– Наличност в началото на периода		11 661,0	
Наличност в края на периода		224,6	
Преоценка на валутни наличности		–2,5	

ПРИХОДИ

Общо постъпилите за 2009 г. приходи в бюджета на държавното обществено осигуряване са **7 339 109,7 хил. лв.** В сравнение с предходната 2008 г. те са с **1 094 857,7 хил. лв.**, или със **17,5 на сто** повече.

Финансирането на държавното обществено осигуряване с приходи от **собствени източници** от 68,04 на сто през 2008 г. нараства на **79,25 на сто** през 2009 г., а от **външни източници** (субсидии и трансфери) съответно от 31,96 на сто спада на **20,75 на сто**.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ В БЮДЖЕТА НА ДОО ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2006–2009 г.									
	2006 г.		2007 г.		2008 г.		2009 г.		2009/ 2008 г.
	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	%
Приходи от собствени източници на финансиране	3 262 026,5	73,13%	3 682 158,0	75,76%	4 248 312,0	68,04%	5 816 293,8	79,25%	136,91%
Остатък по валутни сметки от предходния период	12 458,4	0,38%	12 458,5	0,34%	12 826,5	0,30%	11 661,0	0,20%	90,91%
ПОСТЪПЛЕНИЯ ПРЕЗ ГОДИНАТА	3 249 568,1	99,62%	3 669 699,5	99,66%	4 235 485,5	99,70%	5 804 632,8	99,80%	137,05%
Общо от осигурителни вноски, в т.ч. от:	3 221 563,7	99,14%	3 637 694,7	99,13%	4 197 954,5	99,11%	3 708 033,8	63,88%	88,33%
– работодатели/възложители	2 074 832,9	64,40%	2 379 383,0	65,41%	2 556 853,6	60,91%	2 184 120,6	58,90%	85,42%
– лични вноски от работници и служители	899 222,5	27,91%	1 039 688,9	28,58%	1 415 237,6	33,71%	1 310 390,3	35,34%	92,59%
– самоосигуряващи се	158 786,4	4,93%	159 089,5	4,37%	174 434,2	4,16%	165 097,5	4,45%	94,65%
– главница по рев. актове за начет от НАП	51 478,2	1,60%	22 378,3	0,62%	16 997,6	1,20%	21 780,5	0,59%	128,14%
– главница по рев. актове за начет от АДВ	24 982,7	0,78%	20 722,2	0,57%	16 407,1	0,39%	3 646,2	0,10%	22,22%
– приходи от проф. пенсионни фондове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	12 261,0	0,38%	16 432,8	0,45%	18 024,4	0,43%	22 998,7	0,62%	127,60%
Трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж във фондовете „Пенсии“ и „Безработица“	1200,0	0,04%	800,0	0,02%	1 000,0	0,02%	800,0	0,01%	80,00%
Приходи от ЧОИ за пенсии по МС	3 696,5	0,11%	3 309,2	0,09%	3 526,8	0,08%			
Трансфери от РБ от 12% върху сбора от осиг. доходи на всички осиг. лица за кал. година							2 069 619,9	35,65%	
Глоби, санкции и наказателни лихви	19 839,8	0,61%	24 001,0	0,65%	28 054,2	0,66%	22 390,1	0,39%	79,81%
Други приходи	3 268,1	0,10%	3 894,6	0,11%	4 950,0	0,12%	3 789,0	0,07%	76,55%
Приходи от външни източници на финансиране	1 198 590,7	26,87%	1 178 346,5	24,24%	1 995 940,0	31,96%	1 522 815,9	20,75%	76,30%
Трансфер за резерва за реформата					22 245,7	1,11%			
Субсидии от ЦРБ за покриване на недостига	1 198 590,7	100%	1 178 346,5	100,00%	1 973 694,3	98,89%	1 522 815,9	100%	77,16%
ВСИЧКО ПРИХОДИ	4 460 617,2	100%	4 860 504,5	100,00%	6 244 252,0	100,00%	7 339 109,7	100%	117,53%

I. ПРИХОДИ ОТ СОБСТВЕНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

Разполагаемите **собствени приходи** през 2009 г. са **5 816 293,8 хил. лв.**, или с **1 567 981,8 хил. лв.** повече в сравнение с 2008 г. (4 248 312,0 хил. лв.). В процентно изражение изпълнението на приходната част на бюджета е с **36,9 на сто** повече от отчета за 2008 г. и с **8,91 на сто** по-малко от заложените параметри в ЗБ на ДОО за 2009 г.

Постъпилите през годината собствени приходи (без бюджетния остатък) в кон-

солидирания бюджет на държавното обществено осигуряване са **5 804 632,8 хил. лв.** В сравнение с предходната година те са с **1 569 147,3 хил. лв.**, или с **37,05 на сто** повече.

През 2009 г. 63,88 на сто от тези приходи са от осигурителни вноски; 35,65 на сто са трансфери от РБ в размер на 12% върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година; 0,01 на сто са приходи от трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж във фондовете „Пенсии“ и „Безработица“; 0,39 на сто са от глоби, санкции и наказателни лихви и 0,07 на сто – други приходи.

1. Приходи от осигурителни вноски

Приходите от осигурителни вноски са с **13,64 на сто** по-малко от планираните в ЗБ-ДОО за 2009 г. и **11,67 на сто** спрямо отчетените през 2008 г. От 1 януари 2009 г. общата осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ беше намалена с 4 на сто (от 22% на **18%**), като се разпределя между осигурител и осигурено лице в размер 10% за осигурителя и 8% за осигуреното лице. Съотношението 60:40 в разпределянето на осигурителните вноски между работодател и осигурено лице се запази при вноските за фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Безработица“.

Намалението на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ частично се компенсира от: 1) договореното нарастване на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и групи професии с 26,6% спрямо 2008 г.; 2) увеличаване на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица от 240 лв. на 260 лв. (8,33% ръст), като се запази и привилегированите условия за определяне размера на минималния осигурителен доход за земеделските производители.

С цел повишаване защитата на осигурителните права на работещите, работодателите бяха задължени да плащат осигуровки не само върху изплатените, а и върху начислените и неизплатени трудови възнаграждения. Те са дължими върху минималния осигурителен праг за дадена дейност, а ако такъв няма – върху минималната заплата за страната.

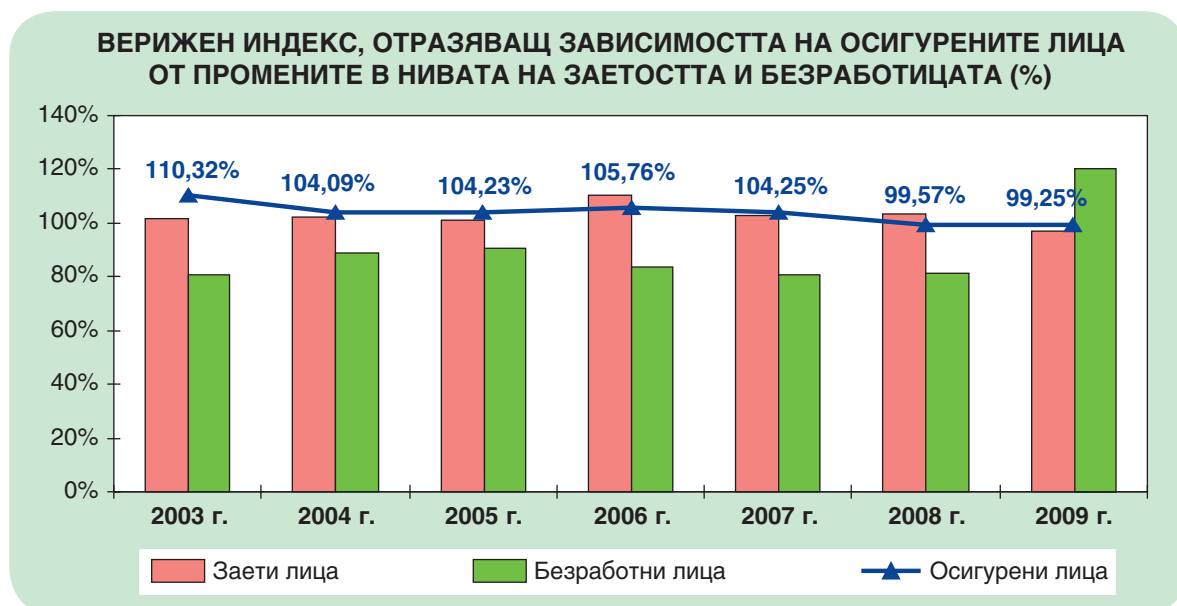
Поради промяна на съотношението при разпределянето на осигурителната вноска между работодател и осигурено лице във фонд „Пенсии“ (от 60:40 за 2008 г. на фиксиран размер съответно 10% и 8%) се наблюдава тенденция за изпреварващ ръст в структурата на приходите от лични осигурителни вноски спрямо тези от работодател/възложител. Той е с **1,63%** повече спрямо предходната година, при спад с **2,01%** в структурата на приходите от вноски от работодател/възложител. В резултат на намаляване размера на осигурителната вноска с 4 на сто приходите от осигурителни вноски и от двата източника са по-ниски спрямо предходната година. При работодателите намалението е с 372 733,0 хил. лв., а при личните осигурителни вноски – със 104 847,3 хил. лв.

СТРУКТУРА НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ЗА ПЕРИОДА 2004–2009 г.						
	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
	в %	в %	в %	в %	в %	в %
I. Осигурени от работодател/възложител	92,32%	91,86%	91,67%	90,97%	91,08%	90,69%
1. Работещи по трудов договор	87,91%	90,65%	88,84%	91,26%	92,42%	92,50%
– I категория труд	0,52%	0,45%	0,42%	0,41%	0,30%	0,33%
– II категория труд	4,73%	4,45%	4,38%	4,38%	3,69%	4,47%
– III категория труд	94,75%	95,10%	95,19%	95,21%	96,02%	95,21%
2. Осигурени за инвалидност старост, смърт и за тр. злополука и професионална болест	0,92%	0,90%	0,94%	0,94%	0,86%	0,89%
3. Държавни служители и наети в спец. дейности	5,27%	5,39%	5,37%	4,71%	5,23%	5,35%
4. Работещи без трудови правоотношения	2,29%	2,29%	2,31%	2,24%	2,38%	2,63%
5. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	3,61%	3,06%	2,54%	1,78%	1,37%	1,20%
II. Самоосигурени лица – общо	7,68%	8,14%	8,33%	8,18%	8,92%	9,31%
– всички социални рискове без трудова злополука	43,96%	44,57%	45,94%	48,24%	50,59%	54,05%
– само за пенсия	56,04%	55,43%	54,06%	51,76%	49,41%	45,95%
Осигурени лица общо	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Забележка: В т. 5 СПОЗ означава от социални помощи към осигуряване на заетост.

Броят на осигурените лица, средните осигурителни доходи, размерът на осигурителната вноска и нормата на събираемост определят сумата на прихода от осигурителни вноски.

Броят на осигурените лица се влияе от редица икономически фактори, но най-важните от тях са заетостта и безработицата. Броят на осигурените лица нараства успоредно с нарастване броя на заетите лица и обратно – намалява с увеличаването на безработните лица. От следващата графика се вижда как заетостта и безработицата през 2009 г. директно влияят върху броя на осигурените лица.

Наблюдаваме спад в отчетения общ брой на осигурените лица с 57 хиляди /2 на сто/ и намаление на отчетения осигурителен доход с 5,6 на сто в сравнение с планираните.

При най-масовата категория осигурени лица – трета категория, отчетения брой е с 4,8% или 113 хиляди лица по-нисък от планирания, а отчетения осигурителен доход (524,71 лв.) е с 12,6% по-нисък от планирания.

Наблюдаваме ръст с 11,0% или 26 хиляди лица в отчетения брой на самоосигуряващите се лица спрямо планирания и то при тези, които се осигуряват освен за пенсия и за общо заболяване. Основната причина е в желанието на повече самосигурените лица да ползват обезщетенията за бременност и раждане.

Също наблюдаваме ръст при лицата, осигурявани от възложител - с 14,4% или 8,4 хиляди лица. Основната причина е в търсенето на възможности от хората за допълнителна работа, освен основната заетост.

❖ **Осигурителната база** за изчисляване и внасяне на осигурителните вноски включва всички доходи, включително начислените и неизплатените брутни трудови вознаграждения и други доходи от трудова дейност на осигурените по **трудови правоотношения**, брутните вознаграждения, намалени с нормативно признатите разходи за работещите по **граждански договори**, и избрания размер на осигурителния доход на **самоосигуряващите се** лица. Той е между минималния за тази категория осигурени и максималния, определен със закона за бюджета. Осигурителният доход на **осигурените от работодател** е изплатеното или начислено и неизплатено брутно трудово вознаграждение, но върху не по-малко от минималния месечен осигурителен доход за съответната професия по основната икономическа дейност на осигурителя. Включва всички вознаграждения и други доходи от трудова дейност с ограничение до максималния му месечен размер, определен със ЗБ на ДОО за съответната година. Към тази осигурителната база се включва и първият работен ден от временната неработоспособност, за който работодателят изплаща среднодневното брутно трудово вознаграждение за месеца, в който е настъпила времен-

ната неработоспособност. За лицата, които получават доходи от дейности на различни основания, осигурителните вноски се внасят върху сбора от осигурителните им доходи в следния ред:

1) доходи от трудови и/или служебни правоотношения, по договори за управление и контрол на търговски дружества и от трудова дейност като член кооператори;

2) осигурителен доход като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества, упражняващи свободни професии и/или занаятчийска дейност, и регистрирани земеделски производители и тютюнопроизводители;

3) доходи за работа без трудови правоотношения (популярни като „граждански договори“).

За осигурените от работодател лица минималният осигурителен доход за 2009 г. е диференциран в 74 групи основни икономически дейности и 9 квалификационни групи професии. Най-ниският осигурителен праг от 01.01.2009 г. е равен на МРЗ за страната (240 лв.), а фиксираният максимален размер на осигурителния доход е 2 000 лв. месечно за всички осигурени лица.

Осигурителният доход за самоосигуряващите се лица, упражняващи трудова дейност като **еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и физическите лица – членове на неперсонифицирани дружества**, е декларираният от тях доход между минималния (260 лв. за 2009 г.) и максималния (2 000 лв.) месечен размер, определен със ЗБ на ДОО за съответната година.

Осигурителният доход за самоосигуряващите се лица, **регистрирани като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност**, е облагаемият доход, след намаляването му с разходите за дейността, определени по реда на Закона за данъците върху доходите на физическите лица. **Окончателният осигурителен доход** за самоосигуряващите се лица (без земеделските производители) се определя като разлика между декларирания въз основа на годишната данъчна декларация и сбора от доходите, върху които авансово са внасяни осигурителни вноски.

Средномесечният осигурителен доход (СОД) за всички осигурени лица през 2009 г. е **554,78 лв.** Спрямо отчетения през 2008 г. (500,56 лв.) бележи **10,8% номинален** ръст и **7,8% реален** ръст.

Всички работодатели законово са задължени да осигуряват наетите при тях лица най-малко върху минималния осигурителен доход за съответната икономическа дейност и основна професия. Ако реалните им заплати обаче са по-високи от тези осигурителни прагове вноските задължително трябва да се правят върху тях до определената горна граница на осигурителния доход за годината.

Приходите от осигурителни вноски се формират от вноски на работодатели/възложители, осигурени и самоосигуряващи се лица. Като измерител на общото осигурително участие, съотношението на приходите от осигурителни вноски към брутния вътрешен продукт е **5,6%**. В сравнение с предишната година, когато е било 6,3%, то е по-ниско с 0,7 процентни пункта поради нормативното намаляване на размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ с 4 на сто и на броя на осигурените лица.

БРОЙ И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД НА ОСИГУРЕНИТЕ В ДОО ЛИЦА								
	2006 г.		2007 г.		2008 г.		2009 г.	
	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.
ОСИГУРЕНИ ЛИЦА С ВНОСКИ	2 746 729	354,50	2 863 541	398,17	2 851 226	500,56	2 829 819	554,78
I. Осигурени от работодател/ възложител	2 518 021	343,82	2 680 959	399,15	2 596 922	507,46	2 566 440	551,24
1. Работещи по трудов договор – общо	2 236 900	336,80	2 423 982	384,79	2 400 098	494,15	2 374 057	534,39
в т.ч: От първа категория труд	9 455	666,57	9 857	721,99	7 167	898,15	7 759	900,05
От втора категория труд	98 066	529,79	106 273	595,46	88 453	728,68	106 052	713,92
От трета категория труд	2 129 379	326,45	2 307 852	373,65	2 304 478	483,89	2 260 246	524,71
2. Държавни служ. и специални дейности	135 288	675,29	125 218	840,42	135 815	897,91	137 387	1 000,58
3. Членове на кооперации, рабо- тещи без трудови правоотно- шения	3 886	136,61	3 430	153,51	3 081	186,89	1 184	188,76
4. Осигурени от възложител лица, работещи без трудови правоотно- шения	54 182	178,19	56 156	197,82	58 832	264,56	66 358	266,84
5. Осигурени лица за инвалид- ност, старост и смърт и трудова злополука	23 731	69,31	24 976	74,91	22 246	91,65	22 965	95,82
6. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на май- чинството“	64 034	143,29	47 197	166,65	35 682	203,47	30 847	199,58
II. Самоосигуряващи се лица	228 708	205,23	238 738	208,14	254 304	226,87	263 379	242,19
Самоосигурени лица за всички соц. рискове	91 481	235,60	100 739	239,51	110 903	264,73	120 633	285,61
Самоосигурени лица само за пенсия	100 191	230,97	100 826	230,83	99 499	253,20	92 578	272,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени за всички социални рискове)	13 598	58,99	14 420	62,08	17 748	80,09	21 711	92,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени само за пенсия)	23 438	61,59	22 753	61,31	26 154	65,83	28 457	72,10
* В броя на осигурените от работодател лица са включени наетите в специалните дейности и Висшия съдебен съвет. В общия брой на осигурените лица не са включени откупилите осигур. стаж и осигурените от възложител лица, които са осигурени и на друго основание.								

Постъпленията от осигурителни вноски през 2009 г. са **3 708 033,8 хил. лв.** Неблагоприятните тенденции в макроикономическата среда, продиктувани от икономическата криза, обусловиха неизпълнението с **13,6%** на заложените в плана приходи от осигурителни вноски за 2009 г.

Приходите от осигурителни вноски изостават с 489 920,7 хил. лв. в сравнение с 2008 г. и с 585 584,9 хил. лв. спрямо планираните за 2009 г. Спадът спрямо предходната година е в резултат на намаляването размера на осигурителната вноска, а неизпълнението на плана се дължи на намаление в общия брой на осигурените лица и на отчетения по-нисък осигурителен доход.

Елементи на приходите:

1) В структурата на общите приходи най-голям дял заемат вноските **от работодатели/възложители за наетите от тях лица – 58,9** на сто, при 60,9 на сто през 2008 г. В приходите от осигурителни вноски от работодатели са включени преведените суми за осигуровки за наетите по трудови правоотношения от първа, втора и трета категория труд, държавните служители и наетите в специални дейности, работещите без трудово правоотношение и други. През 2009 г. тези приходи възлизат на **2 184 120,6 хил. лв.**, което е **85,4 на сто**

от отчетените през 2008 г. **Осигурените от работодател/възложител** за същия период са намалели с **30 482 души** (с 1,2%). В структурата на осигурените лица през 2009 г. те заемат най-съществен дял – **90,7 на сто**, който е с 0,4% по-малък отколкото през 2008 г. (91,1%). При повечето групи осигурени от работодател се наблюдава намаляване на броя им в сравнение с отчетеното през предходната година. За тях средният осигурителен доход през 2009 г. е **551,24 лв.**, което е с **8,6 на сто** повече от този през 2008 г. (507,46 лв.).

Най-съществен дял (76,8%) в структурата на приходите от осигурителни вноски от работодател/възложител имат **работещите по трудов договор**. По **трудова договор** са работили 2 374 057 души, което е с **26 041** по-малко в сравнение с 2008 г. От тях **близо 5 на сто**, при 4 на сто през 2008 г., са от първа и втора и над **95 на сто** от трета категория труд. Броят на осигурените от **първа и втора категория** труд през 2009 г се е увеличил спрямо 2008 г. с **18 191 осигурени**, а от **трета категория** труд намалява с **44 232 души**. Работещите по **трудова договор** през 2009 г. са се осигурявали върху осигурителен доход в размер **534,39 лв.** Нарастването на СОД за тази категория осигурени лица спрямо предходната година е с 40,24 лв., или с **8,1 на сто**. Увеличението се дължи на по-високите размери на определените минимални осигурителни прагове за работещите по трудови правоотношения през 2009 г. спрямо 2008 г. Независимо от ръста с **8,14 на сто** на средния осигурителен доход и слабото намаляване в брой на работещите по трудов договор (с **1,08 на сто**) в сравнение с 2008 г., наблюдаваме спад на приходите от осигурителни вноски при тази категория осигурени лица с 16,6 на сто спрямо 2008 г. поради намаляване на размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ с 4 процентни пункта.

Вноските за **държавните служители и наетите в специални дейности** през 2009 г. са **341 110,5 хил. лв.**, като дялът им е **15,6%** в структурата на вноските от работодател/възложител. В сравнение с 2008 г. за тази категория осигурени, за които осигурителните вноски са изцяло за сметка на работодателя (по-точно за сметка на РБ), са постъпили **25 232,7 хил. лв. по-малко приходи**. Относителният им дял е **5,4%** в структурата на осигурените от работодател и е по-висок от този през 2008 г. (5,2%). В абсолютни цифри те са с **1 572 души** повече. Средният осигурителен доход, върху който са осигурявани **държавните служители и наетите в специални дейности**, е **1000,58 лв.**, или с **11,4 на сто** по-висок от отчетения през 2008 г. (897,91 лв.).

♦ Приходите от осигурителни вноски общо за работещите **без трудови правоотношения** през 2009 г. (**17 573,2 хил. лв.**) са намалели с **20,2 на сто** спрямо 2008 г. Формират се от внесените осигурителни вноски от възложители за работещите без трудови правоотношения (в т.ч. и за членовете на кооперации, работещи без трудови правоотношения) върху изплатеното им възнаграждение след приспадане на разходите за дейността, определена по реда на ЗДФЛ. Броят им е с **5 629 души** повече, а относителният им дял е **2,6%** при 2,4% през 2008 г. в структурата на осигурените от работодател/възложител лица.

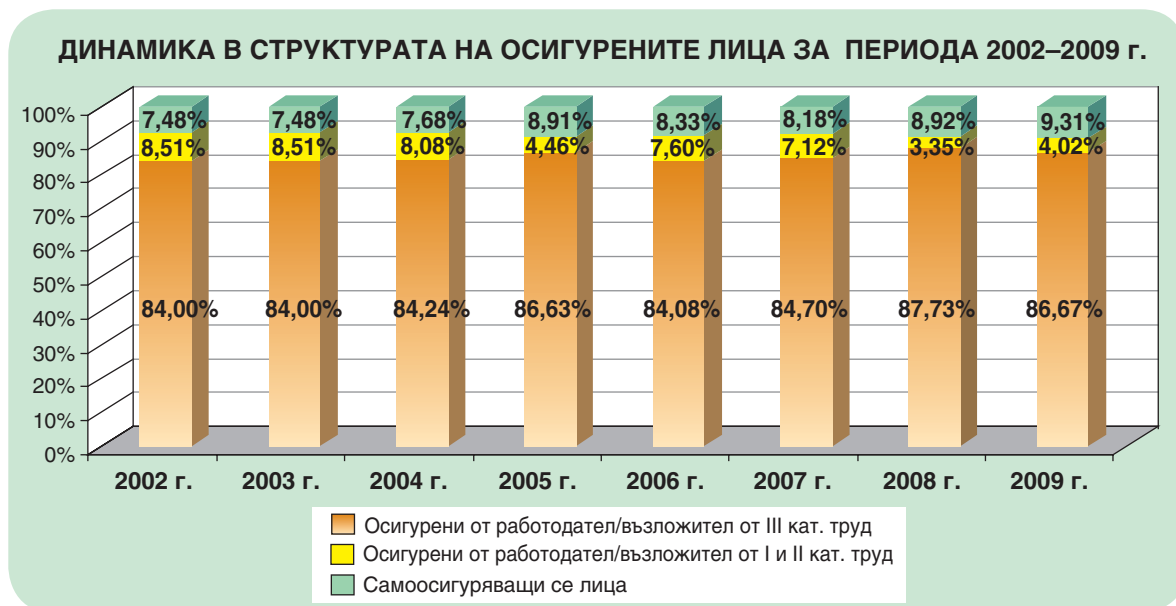
От тях броят на **работещите без трудови правоотношения** (т. нар. граждански договори) се е увеличил с **12,8 на сто**, а средният им осигурителен доход – с **0,9 на сто** в сравнение с 2008 г. **Членовете на кооперации, работещи без трудови правоотношения**, за същия период са намалели с **61,6 на сто** (1 897 души по-малко). Средният осигурителен доход, върху който са се осигурявали, е нараснал с **1 на сто**.

♦ За **наети на работа за не повече от пет работни дни (40 часа)** през един календарен месец, които са осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест, приходите от осигурителни вноски през 2009 г. (**2 369,3 хил. лв.**) са с **21 на сто** по-малко от тези през 2008 г. Това е резултат от: 1) намаляване на размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ с 4 процентни пункта.; 2) увеличаване дела на родените след 31.12.1959 г., чиито осигурителни вноски за ДОО са с 5% по-ниски. Относителният им дял (**0,89 на сто**) в структурата на осигурените от работодател е с 0,03 на сто по-голям от този през 2008 г. (0,86 на сто). През 2009 г. те са осигурявани върху **95,82 лв.**, като спрямо 2008 г. е отбелязан ръст **4,6 на сто**.

♦ Осигурителните вноски за включените лица в програмите на МТСП „**От социални помощи към осигуряване на заетост**“ и „**В подкрепа на майчинството**“ са **8 046,9**

хил. лв. Броят на **осигуряваните лица** по двете програми през 2009 г. е по-малък с **4 835** души, а делът им е с **0,17 на сто** по-малък в структурата на осигурените от работодател/възложител в сравнение с предходната година. Средният осигурителен доход **199,58 лв.** е по-нисък от този за 2008 г. с близо 2 на сто. Отчетените приходи в размер на **8 046,9 хил. лв.** са по-малко отколкото през 2008 г. с 3 982 хил. лв. Намалението на приходите се дължи на по-малкия с 13,6 на сто брой на лицата и с 1,9 а сто по-нисък среден осигурителен доход през 2009 г.

◆ Увеличение на приходите спрямо предходната година има при осигурителните вноски за фонд „Пенсии“, дължими за лицата, които не са работили поради предвидените в КСО обективни причини. Те са **незаконно недопускане или отстраняване от работа** или оставане без работа поради **уволнение**, което е признато за незаконно от компетентните органи, за **трудоустроени бременни**, на които не е предоставена подходяща работа и пр. За тези лица осигурителната вноска е изцяло за сметка на работодателя и е в размера за фонд „Пенсии“. При постъпления в размер на 3 221,9 хил. лв. през 2008 г., през отчетната година са преведени **3 265,7 хил. лв.**, което е с **1,4 на сто** повече от предходната година.

◆ Осигурителните вноски върху средствата за социални разходи (дължими само за ф. „Пенсии“) са **25 194,6 хил. лв.** и са с 31,7 на сто по-малко от приходите по това перо за 2008 г. (36 896,2 хил. лв.).

◆ Приходите от осигурителни вноски за осигурените за ТЗПБ (за сметка само на работодателя) са **106 708,4 хил. лв.** и са с 6,1% повече от предходната година (100 527,3 хил. лв.). Делът им в структурата на приходите от осигурителни вноски от работодател е **4,9 на сто**, при 3,9 на сто за 2008 г.

2) Следващи в структурата на приходите от осигурителни вноски са **личните вноски** от наетите по трудови и без трудови правоотношения (граждански договори). Техният дял в общите приходи от осигурителни вноски нараства на **35,3 на сто**, при 33,7 на сто през 2008 г. През 2009 г. са внесени **1 310 390,3 хил. лв.**, или **7,4%** по-малко от предходната година. Спадът в постъпленията от лични осигурителни вноски е в резултат на намаления брой осигурени лица и намаления размер на осигурителната вноска с 4% за фонд „Пенсии“.

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПО ГОДИНИ							
	2007 г.		2008 г.		2009 г.		2009/ 2008 г.
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	%
Осиг. вноски от работодател/възложител, в т.ч.:	2 379 383,0	65,41	2 556 853,6	60,91	2 184 120,6	58,90	85,42
1. За работещи по трудови правоотношения	1 879 764,6	79,00	2 011 334,0	78,66	1 677 568,9	76,81	83,41
3-та категория труд	1 714 545,9	91,21	1 867 406,2	92,84	1 541 379,8	91,88	82,54
1-ва и 2-ра категория труд	165 218,7	8,79	143 927,8	7,16	136 189,1	8,12	94,62
2. Държавни служители и наети в специалните дейности	339 107,2	14,25	366 343,2	14,33	341 110,5	15,62	93,11
3-та категория труд	104 103,6	30,70	122 962,7	33,56	131 737,2	38,62	107,14
1-ва и 2-ра категория труд	235 003,6	69,30	243 380,5	66,44	209 373,3	61,38	86,03
3. За осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и проф. болест	3 074,3	0,13	3 000,7	0,12	2 369,3	0,11	78,96
4. Осиг. вноски върху доход без трудови правоотношения	17 928,2	0,75	22 031,5	0,86	17 573,2	0,80	79,76
5. Осиг. вноски върху обезщетенията за оставане без работа – по КТ, Закона за висшето образ. и ЗДС	669,0	0,03	1 249,8	0,05	2 109,6	0,10	168,80
6. Осиг. вноски за ф „Пенсии“ поради незаконно недопускане или отстраняване от работа	1 952,3	0,08	3 221,9	0,13	3 265,7	0,15	101,36
3-та категория труд	1 607,5	82,34	2 816,2	87,41	3 037,3	93,01	107,85
1-ва и 2-ра категория труд	344,9	17,67	405,7	12,59	228,4	6,99	56,30
7. Осиг. вноски за включените в програми от соц. помощи към осигуряване на заетост и в подкрепа на майчинството	14 467,2	0,61	12 028,9	0,47	8 046,9	0,37	66,90
8. Осиг. вноски, дължими за периода преди 2005 г.	291,6	0,01	218,6	0,01	133,7	0,01	61,16
9. Осиг. вноски върху средствата за социални разходи	42 986,7	1,81	36 896,2	1,44	25 194,6	1,15	68,29
10. Осиг. вноски за ФТЗПБ за осигурените за тр. злополука и проф. болест от работодател – от 0,4 до 1,1%	79 137,6	3,33	100 527,3	3,93	106 708,4	4,89	106,15
11. Осиг. вноски върху изплатени гарантирани вземания	4,2	0,00	1,5	0,00	39,8	0,00	2653,3
Лични осигурителни вноски	1 039 688,9	28,58	1 415 237,6	33,71	1 310 390,3	35,34	92,59
Осиг. вн. от самоосигуряващи се лица, в т.ч. от:	159 089,5	4,37	174 434,2	4,16	165 097,5	4,45	94,65
– осигурени само за пенсия, в т. ч.:	58 096,4	36,52	60 726,5	34,81	48 312,9	29,26	79,56
– земеделски производители	3 369,8	0,06	3 977,7	0,07	3 726,5	0,08	93,68
– осиг. само за пенсия при годишно изравняване	28 250,8	17,76	27 196,5	15,59	31 221,9	18,91	114,80
– осиг. за всички осигурителни рискове, в т. ч.:	68 802,0	43,25	81 429,1	46,68	78 513,3	47,56	96,42
– земеделски производители	2 462,8	0,04	3 730,5	0,05	4 275,6	0,05	114,61
– осиг. вноски за времето на обучение	1 064,1	0,43	1 013,6	0,27	1 893,2	0,44	186,78
– от лицата, на които не им достигат 5 г. осиг. стаж за пенсия	2 876,2	1,81	4 068,5	2,33	5 156,2	3,12	126,73
Главница по ревизионни актове за начет	43 100,5	1,18	33 404,7	0,80	25 426,7	0,69	76,12
Приходи от проф. пенс. фондове по §4 от ПЗР на КСО	16 432,8	0,45	18 024,4	0,43	22 998,7	0,62	127,60
Общо приходи от осигурителни вноски	3 637 694,7	100	4 197 954,5	100	3 708 033,8	100	88,33

3) Приходите от осигурителни вноски общо от **самоосигуряващите се лица** през

2009 г. са **165 097,5 хил. лв.** В сравнение с 2008 г. е отчетен спад с **5,4 на сто**, или с 9 336,7 хил. лв. по-малко. Тук са включени постъпилите осигурителни вноски от самоосигуряващите се лица през годината, от закупения до 5 години осигурителен стаж и осигурителните вноски при годишното изравняване на доходите на самонаетите лица. Делът им в общите приходи от осигурителни вноски през 2009 г. (**4,5 на сто**) е нараснал с 0,3 процентни пункта в сравнение с 2008 г., когато е бил 4,2 на сто. Постъпленията през годината само от самоосигуряващите се лица са 126 826,2 хил. лв. и са с 15 329,4 хил. лв. по-малко отколкото за 2008 г. Броят на **осигуряващите се за собствена сметка** се е увеличил с **9 075** и това леко увеличава относителния им дял в структурата на общо осигурените лица (от 8,9 на сто през 2008 г. на **9,3 на сто** през 2009 г.). През 2009 г. за самоосигуряващите се лица беше определен **минимален осигурителен доход 260 лв.** и **максимален** колкото за всички осигурени лица – 2 000 лв. Осигурителният доход за тази категория осигурени лица е избраният от тях месечен доход между нормативно определенния минимален и максимален размер. За земеделските производители и тютюнопроизводителите специалните облекчения се състоят в това, че те могат да се осигуряват месечно върху 50% от минималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица (130 лв.), а тези от тях, които упражняват единствено земеделска дейност – върху 25% от този размер (или 65 лв.). Размерът на **средния осигурителен доход** за всички самоосигуряващи се през 2009 г. е **242,19 лв.** Спрямо 2008 г. се отчита увеличение **6,8 на сто**, което се дължи основно на по-високия нормативно определен минимален осигурителен доход на самоосигурените лица за 2009 г. Спадът на приходите от осигурителни вноски спрямо предходната година при тази категория осигурени е следствие сумарния ефект от нормативно намаления размер на осигурителната вноска с 4% за фонд „Пенсии“ и увеличения с 1,8% дял на родените след 31.12.1959 г. лица.

♦ В структурата на осигурените за собствена сметка през 2009 г. най-висок относителен дял (**54,1%**) заемат лицата, осигуряващи се **за общо заболяване и майчинство и за пенсия**. Те са 142 344 души, което е с **13 693 осигурени повече** от 2008 г. Отчита се нарастване на броя и при двете групи самоосигуряващи се за собствена сметка за фондовете „Пенсии“ и „Общо заболяване и майчинство“ (вкл. земеделските производители). От тях **самоосигуряващите се** през 2009 г. са с **9 730 души повече** от 2008 г. (110 903 бр.). Те са се осигурявали върху среден осигурителен доход **285,61 лв.**, който е със **7,9 на сто** по-висок от СОД за предходната година (264,73 лв.). През 2009 г. **земеделски производители и тютюнопроизводители**, които са се осигурявали за фондовете „Пенсии“ и „Общо заболяване и майчинство“, са с **22,3 на сто**, или с **3 963 повече** от броя им през

предишната година, когато са били 17 748 души. Те са внасяли осигуровки върху среден доход **92,91 лв.**, който също е с 16,0 на сто по-висок от този през 2008 г. (80,09 лв.). Общо приходите от осигурителни вноски за самоосигуряващите се за всички социални рискове от двете групи са **78 513,3 хил. лв.**, което е с **3,6 на сто по-малко** от същите за 2008 г. Независимо от увеличения брой на самоосигуряващите се лица в тази категория и по-големия среден осигурителен доход в сравнение с предходната година, нормативното намаляване на размера на осигурителната вноска е причината за отчетения спад на приходите от осигурителни вноски за 2009 г.

◆ Намалява общо **средният брой с 4 618** на осигуряващите се за собствена сметка **само за пенсия** спрямо предходната година. То е разликата от намаляването с **6 921** души на средния брой самоосигурени лица (регистрирани като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност) и същевременно увеличения с **2 303** брой земеделски производители и тютюнопроизводители. **Относителният дял** на осигуряващите се само за пенсия спрямо общия брой осигуряващи се за собствена сметка през 2009 г. е **46,0 на сто**, като от тях 35,2 на сто (при 39,1% през 2008 г.) са упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност и 10,8 на сто (при 10,3% през 2008 г.) са земеделски производители и тютюнопроизводители. Общо **средният осигурителен доход** на избралите да се осигуряват **само за пенсия** е **225,70 лв.** (при 214,20 за 2008 г.), или нараства с **5,4 на сто**. Този ръст е резултат от нарастването в двете групи осигуряващи се за собствена сметка през 2009 г. Средният осигурителен доход на регистрираните като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност нараства със 7,8 на сто (от 253,20 лв. на **272,91 лв.**), а на земеделските производители и тютюнопроизводителите с **9,5 на сто** (от 65,83 лв. на **72,10 лв.**). **Общите приходи от осигурителни вноски** са в размер **48 312,9 хил. лв.** (60 726,5 хил. лв. за 2008 г.) или спадът е с **20,4 на сто**. В т.ч. за упражняващите свободна професия или занаятчийска дейност спадът е **21,4 на сто** (с 44 586 хил. лв. по-малко), а при земеделските производители и тютюнопроизводителите приходите от осигурителни вноски намаляват с 3 726,5 хил. лв.) или те са с **6,3 на сто** по-малко от тези през 2008 г.

◆ При годишното **изравняване на осигурителния доход** за самоосигуряващите се през 2009 г. са постъпили **31 221,9 хил. лв.** В сравнение с предишната година приходите от осигурителни вноски от лицата, които са внасяли авансово вноски върху по-ниски доходи и след това са довели дължимите вноски при годишното изравняване с декларирането на по-високи доходи, са с 4 025,4 хил. лв., или с **14,8% повече** от 2008 г. Осигуряването при тях е само за пенсия и то с размера на осигурителната вноска за предходната година.

■ В тази група приходи следва да се отбележи значителното намаление на осигурителните вноски от осигуряващите се за собствена сметка (без земеделски производители и тютюнопроизводители). При осигурените **само за пенсия** с **21,43%** (12 162,4 хил. лв.) по-малко, а при осигурените за **всички социални рискове** постъпленията са с 3 460,9 хил. лв., или **4,5% по-малко** от тези през 2008 г. Тъй като относителният дял на приходите **от тази категория самоосигуряващи се лица** е 93,7 на сто от общите постъпления от осигурителни вноски от самоосигуряващите се лица през годината, крайният резултат показва спад на реализираните приходи спрямо 2008 г. с **10,8 на сто**. Основно за това допринася намаленият размер на осигурителната вноска за ф. „Пенсии“ с 4 на сто, тъй като всички други показатели, водещи до ръст на приходите от осигурителни вноски, са със значително по-добри стойности от предходната година.

■ Най-съществено е увеличението (с **86,8 на сто** спрямо 2008 г.) на приходите от осигурителни вноски за откупуване на **осигурителен стаж за времето на обучение от лицата, на които не им достигат до 5 г. осигурителен стаж за пенсия** (**1 893,2 хил. лв.** при 1 013,6 хил. лв. за 2008 г.). Но поради пренебрежимо малкият дял (**0,4%**), който заемат в структурата на приходите от самоосигуряващи се лица, влиянието им за общите приходи от осигурителни вноски също е незначително.

■ Постъпилите вноски за откупуване на осигурителен стаж от лицата, на които не им

достига до 5 осигурителен стаж за пенсия за ОСВ, са **5 156,2 хил. лв.** и са с **26,7 на сто повече** от тези през 2008 г. Дължи се на създадените облекчени условия за разсрочено изплащане на вноските при откупуване на осигурителен стаж за пенсия, както и на нарасналата осведоменост за възможността да се използва този ред. Независимо от високия процент увеличение, поради ниския дял (**3,1%**, при 2,3% през 2008 г.), който тези приходи заемат в структурата на общите приходи от осигурителни вноски от самоосигуряващи се лица, тяхното влияние също е ниско.

4) В приходите от осигурителни вноски са включени и тези от **главницата по ревизионните актове за начет**, които през 2009 г. са **0,7 на сто** от общите приходи от вноски през годината. Включват събраните суми от контролните органи на НАП (**21 780,5 хил. лв.**) и от Агенцията за държавни вземания (**3 646,2 хил. лв.**). В сравнение с 2008 г. постъпленията от тях са с **23,9 на сто, или 7 978 хил. лв.** по-малко. От АДВ изпълнението на плана е едва 17,4% от плана, или със **17 353,8 хил. лв. по-малко**. Събраните от НАП суми са с 33,6 на сто над планираните, или с **5 480,5 хил. лв. повече**.

5) Постъпленията **от професионалните фондове** на ДЗПО за ранно пенсиониране се отчитат в групата на приходите от осигурителни вноски. Това са събраните и преведени осигурителни вноски по индивидуалните сметки на осигурените лица от първа и втора категория труд в професионалните пенсионни фондове на ДЗПО, които се пенсионират с пенсия за осигурителен стаж и възраст от фонд „Пенсии“ на ДОО. Размерът на осигурителната вноска за първа категория труд е 12%, а за втора – 7% върху изплатените трудови възнаграждения и е изцяло за сметка на работодателя. Съгласно §4, ал. 4 от ПЗР на КСО, когато тези лица се възползват от правото за ранно пенсиониране, набраните средства се прехвърлят от личните им партии в професионалните фондове на ДЗПО във фонд „Пенсии“ на ДОО за изчисляване и изплащане на пенсиите им. Преведените суми (22 998,7 хил. лв.) са **0,6 на сто** от постъпленията от осигурителни вноски през годината. В сравнение с 2008 г. те са нараснали с **27,6 на сто**, или с 4 974,3 хил. лв., което е в резултат на реализираното право за пенсия на повече осигурени лица в тази съвкупност в сравнение с предходната година.

2. Други собствени приходи и трансфери

■ Делът на останалите приходи е **36,12 на сто** и включват:

1) **Трансфери от републиканския бюджет в размер на 12 на сто** върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година в размер равен на планирания **2 069 619,9 хил. лв.** По този начин от 2009 г. държавата се включи в осигуряването за фонд „Пенсии“, като осигури близо 36 на сто от постъпленията от осигурителни приходи и трансфери във фондовете на ДОО за 2009 г. за покриване на разходите за пенсии.

2) **Трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж в предвидените в кодекса случаи** (по време на задържане от органите на реда, когато се окаже, че лицето е оневинено; когато родител или съпруг са полагали грижи за инвалид със загубена работоспособност над 90 на сто и др. по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 и чл. 26а, т. 3 от КСО). Трансферната сума в относителен дял 0,02 на сто през 2008 г. пада на **0,01 на сто** в структурата на собствените приходи, а в абсолютни стойности през 2009 г. е с **200,0 хил. лв.** по-малко.

3) Събраните суми от **глоби, санкции и наказателни лихви (22 390,1 хил. лв.)** представляват **0,39 на сто** в структурата на събраните осигурителни приходи през годината. Този дял обаче е с 0,27 процентни пункта по-нисък от дела им през 2008 г. Тези приходи през 2009 г. са намалели с **20,19%** (постъпили са 5 664,1 хил. лв. по-малко). Делът на тези суми остава незначителен в структурата на собствените приходи.

4) **Други приходи** – от 0,12 на сто през 2008 г. спадат на **0,07 на сто**. В абсолютни стойности те са с 1 161,0 хил. лв. по-малко от предишната година.

■ **Бюджетният остатък** от предходната година в размер на **11 661,0 хил. лв.** е по-ма-

лък с **1 165,5 хил. лв.** в сравнение с отчетения в началото на 2008 г. (12 826,5 хил. лв.). Като относителен дял в общите приходи от собствени източници на финансиране от 0,30 на сто за 2008 г., остатъкът намалява на **0,20 на сто** за 2009 г.

II. ПРИХОДИ ОТ ВЪНШНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

Приходите от външни източници на финансиране през 2009 г. са с **473 124,1 хил. лв.** по-малко от тези през 2008 г. и представляват **20,75 на сто** от общите приходи. Те се равняват на получената **допълнителна субсидия** за покриване недостига от средства в размер на **1 522 815,9 хил. лв.**, която е с **22,8 на сто по-малко** от тази през 2008 г. (1 973 694,3 хил. лв.). Намалението на допълнителната **субсидия** за покриване недостига от средства в сравнение с 2008г. се дължи на включването на държавата като трети осигурител за фонд “Пенсии“ чрез трансфер от РБ.

Динамика

При анализа на динамиката в **броя на осигурените лица**, отчетена чрез верижните индекси за периода 2004-2009 г., се наблюдава следното:

➤ От 2004 г. продължава тенденцията на нарастване в броя на осигурените **от работодател/възложител** лица спрямо предходната година, като темпа на нарастване през всяка следваща година се увеличава и продължава до края на 2007 г. През 2008 г. има прекъсване на тази тенденция и е отчетен спад **3,1%** спрямо 2007 г. Макар и с по-бавни темпове спадът продължава с 1,2% и през 2009 в сравнение с 2008 г. До голяма степен се дължи на лекото намаление в броя на работещите по трудов договор (с 26 041 по-малко), на общо работещите без трудови правоотношения (със 7 177 по-малко) и на включените в субсидираните програми на МТСП за трудова заетост „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“ (с 4 835 по-малко).

➤ Тенденцията за увеличението в броя на осигурените лица за периода 2004-2007 г. е резултат на изпреварващото нарастване в групата на работещите по **трудов договор**, които са основният контингент на осигурените от работодател/възложител. За периода 2004-2009 г. те заемат от 87,9 до 92,5 на сто в структурата на осигурените. За последните две години тенденцията се променя, като е отчетен спад близо 1% за 2008 г., а за 2009 г. – **1,1%**, което се дължи основно на намалението в броя на работещите по трудови договори при условията на **трета категория труд**. През 2008 г. осигурените от **3-та категория труд** намаляват с близо 0,2%, а за 2009 г. – с 1,9% спрямо предходната година. Сравнено с базовата 2004 г. темпът на нарастване на работещите по трудов договор до 2009 г. е 17,4, а само за трета категория труд 18 процентни пункта. Осигурените от 3-та категория труд са определящи в структурата на работещите по трудов договор (95,2 на сто за 2009 г.) и снижаването в броя им води до общ спад при верижния индекс на работещите по трудов договор. За разлика от 2008 , през 2009 г. се наблюдава значително нарастване на заетите в **първа категория труд** – с 8,3 на сто, а при **втора** – с 19,9 на сто, което все още не може да компенсира намалението в трета категория труд, тъй като общо двете категории са едва 4,8 на сто от работещите по трудов договор.

ВЕРИЖНИ ИНДЕКСИ ЗА БРОЯ НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ЗА ПЕРИОДА 2004–2009 г. (в %)							
ПОКАЗАТЕЛИ	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2009/ 2004 г.
I. Осигурени от работодател/възложител	103,81%	103,89%	105,35%	106,47%	96,87%	98,83%	111,56%
1. Работещи по трудов договор	103,76%	104,73%	105,61%	108,36%	99,01%	98,92%	117,39%
– I категория труд	91,54%	91,24%	99,16%	104,25%	72,71%	108,26%	74,25%
– II категория труд	101,56%	98,37%	105,71%	108,37%	83,23%	119,90%	110,78%
– III категория труд	103,95%	105,13%	105,71%	108,38%	99,85%	98,08%	117,95%
2. Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и за тр. злополука и професионална болест	107,04%	99,60%	113,00%	105,25%	89,07%	103,23%	108,92%
3. Държавни служители и наети в спец. дейности	92,46%	103,86%	107,38%	92,56%	108,46%	101,16%	113,25%
4. Работещи без трудови правоотношения	107,62%	103,49%	108,89%	103,64%	104,77%	112,79%	138,01%
5. Членове на кооперации, работещи без тр. правоотн.	83,83%	79,38%	106,82%	88,27%	89,83%	38,43%	25,83%
6. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	125,97%	86,07%	89,57%	73,71%	75,60%	86,45%	37,14%
II. Самоосигурени лица - общо	107,55%	108,30%	110,40%	104,39%	106,52%	103,57%	137,69%
– самоосигурени за всички социални рискове без тр. злополука и безработица	103,04%	105,40%	110,93%	110,12%	110,09%	108,77%	154,18%
– самоосигурени само за пенсия	102,52%	99,50%	103,86%	100,63%	98,68%	93,04%	95,48%
– земеделски производители, осигурени за всички социални рискове	208,68%	168,73%	137,88%	106,05%	123,08%	122,33%	371,45%
– земеделски производители, осигурени само за пенсия	225,16%	179,31%	127,70%	97,08%	114,95%	108,81%	278,01%
Осигурени лица общо	104,09%	104,23%	105,76%	106,30%	97,65%	99,25%	113,56%

➤ За разглеждания период прави впечатление, че от 2004 г. през всяка следваща година нараства броят на осигурените, **работещи без трудови правоотношения (граждански договори)**. Разликата от началото и края на периода (2004-2009 г.) е с 18 275 души повече, като ръстът за периода е **38%**.

➤ При **държавните служители и наетите в специалните дейности** се наблюдава вариране в броя на осигурените спрямо предишната година. През 2004 г. броят им намалява с 9 887 души в сравнение с 2003 г., а за 2005 г. увеличението спрямо предходната година е с 4 677, а за 2006 г. – с 9 293 повече осигурени лица. През 2007 г. отново има снижаване спрямо предходната година със 7,4 на сто, или с 10 070 души. През 2008 г. покачането е с 8,5 на сто или с 10 597, а през 2009 г. са се увеличили спрямо 2008 г. с 1,2 на сто, или 1 572 осигурени лица повече.

➤ Общо при **самоосигуряващите се лица (без земеделските производители)** за целия период (2004-2009 г.) се отчита увеличение с над 38 хил. души, като отчетеният ръст е **22 на сто**. Нарастването през всяка следваща година се запазва. За 2004 г. увеличението спрямо предходната година е с 4 696 души, за 2005 г. – 3 741, за 2006 г. – 12 733, за 2007 г. – 9 893, за 2008 г. – 8 837 и 2009 г. с 2 809 самоосигурени лица. От началото до края на периода самоосигурените лица са с 42 709 повече. Осигурените за своя сметка **само за пенсия** през разглеждания период варират. През 2005 г. отчетеният спад е 0,5 на сто спрямо 2004 г., през 2006 г. нарастват с 3,9 на сто, като през 2007 г. почти запазват темпа от предходната година. За 2008 г. и 2009 г. отново е отчетен спад съответно с 1,3 и **7,0 на сто** спрямо нивата от предходната година, което допринася за спад **4,5 на сто (4 378 по-малко)** в края на периода.

➤ При общия брой на осигурените за своя сметка **земеделски производители** наблюдаваната тенденция е на непрекъснато увеличение. Разликата в началото и в края на разглеждания период е с **34 087 души** повече или **ръст над 2 пъти**. Положителна тенденция е, че този ръст през последните години на разглеждания период се формира основно от

самоосигуряващите се земеделски производители за всички социални рискове, за сметка на осигурените само за пенсия. Това ясно личи от растящия относителен дял за периода 2004-2009 г., който от 36,3 на сто от общия брой на осигуряващите се земеделски производители и тютюнопроизводители нараства на **43,3 на сто** през 2009 г.

➤ Броят на **общо осигурените** в ДОО лица през годините на разглеждания период варира, като до 2007 г. бележи ръст през всяка следваща година в сравнение с предходната. През първите четири години нарастването е плавно в рамките от 4,1 до 6,3 на сто спрямо предшестващата година. Достигнатото ниво през 2008 г. в броя на осигурените лица (**2 851 226**) е по-ниско от 2007 г. с 0,43 процентни пункта, а през 2009 г. спадът е с **0,75** процентни пункта. През 2008 г. то е в резултат на намаление в броя на работещите по трудови договори при условията на първа и втора категория труд (общо с 20 510 помалко). През 2009 г. се наблюдава точно обратната тенденция: нараства броят на осигурените от първа и втора категория труд с 18 191 и относителния им дял в структурата на работещите по трудови правоотношения от 3,99% на 4,80%, а намалява с 44 232 броят на осигурените от трета категория труд, и съответно делът им – от 96% на **95,2%**.

➤ От анализа на **верижните индекси на средния осигурителен доход** за периода 2004-2009 г. могат да се открит следните по-важни заключения:

Средният осигурителен доход на *осигурените от работодател/възложел* бележи тенденция на повишаване през целия разглеждан период, като ръста за периода 2004-2009 г. е **88,2 на сто**, или почти се е удвоил (от 292,93 лв. през 2004 нараства на **551,24 лв.** през 2009 г.).

ВЕРИЖНИ ИНДЕКСИ НА СРЕДНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА							
ПОКАЗАТЕЛИ	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2009/ 2004 г.
I. Осигурени от работодател/възложител	112,83%	110,17%	106,54%	116,09%	127,14%	108,63%	188,18%
1. Работещи по трудов договор в т.ч. от:	108,41%	107,63%	111,44%	114,25%	128,42%	108,14%	190,32%
– I категория труд	114,54%	115,66%	111,23%	108,31%	124,40%	100,21%	173,71%
– II категория труд	105,91%	106,71%	113,24%	112,40%	122,37%	97,97%	162,84%
– III категория труд	108,70%	107,90%	111,39%	114,46%	129,50%	108,44%	193,18%
2. Държавни служители и наети в специални дейности	112,99%	106,91%	105,18%	124,45%	106,84%	111,43%	166,61%
3. Работещи без трудови правоотношения	106,50%	110,27%	109,43%	111,02%	133,74%	100,86%	180,70%
4. Членове на коопер., работещи без тр. правоотношения	116,44%	126,86%	97,59%	112,37%	121,74%	101,00%	171,06%
5. Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест	98,64%	111,98%	106,88%	108,07%	122,36%	104,55%	165,46%
II. Самоосигуряващите се лица – общо	100,90%	103,70%	102,17%	101,42%	109,00%	106,75%	125,03%
– самоосигурени за всички рискове без трудова злополука, професионална болест и безработица	104,10%	108,60%	104,87%	101,66%	110,53%	107,89%	138,06%
– самоосигурени само за пенсия	104,47%	108,11%	103,79%	99,94%	109,69%	107,78%	132,59%
– земеделски производители, осигурени за всички рискове без тр. злополука, проф. болест и безработица	93,81%	103,14%	103,20%	105,24%	129,01%	116,01%	167,65%
– земеделски производители, осигурени само за пенсия	101,71%	100,53%	107,32%	99,55%	107,37%	109,52%	126,29%
Средномесечен осигурителен доход на едно лице	109,99%	107,39%	106,90%	112,32%	126,97%	109,74%	179,66%

➤ При работещите *по трудов договор*, които са над 90% от осигурените от работодател/възложител, средният осигурителен доход следва същата тенденция на повишаване. Увеличението за периода 2004-2009 г. е с **90,3 на сто**. Ефективното прилагане на законните норми за минималните осигурителни прагове гарантира задължително плащане на социални осигуровки върху доходи, по-близки до реално получените, а не върху формално записаните в много от трудовите договори и разплащателните документи.

➤ Очерталата се тенденция на намаляване на средния осигурителен доход при *работещите без трудови правоотношения* (граждански договори) спрямо предходната година се прекъсва през 2004 г. През 2005-2007 г. темпът на нарастване спрямо предходната година е почти еднакъв (в рамките на 9-11%), а за 2008 г. годишният ръст се утроява (над **33,7%**), като за 2009 г. достигнатият размер на средния осигурителен доход се запази. Увеличението е с 0,9%, или с 2,28 лв. В резултат на това за периода 2004-2009 г. е реализиран ръст 80,7 на сто.

➤ Средният осигурителен доход на *държавните служители и наетите в специални дейности* в първата година от разглеждания период нараства с 13 на сто, през 2005-2006 г. плавно расте в рамките на 5-6 на сто, а през 2007 г. отново бележи съществено увеличение 24,5 на сто спрямо предходната година. През 2008 темпът на нарастване се нормализира в рамките на 6,8 на сто, като за 2009 г. отново имаме рязко покачване от **11,4 на сто**. Общо за 6-годишния период е отчетен ръст 66,6%.

➤ Намаление с 1,4 на сто през 2004 г. се наблюдава при осигурителния доход на *наетите до 5 работни дни* (40 часа) през един календарен месец (*осигурени за инвалидност, старост и смърт и ТЗПБ*). През 2005-2009 г. размерът му отново започва да нараства, като реализираният ръст за периода 2004-2009 г. е 65,5 на сто. Тъй като доходът, на който са осигурени, е нисък (от 57,91 лв. за 2004 г. достига **95,82 лв.** за 2009 г.), а приносят им в приходите от осигурителни вноски от работодател/възложител е в диапазон 0,10-0,14%, влиянието им както върху средния размер на осигурителния доход, така и на общите приходи от осигурителни вноски на осигурените от работодател/възложител, е незначително.

➤ В осигурителния доход на *самоосигуряващите се лица* се наблюдава плавно увеличение през всяка следваща година спрямо предходната. През периода 2004-2008 г. отчетеният среден осигурителен доход е по-висок от нормативно изискуемия минимум, като тенденцията се запазва и през 2009 г. Това се отнася както за осигуряващите се във фондовете „Пенсии“ и „Общо заболяване и майчинство“ (ръстът за периода 2004-2009 г. е 38,1%), така и за осигурените само за пенсия (ръстът за същия период е 32,6%).

➤ За самоосигуряващите се *земеделски производители* през разглеждания период има вариране в ръста на СОД. През 2004 г. той е по-нисък от този през 2003 г., след което през 2005-2006 г. плавно нараства в рамките на 3 до 5% както при осигурените за всички социални рискове, така и при осигурените само за пенсия. През 2007 г. СОД на земеделските производители, осигурени във фондовете „Пенсии“ и „Общо заболяване и майчинство“, бележи ръст 5,2% спрямо 2006 г., а при осигурените само за пенсия (които са над 61 на сто от земеделските производители през 2007 г.) пада с 0,5%. През 2008-2009 г. има рязък скок на стойностите в сравнение с предходната година. При осигурените за всички осигурителни рискове за двата фонда съответно е с 29% и **16%**, а при самоосигуряващите се само за пенсия – със 7,4% и **9,5%**. Този ръст не само навакхва спадовете през предходните години, но води и до общо нарастване на средния осигурителен доход в края на разглеждания период спрямо 2004 г. Поради това СОД за 2009 г. е по-висок с 67,7% от този през 2004 г. (с **37,49 лв.**) за осигурените за всички осигурителни случаи и с 26,3% (с **15,01 лв.**) за осигурените само за пенсия.

➤ Като цяло тенденцията е към постепенно покачване на средния осигурителен доход за всички осигурени в ДОО лица. За периода 2004-2009 г. стойността му е нараснала със **79,7 на сто**, а разликата от началото до края на периода е с **245,98 лв.** повече.

➤ Нормативно определеният минимален осигурителен доход за някои категории осигурени лица е доста нисък и не е свързан с размера на гарантираните минимални размери на обезщетенията и пенсиите. Той трябва да е около 370 лв., за да обезпечи гарантирания размер на минималната пенсия за ОСВ (от 136,08 лв. в края на 2009 г., например).

Осигурителни вноски и осигурителни приходи

Размерите на осигурителните вноски за различните социални рискове са диференцирани по фондове и според статуса на осигуреното лице и на осигурителя – дали е осигурителна вноска, дължима само от работодателя, осигурителна вноска, разпределена в

определеното за съответната година съотношение между работодател/възложител и наето лице или вноски за сметка на самоосигуряващия се. Размерите на вноските, съотношението при разпределянето между работодател и наето лице и разпределянето им по фондовете на ДОО се определят със Закона за бюджета на ДОО за всяка календарна година и се съобразяват с обхванатите осигурени социални рискове. Това позволява ежегодното определяне оптималният размер на вноските, като по този начин се държи сметка за финансовата стабилност на държавното обществено осигуряване като цяло и в частност на обособените осигурителни фондове. Финансовото състояние на отделните фондове, демографската и макроикономическата среда, актюерските разчети относно броя, тежестта и честотата на обхванатите социални рискове и изплатените осигурителни обезщетения са определящи при установяване на оптималния размер на осигурителните вноски.

Общо **отчетената средна осигурителна вноска** (без ТЗПБ) за работещите по трудови правоотношения (I, II и III категория труд) през 2009 г. е **19,81%**. В сравнение с 2008 г. (23,96%) **намалява с 4,15%**. Това се дължи на:

- нормативно намаленият размер общо на осигурителната вноска с 4 процентни пункта за фонд „Пенсии“ от 01.01.2009 г.;
- нарастване с 23 824, или с 1,5% в броя на осигурените лица, родени след 31.12.1959 г., за които осигурителната вноска за ДОО е с 5 пункта по-ниска от тази за родените преди тази дата.

През 2009 г. разпределянето на осигурителната вноска между осигурител/работодател и осигурен се измени за фонд „Пенсии“ в съотношение **10:8** (трета категория труд, родени преди 01.01.1960 г.), **13:8** (първа и втора категория труд, родени преди 01.01.1960 г.); **7,2:5,8** (трета категория труд, родени след 31.12.1959 г.) и **10,2:5,8** (първа и втора категория труд, родени след 31.12.1959 г.). За останалите фондове в ДОО разпределянето се запази 60:40. Определящ фактор при отчитането на общия размер на осигурителна вноска е делът на осигурените, родени преди 31.12.1959 г. и след 01.01.1960 г. в осигурителната база, а при разпределянето ѝ между работодател и осигурено лице през 2008 и 2009 г. – промененото съотношение за разпределянето ѝ между тях във ф. „Пенсии“.

За работещите по трудови правоотношения делът на **средногодишната осигурителна вноска за ДОО по отчет** (без осигурителната вноска за ТЗПБ) е както следва:

➤ за работещите при **I категория труд** е **21,659%**, при 25,888% за 2008 г. Разпределянето ѝ между работодател и осигурен е:

- **работодател** – **13,549%**, при 16,733% през 2008 г.;
- **лична вноска** – **8,110%**, при 9,155% през 2008 г.

➤ за **II категория труд** е **21,997%**, при 31,849% за 2008 г.:

- **работодател** – **13,740%**, при 20,309% през 2008 г.;
- **лична осигурителна вноска** – **8,257%**, при 11,540% през 2008 г.

➤ за **III категория труд** е **19,152%**, при 23,248% за 2008 г.:

- **работодател** – **10,831%**, при 13,948% през 2008 г.;
- **лична осигурителна вноска** – **8,321%**, при 9,300% през 2008 г.

◆ За осигурените изцяло от работодател **държавни служители** общо за трите категории труд средната осигурителна вноска също е **по-ниска с 4,23%**. От 23,73% през 2008 г. намалява на **19,50%**. Причината за отчетената по-ниска осигурителна вноска е същата, както при работещите по трудови правоотношения – нормативно намаляване с 4% на осигурителната вноска, нараства и делът на родените след 31.12.1959 г., за които е дължима с 5% по-ниска вноска във фонд „Пенсии“.

◆ Осигурените от възложител лица, работещи по т. нар. **граждански договори**, могат да се осигуряват **само за пенсия**. Осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ се разпределят между възложител и осигурен също в съотношение 10:8 на сто. Средната осигурителна вноска е **14,593%**, при 18,732% за 2008 г. За варирането в размера на осигурителната вноска, освен нормативно намаления с 4% размер, влияние оказва и съотношението между броя на родените преди и след 31.12.1959 г.

◆ Отчетената средногодишна осигурителна вноска за лицата, **осигуряващи се за собствена сметка за всички социални рискове** (без трудова злополука, професионална болест и безработица) от 22,054% през 2008 г. пада на **17,956%**. Размерът на осигурителната вноска при осигуряващите се **само за пенсия** намалява от 18,771% през 2008 г. на **14,706%** за 2009 г. Наблюдаваната тенденция и при другите видове осигурени лица за промяна в съотношението през двете години в структурата на родените преди 1 януари 1960 г. и родените след 31 декември 1959 г., в полза на вторите, най-силно е изразена при самоосигуряващите се лица. Броят на родените след 31.12.1959 г., които задължително се осигуряват и в УПФ, е нараснал през 2009 г. с **25,9%**. Друг фактор, който оказва влияние върху размера на средната осигурителна вноска, е съотношението между осигуряващите се за всички социални рискове и осигуряващите се само за пенсия. За разлика от предходната година, когато съотношението е 53:47, през 2009 г. относителният дял на осигурените за всички социални рискове е **57:43** за осигурените само за пенсия. Делът на осигурените за всички социални рискове е с близо **14% повече** от този на осигурените само за пенсия.

◆ Отчетената средногодишна осигурителна вноска за **земеделските производители и тютюнопроизводители**, осигуряващи се за **всички социални рискове** (без трудова злополука, професионална болест и безработица) намалява от 21,870% на **17,664%** през 2009 г. Размерът на осигурителната вноска при осигуряващите се **само за пенсия** също намалява от 19,253% през 2008 г. на **15,136%** за 2009 г. Върху размера на вноската оказва влияние положителната тенденция на увеличаване с **2,85%** спрямо 2008 г. делът на осигуряващите се за всички осигурителни рискове, както и другата – нарастването с 2,35% в сравнение с 2008 г. на относителния дял на родените след 31.12.1959 г., за които 5% от осигурителната вноска от ф. "Пенсии" се внася в универсален фонд за ДЗПО.

◆ Средносписъчният брой на **осигурените само за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука и професионална болест** нараства със 719 осигурени. По отчет броят за 2009 г. е **22 965**, при 22 246 за 2008 г. Средномесечният осигурителен доход, върху който са превеждани осигурителните вноски, е **95,82 лв.**, при 91,65 лв. за 2008 г. Отчетената средна осигурителна вноска е **16,02%**, при 20,192% за 2008 г. Разликата в размера на средната осигурителна вноска през двете години, освен нормативното ѝ намаляване, е поради различното структуриране на осигурените лица в тази група по категории труд, както и според това дали са родени преди или след 01.01.1960 г. поради различието в размерите на вноските в единия и в другия случай.

◆ Върху събраните приходи в бюджета на ДОО за 2009 г. влияние оказват нормативните промени, засягащи обхвата на осигурените лица и размера на осигурителния доход, като по-важните от тях касаят следното:

➤ Осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ е намалена на **18 на сто** и се разпределя за работещите при условията на **III категория труд** между осигурителя в размер **10** на сто и осигурено лице **8** на сто. За лицата, работещи при условията на **I и II категория труд**, продължава да се внася допълнителна вноска за фонд „Пенсии“ в размер **3 на сто**, която е за сметка на осигурителя;

➤ Минималният осигурителен доход за самоосигуряващите се лица е увеличен от 240 лв. на **260 лв.** за 2009 г., като се запазва на 2 000 лв. размерът на максималния осигурителен доход за всички осигуряващи се лица;

➤ Намаляването на осигурителната вноска от 01.01.2009 г. за фонд „Пенсии“ с **4 пункта** (от 22% през 2008 г. на **18%**), което по актюерски изчисления води до загуба на приходи от вноски в размер на **853,0 млн. лв.**;

➤ Нарастване с **26,6 на сто** спрямо предходната година на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии за работещите по трудови правоотношения лица;

➤ **Участие на държавата** в осигуряването във фонд „Пенсии“ с трансфер в размер **12 на сто** върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година, който за 2010 г. е **2 069,6 млн. лв.**

РАЗХОДИ

Разходите в консолидирания бюджет (КБ) на ДОО са за изплащане на пенсии, краткосрочни обезщетения и помощи и за издръжка на службите по социално осигуряване в администрацията на Националния осигурителен институт. Нивото на разходите на ДОО реално отразява резултатите от провежданите политики и мястото, което заема тази значителна част от социалната защита на населението, адекватно на социално-икономическото състояние на страната.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАСИРАНЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО				
	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2009/2008 г.
	хил. лв	хил. лв	хил. лв	%
1. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ БЮДЖЕТА НА ДОО	4 859 523,3	5 864 092,6	7 351 715,8	125,37%
Пенсии за сметка на ДОО	4 213 522,0	4 970 402,1	6 142 721,2	123,59%
Пенсии по международни спогодби	37 544,8	42 936,3	48 384,1	112,69%
Социални помощи и обезщетения по КСО	507 621,6	735 132,2	1 048 385,2	142,61%
Здравноосигурителни вноски за безработни	5 151,0	–	–	–
Издръжка на службите по соц. осигуряване	64 556,4	79 683,4	72 930,2	91,52%
Разходи за пощенска такса и ДДС	31 127,5	35 938,6	39 295,1	109,34%
2. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ЦР БЮДЖЕТ	693 896,4	585 748,4	291 307,8	49,73%
Пенсии за сметка на РБ	201 194,2	234 086,7	280 493,2	119,82%
Еднократна допълнителна сума към пенсиите за м. декември	223 179,1	349 852,2	8 814,0	2,52%
Здравноосигурителни вноски за пенсионери и учащи	267 916,7			
Разходи за пощенска такса и ДДС	1 606,4	1 809,5	2 000,6	110,56%
3. ДРУГИ РАЗХОДИ	3 700,8	1 568,6	848,0	54,06%
ОБЩО РАЗХОДИ:	5 557 120,5	6 451 409,6	7 643 871,6	118,48%

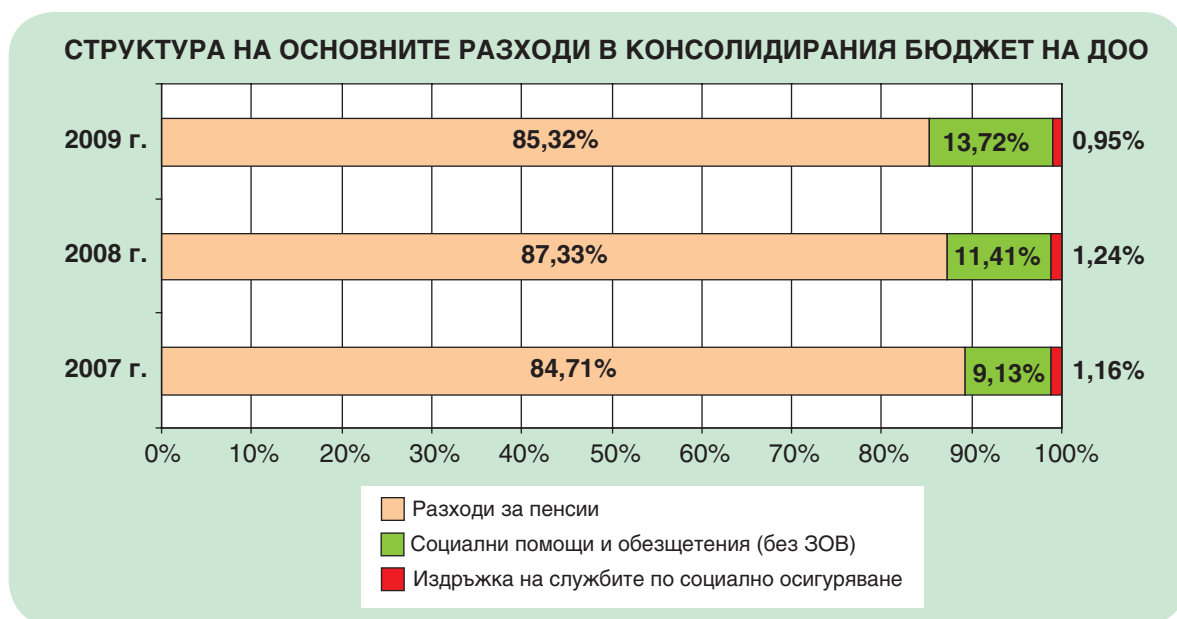
През 2009 г. отчетените разходи в консолидирания бюджет на ДОО са **7 643 871,6 млн. лв.**, или с **1,0% над** заложените в закона за бюджета. В сравнение с 2008 г., когато са били (6 451 409,6 млн. лв.) **нарастването** в номинално изражение е с 1 192,5 млн. лв., а в процентно – с **18,5%**. С най-голям относителен дял в общите разходи на консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване (85,3%) са **общите разходи за пенсии – 6 521,1 млн. лв.** Относителният дял на разходите за пенсии намалява с 2,0% в сравнение с 2008 г., когато делът им е бил 87,3%, а абсолютната сума се е увеличила с 15,7%.

Следващата по големина група разходи са за изплащане на **социални помощи и обезщетения**. През 2009 г. за тях са изразходени **1 049,0 млн. лв.**, което е 13,7% от извършените разходи за цялата година. В сравнение с 2008 г. тези разходи са се увеличили с 42,6%, а относителният им дял е нараснал с 2,3% (от 11,4% през 2008 на 13,7% през 2009 г.).

СТРУКТУРА НА ОТЧЕТЕНИТЕ РАЗХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО за 2008 и 2009 г. (хил. лв)					
	2008 г.	Структура	2009 г.	Структура	2009/ 2008 г.
	отчет	%	отчет	%	%
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ – общо	5 634 271,5	87,33%	6 521 097,0	85,31%	115,74%
в т. ч.: за пенсии, финансирани от бюджета на ДОО	5 354 377,0	95,03%	6 238 081,5	95,66%	116,50%
СОЦИАЛНИ ПОМОЩИ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ	735 886,1	11,41%	1 048 998,7	13,72%	142,55%
в т. ч.: парични помощи и обезщетения по КСО	735 886,1	100,00%	1 048 385,2	99,94%	142,47%
ПРОГРАМИ, ДЕЙНОСТИ И СЛУЖБИ ПО СОЦ. ОСИГУРЯВАНЕ	79 746,2	1,24%	73 057,6	0,96%	91,61%
ДРУГИ РАЗХОДИ	1 505,8	0,02%	718,3	0,01%	47,70%
ОБЩО:	6 451 409,6	100%	7 643 871,6	100%	118,48%

Третата основна група разходи са за **дейности и служби по социално осигуряване, подпомагане и заетост**. Те са на стойност **73,1 млн. лв.**, с относителен дял **0,96%** в структурата на общите разходи, при 1,24% за 2008 г. В тях са включени и съпътстващите основните разходи в размер на 0,2 млн. лв. (по програми за временна заетост, международни програми и споразумения и др.), които заемат едва **0,01%** в структурата на разходите за 2009 г. Без тях, т.е. **действителните разходи за издръжка на администрацията по социално осигуряване, са 72,9 млн. лв. (0,95% от общите разходи)**.

От направените 7 654 393,0 хил. лв. разходи и трансфери през 2009 г. разходите за **бюджета на ДОО са 7 351 715,8 хил. лв.** Те са основно за пенсии, социални обезщетения и помощи по КСО и за издръжка на службите по социално осигуряване. Представяват **96,0%** от всички разходи и са с 25,4% повече от тези за 2008 г. Финансираните от ЦРБ разходи са **292,3 млн. лв.** и са основно за изплащането на пенсиите, несвързани с трудова дейност и еднократна допълнителна сума към всички пенсии. Те заемат **3,8%** в структурата на извършените разходи и трансфери и са с 50,3% по-малко от същите през 2008 г. Останалите **0,2%** са предоставени трансфери от ДОО за: 1) фонд „Условия на труд“; 2) диагностика на професионалните болести и предотвратяване на трудови злополуки; 3) програма „В подкрепа на майчинството“; 4) лихви по заема от Световната банка.

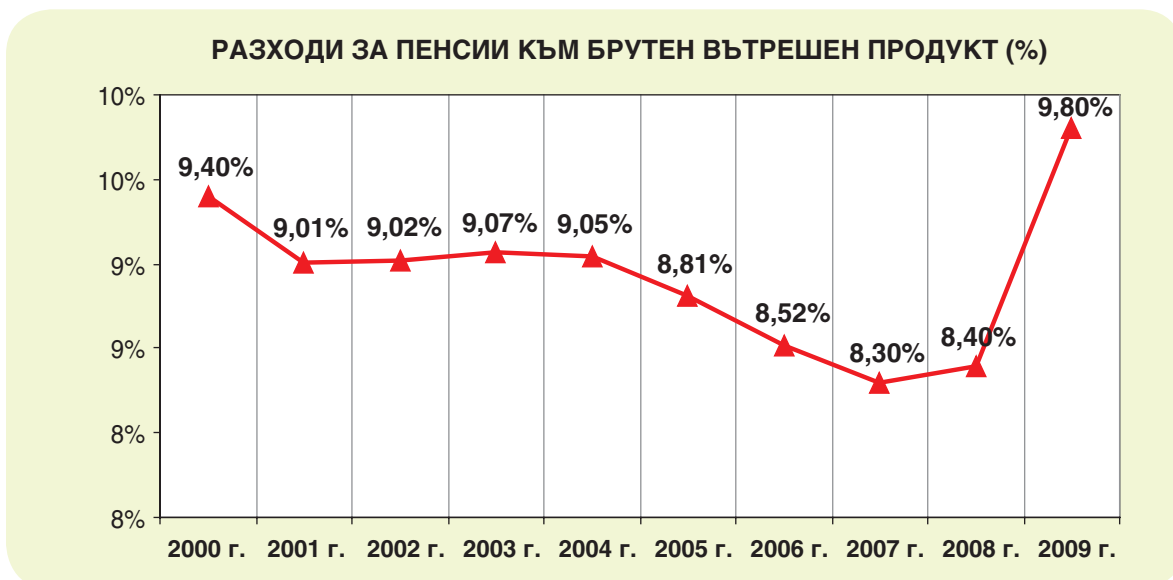
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ

В структурата на общите разходи най-съществено място заемат разходите за пенсии. През 2009 г. те са **6 521 097,0 хил. лв.** В сравнение с 2008 г., когато са били 5 634 271,5 хил. лв., нарастват с 15,7%. В тази сума са включени разходите за: пенсии за трудова дейност, пенсии по международни спогодби, пенсии финансирани от РБ, издръжка (пощенска такса, ДДС и др. финансови услуги за изплащането на пенсиите) и разходът за еднократна допълнителна сума (коледна добавка) към пенсиите за месец декември за предходни години.

Чистият разход през 2009 г. само за пенсиите, финансирани от ДОО (в т.ч. и изплатените пенсии по международни спогодби) и от РБ, без пощенската такса и ДДС, е **6 480 412,5 хил. лв.** и представлява **9,8% от БВП**.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА НАПРАВЕНИТЕ РАЗХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО за 2008 и 2009 г. (хил. лв.)			
	2008 г.	2009 г.	2009/2008 г.
	отчет	отчет	%
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ - общо	5 634 271,5	6 521 097,0	115,74%
в т. ч.: – за трудови пенсии, изплатени от ДОО	5 311 440,7	6 151 017,5	115,81%
– за пенсии по международни спогодби	42 936,3	48 384,1	112,69%
– за пенсии, финансирани от Републиканския бюджет	242 900,3	281 010,9	115,69%
– за издръжка (пощенска такса и ДДС)	36 994,2	40 684,5	109,98%
СОЦИАЛНИ ПОМОЩИ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ	735 886,1	1 048 998,7	142,55%
в т. ч.: парични помощи и обезщетения по КСО	735 132,2	1 048 385,2	142,61%
ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	79 683,4	72 930,2	91,52%
ДРУГИ РАЗХОДИ	1 568,6	845,7	53,91%
ОБЩО:	6 451 409,6	7 643 871,6	118,48%

Процентното изражение на разходите за пенсии към БВП през 2009 г. е нараснало в сравнение с 2008 г. с 1,4%, когато е било 8,4%. Дължи от една страна на отрицателното изменение на БВП (-5%), а от друга – на високия темп на растеж на средната пенсия на пенсионер (16,98%). За първи път от десет години относителният дял на разходите за пенсии е близо 10 на сто от БВП.

Върху разходите за пенсии влияние оказват основните политики по пенсиите през годината:

- **От 1 януари 2009 г.** се определи нов размер на **социалната пенсия** за старост – **92,53 лв.** месечно, което представлява увеличение от 10,0 на сто. Със същия процент се промениха минималните размери на пенсиите, както и добавките към пенсиите, които са процент от социалната пенсия за старост. Добавката за чужда помощ стана 69,40 лв. Добавката към пенсиите на участниците и пострадалите във войните по чл. 5 ЗВВ стана 92,53 лв., а добавката по Указ № 1611 – 46,27 лв.
- С член 9 от Закона за бюджета за държавното обществено осигуряване за 2009 г., се определи за 2009 година **минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст**, както следва:
 - от 1 януари до 30 юни – **124,84 лв.;**
 - от 1 юли до 31 декември – **136,08 лв.** /увеличението е с процент, равен на процента определен по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване, намален с 10 пункта/.
- Месечната добавка по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица /ЗПГРРЛ/ се определя в **процент от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната календарна година** и се преизчислява

ежегодно от 1 януари. В тази връзка със заповед № 89 от 06.02.2009 г. Управителят на НОИ определи средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2008 г. в размер на **210,00 лв.** Средният брой на добавките през 2009 г. е 10 234, а средният месечен размер - **51,93 лв.**

- Съгласно § 22з, ал. 2 от ПЗР на КСО, отпуснатите с начална дата до 31 март 2009 г. **пенсии за трудова дейност бяха преизчислени от 1 април 2009 г.** по реда на чл. 70 с процент **1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж**, без да се променя доходът, от който е изчислена пенсията.
- **Максималният размер** на получаваните една и повече пенсии, без добавките към тях, е увеличен на **700,00 лв., съгласно § 22з, ал.1 от ПЗР на КСО, считано от 1 април 2010 г.**
- С член единствен от постановление № 128 на Министерски съвет от 25 юни 2009 год. е определен нов размер на **социалната пенсия за старост – 100,86 лв., считано от 1 юли 2009г.**
- С решение на Надзорния съвет на НОИ пенсиите, отпуснати до 31 март 2009 г. включително **се осъвремениха с 9,0 на сто, считано от 1 юли 2009г.** Процентът е определен по чл.100 КСО, намален с 10 пункта, съгласно параграф 22и от ПЗР на КСО.
 - Удължи се срокът (с една година - до 31.12.2010 г.) за ползване на преференциални права за пенсиониране на работилите при условията на първа и втора категория труд, а тези от тях, които работят при условията на чл. 104, ал. 3 и трудовият им договор се прекрати поради закриване на предприятието, на част от предприятието или съкращаване на щата, могат да се пенсионираат при запазени преференции до 31.12.2014 г.
 - От 12.05.2009 г. за военнослужещите, участвали в операции и мисии извън страната с висока степен на риск, при участие в бойни действия или военно време, една година действително изслужено време се зачита за три години осигурителен стаж от трета категория труд при пенсиониране. При тези от тях, които участват в операции и мисии извън територията на страната с ниска степен на риск, една година се признава за две години осигурителен стаж от трета категория труд.
 - Разшири се обхвата на лицата, чийто стаж се признава за учителски. За учителски стаж се зачита и осигурителният стаж, положен след 01.01.2009 г. на длъжност „педагог“ и „възпитател“ в домовете за медико-социални грижи за деца и в детските ясли. От 01.01.2009 г. се удължи срокът (до 31.12.2020 г.) за прилагане на правото за ранно пенсиониране на учителите.

Основните фактори, влияещи върху разхода за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер.

◆ **Средногодишният брой пенсионери** през 2009 г. е **2 192 524** души, при 2 214 880 през 2008 г. Броят им през 2009 г. е намалял с 22 356 души спрямо 2008 г., или с **1%** в резултат от покачване на възрастта за пенсиониране и точковия критерий за право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, което за жените приключи през 2009 г.

Средногодишният брой на пенсионерите с пенсии за осигурителен стаж и възраст (вкл. по чл. 69 КСО) е намалял с 18 961, или с **1,1%** спрямо предходната година, поради завишените критерии за достъп до пенсия по чл. 68, ал. 1-3 КСО.

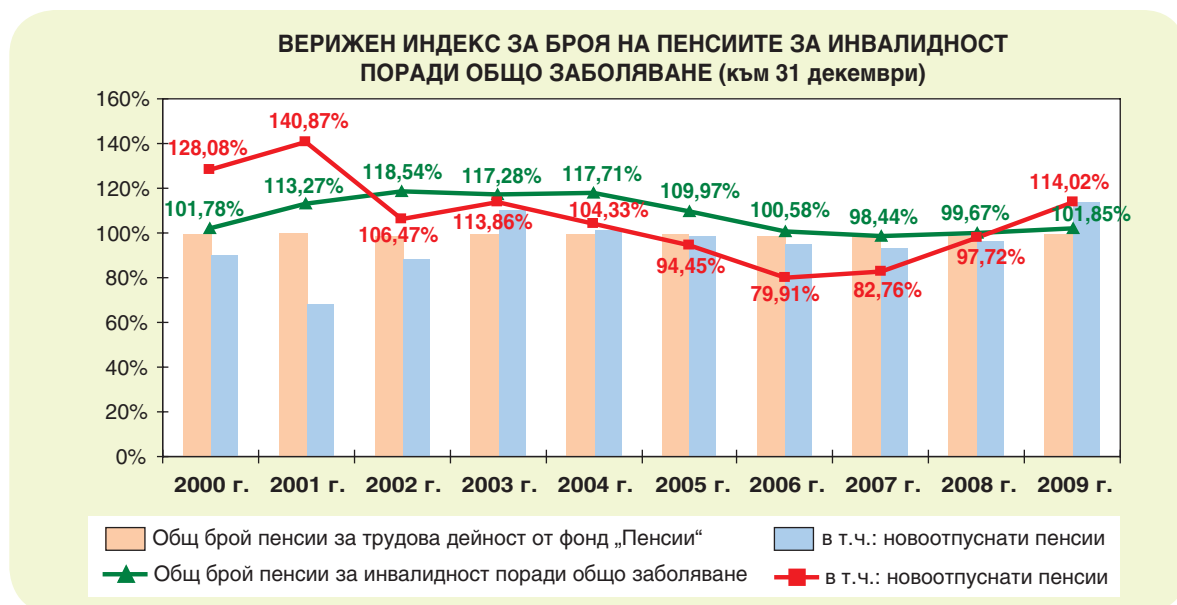
След две последователни години на намаление, през 2009 г. средният брой на пенсионерите с първи пенсии за инвалидност поради общо заболяване отново бележи нарастване с 0,9%. От общо 414 173 през 2008 г. стават 417 911, или с 3 738 души повече.

◆ **Средногодишният брой на изплатените пенсии през 2009 г. е 2 664 909.** За четвърта поредна година общият брой на пенсиите намалява, като за 2009 г. е с 21 950 малко спрямо предходната. Сnižаване с 22 870 (1,05%) бележи и броят на пенсиите, изплащани от ДОО.

СРЕДЕН БРОЙ ПЕНСИОНЕРИ И ПЕНСИИ И СРЕДЕН МЕСЕЧЕН РАЗМЕР ПЕНСИЯ НА ПЕНСИОНЕР ЗА 2009 г.			
ВИД НА ПЕНСИЯТА	Среден брой пенсионери	Среден брой пенсии	Ср. мес. р-р пенсия на пенсионер
	брой	брой	лева
ВСИЧКО (I+II+III)	2 192 524	2 664 909	244,46
ПЕНСИИ, ИЗПЛАЩАНИ ОТ ДОО (I + II)	2 134 458	2 160 936	247,51
I. ФОНД „ПЕНСИИ“	2 120 938	2 130 389	247,71
1. Пенсии за трудова дейност	2 028 457	2 037 893	240,30
– Осигурителен стаж и възраст	1 610 714	1 616 100	254,03
– Инвалидност общо заболяване	417 743	421 793	187,31
2. Пенсии за кадрови военнослужещи, офицери и сержанти	92 481	92 496	410,26
– Осигурителен стаж и възраст	92 313	92 327	410,61
– Инвалидност общо заболяване	168	169	215,95
II. ФОНД „ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФ. БОЛЕСТ“	13 520	30 547	215,69
1. Пенсии за трудова дейност	13 495	30 490	215,68
2. Пенсии за кадрови военнослужещи, офицери и сержанти	25	57	219,65
III. ФОНД „ПЕНСИИ, НЕСВЪРЗАНИ С ТРУДОВА ДЕЙНОСТ“	58 066	503 973	132,62
– Военна инвалидност	3 730	7 899	143,89
– Гражданска инвалидност	227	415	147,29
– Социални пенсии за инвалидност	46 785	488 334	135,61
– Персонални пенсии	3 118	3 118	91,93
– Социални пенсии за старост	3 691	3 691	111,49
– Други	515	516	170,73

Създадената възможност от началото на 2000 г. да се получава социална пенсия за инвалидност към друг вид пенсия провокира много хора със заболявания, и особено пенсионери в по-напреднала възраст, да продължават да искат освидетелстване от органите на медицинската експертиза, за да се възползват от това право. Средният брой пенсии от този вид през 2009 г. достигна 488 334. Спрямо 2008 г., когато са били 486 640, те са с 1 694 или 0,35% повече.

След две поредни години на намаляване в общия брой пенсии за инвалидност, през 2009 г. броят им нараства леко. Средният им брой през 2009 г. е **949 157**, като тук са включени трудовите пенсии за инвалидност поради общо заболяване и трудова злополука и професионална болест, а също и социалните пенсии за инвалидност, военна и гражданска инвалидност. Увеличението им спрямо 2008 г., когато са били 945 926, е с 0,34%. Ръст спрямо 2008 г. наблюдаваме при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване (с 0,83%), следвани от социалните пенсии за инвалидност (0,35%). При останалите пенсии за инвалидност се наблюдава спад, като при пенсиите за гражданска и военна инвалидност, съответно 4,38% и 5,32%, и при пенсиите за трудова злополука и професионална болест – 4,66%. В общата съвкупност на пенсиите за инвалидност се наблюдава ръст 0,44% в броя на трудовите пенсии за инвалидност (общо заболяване, трудова злополука и професионална болест).

Причините за **нарастване броя на пенсиите за инвалидност** са комплексни. По-съществените за анализирания период се състоят в следното:

- Липсва ефективен последващ контрол и санкция от НОИ за спазване на задължителните предписания в експертните решения за упражняваната дейност за периода на инвалидизиране. Формалното определяне в експертното решение на забранените трудови дейности, при упражняването на които би се влошило здравословното състояние на получаващия пенсия за инвалидност, и липсата на контрол за спазване на предписания режим, води до увеличаване степента на загубената работоспособност и/или на трудовия травматизъм.

- Заварена и непроменена през годините на реформи е практиката изплащането на пенсиите за инвалидност да се извършва от НОИ, а определяне степента на загубената работоспособност и инвалидизиране да става с експертни решения от ТЕЛЖ и ЦТЕЛЖ, които са под управление и подчинение на Министерството на здравеопазването – финансово незаинтересована за коректността и недопускането на злоупотреби при експертизата и освидетелстването на трайната неработоспособност, разходите за която са от бюджета на ДОО.

- Създадената нормативна възможност процента на загубената работоспособност да се определя не спрямо упражняваната професия, както беше до 2000 г., а спрямо здравия човек, също води до увеличаване броя на отпускните пенсии за инвалидност и допринася за изкривяване на здравния статус на населението.

- Получаването на пълния размер на пенсията за инвалидност, независимо от това, че лицето упражнява същата дейност и получава същото трудово възнаграждение, както преди инвалидизиране, създава предпоставки за търсене на възможности за получаването ѝ.

- С новата ал. 3 към чл. 28 в Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж се даде възможност пенсия за инвалидност поради общо заболяване да се отпуска и при сумиране на степента на загубената работоспособност, което също допринесе за увеличаване броя на пенсиите за инвалидност. С нея от 01.01.2008 г. се уреждат случаите, при които оценката на трайно намалената работоспособност за всеки осигурен социален риск е под 50 на сто (например 35% за общо заболяване и 42% за трудова злополука). Приема се, че в такъв случай лицето няма право на пенсия за трудова злополука, но крайният процент трайно намалена работоспособност е над 50% и лицето има право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

- Независимо от прецизирането през 2009 г. на правната норма (чл. 74, ал. 3 КСО), която постановява да не се отпуска, възобновява и възстановява пенсия за инвалидност

поради общо заболяване в случаите, когато лицата вече получават лична пенсия за осигурителен стаж и възраст, тя не доведе до намаляване броя на тези пенсии, тъй като през предходните години множество лица се възползваха от липсата на ограничението и пенсиите продължават да се изплащат.

■ Намалява първоначалният ефект от въвеждането на контрола от изградените медицински комисии към ТП на НОИ, въз основа на чиито решения се издават разпореждания за пенсиите за инвалидност, за добавките за чужда помощ и др. социални придобивки. Чрез пълноправното си участие в ТЕЛК тези представители на практика упражняват контрол по актовете, отнасящи се до временната и трайно намалената работоспособност. На основание чл. 105, ал. 3 от Закона за здравето в състава на всяка ТЕЛК е включен лекар-представител на съответното ТП на НОИ. Той е равнопоставен член на състава на ТЕЛК и дейността му е насочена към подобряване качеството на медицинската експертиза на временната и трайно намалената работоспособност. През 2009 г. лекарите, представители на НОИ в ТЕЛК, са постановили 201 549 пълни експертни решения (ЕР), което е с **2 595 по-малко** в сравнение с издадените 204 144 броя през 2008 г. Броят на лицата, които са освидетелствани от ТЕЛК за временна неработоспособност, е 13 461, или с 13,6% повече спрямо 2008 г. По повод „особено мнение“ са обжалвани 685 експертни решения, които са с 61 повече от предходната година. Проследяването на едни и същи показатели в динамика през периода 2005-2009 г. показва, че:

- Намалява с 14,9% броят на постановените експертни решения;
- Броят на първично освидетелстваните лица, на които е определен процент трайна неработоспособност (ТНР) в диапазон от 71% до 90%, се увеличава;
- Броят на преосвидетелстваните лица, на които е определен процент ТНР от 71% до 90% намалява.

На основание чл. 106, ал. 2 от Закона за здравето в специализираните състави на НЕЛК са включени 9 лекари от отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ на НОИ. Поради изключителната натовареност и невъзможност за произнасяне в нормативно определените срокове за постановяване на експертни решения за трайно намалена работоспособност, от месец януари 2009 г. са разкрити втори специализирани състави по кардиологични, вътрешни и неврологични болести, към които също са включени лекари от НОИ. Лекарите от медицинските комисии (МК), представители на НОИ в НЕЛК, са участвали в постановяването на 9 612 експертни решения, което е с 15% повече от постановените експертни решения през 2008 г. От тях 29,2% (при 32,2% за 2008 г.) са обжалвани от контролните органи на НОИ. Анализът на резултатите от обжалваните от медицинските комисии експертни решения на ТЕЛК/НЕЛК през 2009 г. очертава следната тенденция:

- От освидетелстваните лица няма такива с определение като работоспособни, което е прецедент от 2005 г.;
- Намалява с 19,0% броят на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност, който дава правото на пенсия за инвалидност;
- Сnižава се броят на лицата с трайно намалена работоспособност над 70,99 на сто..
- Увеличава се броят на лицата, на които е определена чужда помощ;
- ◆ За периода 2000-2006 г. се наблюдава непрекъснато нарастване (от 1,04 до 1,21), а за 2006-2008 г. има запазване на **средния брой пенсии, изплащани на един пенсионер** (1,21 средно). През 2009 г. отново стойността по този показател бележи нарастване от 0,01 на **1,22**. Ръстът се дължи преди всичко на изпреварващото намаляване в средния брой на пенсионерите (с 22 356 по-малко) отколкото пенсиите (с 21 950 по-малко) през 2009 г. спрямо предходната година Тази констатация е по-ясно изразена при броя на пенсиите и пенсионерите за трудова злополука и професионална болест, които могат да се получават с друг вид пенсия. За 2008 г. от 2,22 пенсии получавани от един пенсионер те нарастват на 2,26 през 2009 г.

◆ Продължава нарастването с 1 694 броя на социалните пенсии за инвалидност, съпроводено с намаляване с 336 броя на пенсионерите, получаващи този вид пенсия, изплащана в размер 25 на сто към друг вид пенсия. Сравнението е за 2009 спрямо предходната година.

◆ Пенсиите, получавани като втора, трета или четвърта, към 31.12. 2009 г. са **475 247**, при 469 281 в края на 2008 г. Пенсионерите, получаващи повече от една пенсия от 17,6% за 2008 г. нарастват на **17,8%** в края на 2009 г.

◆ През 2009 г. **средният изплатен месечен размер пенсия на пенсионер е 244,46 лв.** В него са включени вдовишки добавки, добавки за чужда помощ, добавки за ветерани от войните, миньорски добавки, изплатени еднократни допълнителни суми към пенсиите през 2008 г. и добавки към пенсиите на участниците и пострадалите от войните. **Номиналното нарастване** спрямо 2008 г., когато средният размер пенсия на пенсионер беше 208,97 лв., е **16,98%**, а **реалното нарастване** – **13,80%**, при средногодишна инфлация за 2009 г. 2,8%.

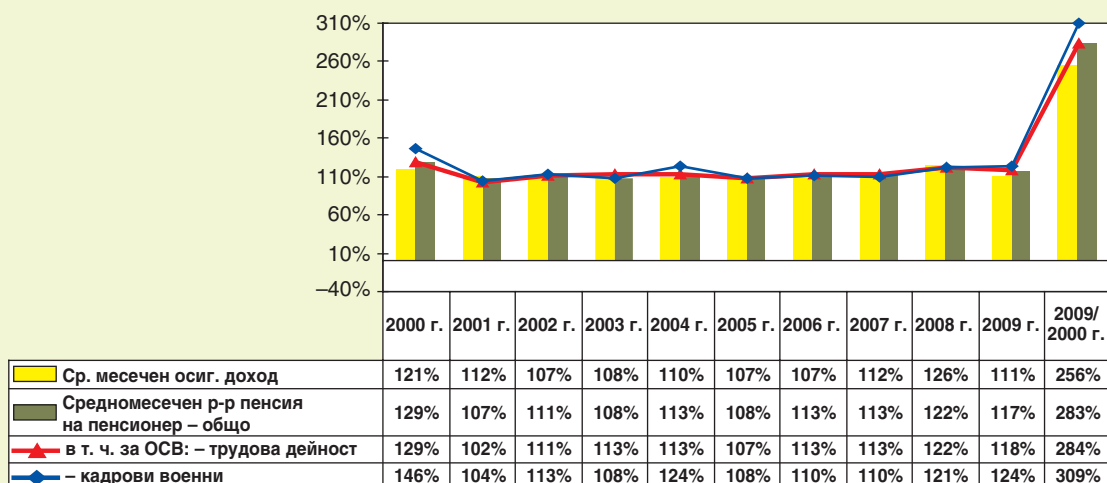
Средното общо увеличение на изплащания размер пенсия на един пенсионер за 2009 г. е с 4,78% по-ниско от номиналния ръст за 2008 г. Но поради по-ниската средногодишна инфлация за 2009 г., реалното нарастване е с 5,42% по-високо. Средният размер на пенсията, финансирана от ДОО, се увеличи с 36,17 лв. (от 211,34 лв. на **247,51 лв.**), или нарастването е 17,1%. Средният размер на един пенсионер с пенсия за ОСВ се увеличи с 40,79 лв. (от 221,73 лв. стана **262,52 лв.**), или с 18,40%.

◆ През 2009 г. **новоотпуснатите** пенсии са с 12 374 повече от тези през 2008 г. Техният основен среден размер е 239,34 лв. и е с 60,20 лв. по-висок от средния размер на новоотпуснатите пенсии през 2008 г.

◆ **Изменените пенсии** през 2009 г. са 999 550 броя, от които 926 164 са лични и 73 386 наследствени, като новият им среден размер е 296,13 лв., при стар размер 259,45 лв.

◆ Броят на **прекратените пенсии** е с 8 529 по-малко от предходната година, но средният им размер през 2009 г. е по-висок с 38,43 лв. (от 150,27 лв. на **188,70 лв.**).

ВЕРИЖЕН ИНДЕКС, ОТРАЗЯВАЩ ПРОМЕНИТЕ В СРЕДНОМЕСЕЧНИТЕ РАЗМЕРИ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД И ПЕНСИИТЕ

Разходи за пенсии по източници на финансиране

Националният осигурителен институт администрира всички видове пенсии и добавки от първия стълб на пенсионната система в България – за старост, за инвалидност, наследствени и несвързани с трудова дейност.

При администрирането на пенсионната система в България се спазват принципите на задължителност и всеобщност на осигуряването, социалният диалог при управлението на осигурителната система, солидарност и равнопоставеност на осигурените лица и фондова организация на социалните рискове и осигурителните средства.

ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПЕНСИИ ПО ФОНДОВЕ И ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ (хил. лв.)			
	2008 г.	2009 г.	2009/2008 г.
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ ОТ ДОО, ИЗПЛАТЕНИ В СТРАНАТА (без МС)	4 970 402,0	6 142 721,2	123,6%
ф. „Пенсии“	4 931 888,1	6 098 672,4	123,7%
Пенсии за трудова дейност	4 578 939,8	5 641 240,9	123,2%
Пенсии на лицата по чл. 69 КСО	352 948,3	457 431,5	129,6%
ф. „Трудова злополука и професионална болест“	38 513,9	44 048,8	114,4%
Пенсии за трудова дейност	38 437,1	43 965,5	114,4%
Пенсии на лицата по чл. 69 КСО	76,8	83,3	108,5%
Пенсии по международни спогодби (МС)	42 936,3	48 384,1	112,7%
ИЗПЛАТЕНА СУМА ЗА ПЕНСИИ ОТ ДОО (вкл. МС)	5 013 338,3	6 191 105,3	123,5%
Издръжка – пощенска такса и ДДС	35 183,1	38 681,6	109,9%
РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ДОО:	5 048 521,4	6 229 786,9	123,4%
Изплатени суми за пенсии и добавки от ф. „Пенсии, несвързани с трудова дейност“	234 086,8	280 493,2	119,8%
Социални пенсии, пенсии за особенни заслуги и др.	207 915,0	253 088,6	121,7%
Социални пенсии, пенсии за особенни заслуги и др.	207 915,0	253 088,6	121,7%
Добавки към пенсиите на участниците във войните	21 447,5	21 027,3	98,0%
Еднократна допълнителна сума към пенсиите за 2004–2008 г.	349 852,2	8 814,0	2,5%
фонд „Пенсии“	338 828,3	8 249,0	2,4%
фонд „Трудова злополука и професионална болест“	2 210,3	47,2	2,1%
фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“	8 813,6	517,8	5,9%
Издръжка – пощенска такса и ДДС	1 809,5	2 000,6	110,6%
РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ РБ:	585 748,5	291 307,8	49,7%
ОБЩО РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ:	5 634 269,9	6 521 094,7	115,7%

Пенсии се изплащат от три фонда на ДОО: фонд „Пенсии“, фонд „Трудова злополука и професионална болест“ и фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“. Чрез първите два се изплащат пенсии за трудова дейност, които са покрити с осигурителни вноски – за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност и наследствени. Пенсиите по международни спогодби също за сметка на ДОО. От фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ се изплащат пенсии, финансирани от републиканския бюджет.

♦ В общите разходи за пенсии най-съществена част заемат разходите за изплащането на пенсии и добавки, финансирани от ДОО. За тях през 2009 г. са изразходени **6 238 081,5 хил. лв.**, а през 2008 г. разходът е бил 5 354 377,0 хил. лв. Нарастването на разходите през 2009 г. в абсолютна сума е с **883 704,5 хил. лв.**, или с **16,5%**. Включени са изплатените суми за трудови пенсии, пенсии за кадрови военнослужещи и пенсии по международни спогодби и добавките към тях, издръжката, както и еднократната допълнителна сума до декември 2008 г., финансирана от РБ.

♦ Разходите за изплащането **само на пенсиите и добавките към тях от ДОО в страната** (без пенсиите по международни спогодби и ЕДС – коледна добавка), е **6 142 721,2 хил. лв.** Нарастването спрямо 2008 г. (4 970 402,0 хил. лв.), е с **23,6%**, а в абсолютна стойност – с 1 172 319,2 хил. лв. В сумата не е включена ЕДС (коледната добавка за минали години към пенсиите от ДОО), която е 8 296,2 хил. лв. и е изплатена с трансфер от републиканския бюджет и разходите от 38 681,6 хил. лв. за издръжка (пощенска такса и ДДС).

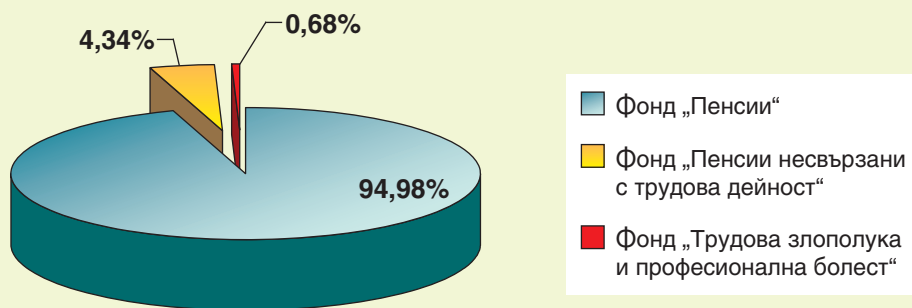
♦ **Общата сума** за изплащането на всички пенсии, **финансирани от ДОО** (вкл. и по международни спогодби/договори), е **6 191 105,3 хил. лв.** и нараства с 23,5% спрямо 2008 г.

♦ Разходите за пенсии и добавки от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ през 2009 г. са **280 493,2 хил. лв.** (без еднократната допълнителна сума към пенсиите и издръжката – пощенска такса и ДДС). В тях се включват разходите за изплащане на:

- социални пенсии, пенсии за военна и гражданска инвалидност и пенсии по отменени закони, за които не се изисква осигурителен стаж, и компенсации и добавки към пенсиите;
- добавки към пенсиите на участниците и пострадалите в Отечествената война, както и на техните наследници;
- добавки към пенсиите на репресирани лица, съгласно чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица.

♦ През 2009 г. общо разходите за пенсии, финансирани от републиканския бюджет, пощенска такса и ДДС за изплащането им и ЕДС към всички пенсии) са намалели с **50,3%** спрямо същите през 2008 г. От 585 748,4 хил. лв. за 2008 г. са спаднали на **291 307,8 хил. лв.** Дължи се на факта, че еднократната допълнителна сума към пенсиите за 2009 г. беше изплатена в началото на 2010 г., а изплатените суми в размер на 8 814,0 хил. лв. през 2009 г. са дължими за предходни години. Средногодишно през 2009 г. от този фонд са изплащани с 0,2% повече пенсии спрямо 2008 г. и с 8,5% по-висок среден размер.

СТРУКТУРА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ПО ФОНДОВЕ В КБ НА ДОО ПРЕЗ 2009 г.

◆ Към 31 декември 2009 г. действат **8 двустранни международни договора за социално осигуряване и едно споразумение** за изплащане на пенсиите, отпуснати в България на лица, живеещи на територията на Република Турция.

◆ Всички спогодби в областта на социалното осигуряване с държави-членки на Европейския съюз (ЕС) бяха уредени с Регламент 1408/71 на европейската общност. Продължават да действат само двустранните спогодби с държавите извън ЕС. За пенсии по международни спогодби през 2009 г. са изразходвани **48 384,1 хил. лв.** Разходите са с 12,7% повече в сравнение с тези през 2008 г. (42 936,3 хил. лв.) и представляват 89,6 на сто от планираните 54 000,0 хил. лв.

През 2009 г. броят на пенсионерите с пенсии по международни спогодби е 11 935, от които 4 451 живеят постоянно в чужбина и 7 484 живеят в България. Освен тях се изплащат пенсии на 22 334 пенсионери по споразумение с Турция. То се прилага спрямо лица, преселили се в Турция след 01.05.1989 г., на които са отпуснати пенсии по българското законодателство или са придобили право на пенсия след тази дата, съгласно българското законодателство.

◆ И през 2009 г. приходите от осигурителни **вноски за фонд „Пенсии“** (без трансфера от РБ 12% върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица) не могат да покриват **разходите за изплащане на пенсиите**, финансирани от ДОО. Те покриват 45,6% от направените разходи за тези пенсии. През 2009 г. продължава негативната тенденцията за намаляване на приходите от осигурителни вноски. Спрямо предходната година отчетеният спад е **19,0%**, или с над 537,2 млн. лв. по-малко отколкото през 2008 г. Разходите за пенсии, финансирани от ДОО през 2009 г. са нараснали с 845,1 млн. лв. спрямо 2008 г., а при това положение не може да се постигне финансова стабилност и независимост на ДОО.

Броят и размерът на минималните пенсии с гарантиран размер също оказва влияние върху увеличаване на разхода за пенсии.

◆ С **гарантиран минимален размер** за съответния вид пенсия са **508 041** пенсионери. Това са тези лица, които получават само една пенсия в минимален размер, или 23,2% от общия брой пенсионери към 31.12.2009 г. В сравнение с края на 2008 г. относителният им дял се е увеличил с 0,13%.

■ С лични пенсии в минимален размер са 450 076 души, или 88,6%, а от получаващите наследствени – 57 965, или 11,4% от пенсионерите с минимални пенсии. Лекото нарастване на дела (с 0,16%) на пенсионерите с минимални лични пенсии през 2009 г. води и до лек ръст на дела на пенсионерите с минимални пенсии, отнесен към общия брой пенсионери. От 23,1% през 2008 г. се покачва на **23,2%** през 2009 г.

■ От фонд „Пенсии“ минимални размери получават 450 372 души, или 21,3% от общия брой на пенсионерите във фонда (при 21,1% през 2008 г.). От тях 394 216 са с лични (87,5% от пенсионерите с минимални пенсии във фонда) и 56 156 са с наследствени пенсии в минимален размер.

■ С минимални размери на пенсиите, изплащани от фонд „Трудова злополука и професионална болест“, са 3 214 пенсионери или 24,6% (при 19,7% за 2008 г.) от всички пенсионери, получаващи пенсии от този фонд. Разпределението им е в полза на личните пенсии – 65,2%, а наследствените са 34,8%.

■ От пенсионерите, получаващи първа пенсия от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, с пенсия в минимален размер са 94%.

Максималният ограничен размер на получаваната пенсия или сбор от пенсии, без добавките към тях, от 01.04.2009 г. нарасна от 490 лв. на **700 лв.** Към 31.12.2009 г. с **максимален размер пенсии** са **42 615** пенсионери, като 42 568 са от фонд „Пенсии“, 33 от фонд „ТЗПБ“ и 14 за особени заслуги от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“. Делът им е **1,95%** от всички пенсионери, при 3,4% за 2008 г. В сравнение с края на 2008 г. те са намалели почти двойно както в абсолютни цифри (с 43,4%), така и в относителен дял (с 1,45%). За това допринесе рязкото увеличение (с 42,9%) от 1 април 2009 г. на максималния размер пенсия, с което почти половината от получаващите ограничена от тавана пенсия отпаднаха от тази съвкупност поради по-ниския действителен размер на пенсията спрямо новия таван

Коефициент на зависимост

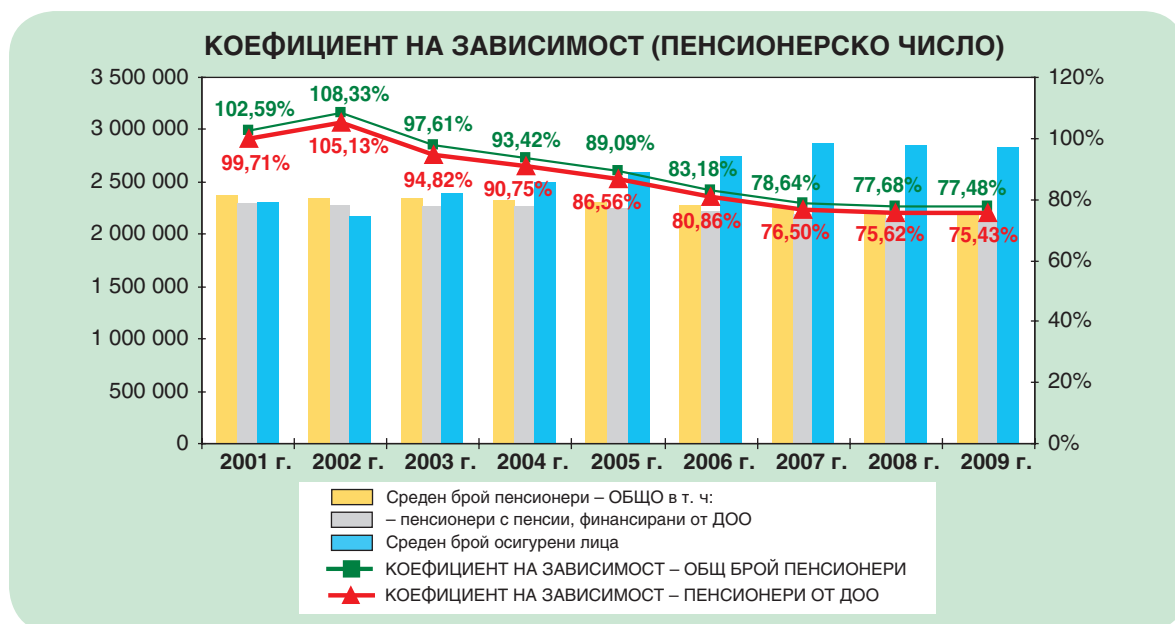
Съотношението между среден брой пенсионери и среден брой осигурени лица се нарича коефициент на зависимост. Известен е още като пенсионерско число, тъй като показва колко пенсионери се издържат от 100 работещи, респективно – осигурени лица. За формулирането на социалната политика връзката между пенсионерите и осигурените е много важна, тъй като при разходопокривния модел на пенсионна система осигурените лица трябва да осигурят необходимите текущи разходи за пенсии. В резултат на увеличаване продължителността на живота и ниската ефективна възраст за пенсиониране, този коефициент се влошава.

Продължават да действат негативите на наследството от предишното законодателство, „произвело“ голям брой млади пенсионери при твърде либерални условия за отпускане на пенсия. Освен това, особено в началните години на преходния период, пенсионната система удобно беше използвана за бързи „временни“ решения по различни социални проблеми, но с дълготрайни последствия за осигурителната система. Заплахата от оставане без работа често се трансформира в преждевременно пенсиониране по един или друг начин.

Разширяването обхвата на рисковите категории труд с включването на още професии в техните списъци и удължаването на периода на действието им и през 2009 г. за придобиване право на пенсия при първа и втора категория труд, доведоха до допълнително натоварване на пенсионната система. През 2009 г. **28,9%** от населението на страната са пенсионери, а една четвърт (над 24%) от заетите лица се осигуряват епизодично. Ето защо, ако не се пристъпи към повишаване на възрастта за пенсиониране, съпроводено с инициативи за заетост сред възрастните работници и ограничаване на ранното пенсиониране се застрашават не само достиженията на пенсионната реформа, но и адекватността на пенсиите на сегашните и бъдещите пенсионери

Неизменно най-важните фактори с негативно отражение върху системата през последните десетилетия са: 1) голям относителен дял на скритата икономика; 2) ниска или непълна заетост; 3) висока безработица; 4) застаряване на населението; 5) либерални условия за ранно пенсиониране с пенсия за ОСВ или за инвалидност; 6) ниски приходи от осигурителни вноски поради намаляване на размера им.

През 2009 г. **средногодишният брой на пенсионерите към заетите лица е 58,89%, а към осигурените – 77,48%**. За 2008 г. тези стойности са били съответно 57,75% и 77,68%. Влошаването на съотношението през 2009 г. спрямо предходната година, между броя на пенсионерите и заетите лица се дължи на по-голямото намаляване на броя на заетите лица (с 2,94%) в сравнение с пенсионерите (с 1,01%). По-благоприятното съотношение между броя на пенсионерите и осигурените лица е в резултат на изпреварващото намаляване на броя на пенсионерите (с 1,01%) спрямо броя осигурени лица (с 0,75%).

За да се насърчи по-дългото оставане на пазара на труда и по-късното пенсиониране са нужни значителни промени в социалната политика и обществените нагласи. Институционалната намеса в този случай трябва да се сведе до мерки за намаляване на възможностите за по-ранно пенсиониране, инвестиции в подобряване на здравето, обучението и преквалификацията, въвеждане на гъвкаво работно време, така че възрастните хора да са в състояние да могат да работят по-дълго, както и премахване на дискриминационни законови норми.

Коефициент на заместване на дохода

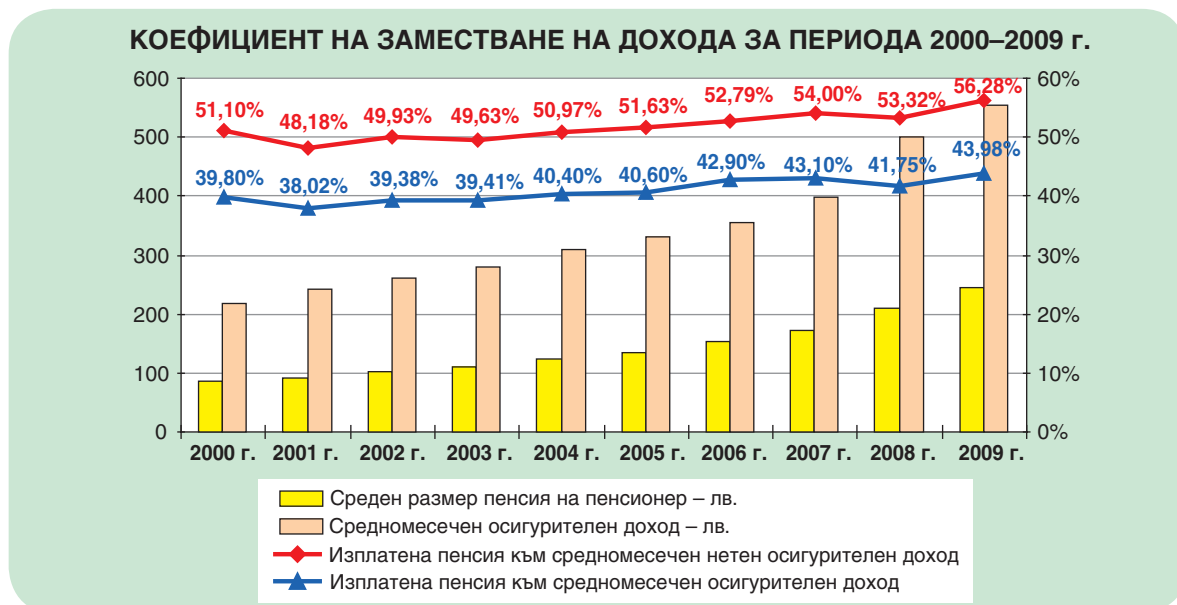
Коефициентът на заместване на дохода е съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния осигурителен доход за страната.

Един от проблемите на пенсионните системи е как да се постигне задоволително ниво на заместване на трудовите доходи на осигурените лица след излизането им в пенсия. Измерител за това е **коефициентът на заместване** на доходите от трудова дейност с пенсионните доходи. Той отразява до каква степен след пенсиониране средностатистическият пенсионер запазва или намалява жизнения си стандарт, измерен чрез нивото на средната пенсия. **Нарастването на коефициента на заместване е в пряка зависимост от нарастването на средните основни месечни размери на пенсиите и броя на получаваните пенсии от един пенсионер**

Коефициентът на заместване за 2009 г., изчислен чрез съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния брутен осигурителен доход (с включени лични осигурителни вноски и данък общ доход) е **44,06%**, при 41,75% за 2008 г. За **пенсиите за ОСВ**, коефициентът на заместване на дохода през 2009 г. е **47,49%**. За сравнение: през 2008 г. е бил 41,95%.

По-коректно е определянето на коефициента на заместване на дохода чрез съотношението на средномесечния размер на пенсията на пенсионер и **средния нетен осигурителен доход** (без лични осигурителни вноски и данък общ доход). През 2009 г. общо коефициентът на заместване на нетния доход е **56,28%**, а само за пенсиите за ОСВ – **60,65%**. Пенсиите са чист доход без удържки и би следвало да се съотнасят също към чист, или нетен трудов доход. В резултат на предприетите през 2009 г. политики за увеличаване на пенсиите се наблюдава общо нарастване на коефициента на заместване на дохода, което е показател за защита на доходите на пенсионерите.

При равни базови стойности коефициентът на заместване се подобрява, ако нарастването на средната пенсия е близко до темповете на нарастване на средния осигурителен доход. През периода 2003-2007 г. се наблюдава трайна тенденция на нарастване коефициента на заместване на доходите в резултат на реализираните политики за ежегодно повишаване размера на пенсиите изпреварващо нарастването на средния осигурителен доход. През 2008 г. нарастването на средния размер пенсия на пенсионер (ръст 21,8%) е по-ниско от нарастването на средния **нетен** осигурителен доход (ръст 23,3%). В резултат на това и коефициентът на заместване на нетния доход, след четиригодишен ръст, бележи спад 0,68% спрямо предходната година. През 2009 г. продължава тенденцията от 2000-2007 г. на нарастване на средния размер пенсия както към средния брутен (43,98%), така и към средния нетен (56,28%) осигурителен доход, съответно с 2,23% и 2,96% спрямо 2008 г.

Показателят **коэффициент на заместване на доходите** все още не е в задоволителна стойност и ще са необходими целенасочени политики и мерки за повишаването му. Следва обаче да се вземе предвид, че той отразява доходи от пенсии само от първия стълб на пенсионната система – основното задължително пенсионно осигуряване. Значителни средства, които до скоро постъпваха в ДОО за пенсии, вече ежегодно се пренасочват към втория стълб на пенсионната система за допълнително задължително пенсионно осигуряване в универсални и професионални фондове. Процентът на осигурителната вноска за универсалния фонд в ДЗПО се увеличи до 5% за сметка на вноската за фонд „Пенсии“. Всъщност един от водещите мотиви при създаване на тристълбовия пенсионен модел беше, че с пенсии от допълнителното осигуряване може да се повиши значително коефициента на заместване на дохода преди пенсионирането, изчислен кумулативно от тристълбовата пенсионна система, а не само на частта, управлявана от НОИ.

РАЗХОДИ ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ПО КСО

Следващата по значимост и големина група разходи в консолидирания бюджет на ДОО, след разходите за пенсии, са тези за изплащане на социално-осигурителни обезщетения и помощи. Техният дял е **13,7%** от общите разходи и трансфери, а преразходът за тях спрямо планираното в закона за бюджета е 23,2%.

През 2009 г. разходите за **социални помощи и обезщетения** са **1 048 998,7 хил. лв.** В тях са включени разходите за парични обезщетения и помощи по КСО в размер на 1 048 385,2 хил. лв. (735 132,1 хил. лв. за 2008 г.) плюс пощенска такса и ДДС – 613,5 хил. лв. (753,9 хил. лв. за 2008 г.) за изплащане на обезщетенията при безработица.

ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ ПО КСО							
	Отчет 2007 г.		Отчет 2008 г.		Отчет 2009 г.		2009/ 2008 г.
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	%
Парични обезщетения общо, в т.ч.:	489 072,2	96,35	710 896,6	96,70	1 021 429,6	97,43	143,68%
– болест поради общо заболяване	188 373,5	38,52	277 854,0	39,09	347 650,0	34,04	125,12%
– трудова злополука и проф. болест	4 086,6	0,84	6 467,9	0,91	6 689,6	0,65	103,43%
– бременност, раждане и отгл. на дете	210 121,3	42,96	326 819,2	45,97	428 491,9	41,95	131,11%
– трудоустрояване	138,1	0,03	77,1	0,01	111,1	0,01	144,10%
– безработица	86 352,7	17,66	99 678,4	14,02	238 487,0	23,35	239,26%
Помощи общо, в т.ч.:	18 549,4	3,65	24 235,5	3,30	26 955,6	2,57	111,22%
– за профилактика и рехабилитация	17 623,1	95,01	22 901,1	94,49	25 256,7	93,70	110,29%
– еднократни помощи при смърт	926,3	4,99	1 331,7	5,49	1 698,4	6,30	127,54%
– за инвалидност поради общо заболяване			2,7	0,01	0,5	0,00	18,52%
Всичко парични обезщетения и помощи	507 621,6	100,0	735 132,1	100,0	1 048 385,2	100,0	142,61%

Изразходваните средства за изплащане на **паричните обезщетения и помощите** по КСО през 2009 г. са **1 048 385,2 хил. лв.** и са с 42,6% повече от отчетените за 2008 г. При планирани 851 449,4 хил. лв., изпълнението на плана е 123,1%. Направените разходи за обезщетения са със 197,8 млн. лв. над планираните суми, а тези за помощи са с 0,8 млн. лв. по-малко от планираните. Общият преразход (вкл. издръжка) в размер на 197,5 млн. лв. се дължи на преразхода за изплатените парични обезщетения за временна неработоспособност.

➤ **За безработица** преразходът е 137 403,1 хил. лв., или 135,9% над планирания разход, което е в резултат на увеличението на броя на безработните лица с право на обезщетение със 120,7%;

➤ **За обезщетения поради общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване** има преразход с 37 402,7 хил. лв. (12,1%) поради увеличаване с над 35% на изплатеното среднодневно парично обезщетение на осигурено лице;

➤ **За бременност и раждане и трудоустрояване** преразходът е 59 413,9 хил. лв. (24,6%), което се дължи както на увеличеното среднодневно парично обезщетение с 20,4%, така и по-големият (с 3,5%) брой изплатени дни на осигурена жена.

■ Спрямо планираните 823 661,6 хил. лв. за **парични обезщетения по КСО** през 2009 г. са изразходени с 24,01% повече, или общият разход е **1 021 429,6 хил. лв.** (без административна издръжка). По-малко с 22,3% от планираните са само изразходваните средства за отглеждане на малко дете, а при всички останали парични обезщетения се отчита преразход над планираните суми. Най-голям е преразходът при паричните обезщетения за безработица – 135,9%, следван от изплатените суми за бременност, раждане и трудоустрояване на бременни – 24,6%, за общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване – 12,1% и за трудова злополука и професионална болест – с 1,1% над планираните разходи.

■ Изразходваните **средства за помощи** са по-малко от планираните с 3,0%. През 2009 г. са изплатени **26 955,6 хил. лв.**, или с 832,2 хил. лв. по-малко от планираните. Икономия на разходите е реализирана при всички помощи, като номинално тя е най-голяма (697,4 хил. лв.) при помощите за профилактика и рехабилитация, чийто дял в отчетените общи разходи за помощи е най-голям (93,7%). Икономията в разхода за еднократна помощ при смърт е 133,3 хил. лв. Изплатените суми за помощи за инвалидност поради общо заболяване, когато няма основание за отпускане на пенсия на осигуреното лице, са със 75,0% по-малко от планираните, но тъй като делът им е пренебрежимо малък (0,002%), реализираната икономия не оказва влияние върху общото изпълнение.

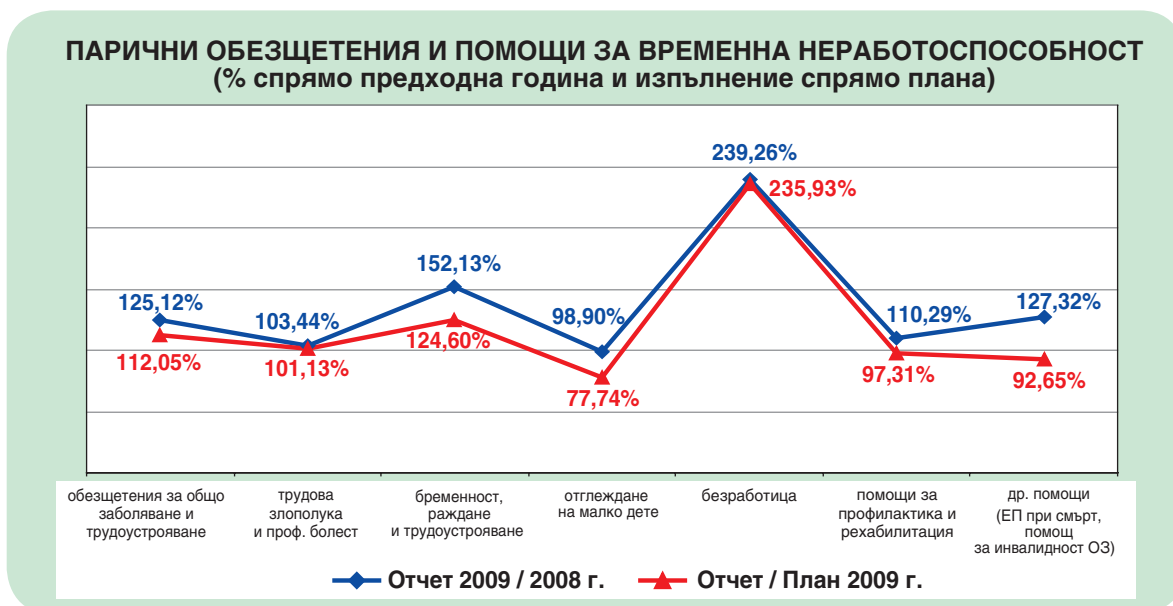
ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ през 2009 г.			
	План	Отчет	Изпълнение
	хил. лв.	хил. лв.	%
Парични обезщетения общо, в т.ч.:	823 661,6	1 021 429,6	124,01
– поради общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване	310 336,8	347 739,5	112,05
– трудова злополука, проф. болест и трудоустрояване	6 615,8	6 690,6	101,13
– бременност, раждане и трудоустрояване	241 511,1	300 925,0	124,60
– отглеждане на малко дете	164 114,0	127 587,5	77,74
– безработица	101 083,9	238 487,0	235,93
Помощи общо, в т.ч.:	27 787,8	26 955,6	97,01
– профилактика и рехабилитация	25 954,1	25 256,7	97,31
– еднократна помощ при смърт	1 831,7	1 698,4	92,72
– за инвал.поради общо заболяване	2,0	0,5	25,00
Общо обезщетения и помощи	851 449,4	1 048 385,2	123,13

◆ През 2009 г. разходите за **обезщетения по КСО** са **1 021 429,6 хил. лв.** и са се увеличили с **310 533,0 хил. лв.** (или с 43,7%) спрямо 2008 г., когато са били 710 896,6 хил. лв. Средногодишното парично обезщетение за временна неработоспособност на едно осигурено лице за всички осигурителни рискове (с изключение на работещите без трудови правоотношения и самоосигуряващите се само за пенсия) е **301,07 лв.** Увеличението е с 14,4% спрямо 2008 г., когато е било 263,27 лв.

■ Най-голям относителен дял в тези разходи заемат изплатените **обезщетения за майчинство**, които включват бременност, раждане, трудоустрояване поради бременност и кърмене и отглеждане на дете до 2-годишна възраст. За тях са изплатени **428 512,5 хил. лв.** и представляват близо 42,0% от разходите за парични обезщетения по КСО и 40,9% от общите разходи за временна неработоспособност. През 2008 г. за тези обезщетения са изплатени 326 826,2 хил. лв. Нарастването през 2009 г. спрямо 2008 г. е с 31,1%. Дължи се, от една страна, на нарастването на средния осигурителен доход, от който се изчислява обезщетението за **бременност и раждане**, а оттам и среднодневния размер на обезщетението (от 16,07 лв. през 2008 г. е нараснал на **20,25 лв.** през 2009 г.). От друга страна е отчетено и увеличение с 20,8% на изплатените работни дни на една осигурена жена – от

9,62 работни дни за 2008 г. на **11,62** за 2009 г. Обезщетението за *отглеждане на дете до 2-годишна възраст* е с фиксиран размер и се определя ежегодно със Закона за бюджета на ДОО - увеличи се от 220 лв. за 2008 г. на 240 лв. за 2009 г. Увеличението на периода на обезщетението за бременност и раждане се отразява в намаление на периода на обезщетението за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст. В резултат на това изплатените работни дни за отглеждане на малко дете на осигурена жена през 2009 г. средно са **9,33**. За сравнение през предходната година са били 10,47, или средната стойност по този показател намалява с 10,9%.

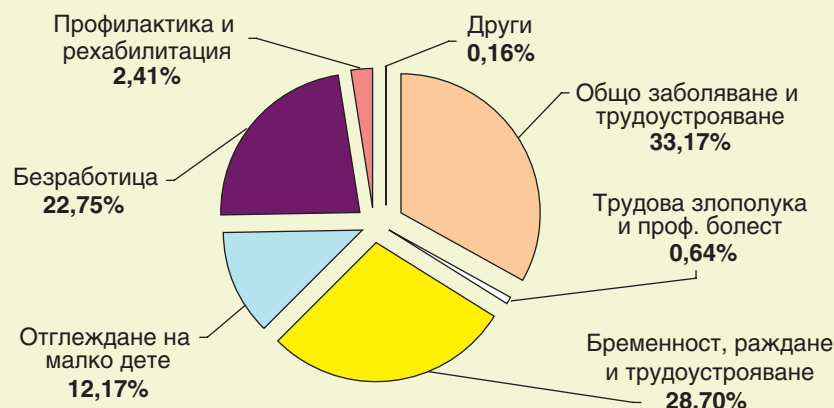
■ Следващата по големина група (34,04%) в структурата на изплатените парични обезщетения е на обезщетенията за *временна нетрудоспособност поради общо заболяване* (ОЗ). В тях се включват обезщетенията за временна неработоспособност поради общо заболяване, поради нетрудови злополуки, трудоустрояване и гледане на болен член от семейството. За тези обезщетения през 2009 г. са изплатени **347 739,5 хил. лв.**, които са 33,2% от общите разходи за временна неработоспособност. **Увеличението** им спрямо 2008 г. е с **25,1%** и се дължи основно на изплатените с 25,8% (с 59 024,9 хил. лв.) повече парични обезщетения поради общо заболяване, тъй като изразходваните суми за този осигурителен риск са структуроопределящи в групата с дял 82,7%. Увеличение на разходите отбелязват и останалите два вида обезщетения, като от тях с най-висок процент (22,7%) са нараснали обезщетенията за нетрудови злополуки, а за гледане на болен член от семейството и карантина – с 19,6%.

■ За **обезщетения за безработни** през 2009 г. по КСО и други закони са изплатени **238 487,0 хил. лв.** От тях 237 934,0 хил. лв. са по КСО, при общо планирани 101 083,9 хил. лв., от които 100 783,9 хил. лв. по КСО. Отчетен е общ преразход от 139,3% за тези обезщетения, като само по КСО е 140,9% от предвидените средства. В тях са включени обезщетения и помощи за безработни по КСО и обезщетения по чл. 233 от Закона за отбраната и въоръжените сили, еднократна парична сума по Закона за насърчаване на заетостта и възстановени обезщетения и помощи на безработни. Планирано е било 54 830 осигурени лица да получат обезщетение за безработица със средномесечен размер 153,63 лв. (при норматив от 6 до 12 лв. дневно). Отчетните данни показват, че през 2009 г. средномесечно са изплащани обезщетения на **121 034 лица**, а средният размер на обезщетението е 164,20 лв. По-голям разход за безработица (със 138 808,6 хил. лв. повече) се отчита и спрямо 2008 г., когато са изплатени 99 678,4 хил. лв. Увеличението на разходите през 2009 г. спрямо предходната година е в резултат на определянето на дневен размер, като с това се завишава минималния (от 100 лв. месечно на 6 лв. дневно) и максимален (от 200 лв. месечно на 12 лв. дневно) размер на обезщетението за безработица. Освен това на лицата, освободени от работа през 2009 г., се прие през първата половина на периода

да се изплаща 130% от определения размер на обезщетението, а през втората – 70%. Разходите за изплащане на обезщетенията за безработица представляват **23,3%** от разходите за обезщетения по КСО и **22,7%** от общите разходи за временна неработоспособност.

СТРУКТУРА НА ИЗПЛАТЕНИТЕ ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ ПРЕЗ 2009 г.

За **помощи по КСО** през 2009 г. са изплатени **26 955,6 хил. лв.** (при план 27 787,8 хил. лв.), които заемат 2,6% в структурата на изплатените обезщетения и помощи. В сравнение с 2008 г., когато са изразходени 24 235,5 хил. лв., те са с 11,2% повече.

■ С най-висок относителен дял в структурата на тези разходи са **помощите за профилактика и рехабилитация**. За тях през 2009 г. са изплатени **25 256,7 хил. лв.**, което представлява 93,7% от общите разходи за помощи и 2,4% от общите разходи за обезщетения и помощи. Те са нараснали спрямо 2008 г. (22 901,1 хил. лв.) с 10,3%. Използваните програмата през 2009 г. са **57 258** осигурени лица, което е с 0,4% по-малко в сравнение с 2008 г., когато са били 57 501 лица. **Средният разход на едно лице** за профилактика и рехабилитация през 2009 г. е **441,10 лв.** и е нараснал с 10,8% спрямо 2008 г., когато е бил 398,27 лв. За осъществяване на профилактиката и рехабилитацията на осигурените лица през 2009 г. НОИ е сключил договори с 33 юридически лица за 64 изпълнители на дейността.

Размерът на паричната помощ за едно лице включва средствата за не повече от 5 основни диагностични и терапевтични процедури дневно, нощувки и частична парична помощ за хранене. От преминалите през 2009 г. по програмата за профилактика и рехабилитация 57 258 правоимащи лица, с най-голям относителен дял са тези със заболявания на опорно-двигателния апарат – 33 321, на периферната нервна система – 13 485 и на централната нервна система – 3 609.

■ Следващата по големина група разходи са за изплащане на **еднократна помощ при смърт** на осигурено лице в размер на две минимални работни заплати общо за всички наследници. За тях през 2009 г. са **изплатени 1 698,4 хил. лв.** за 10 084 наследници със среден размер на помощта 168,42 лв. Спрямо 2008 г. разходът е нараснал с 366,7 хил. лв., или с 27,5%. Дължи се на по-големия брой лица (2 630 повече), на които са изплатени помощи през 2009 г.

◆ През 2009 г. са планирани 2,0 хил. лв. за **парични помощи за инвалидност поради общо заболяване**, когато няма основания за отпускане на пенсия, или по-точно осигуреното лице няма необходимия осигурителен стаж за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Нормативно размерът на помощта е 60-дневното обезщетение за временна неработоспособност (или 60-кратния размер на обезщетението за един ден). По отчет са изплатени **0,5 хил. лв.**, или със 77,1% по-малко от планираното и с 81,5% по-малко от изплатената сума за 2008 г. Най-вероятната причина за това е незнанието на лицата за съществуващата правна възможност да получат тази парична помощ, за което трябва да има изрично писмено волеизявление, както при всички други видове обезщетения, помощи и пенсии.

♦ **Общият брой на изплатените работни дни** за временна неработоспособност поради общо заболяване, бременност, раждане, отглеждане на малко дете и трудова злополука и професионална болест през 2009 г. е **46 179 748**, при планирани 52 245 208 работни дни. Спрямо плана са изплатени 6 065 460 работни дни по-малко, а спрямо 2008 г. те са с 401 901 дни по-малко. Намалението в броя на изплатените работни дни спрямо плана и спрямо предходната година се дължи на намаление на общия брой на осигурените лица за временна неработоспособност – с около 50 хиляди лица Единствено при паричните обезщетения за бременност и раждане броят на изплатените работни дни превишава плана за 2009 г. – с 3,52% и отчета за 2008 г. с 25%. За този ръст, освен нарастването на раждаемостта през 2009 г., допринася също и нарасналият брой на самоосигуряващите се за общо заболяване и майчинство, и удължаване срока за изплащане на това обезщетение.

♦ **Общо изплатените работни дни на осигурено лице** във временна неработоспособност (без дните за майчинство) през 2009 г. са **7,22**, при планирани 8,58 дни. Загубените работни дни средно на едно лице през 2009 г. са с 1,36 по-малко от планираните и с 0,76 по-малко от отчетените за 2008 г. При отчетена средногодишна заетост 224,73 работни дни на едно осигурено лице, общо условният брой на лицата, получаващи обезщетения за временна неработоспособност целогодишно средномесечно е 205 454 души, а без дните по майчинство – 86 203 осигурени условно целогодишно получават парични обезщетения. През 2009 г. на всеки 100 осигурени лица с право на обезщетение 7,3 души (при 6,8 за 2008 г.) целогодишно са разчитали на доход от парични обезщетения.

♦ За осигурителния риск **майчинство** през 2009 г. са направени разходи в размер **428 512,5 хил. лв.** В тях са включени **паричните обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване (300 925,0 хил. лв.)** и **обезщетенията за отглеждане на малко дете (127 587,5 хил. лв.)**. Общият разход на обезщетенията за майчинство е нараснал спрямо 2008 г. със 101 687,3 хил. лв., или с 31,1%. Дължи се на нарастването с 52,1% на разходите за бременност и раждане и намалението с 1,1% на обезщетенията за отглеждане на малко дете. То е в резултат най-вече на нормативното увеличаване от 01.01.2009 г. с 95 календарни дни на отпуска за бременност и раждане (от 315 на 410 календарни дни), тъй като среднодневното парично обезщетение е нараснало само с 3,8%. За отглеждането на малко дете разходите намаляват, тъй като с 95 календарни дни нормативно намалява времето до навършване на две години на детето, през които се изплаща парично обезщетение в размер на минималната работна заплата. Над два пъти са нараснали (с 240,8%) спрямо предходната година разходите за трудоустрояване поради бременност и кърмене в резултат основно на изплатената по-висока (с 54,3%) среднодневна разлика между трудовото възнаграждение преди и след трудоустрояването поради бременност и кърмене на майката. При 6,1 хил. лв. през 2008 г., през 2009 г. са отчетени **20,6 хил. лв.**, но поради малкото си относително тегло в общите разходи за майчинство (0,005%) влиянието им в общото изпълнение е незначително. В сравнение с планираното в Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. преразходът при паричните обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване е с 24,6%, а при паричните обезщетения за отглеждане на малко дете е реализирана икономия от 36 526,5 хил. лв., или с 22,3% по-малко от планираните. Общо изплатените суми за парични обезщетения за майчинство през 2009 г. са с 22 887,4 хил. лв. повече от планираните (или с 5,6% повече).

♦ **Поемането изцяло от НОИ на обслужването по изчисляване и изплащане на краткосрочните обезщетения и помощи създаде предпоставки за засилване на контрола в областта на експертизата на временната неработоспособност.** НОИ осъществява перманентен контрол върху издаването на първичните документи. Контролната дейност по експертизата на временната неработоспособност се осъществява от лекари-експерти в териториалните поделения на НОИ. За намаляване на загубите при временна неработоспособност, в т.ч. и злоупотребите с издаването на болнични листове, през 2009 г. са извършени **2 443** (с 35% повече от 2008 г.) методично-контролни проверки на лечебни заведения по законосъобразността на провежданата медицинска експертиза за временна неработоспособност. Направени са 204 554 проверки по болнични листове, които са близо три пъти повече отколкото през 2008 г. Лекарите, представители на НОИ, съвместно с експерти към реги-

оналните центрове по здравеопазване са извършили 4 583 проверки на лечебни заведения и 204 554 проверки на издадени болнични листове (с 54 528 повече от 2008 г.).

◆ По реда на условията на чл. 112 от Закона за здравето от ТП на НОИ са обжалвани 14 666 болнични листове за временната неработоспособност (за 211 647 дни), което е с 27% повече отколкото през 2008 г. От тях, въз основа на решение на органите за медицинска експертиза, са отменени **5 718 болнични листове** за **64 443** дни. Броят на отменените болнични листове е с 46,6% повече от 2008 г.

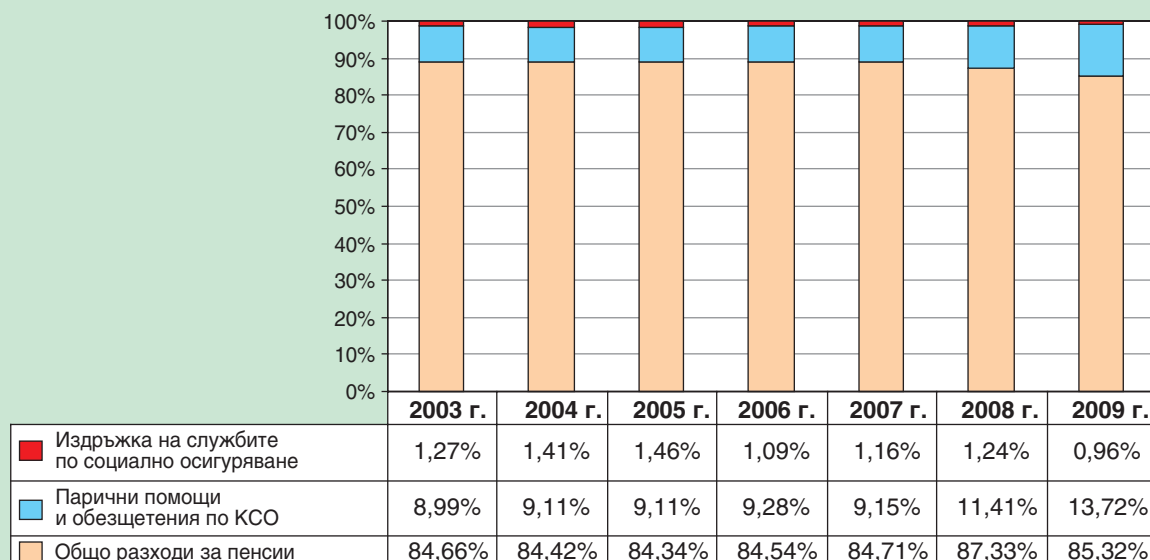
◆ През 2009 г. е проведена активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на отделни случаи от практиката. Отговорено е на 6 926 преписки по сигнали, молби и жалби на заинтересовани лица и органи. Извършени са 6 091 мероприятия за обучение на лекари в лечебните заведения. Направени са и 12 658 проверки на документи за получаване и отчитане на бланките болнични листове от лечебните заведения.

Подобрена е организацията на контрола върху общопрактикуващите лекари от контролните органи на НОИ и НЗОК с цел ограничаване необоснованото и незаконосъобразно нарастване на разходите за краткосрочни обезщетения.

РАЗХОДИ ЗА ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ

Разходите за издръжка на службите за социално осигуряване заемат най-малък дял в структурата на разходите на ДОО. В тях са включени изплатените суми за заплати, осигуровки, издръжка на административната структура на системата, членски внос към различни организации, капиталовите разходи, международни програми и споразумения, програми за временна заетост и други служби и дейности по социално осигуряване, подпомагане и заетост. В резултат на предприетите антикризисни мерки на Правителството се постигнаха съществени икономии на административните разходи. През 2009 г. разходите за дейността „Служби за социално осигуряване“ са **73 057,6 хил. лв.** и представляват по-малко от **0,96%** от общите разходи на ДОО. Делът им е намалял спрямо 2008 г. с 0,24 пункта. Спрямо плана са усвоени 78,5%, като е реализирана икономия от **20 044,4 хил. лв.** По всички параграфи на издръжката са изразходвани по-малко от предвидените средства в резултат на прилаганите икономии и стремежа от постигане на ефективност и оперативност в организацията и управлението на системата както и от завишения вътрешен финансов контрол.

**СТРУКТУРА НА ОСНОВНИТЕ РАЗХОДИ ПО ОТЧЕТ В КОНСОЛИДИРНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО
ЗА ПЕРИОДА 2003–2009 г.**

Спрямо 2008 г. разходите за обслужване дейността на цялата администрация на Националния осигурителен институт **са намалели с 8,4%**. Съпоставянето с отчета за предходната година показва, че по всички пера за **издръжката на администрацията** направените разходи са **с 6 688,6 хил. лв. по-малко**, което се дължи основно на по-ниските разходи по всички дейности, с изключение на плащанията за възнаграждения на персонала, външни услуги и членски внос и участие в нетърговски организации и дейности. Изплатените суми за възнаграждения на наетите по трудови договори заемат 58,8% в структурата на разходите за издръжка на администрацията. Те са с 8,3% повече от тези през 2008 г. и с 8,7% по-малко от планираните за 2009 г. Разходът за осигурителни вноски за сметка на работодателя (ДОО+НЗОК+ДЗПО) съответно с 2,9% по-малко спрямо 2008 г. и с 10,9% по-малко от планираното. Относителният дял на изплатените суми за задължителни осигурителни вноски от работодателя са 17,1% от разходите за заплати и възнаграждения на персонала.

Цялостната дейност на Националния осигурителен институт и 28-те му териториални поделения в страната е да администрират задължителните осигурителни програми за инвалидност, старост и смърт, болест и майчинство, трудови злополуки и професионални заболявания, безработица, гарантирани вземания на работниците при несъстоятелност на работодателя, както и информационното обслужване на осигурителите и осигурените лица, в това число и в интернет среда.

Административните дейности, извършвани от НОИ са многообразни, сложни, с голяма интензивност и отговорност. Един от приоритетите в издръжката на НОИ през годината бяха предприетите действия за икономичното и ефективно изразходване на средствата за администриране на системата. В структурата на тези разходи усвоените средства за **издръжка** на службите за социално осигуряване са 70,7% през 2009 г. Отчетените средства за платени данъци, застраховки, командировки, външни услуги, текущ ремонт и др. са почти на половината (54,2%) от тези през 2008 г. и с 29,3% по-малко от заложените в бюджета за 2009 г. Икономията от 7 303,5 хил. лв. спрямо плана за 2009 г. е в резултат на реализираната икономия почти при всички разходи за издръжка, като най-голяма е при т. нар. постелен инвентар, материали, вода, горива и енергия общо (2 312,8 хил.лв.), платени данъци, мита и такси (1 375,3 хил.лв.), текущ ремонт (1 306,8 хил.лв.), командировки (636,4 хил.лв.) и др. Най-голям дял в структурата на разходите за издръжка (58,1%) са разходите за **външни услуги**. Те са с 0,3% повече отколкото за 2008 г., а усвоените средства спрямо плана за 2009 г. са с 12,7% по-малко. В тези разходи са включени изплатените суми за телекомуникационни и транспортни услуги, наеми, разходи за поддръжка и ремонт на хардуер и софтуер, за сканиране и индексирание на разплащателните документи в архивното стопанство и други разходи за външни услуги. Спрямо предходната година всички разходи за издръжка (с изключение на външните услуги, които са почти равни) са значително по-ниски.

Икономията при **капиталовите разходи** от **7 895,3 хил. лв.** (38,4% изпълнение) спрямо плана се дължи основно на неусвоените суми за **придобиване на дълготрайни материални активи** (с 6 206,7 хил. лв. по-малко), тъй като те заемат най-голям относителен дял (72%) в структурата на капиталовите разходи. Те са изразходвани за подмяна на асансьорите в сградата на ЦУ на НОИ, както и за закупуване на телекомуникационни системи и компютърна техника. За икономията при капиталовите разходи допринася и реализираните с 63,6% по-малко разходи за **основен ремонт на дълготрайни материални активи** и **придобиване на нематериални дълготрайни активи** – с 86,3% по-малко от планираните.

Разходите за **членски внос и участие в нетърговски организации** са за членски внос в МАСО, в Българския институт за стандартизация, в Европейска платформа по социално осигуряване и във фондация „Гаврийски“. Отчетените 76,5 хил. лв. са с 2,1% повече от планираните за 2009 г. и с 26,4% повече отколкото през 2008 г.

Изплатените суми по **програми за временна заетост** и **международни програми и споразумения, дарения и помощи от чужбина** не са планирани разходи. Общо изплатената сума по двете програми от 88,1 хил. лв. е за изплащане на възнагражденията на нещатен персонал и на нает по извън трудови правоотношения и преведените върху изплатените възнаграждения задължителни осигурителни вноски.

Не планирани са и разходите за субсидии за текуща дейност, които се отнасят в *други служби и дейности по социално осигуряване, подпомагане и заетостта* в размер на 39,3 хил. лв. Общо и за трите не планирани разходи, в размер на 127,4 хил. лв., през предходната година няма изплатени суми.

Извън разходите за издръжката на службите за социално осигуряване са съпътстващите разходи за отбрана и сигурност, разходи за лихви и резерв за реформата, който е планиран, но не беше предоставен. Разходите за *лихви по заем* от Световната банка за административната реформа са 670,8 хил. лв. Те са 50,3% от планираните и 48,6% от изплатените за 2008 г. Изплатените суми за *отбрана и сигурност* са 47,5 хил. лв. и представляват 3,8% от планираните и 75,4% от разходваните през 2008 г. Направените разходи през 2009 г. са за превантивна дейност за намаляване на вредните последствия от кризи, бедствия и аварии.

Към 31.12.2009 г. в бюджета на НОИ (като общ административен фонд) беше реализиран 1 510 865,0 хил. лв. излишък, който е близо два пъти (196,3%) спрямо планирания (769 759,9 хил. лв.).

ОТЧЕТ НА БЮДЖЕТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ ЗА 2008 и 2009 г.			
	Отчет 2008 г.	Отчет 2009 г.	2009/ 2008 г.
	(хил. лв.)	(хил. лв.)	%
ПРИХОДИ	32 971,1	26 179,1	79,40%
Приходи и доходи от собственост	5 403,0	4 413,8	81,69%
Нетни приходи от продажба на услуги, стоки и продукция	4 445,6	3 693,9	83,09%
Приходи от наеми на имущество	210,1	182,2	86,72%
Приходи от лихви по текущи банкови сметки	25,3	22,1	87,35%
Приходи от лихви по срочни депозити	352,8	114,1	32,34%
Приходи от други лихви	369,2	401,4	108,72%
Глоби, санкции и наказателни лихви	28 021,1	22 390,1	79,90%
Други неданъчни приходи	347,8	113,2	32,55%
Постъпления от продажба на нефинансови активи	119,6	4,0	3,34%
Внесени ДДС и др. данъци върху продажбите	-920,4	-742,0	80,62%
РАЗХОДИ	81 252,0	73 736,6	90,75%
СЛУЖБИ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	79 746,2	73 057,6	91,61%
<i>Залати и възнаграждения на персонала</i>	<i>35 688,0</i>	<i>39 019,7</i>	<i>109,34%</i>
<i>Други възнаграждения и плащания на персонала</i>	<i>3 967,3</i>	<i>3 931,0</i>	<i>99,09%</i>
<i>Задължителни осигурителни вноски от работодателя</i>	<i>7 541,7</i>	<i>7 335,7</i>	<i>97,27%</i>
<i>Издръжка, в т. ч.:</i>	<i>32 549,2</i>	<i>17 636,8</i>	<i>54,19%</i>
Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, ел. енергия и горива	5 878,3	5 191,8	88,32%
Командировки	926,8	561,2	60,55%
Външни услуги	10 209,4	10 240,7	100,31%
Текущ ремонт	1 317,7	493,2	37,43%
Други разходи, платени данъци, застраховки, мита и такси	1 513,4	1 149,9	75,98%
Членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	60,5	76,5	126,45%

Капиталови разходи	12 643,1	4 930,5	39,00%
Основен ремонт на ДМА	1 900,8	1 292,1	67,98%
Придобиване на материални и нематериални дълготрайни активи	10 742,3	3 548,3	33,03%
Придобиване на нематериални дълготрайни активи	986,9	90,1	9,13%
Международни програми и споразумения, дарения и помощи от чужбина		11,7	
Програми за временна заетост	62,8	76,4	121,66%
Други служби и дейности по соц. осиг, подпомагане и заетост		39,3	
Отбрана и сигурност	63,0	47,5	75,40%
Разходи за лихви от Световната банка	1 380,0	670,8	48,61%
ТРАНСФЕРИ/СУБСИДИЯ	1 972 557,0	1 522 815,9	77,20%
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ ЦРБ И ДРУГИ БЮДЖЕТИ	2 110 360,7	-	-
Получени трансфери от ЦБ за ДОО	2 110 360,7	-	-
Здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст	136 666,4	-	-
Допълнителна субсидия от ЦРБ за покриване на недостига от средства	1 973 694,3	1 522 815,9	77,16%
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ БЮДЖЕТНИ СМЕТКИ	-137 803,7	-	
Получен трансфер от МТСП по програми за осигуряване на заетост	62,7	-	
Предоставен трансфер за Д А за информационни технологии и съобщения	-1 200,0	-	
Трансфери за здравноосиг. вноски за лицата до 18-годишна възраст	-136 666,4	-	
ФИНАНСИРАНЕ	-1 137 226,8	-1 475 219,1	129,72%
Погашения по заеми от СБ и МБВР	-2 440,5	-2 620,0	107,36%
Суми по разчети за поети осигурителни вноски	-21 643,8	24 052,5	-111,13%
Суми по разчети за поети осигурителни вноски	-21643,8	24 052,5	-111,13%
Друго вътрешно финансиране	2 742,9	2 549,9	92,96%
Наличност в началото на периода	12 826,5	11 661,0	90,91%
Наличност в края на периода	1 915 926,2	1 510 865,0	78,86%

БЮДЖЕТ НА ФОНДОВЕТЕ НА ДОО

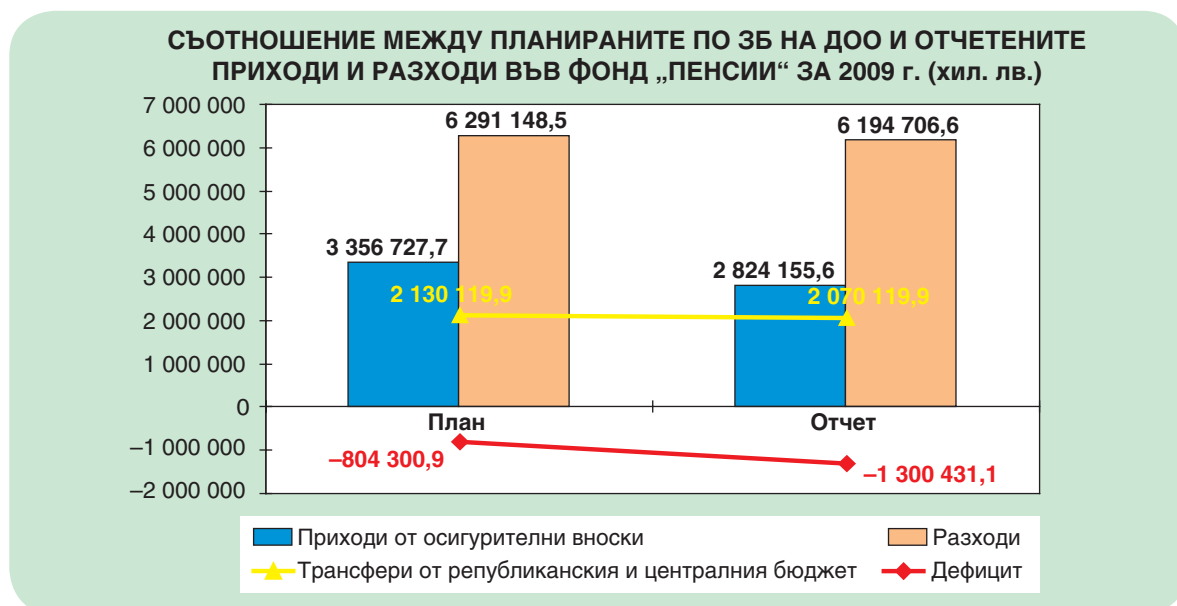
Една от основните функции на Националния осигурителен институт е да управлява средствата на ДОО съобразно спецификата на осигурителните рискове на фондови принцип.

Анализът и последващият контрол върху изпълнението на бюджета на ДОО в неговите съставни части по осигурителни фондове, позволява прозрачност в изразходването на бюджетните средства, обективност на отчетените резултати и ефекти на приложените мерки и определят бъдещите насоки и приоритети в социално-осигурителната политика.

Фондовата структура на бюджета на държавното обществено осигуряване включва бюджетите на петте осигурителни фонда: 1) „Пенсии“, 2) „Трудова злополука и професионална болест“, 3) „Общо заболяване и майчинство“, 4) „Безработица“, 5) „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, както и бюджета на НОИ като негов административен план.

Фонд „Пенсии“

Бюджетът на фонд „Пенсии“ включва приходите, разходите, трансферите от републиканския бюджет в размер 12% върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за съответната календарна година, вноски за зачетен осигурителен стаж и резерв за реформата в социалното осигуряване.

Приходите в бюджета на фонд „Пенсии“ се набират от:

- осигурителни вноски от работодатели, наети и самонаети;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж при пенсиониране, през което родител/осиновител или съпруг/а са полагали грижи за инвалиди със загубена работоспособност над 90 на сто;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж при пенсиониране на лицата, отслужили наборна или мирновременна алтернативна служба и на неработещите майки, гледали дете до 3-годишна възраст;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж, през което уволненият, поради задържане от органите на властта, установено в следствие като неоснователно, е останал без работа;
- приходи от професионалните пенсионни фондове (ППФ) за лицата от I и II категория труд, упражнили правото да се пенсионира по условията на §4 от ПЗР на КСО. (За лицата участници в ППФ, пенсионирали се по-рано по условията на §4 от ПЗР

на КСО, набраните средства по индивидуалните им партии в ППФ се прехвърлят във фонд „Пенсии“ на ДОО);

- главницата по ревизионни актове за начет, събирани от контролните органи на Националната агенция за приходите (НАП) и от Агенцията за държавни вземания (АДВ);
- трансфери от републиканския бюджет в размер 12 на сто върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за съответната календарна година;
- субсидии от РБ, предвидени в Закона за държавния бюджет за съответната година.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – план	Отчет	Изпълнение %
	(хил. лв.)	(хил. лв.)	
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	5 486 847,6	4 894 275,5	89,20
Осигурителни приходи	5 426 347,6	4 893 775,5	90,19
Осигурителни вноски	3 356 727,7	2 824 155,6	84,13
Вноски от работодатели/възложители	1 927 312,1	1 590 534,7	82,53
Вноски от работници и служители (лични вноски)	1 235 762,8	1 035 415,7	83,79
Вноски от самонаети (самоосигуряващи се) лица	146 352,8	149 779,8	102,34
Главница по ревиз. актове за начет в приход на ДОО от НАП	16 300,0	21 780,5	133,62
Главница по ревиз. актове за начет в приход на ДОО от АДВ	21 000,0	3 646,2	17,36
Приходи от ППФ по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	22 998,7	229,99
Трансфери от републиканския бюджет в размер на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година	2 069 619,9	2 069 619,9	100,00
Получени трансфери от централния бюджет	60 500,0	500,0	0,83
– вноски за фонд „Пенсии“ за осиг. стаж, зачетен при пенсиониране по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО	500,0	500,0	100,00
– резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0		
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	6 291 148,5	6 194 706,6	98,47
Разходи	6 291 148,5	6 194 706,6	98,47
Пенсии	6 228 371,4	6 193 689,9	99,44
Пенсии за сметка на ДОО	6 131 130,3	6 106 921,4	99,61
Пенсии по международни спогодби	54 000,0	48 384,1	89,60
Издръжка (пощенска такса и ДДС)	43 241,1	38 384,4	88,77
Социални помощи и обезщетения	2 777,1	1 016,7	36,61
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	2 777,1	1 016,7	36,61
Резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0		
ДЕФИЦИТ (–), ИЗЛИШЪК (+)	–804 300,9	–1 300 431,1	161,68

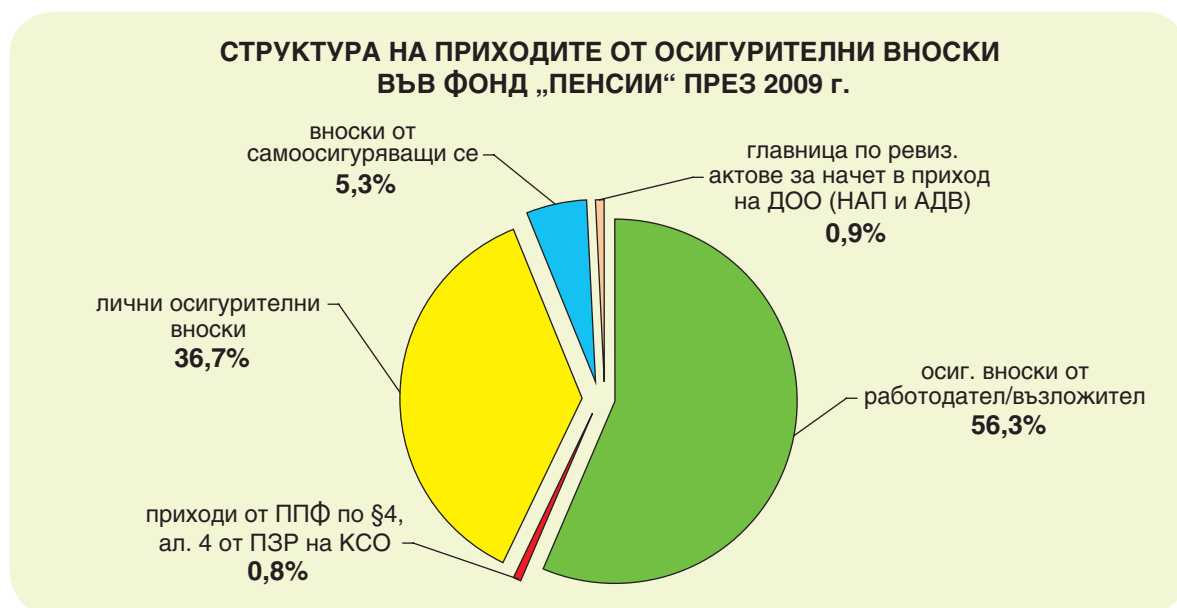
Във фонд „Пенсии“ задължително се осигуряват всички лица, получаващи доходи от трудова дейност. Размерът на осигурителната вноска е 18 на сто за работещите при условията на трета категория труд и 21 на сто за работещите при условията на първа и втора категория труд, в т.ч. кадровите военнослужещи от Министерство на отбраната (МО) и държавните служители – офицери, сержанти и граждански лица по Закона за министерство на вътрешните работи (ЗМВР) и Закона за изпълнение на наказанията (ЗИН), Държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“ и служителите в Главна дирекция „Национална служба „Гражданска защита“ към Министерство на извънредните ситуации. Разликата от 3 на сто над определената вноска за 3-та категория труд е за сметка на осигурителя.

За допълнително задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) на лицата, родени след 31 декември 1959 г., се заделя 5 на сто от осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ и се пренасочва към универсалните пенсионни фондове на ДЗПО.

От 1 януари 2009 г. държавата се включи при набирането на средствата по фонд „Пенсии“ чрез трансфер **в размер на 12 на сто** върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.

Осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ се разпределя между работодател и осигурен в съотношение 10:8 на сто, за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. и 7,2:5,8 на сто за лицата, родени след 31 декември 1959 г.

Самоосигуряващите се лица задължително се осигуряват във фонд „Пенсии“. Осигурителната вноска е изцяло за тяхна сметка. Размерът на осигурителната вноска е същият както при работещите при условията на трета категория труд – 18 на сто, а за родените след 31 декември 1959 г. е 13, тъй като 5 на сто от осигурителната вноска отива по персонална партида на самоосигурения в универсален фонд на ДЗПО. Месечният осигурителен доход на тази категория лица не може да бъде по-малък от 260 лв. и по-голям от 2 000 лв.

Осигурителните вноски за държавните служители и за кадровите военнослужещи, офицерите, сержантите и гражданските лица от МО и МВР, Националната следствена служба, Специалната куриерска служба на Министерство на транспорта и съобщенията, ГД „Изпълнение на наказанията“, Държавна агенция „Национална сигурност“ и за съдии, прокурори, държавните съдебни изпълнители, съдии по вписванията и съдебни служители са за сметка на държавния бюджет.

Постъпилите осигурителни приходи в бюджета на фонд „Пенсии“ са **4 893 775,5 хил. лв.** при планирани 5 426 347,6 хил. лв., или **90,2% изпълнение**. **57,7 на сто** от тези приходи са от осигурителни вноски и **42,3 на сто** от трансфери от РБ в размер на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.

Отчетените приходи от **осигурителни вноски** в бюджета на фонд „Пенсии“ са **2 824 155,6 хил. лв.** при планирани 3 356 727,7 хил. лв., или **84,1% изпълнение**.

♦ В структурата на приходите от **осигурителни вноски** най-голям дял **56,3%** (при план 57,4%) заемат **вноските на работодатели и възложители** за осигурените от тях лица. Те включват приходите от осигурителни вноски върху изплатените и начислени трудови възнаграждения на наетите по трудови и служебни правоотношения и само върху изплатените възнаграждения за работещите без такива правоотношения. Събраните суми са със **17,5%**, или с **336 777,4 хил. лв.** по-малко от планираните.

♦ Останалите приходи от осигурителни вноски са от **личните вноски** на наетите лица – **36,7%** в структурата на приходите от осигурителни вноски, при план 36,8%. Постъпленията от тях са с **200 347,1 хил. лв.**, или **16,2 на сто по-малко** от планираните.

♦ Приходите от осигурителни вноски от **самонаети лица** са **149 779,8 хил. лв.** и са с

3 427,0 хил. лв., или **2,3 на сто повече** от планираните. Относителният им дял в структурата на приходите от осигурителни вноски е **5,3%**, при планиран **4,4%**.

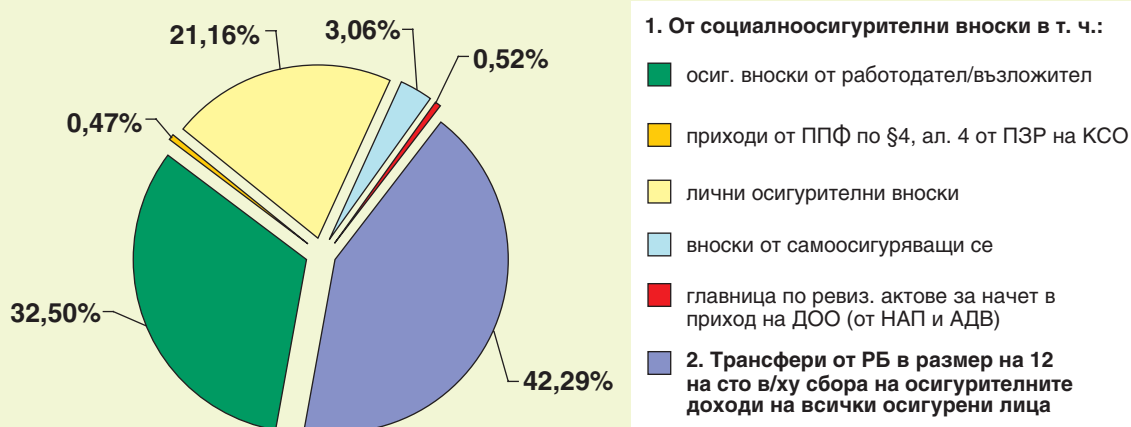
След годишното изравняване на доходите на самоосигуряващите се лица за 2008 г., върху разликата между декларираните в края на годината трудови доходи и тези, за които авансово са внесени осигурителни вноски, се дължат осигуровки само за фонд „Пенсии“ и ДЗПО. Постъпилите вноски по този ред са **31 221,9 хил. лв.** и представляват **20,8%** от вноските на осигуряващите се за собствена сметка (при планирани **20,5%**). Този приход е с **4,1 на сто повече** от планирания.

♦ Общо събраните от контролните органи на Националната агенция за приходите и от Агенцията за държавни вземания, **приходи от главницата по ревизионни актове за начет** възлизат на **25 426,7 хил. лв.** (по план **37 300,0 хил. лв.**) и са **0,9%** от събраните осигурителни вноски. **Неизпълнението** на плана е общо с **31,8 на сто** и се дължи на голямото неизпълнение на планираните приходи от Агенцията за държавни вземания. При план **21 000,0 хил. лв.** са събрани **3 646,2 хил. лв.**, или с **17 353,8 хил. лв.** по-малко. Изпълнението е само **17,4 на сто**.

♦ Прехвърлените към фонд „Пенсии“ средства от професионални пенсионни фондове по ДЗПО (**22 998,7 хил. лв.**) за пенсиониралите се лица **по §4 от ПЗР на КСО** са със **130,0 на сто** повече от планираните в закона за бюджета **10 000,0 хил. лв.**

♦ От 2009 г. държавата се включи в осигуряването за фонд „Пенсии“, чрез трансфер, равен на **12 на сто върху сбора от осигурителните доходи** на всички осигурени лица за календарната година. Преведената сума е в размер равен на планирания – **2 069 619,9 хил. лв.** или **42,3%** от осигурителните приходи във фонда.

СТРУКТУРА НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПРИХОДИ ВЪВ ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2009 Г.

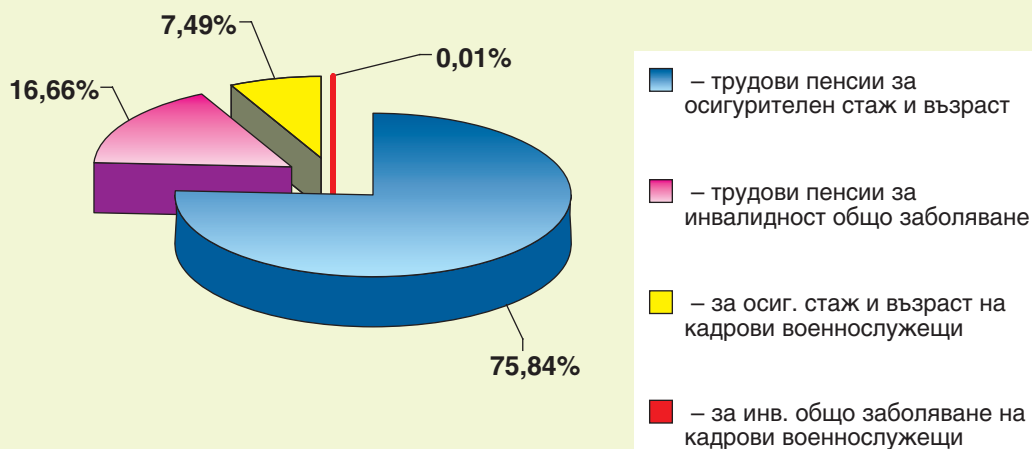
♦ Планираната в бюджета сума в размер на **60 000,0 хил. лв.** от трансфера за резерва за реформата в социалното осигуряване, не беше предоставена.

Разходите в бюджета на фонд „Пенсии“ са за изплащане на:

- пенсии за сметка на ДОО и добавките към тях (пенсии за осигурителен стаж и възраст и за инвалидност поради общо заболяване);
- пенсии по международни спогодби;
- осъвременяване, индексирание и компенсирание на тези пенсии;
- парични помощи за профилактика и рехабилитация;
- помощно-технически средства, свързани с увреждане при общо заболяване;
- еднократни допълнителни суми към пенсиите;
- резерв за реформата в социалното осигуряване;
- издръжка – разходи по изплащане на пенсиите, включващи пощенска такса (в т.ч. подмяна на изплащателните картони) и ДДС за услугата.

Разходите, покриващи всички плащания в бюджета на фонд „Пенсии“, са **6 194 706,6 хил. лв.** и представляват **81%** от общите разходи на консолидирания бюджет на ДОО. Изпълнението на плана е **98,5 на сто**, или с 96 441,9 хил. лв. по-малко от заложените.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ОТ ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2009 г.

♦ Разходите за пенсии са **6 193 689,9 хил. лв.**, или **99,98 на сто** от общите разходи на фонд „Пенсии“. Изразходвани са **34 681,5 хил. лв.** по-малко от планираните. Изплатените суми за пенсиите за сметка на ДОО са с **0,4 на сто по-малко**, а за пенсиите по международни спогодби – с **10,4 на сто по-малко** от планираните. В разходите за пенсии е отнесена и издръжката, включваща **пощенска такса и ДДС** за обслужване изплащането на пенсиите в размер на **38 384,4 хил. лв.** Изпълнението спрямо плана – 43 241,1 хил. лв., е **88,8 на сто**. Относителният дял на издръжката спрямо разхода за пенсии е **0,6%**.

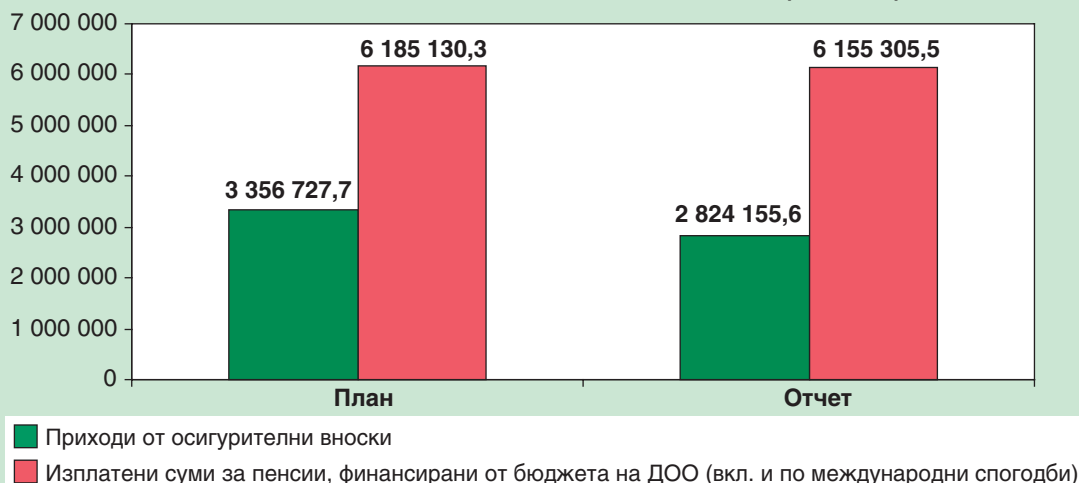
♦ За пенсии, финансирани от ДОО, са изразходвани **6 106 921,4 хил. лв.**, или с **24 208,9 хил. лв. по-малко** от планираните. В тази сума са включени разходите за: пенсии за осигурителен стаж и възраст, пенсии за инвалидност поради общо заболяване и за индексирание на пенсиите и добавките към тях (**5 641 240,9 хил. лв.**), пенсиите на кадровите военнослужещи по Закона за отбраната и въоръжените сили и държавните служители – офицери, сержанти и граждански лица по ЗМВР (**457 431,5 хил. лв.**) и разходът за еднократна допълнителна сума към пенсии, дължими за декември 2004-2008 г., отпуснати със стара дата или със забавено отпускане по международни спогодби поради удължаване процедурата при администрирането им от оторизирани чуждестранни институции (**8 249,0 хил.лв.**)

♦ За пенсиите по международни спогодби, които също са за сметка на ДОО са изплатени **48 384,1 хил. лв.**, при план 54 000,0 хил. лв. Те заемат **0,78%** от разходите за пенсии и от общите разходи на фонда. Разходът за тях е с **5 615,9 хил. лв.**, или **10,4 на сто по-нисък** от планирания. Разликата се дължи на това, че бяха предвидени средства за плащания по спогодби, някои от които влязоха в сила по-късно.

♦ Изплатената сума за финансиране на дейността за **профилактика и рехабилитация** е **0,02%** от общите разходи на фонда. Изпълнението на разходите за тези парични помощи е **36,6 на сто**, като изплатената сума е с **1 760,4 хил. лв. по-малка** от планираната.

Планираният **дефицит** на фонд „Пенсии“ е 804 300,9 млн. лв., а отчетеният в края на 2009 г. е **1 300 431,1 млн. лв.** Отчетът показва, че дефицитът е с **496 130,2 хил. лв.**, или с **61,7 на сто по-висок** от планирания.

ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПЕНСИИ, ФИНАНСИРАНИ С ПРИХОДИТЕ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ВЪВ ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2009 г. (хил. лв.)

Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“

От фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ се изплащат пенсиите, несвързани с осигурителен принос, независещи от полагането на труд и зачитането на стаж. Фондът се финансира чрез трансфери от републиканския бюджет.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ПЕНСИИ, НЕСВЪРЗАНИ С ТРУДОВА ДЕЙНОСТ“ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълне- ние (%)
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	291 522,9	291 523,0	100,00
Получени трансфери от ЦРБ	291 522,9	291 523,0	100,00
– за пенсии за военна инвалидност, за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, пенсии по отг. ЗП и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т. ч. и добавките по чл. 84 от КСО и за ПТ и ДДС	263 553,5	263 553,5	100,00
– за добавки към пенсиите на ветераните от войните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война (вкл. ПТ и ДДС)	21 310,0	21 310,0	100,00
– добавки към пенсиите на репресираните по чл. 9 от ЗПГРРЛ (вкл. ПТ и ДДС)	6 659,4	6 659,5	100,00
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	291 533,3	283 034,1	97,08
Разходи	291 533,3	283 034,1	97,08
Пенсии	291 522,9	283 015,5	97,08
Пенсии за сметка на републиканския бюджет	289 456,2	281 010,9	97,08
– за пенсии за военна инвалидност, за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, пенсии по отг. ЗП и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т. ч. и добавките по чл. 84 от КСО	261 685,1	253 088,6	96,71
– за добавки към пенсиите на ветераните от войните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война	21 158,9	21 027,3	99,38
– добавки към пенсиите на репресираните по чл. 9 от ЗПГРРЛ	6 612,2	6 377,3	96,45
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за декември 2004 - 2007г.	–	19,0	
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за декември 2008 г.	–	498,7	
Издръжка (пощенска такса и ДДС)	2 066,7	2 004,6	97,00
Социални помощи и обезщетения	10,4	18,6	178,85
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	10,4	18,6	178,85
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	-10,4	8 488,9	

◆ **Приходите** в бюджета на фонда се формират от получените трансфери от РБ за изплащане на **пенсиите за военна и гражданска инвалидност, за социални пенсии поради старост и/или инвалидност, както и за индексациите и добавките към тях**. Тук са включени и средствата, необходими за изплащане добавките на ветераните от войните и ветераните инвалиди от Отечественната война и наследствените пенсии от загиналите в Отечественната война, добавките към пенсиите на репресираните лица по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица (ЗПГРРЛ). Отчетените приходи от направените трансфери от РБ за тези плащания през 2009 г. са **291 523,0 хил. лв.** и са равни на планираните трансфери в Закона за бюджета на ДОО.

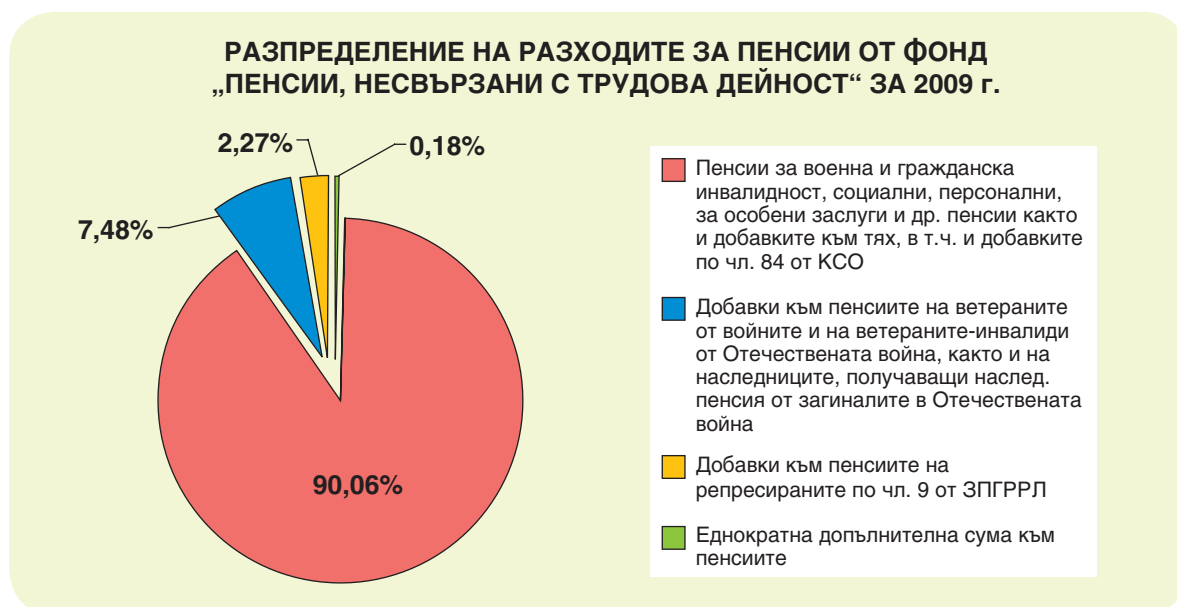
◆ **Разходите** на фонда са **283 034,1 хил. лв.** и са с 8 499,2 хил. лв., или 2,9 на сто по-малко от планираните. Икономията се дължи на по-ниския от-планирания процент за осъвременяване на пенсиите от 1 юли (с 9%, вместо с 9,7%). Изплатените, но не планирани 517,7 хил. лв. за еднократна допълнителна сума (за минали периоди) към пенсиите намалява отчетената обща икономия на разходите за пенсии и добавки в сравнение с планираните. Общо за пенсиите, несвързани с трудова дейност, са изразходвани **280 493,2 хил. лв.**, което е с **3,1 на сто по-малко от плана**.

Изплатените суми за пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги и други пенсии са **253 088,6 хил. лв.**, което е **90,1%** от общо отчетените разходи за пенсии за сметка на РБ и 96,7% от планираните средства за изплащането на тези пенсии.

◆ Изплатените суми за **социалните пенсии за инвалидност са 233 388,2 хил. лв.** и съставляват **83,1%** от изплатената сума за пенсии в групата на нетрудовите пенсии. В сравнение с края на 2008 г. относителният им дял в общия брой на пенсиите, несвързани с трудова дейност, се е увеличил с **0,2%**, а разходът за тези пенсии е нараснал с **22,3 на сто**.

◆ Сумите, изразходвани за **добавки на ветераните и пострадалите от войните** и за наследствени пенсии от загиналите в Отечественната война, са **21 027,3 хил. лв.**, или с **0,6 на сто по-малко** от предвидените 21 158,9 хил. лв. Разходите за изплащане на тези добавки са 7,43% от общите разходи и **7,48%** от изплатените суми за нетрудови пенсии. Спрямо предходната 2008 г. изплатените суми са с 2 на сто по-малко.

◆ От 1 юли 2007 г. в резултат на нормативната промяна в чл. 5 от Закона за ветераните от войните тези лица получават към пенсията си добавка в размер равен на социалната пенсия за старост, която през 2009 г. беше увеличена на два пъти: от 1 януари – 92,53 лв. и от 1 юли – 100,86 лв.

Изплатените суми за **добавки към пенсиите на репресираните лица** по чл. 9 от ЗПГРРЛ са в размер на **6 377,3 хил. лв.** Те съставляват **2,3%** от разходите за пенсии за

сметка на РБ и 96,5% от планираните. Увеличеният брой на правоимащите с 639 и по-големият среден размер на добавката (ръст с 20,6 на сто спрямо отчета през 2008 г.) обуславя по-големия разход за 2009 г. – с 1 635,0 хил. лв. Тъй като размерът на добавките по чл. 9 от ЗПГРРЛ към пенсията се определя от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година, то от 1 януари 2009 г. с нарастването на средната пенсия за ОСВ (с 20,6 на сто) автоматично са индексирани отпуснатите до края на 2008 г. добавки.

♦ За **еднократната допълнителна сума** към пенсиите са изразходвани **517,7 хил. лв.**, или **0,2%** от разходите за пенсии, несвързани с трудова дейност. Тези плащания продължават и през 2009 г. за лицата, на които правото на пенсия е възникнало през предходни години, но отпускането е забавено по различни причини.

♦ Разходите по изплащане на пенсиите – **пощенска такса и ДДС**, са в размер на **2 004,6 хил. лв.**, което е с 62,1 хил. лв. по-малко от планираните в бюджета на фонда. Сумата за издръжка при обслужване изплащането на пенсиите и добавките съставлява **0,7%** от разходи за пенсии на фонда. Изразходвани са с **3,0 на сто по-малко** от планираните средства.

♦ Направените разходи за изплащане на **парични помощи за профилактика и рехабилитация** са **18,6 хил. лв.** при планирани 10,4 хил. лв., но тъй като те са едва 0,007% от общите разходи, преразходът от 78,8% не оказва влияние върху тях.

Изпълнението на бюджета на фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, който по план е с дефицит от 10,4 хил. лв., завършва с **остатък от 8 488,9 хил. лв.**

Фонд „Трудова злополука и професионална болест“

Приходите на фонд „Трудова злополука и професионална болест“ се набират от осигурителните вноски от работодателите за наетите от тях лица. Осигурителната вноска за 2009 г. е в диференциран размер в диапазона от 0,4% до 1,1%, според икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху брутно трудово възнаграждение на работещите по трудови, служебни и приравнени към тях правоотношения, в т. ч. и за наетите до 5 работни дни (40 часа) в един календарен месец и е изцяло за сметка на работодателя.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ“ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – План (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение (%)
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	118 569,6	106 708,5	90,00
Осигурителни приходи	118 569,6	106 708,5	90,00
Осигурителни вноски	118 569,6	106 708,5	90,00
Осигурителни вноски от работодатели за наетите от тях лица по трудови и служебни правоотношения	118 569,6	106 708,5	90,00
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	57 289,1	56 227,3	98,15
Разходи	51 189,1	51 127,3	99,88
Пенсии	44 477,6	44 391,6	99,81
Пенсии за сметка на ДОО	44 162,3	44 096,1	99,85
Издръжка (пощенска такса и ДДС)	315,3	295,5	93,72
Социални помощи и обезщетения	6 711,5	6 735,7	100,36
Предоставени трансфери	6 100,0	5 100,0	83,61
– на МТСП за Агенцията за социално подпомагане, съгл. чл. 24, т. 5 от КСО	100,0	100,0	100,00
– на МТСП за ф. „Условия на труд“	6 000,0	5 000,0	83,33
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	61 280,5	50 481,2	82,38

Работещите по трудови или служебни правоотношения, както и наетите на работа при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец, независимо от размера на полученото месечно възнаграждение, са задължително

осигурени за трудова злополука и професионална болест. Самоосигуряващите се лица и работещите без трудови правоотношения не се осигуряват за този риск.

Събраните средства във фонд „Трудова злополука и професионална болест“ се изразходват за изплащане на пенсии, парични обезщетения, помощи, както и за осъвременяването и индексирването на тези плащания; парични помощи за профилактика и рехабилитация; за мероприятия за предотвратяване на трудовите злополуки и професионалните болести; за помощно-технически средства, свързани с увреждането, и други произтичащи от осигуряването за този социален риск разходи.

◆ **Приходите** от осигурителни вноски, постъпили във фонда през 2009 г. са **106 708,5 хил. лв.**, или с **10 на сто по-малко** от планираните в Закона за бюджета на ДОО за 2009 г., а спрямо предходната година бележат ръст от 6,1 на сто.

◆ **Разходите** на фонда, отчетени в края на 2009 г., възлизат на **51 127,3 хил. лв.** От тези разходи 44 391,6 хил. лв. са за изплащане на пенсии и 6 735,7 хил. лв. за социални помощи и обезщетения. Заедно с направените трансфери за фонд „Условия на труд“ и Агенцията за социално подпомагане към МТСП в размер на 5 100,0 хил. лв. (при планирани в бюджета 6 100,0 хил. лв.) общо отчетените разходи и трансфери стават **56 227,3 хил. лв.** (при план 57 289,1 хил. лв.), като излишъкът е 50 481,2 хил. лв. От тях **79%** (при план 77,6%) са реализирани за изплащане на пенсиите за трудова злополука и професионална болест (включително пощенска такса и ДДС), **12,0%** (при план 11,7%) са за изплащане на социални помощи и обезщетения и **9,1%** (при план 10,6%) са предоставени на МТСП за фонд „Условия на труд“ и Агенцията за социално подпомагане. Реализираната икономия спрямо плана е **61,8 хил. лв.**

Продължава тенденцията на **намаляване броя** на пенсиите (с 1 433 по-малко) от фонда. То е в резултат на по-малкия с 9,7%, брой на новоотпуснатите лични и наследствени пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест, и намалението на прекратените пенсии с 13% спрямо 2008 г. Намаление с 11,2% спрямо 2008 г. отбелязва и броя на пенсионерите с този вид пенсия. От общо 14 698 през 2008 г. те са станали 13 051, или с 1 647 души по-малко.

Средният размер на пенсията на един пенсионер за 2009 г. е **215,69 лв.**, като се отчита повишение с 11,1% спрямо предходната година.

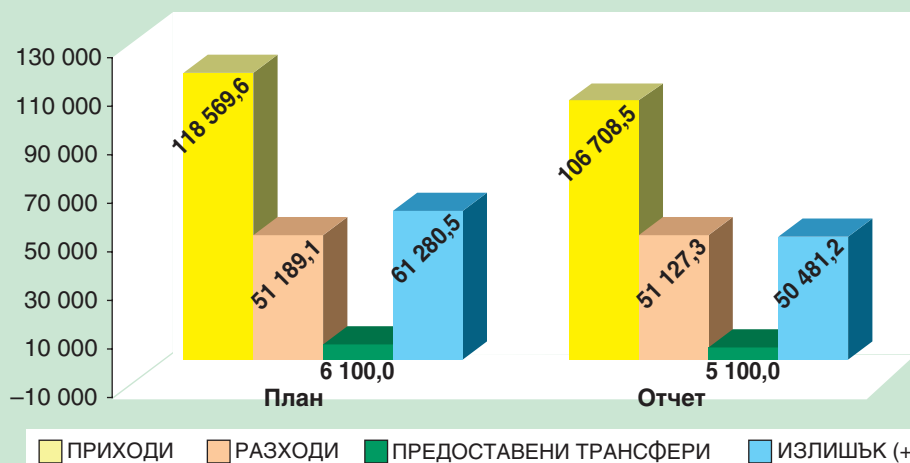
От общо направените разходи за пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест **99,7%** са за изплащане на **пенсии за трудова дейност** и за индексирване и компенсиране на добавките към тях. **Средният размер** на пенсията за трудова дейност се е увеличил с **11,1 на сто** в сравнение с 2008 г. (от 194,07 на **215,68 лв.**).

Направените разходи за изплащане на пенсиите за инвалидност поради трудова зло-

полука и професионална болест на **кадровите военнослужещи, офицери и сержанти** са **0,2%** от общите разходи за пенсии. При тези пенсии тенденцията общо взето е към запазване броя на пенсионерите (с 3 по-малко) и на пенсиите (с 5 по-малко) в сравнение с предходната година. **Средният размер** на пенсията на пенсионер се **увеличава с 12,6%**.

За изплащане на **еднократната допълнителна сума към пенсиите за декември** е предоставен трансфер от **47,3 хил. лв.** Делът на изплатената сума е **0,1%** от разходите за пенсии от този фонд.

ПЛАНИРАНИ И ОТЧЕТЕНИ ПРИХОДИ И РАЗХОДИ ПРЕЗ 2009 г. ВЪВ ФОНД „ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ“ (хил. лв.)

За издръжката на фонда (пощенска такса и ДДС) са изразходвани **295,5 хил. лв.**, които са с **6,3%** по-малко от планираните в ЗБ. В сравнение с предходната година тези разходи се увеличават с **4,3** на сто. Това е поради по-високия размер пенсии през 2009 г.

Направените разходи за **социални помощи и обезщетения** за временна неработоспособност от този фонд през 2009 г. са с **0,4% повече** от планираните (преразход **24,2 хил. лв.**). Най-голям относителен дял в тези разходи заемат паричните обезщетения поради **трудова злополука или професионална болест – 99,3%**. При план **6 615,8 хил. лв.** са изплатени **6 689,6 хил. лв.**, или с **1,1 на сто** по-вече. Преразходът спрямо плана е в резултат на изплатеното с **4,92 лв. по-високо** среднодневно парично обезщетение от планираното (**17,67 лв.**), тъй като изплатените работни дни са с **20,9 на сто** по-малко от предвидените.

Изплатените суми за еднократната помощ при смърт на осигурено лице, които заемат дял от **0,4%**, по отчет са **27,3 хил. лв.** Следващите в структурата на разходите за социални помощи и обезщетения са помощите за профилактика и рехабилитация – **17,9 хил. лв.** (**0,3%**) и паричните обезщетения за трудоустройство – **1,0 хил. лв.**

При планиран **излишък** от **61 280,5 хил. лв.**, бюджетът на фонд „Трудова злополука и професионална болест“ за 2009 г. приключи с **излишък 50 481,2 хил. лв.** или по-малко с **10 799,3 хил. лв.** поради по-ниските приходи и по-високите разходи за обезщетения през годината в сравнение с планираните.

Фонд „Общо заболяване и майчинство“

В бюджета на фонд „Общо заболяване и майчинство“ се включват приходите от осигурителни вноски на работодатели, осигурени и самоосигуряващи се, разходите за помощи и парични обезщетения за временна неработоспособност поради общо заболяване, бременност, раждане и отглеждане на малко дете и трансферите към МТСП за програмата „В подкрепа на майчинството“ и Агенцията за социално подпомагане.

Задължително осигурени в този фонд са **работещите по трудови и служебни правоотношения** и приравнените към тях, както и наетите на работа за повече от пет работни дни (**40 часа**) през един календарен месец, независимо от характера на работата, от начина на

заплащането и от източника на финансиране, както и лицата, включени в програми за стимулиране на заетостта „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“. Размерът на осигурителната вноска е **3,5 на сто**, разпределена между работодател и осигурено лице в съотношение **60:40**. **Самоосигуряващите се могат да се осигуряват за този риск по свое желание** като осигурителната вноска е **за тяхна сметка**.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – план	Отчет	Изпълнение %
	(хил. лв.)	(хил. лв.)	
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	639 509,4	608 500,7	95,15
Осигурителни приходи	639 509,4	608 500,7	95,15
Осигурителни вноски	639 509,4	608 500,7	95,15
– вноски от работодатели за работници и служители	391 184,8	379 039,7	96,90
– вноски от работници и служители (лична вноски)	237 046,6	214 143,3	90,34
– вноски от самоосигуряващи се лица	11 278,0	15 317,7	135,82
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	744 266,6	807 548,6	108,50
Разходи	740 866,6	802 127,2	108,27
Парични обезщетения и помощи за временна неработоспособност за сметка на ДОО:	740 866,6	802 127,2	108,27
– обезщетения поради общо заболяване	257 653,8	287 697,4	111,66
– обезщетения за гледане на болен и карантина	14 832,6	15 032,5	101,35
– обезщетения поради нетрудови злополуки	37 715,4	44 920,1	119,10
– доплащане разликата за трудоустроени болни	81,0	89,5	110,49
– обезщетения при бременност и раждане	241 466,7	300 904,4	124,62
– доплащане разликата при трудоустройство поради бременност и кърмене	44,3	20,6	46,50
– обезщетения за отглеждане на малко дете	164 114,0	127 587,5	77,74
– еднократна помощ при смърт	1 831,7	1 671,2	91,24
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	23 125,1	24 203,5	104,66
– парични помощи за инвалидност поради общо заболяване по чл. 11, ал. 3 от КСО	2,0	0,5	25,00
Предоставени трансфери	3 400,0	5 421,4	159,45
– на МТСП за Агенцията за социално подпомагане съгласно чл. 26, т. 4 от КСО	3 400,0	2 507,4	73,75
– на МТСП за програма “В подкрепа на майчинството”		2 914,0	
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	-104 757,2	-199 047,9	190,01

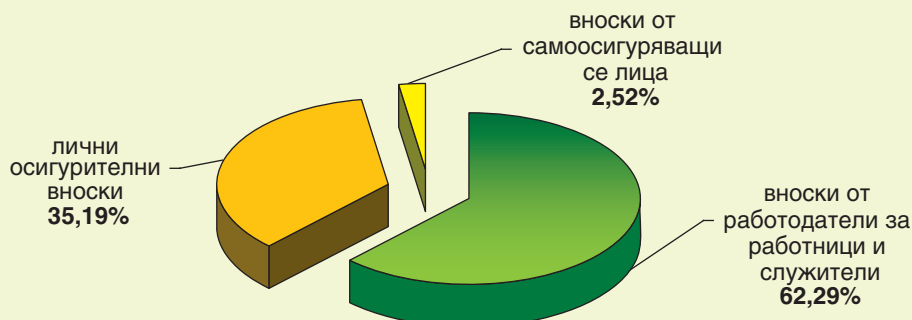
◆ **Приходната част** в бюджета на фонда се формира изцяло от постъпления от осигурителни вноски. Отчетените осигурителни приходи възлизат на **608 500,7 хил. лв.** при план 639 509,4 хил. лв. **Неизпълнението е 4,85 на сто** на заложените в плана приходи от осигурителни вноски се дължи на постъпилите по-малко от планираните с 3,1 на сто осигурителни вноски от работодатели и 9,7 на сто лични вноски от работници и служители.

➤ Осигурителните **вноски от работодатели** съставляват **62,3%** от приходите на фонда, при план 61,2%. Постъпили са с 12 145,1 хил. лв. по-малко от планираните (391 184,8 хил. лв.), като изпълнението е **96,9 на сто**.

➤ От **лични осигурителни вноски** постъпленията са **35,2%**, при план 37,1% от приходите на фонда. Отчетените приходи са с **9,7 на сто** по-малко от планираните (**214 143,3 хил. лв.** при план 237 046,6 хил. лв.).

Общото неизпълнение на приходите от осигурителни вноски от работодатели и от лични осигурителни вноски от работниците и служителите с 5,6 на сто е в резултат на по-малкия от планирания брой осигурени, и на по-ниския от планирания средномесечен осигурителен доход върху който са били осигурени лицата.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ВЪВ ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2009 г.

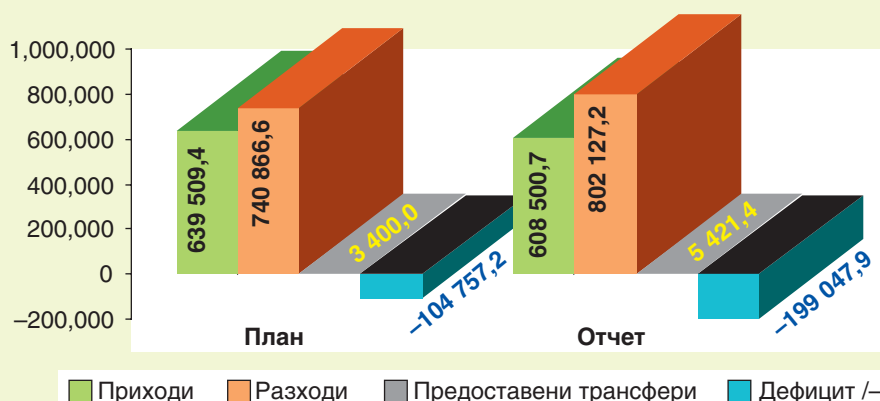
➤ В структурата на общо отчетените приходи **вноските от самоосигуряващи се лица са 2,5%**, при планирани 1,8%. Те са с **4 039,7 хил. лв. повече** от планираните, или изпълнението е 135,8 на сто. Дължи се основно на по-големия с 33 344 брой самоосигуряващи се лица за всички социални рискове спрямо планирания брой. Това е показателно и от съотношението между осигуряващите се за всички осигурителни случаи и осигуряващите се само за пенсия в рамките на общия брой самоосигуряващи се лица – съответно по план 46:54 и отчет **54:46**.

◆ **Отчетените разходи са 802 127,2 хил. лв.** при планирани 740 866,6 хил. лв. Изразходваните средства са с **8,3 на сто повече**.

Извършените за сметка на ДОО разходи на фонда основно **се разпределят за:** парични обезщетения и помощи за общо заболяване и майчинство; дейности за намаляване на заболеваемостта чрез профилактика и рехабилитация; осигуряване с помощно-технически средства на осигурените лица чрез предоставен трансфер на Агенцията за социално подпомагане и за възнаграждения на лицата, наети по програмата „В подкрепа на майчинството,“ чрез трансфер към бюджета на Министерството на труда и социалната политика.

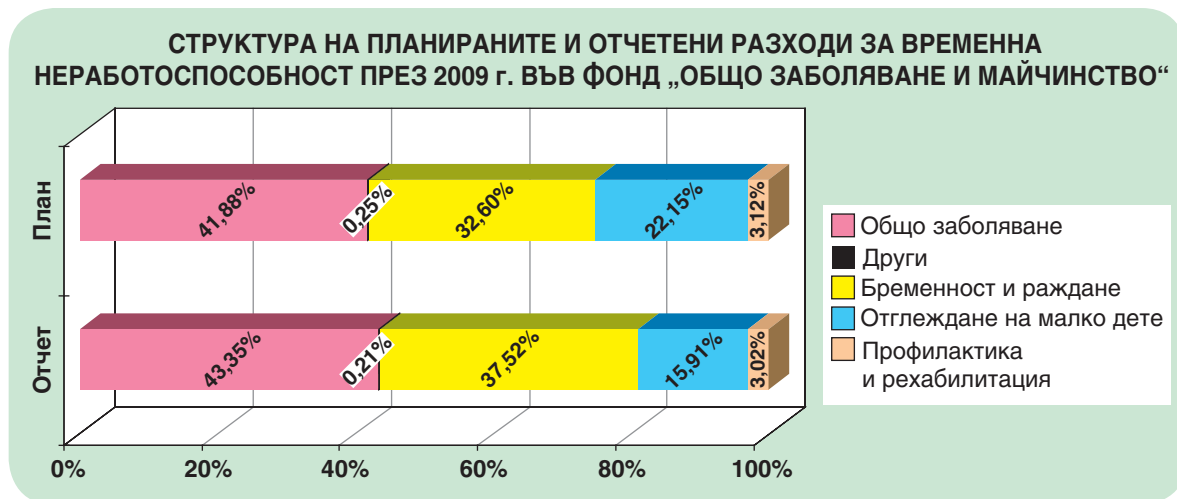
Най-голям относителен дял в разходите за обезщетения при временна неработоспособност заемат изплатените обезщетения поради общо заболяване (43,4%), следвани от паричните обезщетения за бременност и раждане (37,5%) и за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст (15,9%).

СЪОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПЛАНИРАНИТЕ И ОТЧЕТЕНИ ПРИХОДИ И РАЗХОДИ ВЪВ ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2009 г. (хил. лв.)

Изплатените суми за помощи и парични обезщетения за временна неработоспособност, финансирани от ДОО, са с **61 260,6 хил. лв. повече** от планираните. Преразходът се дължи основно на изплатените с **12,1 на сто повече** от планираните обезщетения поради **общо заболяване**. Включва обезщетения за общо заболяване, за гледане на болен и карантина, обезщетения за нетрудови злополуки и доплащане разликата за трудоустроени болни. Разходът за тях възлиза на **347 739,5 хил. лв.** при план 310 282,8 хил. лв. Само за

обезщетения за общо заболяване, които са структуроопределящи в тази група, са изплатени **287 697,4 хил. лв.**, или с 30 043,6 хил. лв. повече от планираните. Преразходът се дължи на по-високото с 35,5 на сто среднодневно обезщетение от планираното, тъй като изплатените работни дни са по-малко със 17,6 на сто от предвидените. Увеличение на разходите спрямо плана отбелязват и останалите видове обезщетения, като с най-висок процент (19,1%) са нараснали обезщетенията при нетрудова злополука, следвани от обезщетенията при трудоустрояване (с 10,5%) и гледане на болен и карантина (с 1,35%). Средната загуба на работни дни на едно осигурено лице за временна неработоспособност поради общо заболяване, гледане на болен член от семейството и нетрудови злополуки през 2009 г. е **7,38 работни дни** (при планирани 6,80 и отчетени 7,88 работни дни за 2008 г.).

С **24,6 на сто** над планираните са и изплатените обезщетения при **бременност и раждане**. Включва обезщетения за бременност и раждане и доплащане разликата при трудоустрояване поради бременност и кърмене. Разходът за тях възлиза на **300 925,0 хил. лв.**, при план 241 511,0 хил. лв. Преразходът е в резултат на изплатените с 6,02 работни дни повече от планираните (5,60) на осигурена жена и по-високото с 3,43 лв. среднодневно парично обезщетение спрямо планираното за 2009 г. (16,82 лв.).

Икономия от **22,3 на сто** е реализирана спрямо планираните обезщетения за **отглеждане на дете до 2-годишна възраст**. Те съставляват **15,9 на сто** от разходите на фонда. Месечният размер на това обезщетение за цялата година се определя със закона за бюджета на ДОО. За 2009 г. е фиксиран на **240 лв.** Реализираната икономия е в резултат на изплатените с **2,64** по-малко работни дни на осигурена жена от планираните (11,97), при среднодневно парично обезщетение с **0,69 лв. по-малко** от планираното (11,38 лв.). Общо изплатените работни дни за майчинство (за бременност и раждане и отглеждане на малко дете) на осигурена жена са **20,95** при планирани 17,57.

Отчетеният преразход от 916,4 хил. лв. за изплатените **парични помощи** се дължи основно на преразхода за профилактика и рехабилитация в размер на 1 078,4 хил. лв., чийто относителен дял от изплатените суми за помощи е 93,5 на сто. За еднократна помощ при смърт на осигурено лице през 2009 г. са изплатени 1 671,2 хил. лв., или със 160,5 хил. лв. по-малко от планираните. При помощите за инвалидност поради общо заболяване също е отчетена икономия от 1,5 хил. лв. спрямо плана (2,0 хил. лв.).

Общият преразход на бюджета на фонд „Общо заболяване и майчинство“ е 61 260,6 хил. лв., или изразходваните средства са с **8,3 на сто повече** от планираните за 2009 г.

Предоставените **трансфери** от ДОО на Министерството на труда и социалната политика са в размер на 5 421,4 хил. лв., при план 3 400,0 хил. лв. В тях са включени трансфера за Агенцията за социално подпомагане за ортопедични средства на осигурените лица (**2 507,4 хил. лв.**) и трансферираните средства за изплащане на трудовите възнаграждения на лицата, наети по програмата „В подкрепа на майчинството,“ (**2 914,0 хил. лв.**)

В бюджета на фонда е планиран **недостиг** от 104 757,2 хил. лв., а в края на годината е

отчетен дефицит от **199 047,9 хил. лв.**

Съпоставяйки **общо изплатените** суми за парични обезщетения и помощи от бюджета на ДОО и по отделните видове помощи и обезщетения с тези от 2008 г. се вижда, че повечето структуроопределящи разходи през 2009 г. превишават съответните през предходната година. Единствено изключение се наблюдава при паричните обезщетения за отглеждане на дете до 2-годишна възраст (с 1 424,0 хил. лв. по-малко) и при помощите за инвалидност поради общо заболяване (с 2,2 хил. лв. по-малко). Най-голяма е разликата при паричните обезщетения за бременност и раждане, като за 2009 г. изплатените суми са с 103 096,7 хил. лв. повече от тези през 2008 г. (**300 904,4 хил. лв.** при 197 807,7 хил. лв. през 2008 г.). Разликата е нормативно обоснована, тъй като от 1 януари 2009 г. отпускът за бременност и раждане се увеличи с още 95 календарни дни (от 315 на 410 календарни дни). Общо направените разходи през 2009 г. са с 174,3 млн. лв. повече от тези за 2008 г. Тенденцията през периода 2001-2009 г. е на непрекъснато нарастване на тези разходи спрямо предходната година както следва: с 20,4 млн. лв. – 2002/2001 г., с 33,3 млн. лв. – 2003/2002 г., с 56,1 млн. лв. – 2004/2003 г., с 38,2 млн. лв. – 2005/2004 г., с 55,4 млн. лв. – 2006/2005 г., с 46,8 млн. лв. – 2007/2006 г., с 211,7 млн. лв. – 2008/2007 г. и с 174,3 млн. лв. 2009/2008 г.

Фонд „Безработица“

Под въздействието на глобалната финансова и икономическа криза беше прекъсната дългогодишната трайна положителна тенденция на спад на безработицата през периода 2000-2008 г., дължаща се на макроикономическата стабилност и благоприятната бизнес-среда в страната, характеризираща се с висок икономически ръст и значителни инвестиции.

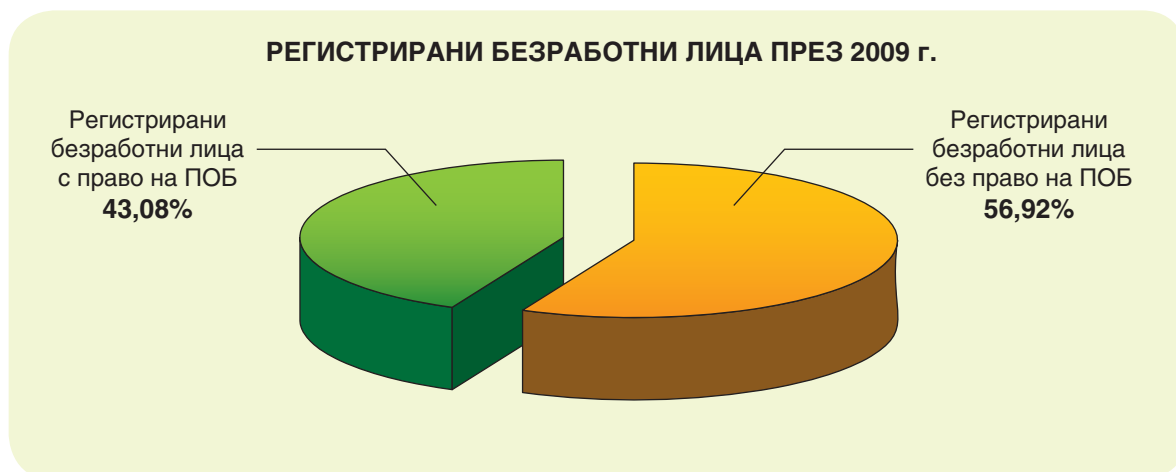
През 2009г. се отчита нарастване на регистрираните безработни в бюрата по труда. Средногодишният брой на безработните достигна 280 980 души, който се доближава и връща до отчетената средногодишна численост през 2007 г. (286 980 души). Нарастването спрямо предходната година е с 47 262 безработни, или с 20,2%. През 2009 г. средногодишното равнище на безработица е 7,6%, и спрямо предходната година се отчита увеличение от 1,28% пункта. Активната политика за насърчаване на заетостта и посредничеството при започване на работа, квалификация и преквалификация на безработните се провежда от Агенцията по заетостта. Пасивната политика по заетостта се реализира чрез мерки, насочени към социалната защита на осигурените безработни лица, които се финансират от фонд „Безработица“ в ДОО.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „БЕЗРАБОТИЦА“ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение (%)
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	179 112,0	168 969,0	94,34
Осигурителни приходи	178 812,0	168 669,0	94,33
Осигурителни вноски	178 812,0	168 669,0	94,33
Вноски от работодатели	111 357,5	107 837,7	96,84
Вноски от работници и служетели (лична вноска)	67 454,5	60 831,3	90,18
Получени трансфери от ЦБ	300,0	300,0	100,00
– за обезщетения по чл. 233, ал.1-4 и ал.6 от ЗОВС на РБ	300,0	300,0	100,00
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	101 083,9	239 100,5	236,54
Разходи	101 083,9	239 100,5	236,54
Обезщетения за безработица	100 783,9	238 245,2	236,39
Обезщетения по чл. 233/230, ал. 1–4 и ал. 6 от ЗОВС на РБ	300,0	241,8	80,60
Издръжка (пощ. такса и ДДС за изплащане на обезщ.)		613,5	
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	78 028,1	-70 131,5	-89,88

Размерът на осигурителната вноска за фонд „Безработица“ е **1 на сто**, като се разпределя между работодател и осигурен в съотношение 60:40.

Самоосигуряващите се лица, работещите без трудови правоотношения и наетите лица по програмите за заетост и в подкрепа на майчинството не подлежат на осигуряване за безработица.

От регистриралите се 280 980 безработни лица средногодишно с право на парично обезщетение са 121 034, или 43,1% от тях. Правоимащи са осигурените лица, за които са внесени или дължими осигурителни вноски във фонд „Безработица“ най-малко 9 месеца през последните 15 месеца преди прекратяване на осигуряването и са изпълнили останалите условия на чл. 54а от КСО.

◆ **Общите приходи** във фонда се набират основно от:

- осигурителни вноски на работодатели и осигурени лица;
- целеви суми от държавния бюджет за обезщетения по чл. 233/230 от Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС) на Република България.

Постъпилите през 2009 г. осигурителни приходи са в размер на **168 669,0 хил. лв.** при планирани в закона за бюджета 178 812,0 хил. лв. Неизпълнението на плана с 5,7% се дължи на събраните с 3,2% по-малко от планираните осигурителни вноски от работодатели и с 9,8% по-малко лични вноски. Осигурителните вноски от работодателите формират 63,9% от отчетените общи приходи на фонда, а вноските за сметка на осигурените – 36,1%.

С трансфер от републиканския бюджет се покриват разходите за обезщетения, дължащи се по реда на чл. 233/230 от Закона за отбрана и въоръжените сили на Република България. Полученият трансфер за изплащане на тези обезщетения е равен на планирания **300 хил. лв.**

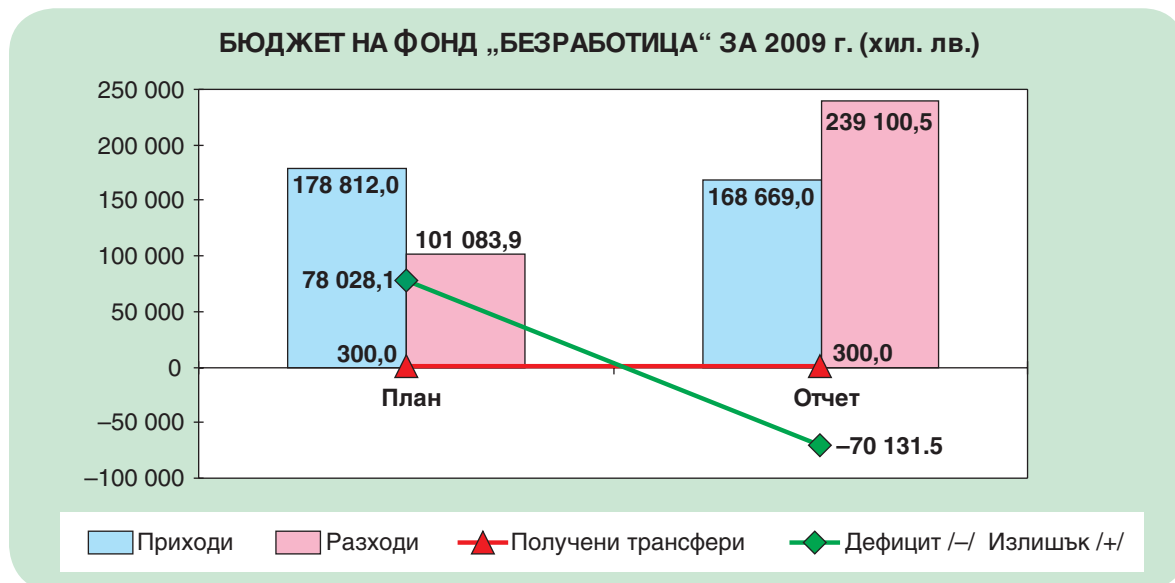
◆ Средствата на фонд „Безработица“ се изразходват за изплащане на обезщетения за безработица по КСО и обезщетения по чл. 233/230 от ЗОВС на РБ. Базата за определяне размера на паричното обезщетение за безработица е средномесечният осигурителен доход върху който са внесени или дължими осигурителни вноски за последните 9 месеца, през които лицата са подлежали на задължително осигуряване за безработица.

Общо отчетените разходи за изплащане на обезщетения и помощи за безработни възлизат на **239 100,5 хил. лв.** и са със **136,5% повече** от планираните в Закона за бюджета. **Преразходът** от **138 016,6 хил. лв.** се дължи на изплатените по-големи от планираните суми за парични обезщетения за безработица по КСО и по други закони със **135,9 на сто** и на изразходваните **613,5 хил. лв.** за пощенска такса и ДДС, които не са включени в плана.

Изплатените обезщетения за безработица по КСО заемат най-голям дял – 99,6%, а обезщетенията по чл. 233/230 от ЗОВС – 0,1% от извършените разходи. Основната причина за превишението на разходите за обезщетения за безработица по КСО (с **137 461,3 хил. лв.**) е по-високото равнище на безработица в сравнение с планираното (отчет – 7,6 на сто; план 6,8 на сто). Освен това на лицата, освободени от работа през периода от 1 януари 2009 г. до 31 декември 2009 г. включително, се прие през първата половина на периода да се изплаща 130% от определения размер на обезщетението, а през втората 70%.

По план се предвиждаше да се изплатят обезщетения на 54 830 безработни със среден месечен размер 153,63 лв. (при нормативно определени минимален и максимален дневен размер – 6 и 12 лв.). Изплатени са обезщетения на 121 034 лица със среден месечен размер 164,20 лв., или със 6,9 на сто по-висок от планирания.

В резултат на отчетения преразход, бюджетът на фонд „Безработица“ завърши с дефицит от 70 131,5 хил. лв., при планиран излишък от 78 028,1 хил. лв.

Бюджет на Националния осигурителен институт

Бюджетът на НОИ е част от консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване и обезпечава неговото администриране. Разработва се по приходните и разходните параграфи на бюджетната класификация. Приема се ежегодно от Народното събрание със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване и действия за срок от една година.

БЮДЖЕТ НА НАЦИОНАЛНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ ЗА 2009 г.			
	ЗБ – План (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение %
ПРИХОДИ И ТРАНСФЕРИ	868 530,6	1 548 995,0	178,35
НЕДАНЪЧНИ ПРИХОДИ	23 344,7	26 921,1	115,32
Приходи и доходи от собственост	4 253,0	4 413,8	103,78
Нетни приходи от продажба на услуги, стоки и продукция	3 828,0	3 693,9	96,50
Приходи от наеми на имущество	160,0	182,3	113,94
Приходи от лихви по текущи банкови сметки	13,0	22,1	170,00
Приходи от лихви по срочни депозити		114,1	
Приходи от други лихви	252,0	401,4	159,29
Глоби, санкции и наказателни лихви	18 861,7	22 390,1	118,71
Други неданъчни приходи	230,0	113,2	49,22
Постъпления от продажба на нефинансови активи		4,0	
Внесени ДДС и др. данъци върху продажбите	-758,6	-742,0	97,81
Получени допълнителни субсидия от ЦРБ за покриване на недостига от средства	845 944,5	1 522 815,9	180,01
РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ	96 182,0	73 775,9	76,70
Разходи	95 682,0	73 775,9	77,11
Програми, дейности и служби по соц. осигуряване, подпомагане и заетостта	93 102,0	73 057,6	78,47
Заплати и възнаграждения на персонала	42 798,2	39 019,7	91,17
Други възнаграждения и плащания на персонала	4 226,6	3 931,0	93,01

Задължителни осигурителни вноски от работодателя	8 236,2	7 335,7	89,07
Издръжка	24 938,3	17 636,8	70,72
Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, ел. енергия и горива	7 504,6	5 191,8	69,18
Командировки	1 195,6	561,2	46,94
Външни услуги	11 728,8	10 240,7	87,31
Текущ ремонт	1 800,0	493,2	27,40
Други разходи, платени данъци, застраховки, мита и такси	2 709,3	1 149,9	42,44
Разходи за членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	76,9	76,5	99,48
Капиталови разходи	12 825,8	4 930,5	38,44
Основен ремонт на ДМА	2 415,0	1 292,1	53,50
Придобиване на материални и нематериални дълготрайни активи	10 410,8	3 638,4	34,95
Програми за временна заетост		76,4	
Международни програми и споразумения, дарения и помощи от чужбина		11,7	
Други служби и дейности по социално осигуряване, подпомагане и заетостта		39,3	
Отбранително-мобилизационна подготовка	1 246,2	47,5	3,81
Разходи за лихви по заеми от межд. организации и институции и др. разходи за лихви	1 333,8	670,8	50,29
Предоставени трансфери	500,0		
– за Държавната агенция за информационни технологии и съобщения	500,0		
ФИНАНСИРАНЕ	-772 348,6	-1 475 219,1	191,00
Погашения по заеми от банки и финансови институции от чужбина	-2 588,7	-2 620,0	101,21
Суми по разчети за поети осигурителни вноски		24 052,5	
Друго вътрешно финансиране		2 549,9	
Наличност в началото на периода		11 661,0	
Наличност в края на периода	769 759,9	1 510 865,0	196,28
Преоценка на валутни наличности (нереализирани курсови разлики) (+/-)		-2,5	
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	772 348,6	1 475 219,1	191,00

Като общ административен фонд бюджетът на НОИ включва неданъчните приходи, разходите за административната издръжка на института, трансферите между бюджета на НОИ и други бюджети и външното финансиране.

Средствата в бюджета на НОИ се набират основно от: 1) приходи и доходи от собственост; 2) глоби, санкции и наказателни лихви; 3) други неданъчни приходи.

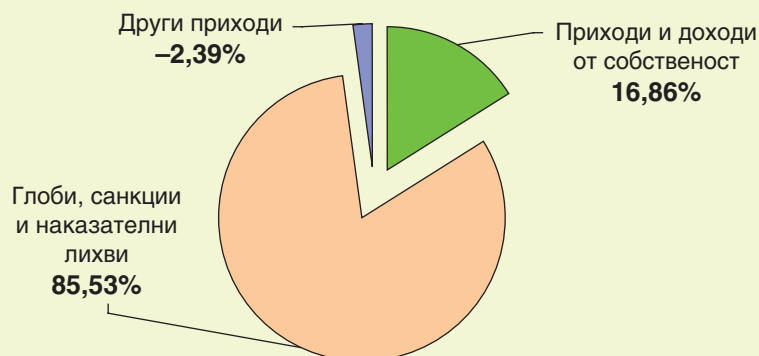
◆ **Постъпилите неданъчни приходи** през 2009 г. в бюджета на НОИ са **26 921,1 хил. лв.**, но от тях като се приспаднат внесените суми за ДДС и др. данъци върху приходите от стопанска дейност (742,0 хил. лв.) общите неданъчни приходи са **26 179,1 хил. лв.** при планирани 22 586,1 хил. лв.

Най-голям относителен дял от неданъчните приходи имат приходите от **глоби, санкции и наказателни лихви (85,5%)**. При план 18 861,7 хил. лв. са постъпили **22 390,1 хил. лв.** Изпълнението е **118,7 но сто**.

Приходите и доходите от собственост (4 413,8 хил. лв.) формират **16,9%** от годишните постъпления в бюджета на НОИ. Планирано е да постъпят приходи и доходи от собственост в размер на 4 253,0 хил. лв., или изпълнението е 103,8 на сто. **Другите приходи** са 2,4% и включват сумите от неданъчните приходи (113,2 хил. лв.), продажба на нефинансови активи (4,0 хил. лв.) и внесени ДДС и др. данъци върху продажбите (-742,0 хил. лв.).

Получените **допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване на недостига от средства** са **1 522 815,9 хил. лв.**, при планирани в Закона за бюджета на ДОО **845 944,4 хил. лв.**, или **180% изпълнение**.

СТРУКТУРА НА НЕДАНЪЧНИТЕ ПРИХОДИ ЗА ИЗДРЪЖКА НА АДМИНИСТРАЦИЯТА НА НОИ ЗА 2009 г.

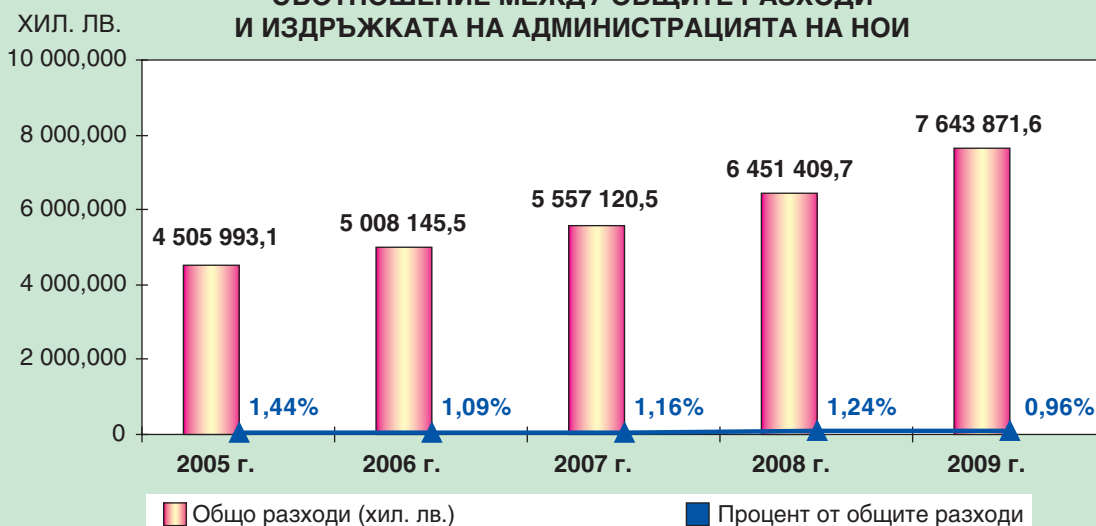

Разходите в бюджета на НОИ се утвърждават от Надзорния съвет по предложение на управителя и са определени основно за: 1) издръжка на дейностите по ДОО; 2) капиталови разходи за придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи и за основни ремонти, свързани с цялостната дейност на института; 3) погасяване на задължения по заеми; 4) програми за временна заетост; 5) разходи за отбранително-мобилизационна подготовка и др.

Отчетените разходи през 2009 г. са в размер на **73 775,9 хил. лв.** Спрямо плана са усвоени **77,1 на сто** от разходите и е реализирана икономия от **21 906,1 хил. лв.**

Средствата, изразходвани за **службите по социално осигуряване**, са **73 057,6 хил. лв.** и представляват **0,96 на сто** от общите разходи на ДОО. Спрямо плана са усвоени **78,5 на сто**, като е реализирана икономия от **20 044,4 хил. лв.** По всички параграфи на издръжката са **изразходвани по-малко от предвидените средства**, което е в резултат от оптимизиране на административните разходи при прилагане на антикризисни мерки и от завишения вътрешен финансов контрол при тяхното извършване.

СЪОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ОБЩИТЕ РАЗХОДИ И ИЗДРЪЖКАТА НА АДМИНИСТРАЦИЯТА НА НОИ

Усвояването на **капиталовите разходи** е доста по-ниско от заложеното в Закона за бюджета на ДОО за 2009 г. (38,4 на сто). От планираните средства за основен ремонт на дълготрайните материални активи са усвоени 53,5 на сто. Не са усвоени **6 206,7 хил. лв.** за придобиване на **дълготрайни материални активи**. Усвоените средства за придобиване на **нематериални дълготрайни активи** са **13,7 на сто** от планираните, като не са усвоени **565,7 хил. лв.** Капиталовите разходи са на стойност **4 930,5 хил. лв.** и представляват **6,7 на сто** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване (73 057,6 хил. лв.).

За **заплати, възнаграждения и други плащания** на персонала са изразходвани **42 950,7 хил. лв.** Спрямо плана е реализирана икономия от **4 074,1 хил. лв.**, като изпълнението е **91,3 на сто**. Тези разходи представляват едва **0,6%** от общите разходи на ДОО и **58,8%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване.

Разходите, покриващи **осигурителните вноски** за сметка на работодателя (за ДОО, ДЗПО и здравно осигуряване) на заетите лица в системата на НОИ, са **7 335,7 хил. лв.** Те са с **10,9 на сто по-малко** от планираните и заемат **10%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване.

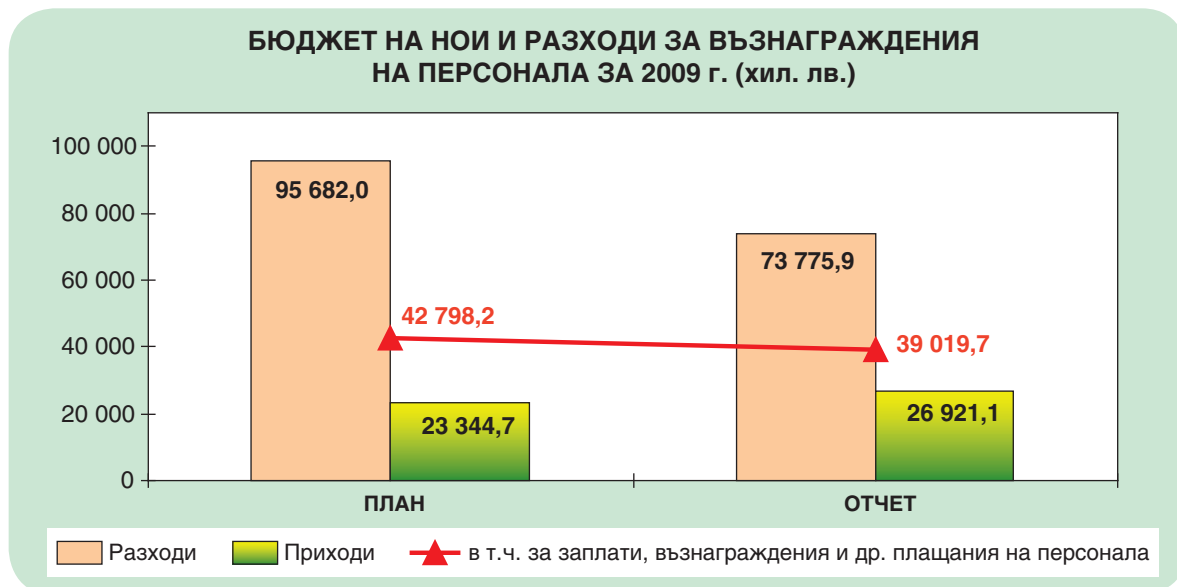
Изразходваните средства за **издръжка** (платени данъци, горива, електроенергия, текущ ремонт, командировки, външни услуги и др.) са в размер на **17 636,8 хил. лв.** Те представляват **24,1%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване и **70,7%** от планираната сума в Закона за бюджета.

В издръжката на службите по социално осигуряване са включени и изплатените, но не планирани **127,4 хил. лв.** за **програми за временна заетост (76,4 хил. лв.), международни програми и споразумения, дарения и помощи от чужбина (11,7 хил. лв.) и други служби и дейности по социално осигуряване, подпомагане и заетостта (39,3 хил. лв.)**.

Извън разходите за издръжката на службите за социално осигуряване са съпътстващите разходи за дължимите лихви по заема от Световната банка за административната реформа и други разходи за лихви в размер на **670,8 хил. лв.** и **47,5 хил. лв.** за отбранително-мобилизационна подготовка.

Общата сума за издръжка на НОИ (без възнагражденията на персонала и задължителните осигурителни вноски) е **22 771,2 хил. лв.** и е **31,2%** от издръжката на службите по социално осигуряване и **60,2%** от планираната. Реализираната икономия в края на годината е **15 069,8 хил. лв.**

Планираният трансфер за сметка на НОИ към Държавната агенция за информационни технологии и съобщения в размер на **500,0 хил. лв.**, не бе предоставен.

В бюджета на НОИ при планиран **излишък** в края на периода **772 348,6 хил. лв.** беше отчетен такъв в размер **1 475 219,1 хил. лв.**, или със **702 870,5 хил. лв.** повече. Реализираният излишък е по-голям от планирания в резултат най-вече на по-голямата с **676 871,4 хил. лв.** сума, преведена като допълнителна субсидия от ЦРБ, спрямо планираната в бюджета за 2009 г.

Като се включат операциите по финансирането и бюджетния остатък от 2009 г., наличността по бюджета на НОИ в края на периода е **1 510 865,0 хил. лв.**, при план **769 759,9 хил. лв.** Реализираният излишък е с **96,3 на сто по-голям** от планирания.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 01.01.2009 г. – 31.12.2009 г. (БЕЗ ТЗПБ И ГВРС)

Осигурени лица	Доход, върху който се правят вноските	Обхват на осигуряването	Размер на осигурителната вноска	Разпределение на осигурителната вноска					
				работодател	осигурен				
Лица, работещи по трудови договори, сключени за срок повече от 5 работни дни или 40 часа през един календарен месец, както и работещите по втори или допълнителен трудов договор: 3-та категория труд 2-ра категория труд 1-ва категория труд	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица (7% е за ДЗПО в ППФ) (12% е за ДЗПО в ППФ)	22,5%	12,7%	9,8%				
						общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица	22,5%	22,5%	не
Лицата, получаващи възнаграждения на изборни длъжности, служителите на Българската православна църква и другите регистрирани вероизповедания по Закона за вероизповеданията;	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица	22,5%	12,7%	9,8%				
						Кадрови военносслужещи по ЗОВСРБ, държавните служители по ЗМВР и Закона за изпълнение на наказанията и следователите и служителите от Гл. дирекция „Национална служба „Гражданска защита“ към МДПБА (МИС), изпълняващи дейности по чл. 71, ал. 1 т. 3 – 6 от ЗЗБ и държавните служители по Закона за ДАНС;	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица	25,5%
Учителни;	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица (4,3% от вноската е за УПФ)	26,8%	17,0%	9,8%				
						Изпълнителите по договори за управление или контрол на ТД (изпълнителни директори, управители, прокуристи, членове на управителни, контролни и надзорни съвети), синдиките и ликвидаторите на всички видове търговски дружества и ЕТ, и работещите по договори за управление и контрол на неперсонифицирани дружества;	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица	22,5%

Осигурени лица	Доход, върху който се правят вноските	Обхват на осигуряването	Размер на осигурителната вноска		Разпределение на осигурителната вноска	
			Размер на осигурителната вноска	работодател	осигурен	осигурен
Лицата, включени в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“;	месечното възнаградение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест	21,5%	12,1%	9,4%	
Членове на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаградение в кооперацията и работещите без трудово правоотношение в кооперацията;	размерът на полученото възнаградение	общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест	21,5%	12,1%	9,4%	
Физическите лица, упражняващи трудова дейност като еднолични търговци, собственици на ЕООД или съдружници в търговски дружества или като членове на неперсонифицирани дружества;	изплатеното възнаградение, без получените дивиденди, след приспадане на разходите за дейността, определени от ЗДДФЛ	1) задължително за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт. 2) по свой избор се осигуряват и за общо заболяване и майчинство.	18,0%	не	18,0%	
			21,5%	не	21,5%	
Еднолични търговци; лица, образували ЕООД и упражняващите свободна професия и/или занаятчийска дейност;	избран осигурителен доход от 260 лв. до 2 000 лв. и годишно върху трудовите доходи по данъчната декларация	1) задължително за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт. 2) по свой избор се осигуряват и за общо заболяване и майчинство.	18%	не	18,0%	
			21,5%	не	21,5%	
Регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители; * За упражняващите само земеделска дейност;	избран месечен осигурителен доход от 130 лв. до 2 000 лв. от 65 до 2 000 лв.	1) задължително за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт. 2) по свой избор се осигуряват и за общо заболяване и майчинство.	18,0%	не	18,0%	
			21,5%	не	21,5%	
Работниците и служителите, наетите при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през един календарен месец; 3-та категория труд	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаградение	инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за трудова злополука и проф. болест	18%	10,0%	8,0%	
			28%	20,0%	8,0%	
			33%	25,0%	8,0%	

Осигурени лица	Доход, върху който се правят вноските	Обхват на осигуряването	Размер на осигурителната вноска	Разпределение на осигурителната вноска	
				работодател	осигурен
Полагачи труд без трудово правоотношение, с възна- граждение равно или над една МРЗ, след намаляването му с разходите за дейността, а осигурените и на друго основание – независимо от размера на възнаградени- ето;	месечното възнагражде- ние, след приспадане на разходите за дейността по ЗДДФЛ и годишно върху трудовите доходи от данъчната деклара- ция, но не повече от 2000 лв.	инвалидност поради общо заболя- ване, старост и смърт	18,0%	10,0%	8,0%
Съпругът/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния ман- дат може да се осигурява по свое желание;	избран месечен осигури- телен доход от 260 лв. до 2 000 лв.	1) задължително за инвалидност поради общо заболяване, ста- рост и смърт. 2) по свой избор се осигуряват и за общо заболяване и майчинство.	18,0%	не	18,0%
Лицата, изпратени в чужбина от български работодател и пенсионерите, които упражняват дейност по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2, 4 и 5 от КСО могат да се осигуряват по свое желание;	избран месечен осигури- телен доход от 260 лв. до 2 000 лв.	инвалидност поради общо заболя- ване, старост и смърт	18,0%	не	18,0%

Бележки:

- **От 01.01.2009 г.** държавата участва при набирането на средства по фонд „Пенсии“ на ДОО чрез трансфер в размер на **12 на сто** върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица.
- **Осигурителните вноски**, за наетите от работодател лица (с изключение на наетите по без трудови правоотношения), са дължими и се внасят както върху изплатените месечни възнаграждения, така и върху начислените, но неизплатени брутни трудови възнаграждения. Минималният месечен размер на осигурителния доход не може да бъде по-нисък от определените за годината осигурителни прагове по основните икономически дейности и квалификационни групи професии (сумите за социални разходи, върху които са внесени или дължими осигурителни вноски, не се включват в минималния месечен размер на осигурителния доход).
- **Осигурителният доход** включва всички възнаграждения, включително начислените и неизплатените, и други доходи от трудова дейност, но не повече от месечния максимален осигурителен доход, определен в Закона за бюджета на ДОО, който за 2009 г. е 2 000 лв.
- **5%** от осигурителната вноска на **родените след 31.12.1959 г.**, осигурени за всички осигурителни случаи или само за пенсия, се превежда в **УНПФ за ДЗПО. Размерът ѝ за работодателя е 2,8%, а за осигуреното лице – 2,2%**.
- Осигурителните вноски за фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Безработица“ се разпределят между осигурител и осигурен в **съотношение 60:40**;
- Осигурителната вноска за фонд „**Трудова злополука и професионална болест**“ (ТЗПБ) е диференцирана **от 0,4 % до 1,1%**, съобразно икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху брутното трудово възнаграждение на работещите по трудови и служебни договори и приравнените към тях, в т.ч. и за наетите до 5 раб. дни (40 часа) и е изцяло **за сметка на осигурителя**.
- Вноската за фонд „**Гарантирани вземания на работниците и служителите**“ (ГВРС) е в размер на **0,1 %** върху изплатените или начислените трудови възнаграждения, но върху не повече от 2 000 лв. Тя е изцяло **за сметка на осигурителя** и при нея не се прилага минималния осигурителен доход, определен със Закона за бюджета на ДОО. Вноска във фонда не внасят държавните учреждения, партиите и вероизповеданията.
- Върху изплатените гарантирани вземания от фонд „ГВРС“ **НОИ превежда осигурителни вноски** за фонд „Пенсии“, „Общо заболяване и майчинство“ и за фонд „Безработица“, определени в зависимост от категорията труд.

**ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И ОБХВАТ НА ДОО ЗА ПЕРИОДА
01.01.2009 г. – 31.12.2009 г. (БЕЗ ТЗПБ И ГВРС)**

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
1. ВНОСКИ ОТ РАБОТОДАТЕЛИ ЗА РАБОТНИЦИ И СЛУЖИТЕЛИ			
За работници и служители, наети по трудово правоотношение – за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица, работещи при условията на: <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	12,7% 15,7%	9,8% 12,9%
За кадрови военнослужещи по ЗОВС на РБ, държавните служители по ЗМВР, ЗИН и Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, следователите и лицата, пенсиониращи се по чл. 69, ал. 5 КСО (за сметка на държавния бюджет) – за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица.	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	25,5%	20,5%
За държавни служители, съдии, прокурори, държавните съдебни изпълнители, съдии по вписванията и съдебни служители и членовете и инспекторите в инспектората към ВСС (за сметка на държавния бюджет) – за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица.	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	22,5%	17,5%
За работниците и служителите, наети при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец – за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест. <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	месечно изплатеното или начислено брутно трудово възнаграждение	10,0% 13,0%	7,2% 10,2%
Лицата, осигурени за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест: <ul style="list-style-type: none"> – включени в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“; – членове на кооперации, упражняващите трудова дейност или работещите без трудово правоотношение в кооперацията. 	месечният размер на възнаграждението	12,1%	9,3%
Осигурителни вноски от възложители за работещите без трудово правоотношение след намаляването с разходите за дейността с месечно възнаграждение – за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт : <ul style="list-style-type: none"> – равно или над 1 МРЗ; – по-малко от 1 МРЗ, но получаващи и други трудови доходи от възложител/работодател; – по-малко от 1 МРЗ и не получаващи други трудови доходи. 	годишно върху дохода деклариран в данъчната декларация, но не повече от 2 000 лв. <ul style="list-style-type: none"> – месечно върху изплатеното трудово възнаграждение; – върху сбора от трудовите доходи през месеца; – месечно не се дължат осигурителни вноски. 	10,0%	7,2%
Осигурителни вноски върху обезщетенията за оставане без работа по Кодекса на труда, Закона за висшето образование и Закона за държавния служител (от държавния бюджет) – за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт .	размерът на обезщетението за месеца	10,0% 18,0%	7,2% 13,0%

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
Осигурителни вноски за времето, през което лицата не са работили поради: <ul style="list-style-type: none"> – незаконно недопускане или отстраняване от работа – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>; – били са без работа поради уволнение, признато за незаконно от компетентните органи – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>; – както и ако са работили през този период с пониско възнаграждение – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>. <ul style="list-style-type: none"> ➤ трета категория труд; ➤ първа и втора категория труд. 	– последното изплатено или начислено месечно брутно трудово възнаграждение – разликата между последното месечно брутно възнаграждение преди уволнението и осиг. доход за периода	18,0% 21,0%	13,0% 16,0%
Осигурителни вноски за трудоустроени лица, които не работят поради непредоставена им подходяща работа от осигурителя – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> . <ul style="list-style-type: none"> ➤ трета категория труд; ➤ първа и втора категория труд. 	размерът на обезщетението	18,0% 21,0%	13,0% 16,0%
Осигурителни вноски за работниците и служителите върху средствата за социални разходи – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> . <ul style="list-style-type: none"> ➤ трета категория труд; ➤ първа и втора категория труд. 	размерът на социалните разходи	10,0% 13,0%	7,2% 10,2%
Осигурителни вноски за държавни служители върху средствата за социални разходи (за сметка на държавния бюджет) – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	размерът на социалните разходи	18,0%	13,0%
Осигурителни вноски за кадрови военнослужещи, офицери, сержанти и граждански лица по специални закони и следователите върху средствата за социални разходи (за сметка на държавния бюджет) – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	размерът на социалните разходи	21,0%	16,0%
2. ЛИЧНИ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ			
От работници и служители от трите категории труд, работещи по трудово правоотношение – за <i>общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица</i> .	месечно изплатеното брутно трудово възнаграждение	9,8%	7,6%
От работещите без трудово правоотношение с възнаграждение равно или над 1 МРЗ след намаляването му разходите за дейността – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	възнаграждението след приспадане на разходите за дейността по ЗДДФЛ	8,0%	5,8%
От наетите при един или повече работодатели за не повече от 5 раб. дни (40 часа) през календарния месец – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест</i> .	месечно изплатеното брутно трудово възнаграждение	8,0%	5,8%

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
Лицата, осигурени за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест: – включените в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В помощ на майчинството“; – членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаграждение и работещите без трудово правоотношение в кооперацията.	размерът на възнаграждението	9,4%	7,2%
От работници и служители върху обезщетенията за оставане без работа по Кодекса на труда и по Закона за висшето образование – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	размерът на обезщетението	8,0%	5,8%
От работници и служители от трите категории труд, работещи по трудови правоотношения върху средствата за социални разходи – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	размерът на социалните разходи	8,0%	5,8%
За времето на обучение на лицата завършили висше или полувисше образование и придобитият осигурителен стаж по § 9, ал. 3 от ПЗО на КСО – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	мин. раб. заплата за страната към момента на внасяне на вноската	18,0%	18,0%
3. ВНОСКИ ОТ САМОНАЕТИ (САМООСИГУРЯВАЩИ СЕ) ЛИЦА			
Вноски от самоосигуряващи се (свободни професии, занаятчийска дейност, собственици или съдружници в търговски дружества и членове на неперсонифицирани дружества): <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>; ➢ по свой избор се осигуряват и за <i>общо заболяване и майчинство</i>. Самоосигуряващите се, на които е отпусната пенсия, се осигуряват по свое желание.	от 260 до 2 000 лв., и годишно върху дохода от данъчната декларация	18,0% 21,5%	13,0% 16,5%
Вноски от земеделски производители и тютюнопроизводители , регистрирани по съответния ред: <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>; ➢ по свой избор се осигуряват и за <i>общо заболяване и майчинство</i>. 	от 130 до 2 000 лв.	18,0% 21,5%	13,0% 16,5%
Вноски от земеделски производители и тютюнопроизводители , извършващи само земеделска дейност , регистрирани към областните дирекции „Земеделие и гори“: <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i>; ➢ по свой избор се осигуряват и за <i>общо заболяване и майчинство</i>. 	от 65 до 2 000 лв.	18,0% 21,5%	13,0% 16,5%
За самонаетите (лицата по чл.4, ал.3, т. 1, 2 и 4 КСО) при работа без трудово правоотношение – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> . При изплащане на възнаграждение за работа без трудово правоотношение осигурителни вноски не се внасят от възложителя на работата и не се удържат от възнаграждението. Тези лица внасят осигурителни вноски върху доходите без трудово правоотношение годишно върху окончателния размер на дохода въз основа на годишната данъчна декларация.	окончателният размер на осиг. доход се определя за периода, през който е упражнявана трудовата дейност, чрез годишната данъчна декларация	18,0%	13,0%

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
4. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА СМЕТКА НА РЕПУБЛИКАНСКИЯ БЮДЖЕТ			
Осигурителни вноски за времето, през което уволненият поради задържане от органите на властта е останал без работа и не е бил привлечен като обвиняем или е бил оправдан, или наказателното производство е било прекратено, или наложеното наказание лишаване от свобода е признато по съответния ред за неоснователно наложено поради това, че не е извършил деянието или че извършеното деяние не съставлява престъпление – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> . <ul style="list-style-type: none"> ➤ за трета категория труд; ➤ за първа и втора категория труд 	върху последното месечно брутно трудово възнаграждение	18,0% 21,0%	13,0% 16,0%
Осигурителни вноски за времето, през което родител/осиновител или съпруг/съпруга са полагали грижи за инвалиди със загубена работоспособност над 90 на сто, постоянно нуждаещи се от чужда помощ, поради което не са били осигурени или не са получавали пенсия; за периода на наборна или мирновременна алтернативна служба ; за времето, през което неработеща майка е гледала дете до 3-годишна възраст – за <i>инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт</i> .	минималната работна заплата за страната към момента на отпускане на пенсия	18,0%	18,0%

Бележки:

- ✦ От 01.01.2009 г. в бюджета на **фонд „Пенсии“** на ДОО се прави **трансфер от РБ в размер на 12 на сто** върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.
- ✦ Осигурителната вноска за фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Безработица“ се разпределя между осигурители и осигурени в **съотношение 60:40**.
- ✦ Осигурителните вноски за наетите от работодател лица (с изключение на наетите по без трудови правоотношения) са дължими и се внасят както върху изплатеното, така и върху начисленото, но неизплатено месечно брутно трудово възнаграждение.
- ✦ Осигурителната вноска за фонд „**Трудова злополука и професионална болест**“ (ТЗПБ) е определена в размер **от 0,4 % до 1,1%**, съобразно икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху брутно-трудова възнаграждение на работещите по трудови договори, в т.ч. и за наетите до 5 раб. дни (40 часа) и е за сметка на осигурителя.
- ✦ Осигурителната вноска за **Учителския пенсионен фонд** е в размер на **4,3%**. Начислява се месечно върху изплатеното брутно трудово възнаграждение и е за сметка на осигурителя.
- ✦ Вноската за фонд „**Гарантиране вземания на работниците и служителите**“ (ГВРС) е в размер на **0,1 %** върху изплатените брутни трудови възнаграждения, но върху не повече от 2 000 лв. при един работодател. Тя е за сметка на осигурителя и при нея не се прилага минималния осигурителен доход, определен със Закона за бюджета на ДОО. Вноска във фонда не внасят физически и юридически лица, спрямо които не може да се открие производство по несъстоятелност.
- ✦ Върху изплатените гарантирани вземания от фонд „ГВРС“ **НОИ внася осигурителни вноски** за фонд „Пенсии“, „Общо заболяване и майчинство“ и за фонд „Безработица“, определени в зависимост от категорията труд.
- ✦ За всички лица, **родени след 31.12.1959 г.**, осигурени за всички осигурителни случаи или само за пенсия, **5%** от осигурителната вноска се превежда в **УПФ на ДЗПО**. Размерът на осигурителна вноска за работодателя е 2,8%, а за сметка на осигуреното лице – 2,2%.
- ✦ Осигурителната вноска за **ДЗПО в ППФ** е в размер на **12% за I-ва и 7% за II-ра категория труд**. Начислява се месечно върху изплатеното брутно трудово възнаграждение и е за сметка на осигурителя.

РАЗМЕР И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2009 Г.

Вид осигурен	Размер на осигурителните вноски (без ТЗПБ и ГВРС)					Разпределение на осигурителните вноски (без ТЗПБ и ГВРС)									
	Размер на осигурителните вноски (без ТЗПБ и ГВРС)					За сметка на осигурителя					За сметка на осигуреното лице				
	Общо	Фонд "Пенсии"	Фонд "Общо заболяване и майчинство"	Фонд "Безработица"	ДЗПО Универсален пенсионен фонд	Общо	Фонд "Пенсии"	Фонд "Общо заболяване и майчинство"	Фонд "Безработица"	ДЗПО Универсален пенсионен фонд	Общо	Фонд "Пенсии"	Фонд "Общо заболяване и майчинство"	Фонд "Безработица"	ДЗПО Универсален пенсионен фонд
Работници и служители, работещи при условията на 3-та категория труд															
Родени преди 1 януари 1960 г.	22,5%	18,0%	3,5%	1,0%	-	12,7%	10,0%	2,1%	0,6%	-	9,8%	8,0%	1,4%	0,4%	-
Родени след 31 декември 1959 г.	22,5%	13,0%	3,5%	1,0%	5,0%	12,7%	7,2%	2,1%	0,6%	2,8%	9,8%	5,8%	1,4%	0,4%	2,2%
Работници и служители, работещи при условията на 1-ва и 2-ра категория труд															
Родени преди 1 януари 1960 г.	25,5%	21,0%	3,5%	1,0%	-	15,7%	13,0%	2,1%	0,6%	-	9,8%	8,0%	1,4%	0,4%	-
Родени след 31 декември 1959 г.	25,5%	16,0%	3,5%	1,0%	5,0%	15,7%	10,2%	2,1%	0,6%	2,8%	9,8%	5,8%	1,4%	0,4%	2,2%
Самоосигуряващи се лица															
Родени преди 1 януари 1960 г.	18,0% (21,5%)	18,0%	По желание (3,5%)	-	-	-	-	-	-	-	18,0% (21,5%)	18,0%	По желание (3,5%)	-	-
Родени след 31 декември 1959 г.	18,0% (21,5%)	13,0%	По желание (3,5%)	-	5,0%	-	-	-	-	-	18,0% (21,5%)	13,0%	По желание (3,5%)	-	5,0%

* От 01.01.2009 г. държавата участва във финансирането на фонд "Пенсии", чрез трансфер в размер на **12 на сто** върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица.

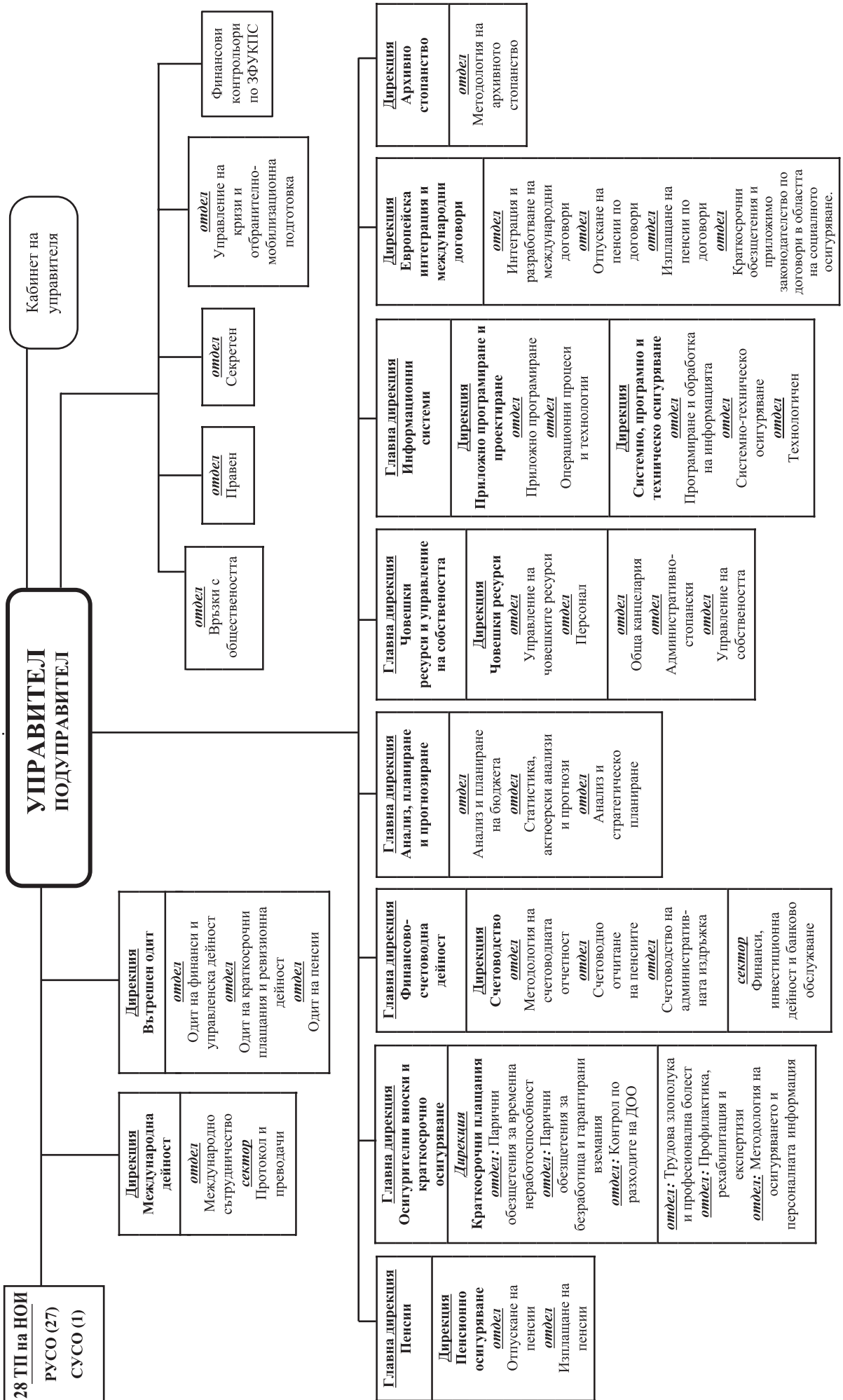
* Осигурителната вноска за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ (ТЗПБ) е диференцирана от **0,4 % до 1,1%**, съобразно икономическата дейност на осигурителя и е изцяло за негова сметка.

* Вноската за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ е в размер на **0,1 на сто** върху изплатените или начислени трудови възнаграждения, но върху не повече от 2 000 лв./при един осигурител/ и е изцяло за сметка на осигурителя.

* Осигурителната вноска за **Учителския пенсионен фонд** е в размер на **4,3 на сто** и е изцяло за сметка на осигурителя.

* Осигурителната вноска за допълнително задължително пенсионно осигуряване в **Професионален пенсионен фонд** е в размер **12 на сто** за работещите при условията на 1-ва категория труд и **7 на сто** за работещите при условията на 2-ра категория труд. Тази вноска също е изцяло за сметка на осигурителя.

НАДЗОРЕН СЪВЕТ

СТРАТЕГИЯ НА НОИ (2009–2011 г.)

МИСИЯ НА НОИ

Националният осигурителен институт е публична институция, която на базата на законодателното задължение за осигуряване, гарантира правата на пенсии и обезщетения на гражданите, осигурява качествено обслужване и управлява ефективно и прозрачно средствата на държавното обществено осигуряване.

ВИЗИЯ НА НОИ

- НОИ е ориентирана към клиентите институция, която осигурява регламентирани и качествени услуги на гражданите.
- Нашата дейност се основава на принципите на професионализма, съпричастното и коректно отношение към клиентите.
- Ние имаме достатъчно квалифициран и мотивиран персонал и създаваме непрекъснатото условия за неговото развитие.
- На всички равнища на управление утвърждаваме приоритети и основни задачи, а работата в екип е водеща форма на организация.
- Ние сме основната публична осигурителна институция на страната, чиято независимост и прозрачност се базират на автономност и трипартитност в управлението.
- Нашата визия и основни стратегически цели са съвместими с визиите и целите на осигурителните институции в развитите страни, което определя важна роля на нашата институция в цялостния процес на интеграция в Европейския съюз.
- Нашата дейност и публичният ни авторитет са основен фактор за обществената подкрепа и доверие към държавното обществено осигуряване.
- Нашата институция е модел на публична институция с начина на организация, обслужване на клиентите, система за контрол, технологични и комуникационни решения.

ЦЕННОСТИ НА НОИ

- Служителите на НОИ се отнасят към всеки клиент с еднакво внимание и вежливост.
- Служителите на НОИ никога не забравят, че нашият клиент има нужда от съчувствие и подкрепа.
- Служителите осъзнават и прилагат в ежедневната си практика принципа, че те обслужват клиентите, а не клиентите тях.
- Умението да се комуникира е характерно качество на служителите на НОИ.
- Непрекъснато поддържа и укрепва авторитета на институцията и полагаме всички усилия за предотвратяване на измами и злоупотреби.
- За хората нашата институция олицетворява държавата и ние трябва да отговаряме подобаващо на техните очаквания.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ НА НОИ

- ЦЕЛ 1: Развитие и значително подобряване качеството на предоставяните от НОИ услуги при по-висока ефективност, коректност, внимание и съпричастност при обслужването на всеки клиент.
- ЦЕЛ 2: Нарастване на общественото доверие и подкрепа за задължителното обществено осигуряване.
- ЦЕЛ 3: Развитие на институционалния капацитет на НОИ.
- ЦЕЛ 4: Финансова стабилност на НОИ и фондовете на ДОО и ограничаване на бюджетната субсидия.
- ЦЕЛ 5: Развитие и подкрепа на персонала като ключов ресурс и фактор за успеха на НОИ.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

1. Годишен отчет на Българска народна банка – 2009 г.
2. Пазарът на труда през 2009 г. – годишен обзор на Агенцията по заетостта.
3. „България 2009 – Статистическа панорама“ – годишно издание на Националния статистически институт.
4. Доклад за дейността на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ през 2009 г.
5. Статистически бюлетин „Пенсии“ – тримесечно издание на НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
6. Статистически справочник „Пенсии“ – годишно издание на НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
7. Отчет за изпълнение на бюджета на ДОО за 2009 г. – НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
8. Статистически отчет за изпълнение на консолидирания бюджет на ДОО към 31.12.2009 г. – НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
9. Обобщен отчет на ДОО за 2009 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
10. Сборен касов отчет за Учителския пенсионен фонд за 2009 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
11. Сборен касов отчет за фонд „ГВРС“ за 2009 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
12. Вътрешна информация за дейността на функционалните направления в Централно управление на НОИ през 2009 г., съответните структурни единици.
13. Информация от печатни и медийни издания.
14. Информация от кореспонденцията.

СЪКРАЩЕНИЯ

ААМР	Американска агенция за международно развитие (USAID – United States Agency for International Development) АД акционерно дружество
АДВ	Агенция за държавни вземания
АЗ	Агенция по заетостта
АИАП	Агенция за икономически анализи и прогнози
АПП	анализ, планиране и прогнозиране
АСП	Агенция за социално подпомагане
БВП	брутен вътрешен продукт
БНБ	Българска народна банка
БП - ЕАД	Български пощи – ЕАД
БТК	Българска телекомуникационна компания
БФБ	Българска фондова борса
ВАС	Върховен административен съд
ВУЗ	висше учебно заведение
ГВРС	Гарантирани вземания на работниците и служителите
ГД	главна дирекция
ГД „ИС“	Главна дирекция „Информационни системи“
ГД „ЧРУС“	Главна дирекция „Човешки ресурси и управление на собствеността“
ГРАО	Гражданска регистрация и административно обслужване
Д „БТ“	Дирекция „Бюро по труда“
ДВ	Държавен вестник
Д „ВО“	Дирекция „Вътрешен одит“
ДЕЛК	Детска експертна лекарска комисия
ДДС	данък добавена стойност
Д „ЕИМД“	Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“
ДЗПО	допълнително задължително пенсионно осигуряване
ДМА	Дълготрайни материални активи
ДНСП	Дирекция Национална служба Полиция
ДОД	данък общ доход
Д „ОИТ“	Дирекция „Областна инспекция по труда“
ДОО	държавно обществено осигуряване
ДОПК	Данъчно-осигурителен процесуален кодекс
ДЦК	държавни ценни книжа
ЕБК	единна бюджетна класификация
ЕДС	еднократна допълнителна сума
ЕИК	единен идентификационен код
ЕК	Европейска комисия
ЕР	експертно решение
ЕС	Европейски съюз
ЕСХ	Европейска социална харта
ЗБ	закон за бюджета
ЗБДОО	Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване
ЗВОПС	Закон за вътрешния одит в публичния сектор
ЗГВРСНР	Закон за гарантирани вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя
ЗДДС	Закон за данък върху добавена стойност
ЗДСл	Закон за държавния служител
ЗЗБУТ	Закон за здравословни и безопасни условия на труд
ЗЗРСИИ	Закон за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите

ЗИДКСО	Закон за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване
ЗИХУ	Закон за интеграция на хората с увреждания
ЗКПО	Закон за корпоративното подоходно облагане
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ЗО	здравно осигуряване
ЗОДФЛ	Закон за облагане доходите на физическите лица
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗПГРРЛ	Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица
ЗСПД	Закон за семейни помощи за деца
ЗФУКПС	Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор
ИА„ГИТ“	Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“
ИК	индивидуален коефициент
ИОЗ	инвалидност поради общо заболяване
ИС	информационна система
КБДОО	Консолидиран бюджет на държавното обществено осигуряване
КЗОО	Кодекс за задължително обществено осигуряване
КМЕД	Картотека на медицинските експертни досиета
КПК	Краткосрочни плащания и контрол
КСО	Кодекс за социално осигуряване
КТ	Кодекс на труда
КФН	Комисия за финансов надзор
ЛКК	Лекарска консултативна комисия
МАСО	Международна асоциация за социално осигуряване
МВР	Министерство на вътрешните работи
МВФ	Международен валутен фонд
МК	Медицински комисии
МО	Министерство на отбраната
МРЗ	минимална работна заплата
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройство
МС	Министерски съвет
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАМДА	Националната мрежа на държавната администрация
НАП	Национална агенция за приходите
НЕЛК	Национална експертна лекарска комисия
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
КИД	Класификация на икономическите дейности
НКПД	Национална класификация на професиите и длъжностите
НМ	Национална мрежа
НОИ	Национален осигурителен институт
НПОС	Наредба за пенсиите и осигурителния стаж
НС на НОИ	Надзорен съвет на Националния осигурителен институт
НСИ	Национален статистически институт
НЦХМЕХ	Национален център по хигиена, медицинска екология и хранене
ОВКО	Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване
ОЗМ	общо заболяване и майчинство
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие (OECD – Organization for economic co-operation and development) ОСВ осигурителен стаж и възраст
ПЗР	преходни и заключителни разпоредби
ПМС	постановление на Министерския съвет

ПОБ	парични обезщетения за безработица
ПОВС	пенсия за осигурителен стаж и възраст
ПОД	пенсионноосигурително дружество
ПП	програмен продукт
ПРО-ЕАД	„Профилактика, рехабилитация и отдих“ – еднолично акционерно дружество
ПРООН	Програма на Организацията на обединените нации за развитие
ПрПФ	професионален пенсионен фонд
ПФ	пенсионен фонд
РБ	републикански бюджет
РДВР	Районна дирекция на вътрешните работи
РЕЛКК	Районна експертна лекарска консултативна комисия
РКМЕ	Регионална картотека на медицинската експертиза
РОЛ	Регистър на осигурените лица
РУСО	Районно управление „Социално осигуряване“
РЦЗ	Районен център по здравеопазване
СВОЧ на ТПК	Съвет за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации
СЕ	Съвет на Европа
СЕБРА	система за електронни бюджетни разплащания
СОД	средномесечен осигурителен доход
СРЗ	средна работна заплата
ССТЗ	Статистическа система „Трудови злополуки“
СТМ	служби по трудова медицина
СУ на НОИ	Съвет на управителя на Националния осигурителен институт
СУП	Система за управление на приходите
ТБ	търговска банка
ТД на НАП	Териториална дирекция на Националната агенция за приходи
ТЕЛК	Териториална експертна лекарска комисия
ТЗ	трудова злополука
ТЗПБ	трудова злополука и професионална болест
ТНР	трайна неработоспособност
ТП на НОИ	Териториално поделение на Националния осигурителен институт
ТП-БП	Териториално поделение „Български пощи“
УнПФ	универсален пенсионен фонд
УПФ	Учителски пенсионен фонд
ФРЗ	фонд работна заплата
ФУТ	фонд „Условия на труд“
ХЕИ	Хигиенно-епидемиологична инспекция
ЦЕЛКК	Централна експертна лекарска консултативна комисия
ЦРБ	Централен републикански бюджет
ЦУ на НОИ	Централно управление на Националния осигурителен институт
ЧОИ	чуждестранни осигурителни институти

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
ИЗВОДИ, ПРЕПОРЪКИ.....	4
МАКРОИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕЗ 2009 г.....	25
ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНОВИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ ПРЕЗ 2009 г.....	30
ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ПРЕЗ 2009 г.....	36
ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2009 г.....	54
ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ	58
АДМИНИСТРИРАНЕ.....	61
ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ	70
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО НА НОИ С НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ.....	84
ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА.....	85
ОСНОВНИ ФУНКЦИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ В ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ	86
I. ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ.....	86
II. ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ	88
III. АРХИВНО СТОПАНСТВО.....	94
IV. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И КРАТКОСРОЧНО ОСИГУРЯВАНЕ	98
V. ПРОФИЛАКТИКА, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И ЕКСПЕРТИЗИ	100
VI. АДМИНИСТРИРАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ	106
VII. УЧИТЕЛСКИ ПЕНСИОНЕН ФОНД	119
VIII. ПРАВНО ОБСЛУЖВАНЕ	124
IX. ВЪТРЕШЕН КОНТРОЛ.....	126
X. МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ НА НОИ	129
XI. АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ.....	131
XII. ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДНА ДЕЙНОСТ	138
РАБОТА НА ГЛАВНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ТРУДА С ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА	141
СОЦИАЛНООСИГУРИТЕЛНИ ПРОГРАМИ НА ДОО	146
ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ.....	148
ПЕНСИИ	156
ГАРАНТИРАНИ ВЗЕМАНИЯ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖИТЕЛИТЕ	172
КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА 2009 г.....	182
ПРИХОДИ.....	204
РАЗХОДИ	221
БЮДЖЕТ НА ФОНДОВЕТЕ НА ДОО.....	244
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	263
СТРАТЕГИЯ НА НОИ (2009–2011 г.)	273
ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ	275
СЪКРАЩЕНИЯ.....	276

Авторски колектив:

Зоя Славова, Мила Шишева, Николай Николов, Росица Масларова, Виолета Велева

ГОДИШНИК
Социалното осигуряване в България през 2009 г.

Ръководител на авторския колектив:

Зоя Славова, началник отдел „Анализ и стратегическо планиране“.

Редактор:

Антоанета Ганчева, главен директор „Анализ, планиране и прогнозиране“,
главен актюер на НОИ.

Година на издаване 2010 г., тираж 350 бр.

Национален осигурителен институт
София – 1303, бул. „Ал. Стамболийски“ № 62-64